

**УНИВЕРЗИТЕТ „ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА“ - НОВИ САД
ФАКУЛТЕТ ЗА ЕКОНОМИЈУ И ИНЖЕЊЕРСКИ МЕНАѢМЕНТ
- НОВИ САД -**

**МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ
ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА
НА БАЗИ ПОШТЕНЕ ВРЕДНОСТИ И
КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ У
СРБИЈИ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Кандидат,
Мр Живојин Б. Прокоповић

Ментор,
Проф. др Бранко Љутић

Нови Сад, јун 2015. године

ФАКУЛТЕТ ЗА ЕКОНОМИЈУ И ИНЖЕЊЕРСКИ МЕНАџМЕНТ У НОВОМ САДУ
КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број

РБР

Идентификациони број

ИБР

Тип документације: Монографска документација

ТД

Тип записа: Текстуални штампани материјал

ТЗ

Врста рада: Докторска дисертација

ВР

Аутор: Живојин Б. Прокоповић

АУ

Ментор: Проф. др Бранко Љутић

МН

Наслов рада: Међународни стандарди финансијског извештавања на бази поштене вредности и корпоративно управљање у Србији

НР

Језик публикације: Српски (ћирилица)

ЈП

Језик извода: С/Е

ЈИ

Земља публикавања: Србија

ЗП

Уже географско подручје: Србија

УГП

Година 2012.

ГО

Издавач: Ауторски репринт

ИЗ

Место и адреса: Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Цвећарска 3,
Нови Сад

МА

Физички опис рада: број поглавља 6, страна 245, цитата 283, табела 21, графикона 5,
слика 15 и формула 10.

ФО

Научна област: Рачуноводство и ревизија

НО

Научна дисциплина: Рачуноводство, ревизија и контрола

НД

Кључне речи: Рачуноводство, МРС/МСФИ, финансијско извештавање,
корпоративно управљање...

КР

Чува се: Библиотека Факултет за економију и инжењеринг, Нови Сад

ЧС

Важна напомена

ВН

Извод

ИЗ

У раду указујемо на недостајуће темељне вештине и знања из области пословних активности финансијског извештавања и ревизије, те на оцењивање и вредновање финансијских извештаја коришћењем МСФИ/МРС. Показано је, у вези с тим, зашто је неопходно доношење и имплементација међународних стандарда, као сталан процес учења у овом домену и како све то утиче на развој система квалитетног финансијског извештавања у функцији њиховог вредновања у процесу корпоративног управљања.

На примерима циљне групе детаљно су анализирани и објашњени модерни токови рачуноводства и ревизије у домену финансијских извештаја правних лица и улога МСФИ/МРС у том послу. Исто тако, анализирана је међусобна повезаност развоја финансијског извештавања, рачуноводства, контроле и ревизије, а у функцији корпоративног управљања. Исто тако, дат је осврт на динамику прихватања МСФИ у Србији.

У примењеним истраживањима овог рада приказан је ниво примене могућих метода управљања рачуноводствено-ревизорским пословима у нашим условима и указано на неопходан правац размишљања наших правних лица у том правцу.

Истраживањима је показано и како се могу постизати много бољи резултати у пословању и раду ентитета квалитетнијом применом МСФИ/МРС.

У раду су глобално приказани финансијски извештаји пет одабраних домаћих фирми, уз кратак осврт на њихов квалитет, а дати су и одговарајући закључци који могу корисно послужити свима онима који се баве овом проблематиком.

Аргументовано је доказано да је финансијско извештавање, као кључни део активности менаџмента предузећа, још увек недовољно познат сегмент привређивања за: наше друштво у целини, привредне субјекте, науче - стручне институције и сл, а поготово када је реч о спрези између МСФИ/МРС и корпоративног управљања.

Датум пријаве рада

ДП

Датум одбране

ДО

Чланови комисије (научни степен, име и презиме, звање и факултет)

ЧК

Проф. др Драган Солеша, председник, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна Академија, Нови Сад

Проф. др Марко Царић, члан, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна Академија, Нови Сад

Проф. др Бранко Љутић, ментор, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна Академија, Нови Сад

FACULTY OF ECONOMY AND ING MANAGEMENT, NOVI SAD
KEY WORDS DOCUMENTATION

Accession number

ANO

Identification number

INO

Documentation type: Monograph type

DT

Type of record: Printed text

TR

Contents code: Doktors

CC

Author: Živojin B. Prokopović

AU

Mentor: Prof. dr Бранко Љутић

MN

Title: Financial Reporting International Standards based on Fair Value and Corporate Governance in Serbia

TB

Language of text: Serbian (Latin alphabet)

LT

Language of abstract: S/E

LA

Country of publication: Serbia

CP

Locality of publication: Serbia

LP

Publication year: 2011.

PY

Publisher: Author s reprint

PU

Publication Place: Novi Sad, Faculty of Economy Ing. Management, Cvećarska 3, Novi Sad

PP

Physical description: chapters 6, page 245, diagrams 5, tables 21, number of citations 283, pictures 15 and formulae 10.

PD

Scientific discipline: Revizija

SD

Key words: Accounting, IAS/IFRS, Financial Reporting, Corporate Governance

UC

Holding data: In the library of the Faculty

HD

Note: None

Abstract

In the paper the missing thorough skills are pointed at as well as knowledge from the field of economic activities of financial reporting and revision, along with assessment and evaluation of financial reports via MSFI/MRS. It is thus shown why it was necessary to postulate and implement international standards доношење, as permanent process of learning in this domain and the way this all influences the development of quality financial reporting system with the function of their evaluation in corporate managing process.

On the target group's example, the flows of accounting and revision in financial reporting of legal persons and MSFI/MRS role in that business have been analysed and explained in details. The same way, correlation between financial reporting, accounting, control and revision has been analysed, with the function of corporate management. Also, overview on the dynamics of MSFI acceptance in Serbia is given.

In the applied researches of the paper, the level of possible accounting-revisioning business managing methods application is shown and implied necessary direction of our legal persons' thinkink in that direction.

The researches have shown the way of achieving much better results in business activities and entity work with more quality appliance of MSFI/MRS.

The paper globally shows financial reports of five chosen national companies, with short overview on their quality, and appropriate conclusions are given which may usefully serve to all of those who are dealing with the issues.

Argumentatively it has been proved that financial reporting, as a key part of enterpreneural management activity, is sitll poorly known segment of economic activity for: our society as a whole, economic entities, scientific – professional institutions and such, and especially when talking about bracing between MSFI/MRS and corporate managements.

Accepted by the Scientific Board on

ASB

Defented on

DE

M. Sci. Thesis Defense Board:

DB (Scientific title/name and last name/rank/faculty)

Проф. др Драган Солеша, председник, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна Академија, Нови Сад

Проф. др Марко Царић, члан, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна Академија, Нови Сад

Проф. др Бранко Љутић, ментор, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Универзитет Привредна Академија, Нови Сад

САДРЖАЈ

У В О Д	11
I ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	19
1.1. ИЗБОР ТЕМЕ	20
1.2. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	20
1.3. ЦИЉ И ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	22
1.4. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ ИСТРАЖИВАЊА	23
1.5. ИСТРАЖИВАЧКИ УЗОРАК	23
1.6. ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА	24
II ТРЖИШНА КОНКУРЕНЦИЈА, ДОНОШЕЊЕ СТАНДАРДА И РАЧУНОВОДСТВО ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ	25
2.1. ЕКСПАНЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА, РАСТ КОНКУРЕНЦИЈЕ И ТРАЖЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНФОРМАЦИЈА	26
2.1.1. Експанзија тржишта финансијских услуга.....	26
2.1.2. Финансијска услуга и њени пружаоци.....	26
2.1.3. Тржиште финансијско-рачуноводствених услуга	29
2.1.3.1. Стање тржишта финансијско-рачуноводствених услуга.....	30
2.1.4. Услуге финансијског консалтинга	31
2.1.4.1. Финансијски консалтинг и нова тржишта.....	32
2.1.4.2. Важност консалтинга и избора консултантске фирме.....	33
2.1.5. Аудитинг и наступ на међународно тржиште.....	34
2.2. ОСНОВНА ПИТАЊА УВОЂЕЊА, ПРАКСЕ И УНАПРЕЂЕЊА МСФИ.....	35
2.2.1. Увођење и унапређивање МСФИ.....	35
2.2.2. Усклађивање регулативе финансијског извештавања за предузећа у Србији	39
2.2.2.1. О МСФИ за мала и средња предузећа	41
2.3. ПРИНЦИП ПРОМИШЉЕНОСТИ-СМОТРЕНОСТИ У ФИНАНСИЈСКИМ ИСКАЗИМА И УТИЦАЈ НА ТРЖИШНУ ЕКСПАНЗИЈУ	42
2.3.1. Рачуноводствена политика и политика финансијског извештавања	42
2.3.2. Политика финансијског извештавања и наступ предузећа на финансијским тржиштима.....	48
2.4. РЕФОРМА СИСТЕМА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА У СРБИЈИ У ФУНКЦИЈИ ЕЛИМИНИСАЊА РЕГУЛАТИВЕ И ПРАКСЕ КОЈА ДЕРОГИРА МСФИ.....	51
2.4.1. Промене у привредном систему Србије	51
2.4.2. Стање финансијског извештавања данас	54
2.5. У КОЈОЈ МЕРИ СЕ МОГУ СЛОБОДНО ПРИМЕЊИВАТИ И ИНТЕРПРЕТИРАТИ МСФИ У СРБИЈИ?	60
2.5.1. Рачуноводствена регулатива финансијског извештавања привредних друштава у Србији и захтеви ЕУ	60
2.5.2. Околности под којима су настали промашаји законског регулисања рачуноводственог, односно финансијског извештавања	62

2.5.2.1. Последице оглушивања о предлоге професионалне асоцијације	63
2.5.3. Токови у регулисању финансијског извештавања у Србији.....	65
2.5.3.1. Фијаско због лошег регулисања независне ревизије	66
III ОДНОС МСФИ И КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА: ПОВРАТНЕ СПРЕГЕ И АНТАГОНИЗАМ.....	69
3.1. МСФИ У СРБИЈИ У ФУНКЦИЈИ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА	70
3.1.1. Промене у пословном окружењу и развој привреде	70
3.1.2. Промене у карактеру савременог корпоративног предузећа.....	71
3.1.2.1. Нови модел пословног менаџмента	72
3.1.3. Финансијско извештавање и рејтинг предузећа	74
3.2. ПРОЦЕС УНАПРЕЂЕЊА КВАЛИТЕТА КОРПОРАТИВНОГ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА	76
3.2.1. Потреба за финансијским извештавањем	76
3.2.2. Фактори квалитета финансијског извештавања.....	79
3.2.2.1. Повећан обим, сложеност и ризик пословања траже и већу стручност.....	85
3.2.2.2. Финансијски извештаји траже и повећану стручност корисника.....	86
3.2.2.3. Професија и захтеви за виши квалитет информисања.....	87
3.2.2.4. Повезивање корисника и креатора рачуноводствених информација... ..	88
3.3. ОЦЕНА СТЕПЕНА У КОМЕ МСФИ У СРБИЈИ ПРАТЕ ТЕКУЋУ РЕГУЛАТИВУ IASB: ДА ЛИ ЗАСТАРЕЛИ МСФИ ПОСТАЈУ КОНТРАПРОДУКТИВНИ И ОМЕТАЈУ РАЗВОЈ КВАЛИТЕТНОГ КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА	89
3.3.1. Степен у коме МСФИ у Србији прате рачуноводствену регулативу	89
3.3.2. МСФИ/МРС и ОЕСД-ови принципи корпоративног управљања.....	91
3.3.2.1. Корпоративно управљање, МСФИ/МРС и инвеститори	93
3.3.2.2. Токови финансирања и корпоративно управљање.....	96
3.3.2.3. Финансијски извештај као показатељ корпоративне моћи	98
3.4. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА У ФИНАНСИЈСКИМ ИЗВЕШТАЈИМА: ОД НОРМАТИВНОГ КА СТВАРНОМ... ..	99
3.4.1. Елементи корпоративног управљања и финансијско извештавање.....	99
3.4.2. Финансијски инструменти према МСФИ/МРС	102
3.4.2.1. Последице редефинисања МСФИ/МРС за финансијске инструменте	107
3.5. МСФИ И КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ: СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ПРОИЗВОДНИХ ПРЕДУЗЕЊА У СРБИЈИ.....	108
3.5.1. Модели корпоративног управљања.....	108
3.5.1.1. Европски и амерички модел корпоративног управљања и усклађивање	110
3.5.2. Финансијске и нефинансијске информације и пословно одлучивање	113
3.6. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ПРОИЗВОДНИХ ПРЕДУЗЕЊА У СРБИЈИ	117
IV ДИНАМИКА ПРИХВАТАЊА МСФИ У СРБИЈИ.....	123
4.1. ОД ПОЗИТИВНОГ КА НЕГАТИВНОМ, ОД УТОПИЈЕ ДО СТВАРНОСТИ, ОД ЈАВНОСТИ ПРЕМА МСФИ	124
4.1.1. Превазилажење природе информација екстерног финансијског извештавања	124
4.1.1.1. Унапређивање информација финансијског извештавања	124
4.2. У КОЈОЈ МЕРИ МСФИ ОБЕЛОДАЊУЈУ РЕЛЕВАНТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О КАПИТАЛУ И ПОШТЕНОЈ ВРЕДНОСТИ, О МИНИМАЛНОМ И МАКСИМАЛНОМ РИЗИКУ	126
4.2.1. Извештавање о капиталу	126

4.2.2. Пословни догађаји који утичу на капитал.....	127
4.2.3. Обелодањивање информација о капиталу.....	129
4.2.3.1. Обелодањивање акцијског капитала као капитала предузећа.....	129
4.2.3.2. Обелодањивање осталих компоненти капитала.....	132
4.2.3.3. Обелодањивање акцијског капитала и инструмената капитала.....	133
4.2.4. Форма и структура извештаја о променама на капиталу.....	134
4.2.5. О перспективама извештавања о капиталу.....	136
4.3. УЛОГА ТОП МЕНАЏМЕНТА У ФИРМАМА У СРБИЈИ У УСАГЛАШАВАЊУ СА МСФИ: ПРОЦЕС УЧЕЊА И ПРИЛАГОЂАВАЊА, УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЧУНСКОГ СИСТЕМА У ПРЕДУЗЕЋИМА.....	138
4.3.1. Место топ менаџмента у фирмама у Србији.....	138
4.3.2. Менаџмент као носилац одговорности за припремање и презентацију финансијских извештаја.....	139
4.3.3. Неопходност унапређења рачуноводственог система у предузећу.....	142
4.3.3.1. Унапређења обрачунског система и финансијског рачуноводства....	143
4.3.3.1.1. Домен побољшања обрачунског система.....	143
4.3.3.1.2. Домен побољшања квалитета финансијског извештавања.....	146
4.4. ИНТЕГРИСАЊЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЧКОГ РАЧУНОВОДСТВА У МОДУЛ МСФИ.....	150
4.4.1. Управљачко рачуноводство је део рачуноводственог система предузећа.....	150
4.4.2. Интегрисање система управљачког рачуноводства у модул МСФИ.....	151
4.4.3. Управљачко рачуноводство: изазов за рачуноводствену праксу.....	153
V КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ И БИЛАНС СТАЊА ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ	156
5.1. ДЕФИНИСАЊЕ СРЕДСТАВА И ОБАВЕЗА ПРЕДУЗЕЋА – МОГУЋНОСТ МОДЕЛИРАЊА.....	157
5.1.1. Елементи финансијског положаја предузећа.....	157
5.1.1.1. Дефинисање средстава предузећа (информације у билансу стања) ...	158
5.1.1.2. Дефинисање обавеза предузећа (информације у билансу стања).....	160
5.2. РАЧУН ДОБИТКА/ГУБИТКА И ЊЕГОВО ИНТЕГРИСАЊЕ СА БИЛАНС СТАЊА.....	162
5.2.1. УТВРЂИВАЊЕ РЕЗУЛТАТА ПОСЛОВАЊА.....	162
5.2.2. Добитак као циљ пословања предузећа.....	165
5.2.3. Исказивање добитка/губитка предузећа.....	167
5.3. ФИНАНСИЈСКО ПЛАНИРАЊЕ, НОВЧАНИ ТОК И КЊИГОВОДСТВЕНА ВРЕДНОСТ АКЦИЈА.....	168
5.3.1. Финансијско планирање.....	168
5.3.2. Новчани ток према МСФИ/МРС.....	169
5.3.2.1. Важност извештаја о току готовине ex post.....	171
5.3.2.2. Садржина Извештаја о готовинском току.....	172
5.3.2.3. Припреме и састављање Извештаја о новчаном току.....	174
5.4. МСФИ КАО ОКВИР ТАЧНОСТИ, ТРАНСПАРЕНТНОСТИ И ТРЖИШНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ЗА ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ: ОД ТЕОРИЈСКОГ МОДЕЛА КА ПРАКСИ.....	176
5.4.1. МСФИ као оквир тачности и тржишне перспективе предузећа.....	176
5.4.2. Периодични финансијски извештаји и пословно одлучивање.....	178
5.4.3. МСФИ и тржишна перспектива предузећа у Републици Србији.....	182
VI ИЗВЕШТАВАЊЕ МЕНАЏМЕНТА У РЕАЛНОМ ВРЕМЕНУ.....	187
6.1. МОДЕЛИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИХ СЦЕНАРИЈА „ШТА АКО“ У БИЛАНСУ СТАЊА ПРЕДУЗЕЋА.....	188
6.1.1. Приступ билансу у нестабилним условима.....	188

6.1.1.1. Неутралисање утицаја инфлације	191
6.1.1.2. Неутрализација утицаја окружења.....	192
6.1.1.3. Други могући узроци и проблеми.....	193
6.1.2. Појавни облици манипулација финансијским извештајима.....	194
6.1.3. Чиниоци злоупотребе финансијских извештаја.....	197
6.1.4. Последице удаљавања финансијских извештаја од реалности	198
6.1.5. Прецизирање забрањених активности	201
6.2. АНАЛИТИЧКИ ПРИСТУП КАО ПОЛИВАЛЕНТНА МЕТОДОЛОГИЈА: СТВАРНИ БИЛАНС СТАЊА У ОДНОСУ НА ПРОЈЕКТОВАНИ.....	201
6.2.1. Аналитички приступ стварном билансу стања у односу на планирани ...	201
6.2.1.1. Аналитички приступ билансу стања.....	202
6.2.1.2. Аналитички приступ планирању биланса и новчаног тока.....	205
6.3. ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ ИНФОРМАЦИЈА ИЗ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА: ПОЗИЦИЈА РИЗИКА ПРЕДУЗЕЋА	208
6.3.1. Значај информација у систему финансијског извештавања	208
6.3.2. Информације за потребе менаџера.....	209
6.3.3. Предности и недостаци информација из финансијских извештаја.....	209
6.3.4. Позиција ризика предузећа у финансијским извештајима	211
6.4. СТИЛ УПРАВЉАЊА И МЕНАѢМЕНТ РИЗИКА У ПРЕДУЗЕЋУ: СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ФИРМИ У СРБИЈИ	212
6.4.1. МенаѢмент ризика	212
6.4.1.1. Управљање ризиком у предузећу и финансијско извештавање.....	212
6.4.1.2. Информатички ризик и квалитет финансијског извештавања	217
6.4.2. Контролне активности и управљање ризиком	219
6.5. ФУНКЦИЈА РАЧУНОВОДСТВА ПОШТЕНЕ ТРЖИШНЕ ВРЕДНОСТИ НА ОСНОВУ МСФИ И МЕНАѢМЕНТА РИЗИКА.....	220
6.5.1. Рачуноводство и корпоративно управљање	220
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	225
ЛИТЕРАТУРА	233

У В О Д

Финансијски извештаји и у њима презентоване информације нису искључиво резултат спонтаних економских догађаја и трансакција. Напротив, оне су под утицајем свесно донетих пословних одлука, али и одлука из домена финансијског извештавања. У стручним рачуноводственим круговима се степен, у коме су приказане рачуноводствене информације сагласне економској реалности и фундаменталним зарађивачким процесима у предузећу, означава као квалитет финансијског извештавања и финансијских извештаја као непосредни продукт наведеног процеса. Важну детерминанту квалитета рачуноводствених информација чини и политика финансијског извештавања, с обзиром да њен карактер и кључни мотиви опредељују употребну вредност приказаних информација. Добра информисаност о политици финансијског извештавања и њена импликација на квалитет финансијских извештаја од вишеструког је значаја.

Из угла састављача финансијских извештаја важност се препознаје у чињеници да политика финансијског извештавања представља значајан инструмент остварења циљева пословне политике предузећа, што имплицира могућност одступања стања приказаног у књигама од стварног стања у предузећу.

Они који се баве регулисањем рачуноводствено-финансијског пословања морају познавати овај феномен, како би на одговарајући начин питање извештавања уредили, а истовремено и спречили злоупотребе несавесног менаџмента.

Независни ревизори, као круцијални учесници у процесу финансијског извештавања, морају поред осталог, да јасно разликују регуларну политику финансијског извештавања од креативног рачуноводства, како би изразили адекватно мишљење о квалитету финансијских извештаја.

Са становишта тржишта капитала и осталих корисника, неопходно је бити свестан чињенице да менаџмент поседује инструмент прихваћен од стране професије и законодавца како да финансијске извештаје прилагоди циљевима предузећа. Иначе, тржиште капитала преко својих механизма награђује фирме чији су финансијски извештаји квалитетни, а кажњава оне чији финансијски извештаји представљају продукт лоше уређеног рачуноводства.

Веома сложени услови пословања, иманентни савременој привреди, намећу као императив потребу активну комуникацију менаџмента предузећа и осталих учесника из непосредног и посредног окружења. Важан део наведене комуникације остварује се публикавањем финансијских извештаја, који представљају механизам путем кога се информације о предузећу пласирају заинтересованим стејкхолдерима. У том процесу полазну основу представља финансијско рачуноводство, које и генерише финансијско-рачуноводствене информације. Потом се процес наставља ревизијом финансијских извештаја, након чега следи њихово пласирање у јавност, као и анализа и употреба презентованих информација од стране заинтересованих. О доброј и ефикасној комуникацији може бити речи само уколико путем финансијских извештаја корисници добијају релевантне информације (чиме се испуњава основни циљ финансијског извештавања) и уколико на адекватан начин

интерпретирају поруке које им менаџмент настоји да пренесе. Коначно се, одговарајућим одлукама и правовременим реакцијама корисника, процес финансијског извештавања заокружује, добијајући свој прави смисао.

Економска теорија о финансијском извештавању разматра проблеме који могу настати у комуницирању око финансијско-рачуноводствених информација. Они су, једним делом, резултат сплета околности у вези интерпретације презентованих информација, као и заснивања одлука корисника на гласинама и интуицији. Но, целовито сагледавање проблема који могу реметити ефикасну комуникацију на релацији менаџмент-власник, али и менаџмент-остали стејкхолдери (повериоци, пословни партнери, фискус), инсистира на потребу да се најпре размотри агенцијски однос и асиметрично информисање између учесника у комуникацији, а затим да се дефинишу појам и садржина политике финансијског извештавања и идентификују носиоци тог посла.

Савремени услови пословања данас, какви су: раст и развој предузећа на корпорацијским основама, усложњавање привредног амбијента и изражена дисперзија власништва у јавним акционарским друштвима, функционисање тржишта финансијских услуга, представљају кључне факторе који снажно доприносе подвајању власништва од управљања и последично ангажовању професионалних менаџера. Тако успостављени однос претпоставља и делегирање ауторитета на менаџмент, као важну функцију за дефинисање визије, мисије, циљева и стратегије предузећа и управљање његовим пословањем и радом. То је, са своје стране, условило настанак стања у којем власници немају непосредан увид у одлуке и активности менаџмента, већ да ефекте њиховог деловања могу сазнати ретроактивно, читањем финансијских извештаја. Због тога је асиметрична информисаност акционара редовна појава у корпорацијама са веома израженом дисперзијом власништва.

Финансијским извештајима менаџмент корпорације, између осталог, полаже рачун власницима за поверене ресурсе. Због чињенице да је одговорност за састављање финансијских извештаја алоцирана на тај исти менаџмент, инсистира се на томе да се форма и садржина финансијских извештаја, а тиме и квалитет рачуноводствених информација, могу прилагодити циљевима и потребама предузећа уколико се има у виду чињеница о постојању стриктних рачуноводствених правила за све пословне ситуације, потом да је у пракси присутна професионална рачуноводствена флексибилност, односно да у условима неизвесности постоји изражена потреба за професионалним просуђивањем приликом састављања финансијских извештаја.

Политика финансијског извештавања може се дефинисати као уметност могућег у оквиру законских прописа о полагању рачуна и у односу на пословно-политичке циљеве предузећа¹. Дакле, основна сврха им је да се имовински, финансијски и приносни положај предузећа прикажу на начин погодан за реализацију циљева предузећа. Иначе, наведена дефиниција указује на најмање две важне претпоставке, које морају бити испуњене како би могло бити речи о политици финансијског извештавања. Најпре, све у финансијским извештајима приказане вредности морају бити сагласне рачуноводственим принципима и критеријумима признавања и мерења појединих елемената финансијских извештаја, дефинисаних Концептуалним оквиром и појединим МСФИ/МРС. Затим, финансијски извештаји не смеју одражавати самовољу оних који састављају извештаје. Уколико односне премисе нису испуњене, при обликовању финансијских извештаја излази се из домена политике финансијског извештавања, с обзиром да она престаје тамо где

¹ Видети: Hilke W., (2002), Bilanzpolitik, Jahresabschluss nach Handels und Steuerrecht, Gabler, p. 13.

почиње политика импровизације и лажирања.

Уочљиво је да дефиниција, али и сама структура процеса финансијског извештавања указују на садржину политике финансијског извештавања. Пошто финансијско рачуноводство представља средишњи део процеса финансијског извештавања, то рачуноводствене политике представљају полазну основу политике финансијског извештавања. Али, политика финансијског извештавања не исцрпљује се искључиво и само рачуноводственим изборима и одлукама обрачунског карактера. Важно место, посебно у условима повећаних захтева за обелодањивањем, припада политици финансијског извештавања реалног карактера, која се остварује доношењем и спровођењем одлука инвестиционог, пословног и финансијског карактера. А, значај реалне политике финансијског извештавања огледа се и у чињеници да је реч о активностима које се предузимају пре окончања извештајног периода, као и да корисници тешко могу да их разликују од редовног пословања и рада, чиме се вероватноћа постизања зацртаних ефеката од стране менаџмента повећава.

Према датом, за обликовање финансијских извештаја, менаџмент корпорације има на располагању инструмената у виду:

- одлука о смањењу или капитализацији појединих категорија трошкова (ако је то предвиђено појединим стандардима);
- избор између алтернативних рачуноводствених метода процене и професионалног просуђивања;
- покретање пословних догађаја и трансакција; смањење трошкова истраживања и развоја, повећање обима производње ради редуковања цене коштања по јединици производа, одлагање капиталних инвестиција, укидање обуке за запослене;
- политика обелодањивања финансијских извештаја.

У случају рачуноводствених политика, ово питање уређено је МСФИ, односно стандарди пружају могућност избора између бројних права опције, а неке од њих су децидно дате у самом стандарду у виду конкретног рачуноводственог избора између алтернативних метода. Но, треба рећи да је, исто тако, предвиђен и значајан број имплицитних опција које се односе на процену импаритета, мерење новчаних токова, избор дисконтне стопе и сл. Такође, конкретним рачуноводственим избором могуће је утицати и на начин приказивања, односно на форму финансијских извештаја када се постижу козметички ефекти (нпр. одлука о томе да ли ће позиције активе у извештају о финансијском положају бити приказане према начелу опадајуће или растуће ликвидности, а у пасиви по принципу опадајуће или растуће доспелости). С друге стране, избор конкретног решења има директан утицај на садржину, тј. приказивање кључних ставки у извештају о успеху (нпр. приказивање позиције пословног добитка или њено изостављање, као и приликом приказивања новчаних токова, када постоји могућност избора приликом класификације примљених дивиденди као новчаног тока из пословних активности, или као новчаног тока из активности инвестирања).

Сам избор између обрачунских и реалних одлука за потребе обликовања финансијских извештаја одређен је бројним факторима, а најважнији међу њима је циљ који је додељен политици финансијског извештавања. Затим следи временски оквир у коме треба реализовати ефекте, као и степен диспаритета између постојећег стања у предузећу и тежњи менаџмента².

² Детаљније погледати: Шкарић-Јовановић др Ката: „Политика финансијског извештавања-инструмент за реализацију циљева управе предузећа на финансијским тржиштима“, 37. симпозијум СРРС 2006., Зборник радова, Међународна професионална (рачуноводствена) регулатива као основа квалитета финансијског извештавања, стр. 141. до 155.

У случају одлучивања о томе да ли приступити обликовању финансијских извештаја или не, као и које методе обликовања примењивати, менаџмент упоређује трошкове и користи од конкретних избора. А када је реч о рачуноводственим политикама, њихова предност огледа се у чињеници да су засноване на рачуноводственој флексибилности, прихваћеној од професије и законодавца. И, уколико су адекватно примењене, неће иницирати додатне трошкове ревизије и преуређења финансијских извештаја. Иначе, основна ограничења из угла ефеката који се желе постићи представљају захтев за детаљним обелодањивањем примењених рачуноводствених политика, као и доследно уважавање принципа конзистентности, који у случају одређених рачуноводствених избора може иницирати појаву неповољних ефеката у будућим периодима (нпр. преко нехотимичног објективирања латентних резерви и њиховог опорезивања у случају примене убрзане амортизације фиксне имовине и сл).

Из угла реалне политике финансијског извештавања, њена примена за читаоце финансијских извештаја остаје неприметна, с обзиром да је тешко разликовати ове дискреционе одлуке менаџмента од уобичајеног пословног тока. Лимит се, међутим, огледа у чињеници да наведене активности утичу не само на добитке и новчане токове текућег, него и будућих обрачунских периода, као и да се максимизовање краткорочних добитака врши на рачун дугорочних перформанси (добитка и новчаних токова), чиме се значајно редукује зарађивачки потенцијал корпорације.

Процес конципирања политике финансијског извештавања и конкретне одлуке у надлежности је менаџмента корпорације, а задатак рачуновође је да предложи инструменте политике финансијског извештавања за које сматра да су у датим околностима најпримереније, као и да у границама својих ингеренција учествује у њиховом спровођењу.

Менаџмент корпорације није пасиван посматрач промена у окружењу. Не, јер опстанак и развој корпорације у турбулентном окружењу претпостављају проактиван приступ свим питањима од виталног значаја за њу, укључујући и питање финансијског извештавања. Домети политике финансијског извештавања траже идентификовање мотива који се налазе у основи обликовања финансијских извештаја, односно неопходно је сагледати циљеве који се овим активностима желе постићи. То што охрабрује менаџмент да се упусти у игру са финансијским бројкама свакако је уткано у окружење корпорације, с обзиром да су финансијски извештаји управо намењени екстерним корисницима. Због тога је неопходно правити разлику између подстицаја регулативе, уговорних подстицаја и подстицаја који долазе са тржишта - како комерцијалних, тако и финансијских.

Подстицаји регулативе постоје због интереса државе и њених агенција за пословање предузећа и као такви они обухватају питање пореског терета и настојања предузећа да ове издатке минимизују. С тим у вези, рационално понашање менаџмента захтева минимизовање наведених трошкова, односно опрезније приказивање имовинске, финансијске и приносне позиције предузећа.

Чињеница да се предузеће може посматрати као део на уговорима заснованих односа, упућује на значај *уговорних подстицаја* за потребе обликовања и састављања финансијских извештаја, нарочито ако се има у виду чињеница да се значајан број уговора заснива управо на рачуноводственим информацијама (уговор о компензацијама менаџмента, као снажан мотив за обликовање финансијских извештаја, затим релације са повериоцима и кредиторима, али и уговоре између предузећа и пословних партнера, те предузећа и запослених).

Тржишни подстицаји, који последњих година добијају предност у односу на уговорне мотиве, подразумевају осмишљавање политике финансијског извештавања

која пружа могућност обликовања очекивања аналитичара, али и постизања консензуса са њиховим прогнозама на тржишту капитала, затим редуковање прекомерних флукуација добитка и афирмисање раста цена акција. Код комерцијалних тржишта, обликовање финансијских извештаја усмерено је на очување и јачање тржишног учешћа предузећа, тако да се обесхрабри улазак нових предузећа у грану, а у одређеним околностима кључни подстицај може бити настојање да се избегну офанзивне стратегије конкуренције.

Пођемо ли од нивоа предузећа и његове специфичности, степен и правац политике финансијског извештавања одређени су факторима попут величине предузећа, степена леверица, потребе за додатним капиталом, власничке структуре, борда директора и одбора за ревизију.³

Наведена класификација кључних покретача политике финансијског извештавања одражава различите перспективе (информациона, ефикасности и опортунистичка), које менаџмент може усвојити приликом обликовања финансијских извештаја.⁴

Према наведеним приступима обликовања финансијских извештаја може се закључити да су са аспекта инвеститора, као најзначајније групе билансних адресата, информациона и перспектива ефикасности прихватљиве, док се опортунистички приступ сматра непожељним, нарочито уколико се има у виду примарни циљ састављања и публикавања финансијских извештаја. У вези квалитета финансијских извештаја неопходно је, с једне стране, обезбедити корисност рачуноводствених информација за потребе доношења економских одлука а, с друге стране, осигурати заштиту интереса инвеститора, што се постиже путем транспарентних финансијских информација припремљених на начин који за циљ нема обману корисника. Међутим, ситуација се компликује ако се имају интереси осталих билансних адресата који нису инвеститори, попут фискалца или поверилаца, јер се понекад максимизовање вредности за власнике може остварити на рачун осталих стејкхолдера.

У рачуноводственој литератури не постоји јединствено мишљење поводом феномена обликовања финансијских извештаја, односно присутни су дијаметрално супротни ставови, односно:

- на једној страни су они који политику финансијског извештавања виде као опасну појаву која значајно модификује финансијске извештаје, са циљем обмане појединих стејкхолдера у погледу основних перформанси фирме, или утицаја на исход уговарања, када се уговори заснивају на рачуноводственим величинама;
- присутно је и неутрално гледање, у смислу да је реч о употреби допуштене рачуноводствене флексибилности како би се обманули корисници финансијских информација и
- постоји и позитиван приступ, који политику финансијског извештавања посматра као корисну активност, будући да се њом сигнализира дугорочна вредност предузећа.

Избор рачуноводствених политика и примена других инструмената политике финансијског извештавања одражавају не само тренутну ситуацију предузећа и његове специфичности, већ и очекивања менаџмента у вези са развојем пословања у будућности. Тако, менаџмент може иницирати настанак одређених пословних

³ Kelly L.: "The Development of a Positive Theory of Corporate Management's Role in External Financial Reporting", Journal of accounting literature, Spring 1983, p. 145.

⁴ Zimmerman J. L., Christie A; „Efficient and Opportunistic Choice of Accounting Procedures Corporate Control Contests", The Accounting Review, VoL 69, No. 4, Oct. 1999, p. 539.

трансакција из различитих разлога, а постојање рачуноводствене флексибилности пружа могућност да се сврха одређених трансакција адекватно искаже (нпр. купљене власничке ХоВ класификоване и исказане као обртна имовина указују на намеру менаџмента да ову финансијску активу препрода у кратком року). Но међутим, њихово исказивање као сталног средства (учешћа) одражава не само намеру да се хартије држе у дужем временском периоду, него и да се на пословање предузећа, чије хартије су стечене, врше значајне импликације како би се унапредило сопствено пословање. Зато наведена класификација не само да утиче на висину појединих показатеља ликвидности и показатеља активности предузећа, него пружа и могућност процењивања циљева, просперитета и ризика пословања посматраног предузећа.

Иначе, квалитет рачуноводствених информација може бити угрожен активностима састављача у погледу:

- избора неодговарајућих рачуноводствених политика;
- нагласка на правну форму, уместо на економску суштину догађаја;
- коришћења нереалних и неадекватних процена и
- рачуноводствених принципа и њиховог лошег интерпретирања.

Наведено потврђује да састављачи финансијских извештаја својим одлукама опредељују степен корисности презентованих информација, због чега се захтева да финансијски извештаји у највећој могућој мери одражавају економску реалност предузећа и да приказане информације омогуће висок степен предвидљивости. У случају објављеног добитка, као кључном показатељу перформанси предузећа, његова употребљивост се одражава на способност читалаца да на основу ове информације предвиде будуће перформансе предузећа, па се инсистира на реалност исказаног добитка, јер хипертрофирани добици резултирају за власнике предузећа неповољним трансфером богатства у форми исплате неоправдано високих компензација менаџменту, али и високог пореског расхода. Из угла потенцијалних инвеститора низак квалитет добитка узрокује погрешну алокацију капитала, а у односу са повериоцима, превисоки добици могу прикрити структурне проблеме предузећа и навести их на погрешне диспозиције. Дакле, информације о добитку треба да омогуће корисницима финансијских извештаја да праве јасну разлику између фирми које послују успешно од оних које су неефикасне при спровођењу својих активности.

Чињеница да у пракси постоји рачуноводствена флексибилност, указује на закључак да је политика финансијског извештавања иманентна процесу финансијског извештавања и да припремање финансијских извештаја неизбежно претпоставља вршење одређених избора и доношење одлука од стране састављача према МСФИ/МРС.

Првенствени циљ финансијског извештавања је да се широј јавности пренесу неке важне информације менаџмента, како би се постигла жељена информациона симетрија. С тим у вези, квалитет финансијског извештавања тесно је повезан не само са садржајем финансијских извештаја, него и тренутком и степеном обелодањивања. Иначе, једну од најрелевантнијих рачуноводствених информација за билансне интересенте, као што је речено, представља нето добитак, па се отуда квалитет финансијског извештавања односи на степен у ком исказани резултат приказује реалан пословни и финансијски положај предузећа.

Квалитет добитка је сложени концепт, а разлоге треба тражити у чињеници да је реалност исказаног добитка условљена одлукама и активностима бројних субјеката:

- доносиоци стандарда имају значајан уплив, с обзиром да квалитет

МСФИ/МРС директно утиче на квалитет добитка;

- рачуновође, који стручношћу и етиком, опредељују квалитет приказаних информација;
- менаџмент својим пословним одлукама и конкретним рачуноводственим избором и проценама опредељује информациони садржај добитка;
- ревизори као професионалци утичу преко квалитета свог рада;
- регулаторна тела су важна, јер одговарајућа законска регулатива и њено спровођење доприносе кредибилитету финансијског извештавања; и
- ефикасно тржиште капитала препознаје и награђује квалитетне, а кажњава предузећа која емитују обмањујуће рачуноводствене информације.

Велика бројност фактора од утицаја на квалитет добитка условила је да у економској литератури не постоји општеприхваћени став о томе шта се сматра висококвалитетним добитком. А, квалитет добитка могуће је дефинисати из различитих перспектива, о чему ће бити речи у наставку рада када ћемо размотрити питање добитка и губитка, као резултата пословања предузећа и његово интегрисање са билансом стања.

У оквиру ове логичке целине указали смо на једну од могућих дефиниција рачуноводства, размотрили Концептуални оквир за састављање финансијских извештаја, дефинисали круг корисника и њихове информационе потребе, указали на врсте и квалитативне одлике финансијских извештаја и, коначно, укратко објаснили начела која се примењују за вредновање позиција у финансијским извештајима.

То нам је било веома неопходно да бисмо приступили даљој анализи подручја у процесу финансијског извештавања корпорација. То, *најпре*, због значаја и улоге финансијских извештаја опште намене за ефикасно функционисање тржишта капитала и подизање нивоа општег друштвеног благостања. *Затим*, због значаја процеса ревизије финансијских извештаја за подизање нивоа кредибилитета информација које су садржане у њима. И, *на крају*, због указивања на импликације које модалитет израженог мишљења ревизора о финансијским извештајима има на кључне актере у процесу финансијског извештавања (на клијента ревизије, ревизоре који су то мишљење изразили и на бројне кориснике финансијских извештаја).

I

**ТЕОРИЈСКИ ОКВИР
ИСТРАЖИВАЊА**

1.1. ИЗБОР ТЕМЕ

Горе насловљену докторску дисертацију предлажем Комисији Наставно-научног већа Факултета за економију и инжењерски менаџмент због личне мотивисаности и жеље да дам скроман допринос улози МСФИ/МРС на бази поштене вредности и корпоративног управљања у Србији. Поводом тога треба напоменути следеће:

- Постоји потреба за МСФИ/МРС и корпоративног управљања у циљу бољег и квалитетнијег финансијског извештавања, те поштеног вредновања економских ефеката предузећа;
- Тржишно управљање препознато је данас као базична вештина у процесу модерног пословања и рада предузећа;
- Корпоративно управљање практично се реализује на свим нивоима пословања и рада у развијеним земљама света;
- Наши менаџери-економисти данас недовољно уочавају улогу и значај МСФИ/МРС и рачуноводства у управљању бизнисом за његов профитабилан развој у целини, чије је основе потребно уграђивати у сваки његов сегмент;
- Напред наведено навело ме је да за овај истраживачки рад предложим тему под насловом: „**МСФИ на бази поштеног вредновања и корпоративно управљање у Србији**“.

1.2. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

а)Проблем истраживања. Сходно одабраној теми рада, консултовању многих извора (монографски, електронски и други), као и истраженој пракси, уочено је да се код нас обраћа мало пажње улози и значају финансијског извештавања употребом МСФИ/МРС, те вредновању економских резултата предузећа посредством рачуноводства, ревизије и контроле уопште и да највећи број наших фирми и запослених у њима нема довољно формиран став о том питању. Ако желимо да нам стручњаци у свом бизнису буду успешни и да се опредељују за самосталан посао неопходно их је више едуковати у домену рачуноводства и активности финансијског извештавања фирме. Чињеница да се у нашим фирмама запослени економисти-менаџери недовољно стручно баве проблематиком рачуноводства и финансијског извештавања уз примену МСФИ/МРС упућује на упозорење да је крајње време да се са таквом праксом прекине и крене путем којим су развијене земље већ одавно закорачиле.

Укупна ефикасност управљања пословањем фирме, свих облика својине, поред општих услова и других одлика менаџмента, значајно зависи од њихове економске

образованости, те и власника фирми. Зато се утицај рачуноводства и финансијског извештавања на стратегијске активности менаџмента фирме, с разлогом, може узети као веома битна компонента даљег пословања и рада и фактор који ће убудуће веома утицати на брзину и ефикасност израстања наше привреде у савременији тржишно усмеренији систем запошљавања и стварања вишка вредности.

С обзиром на такву улогу и значај рачуноводства и финансијског извештавања, те однос МСФИ/МРС и корпоративног управљања за стратегијску активности менаџмент бизниса и привређивања уопште, за нашу земљу је веома битно да оне одговарају развојним потребама привреде која се још увек налази у транзицији. Међутим, у тој сфери, према многим индицијама, уочава се озбиљан несклад између затеченог стања и потребе да се оно увођењем новина у пословању поправи. У те индиције посебно издвајамо:

- неповољно опште наслеђе у стратегијским активностима бизниса уопште, с обзиром да се претходних деценија доста каснило у том домену;
- текући парцијални приступи стратегијским активностима бизниса, како у формалном тако и у неформалном смислу, где се у основи, на некритички начин, врши преузимање сазнања из развијених земаља и
- спорост у осавремењивању укупног система пословања, у коме, поред осталог, наглашено место мора заузимати стратегијска активност имплементације МСФИ/МРС у финансијском извештавању уопште.

Све ово заједно упућује на постојање заједничког проблема у тој области, који се може обухватити следећом формулацијом: **Како брже оспособити менаџмент да квалитетније остварује корпоративно управљања уз већу и квалитетнију примену МСФИ/МРС у финансијском извештавању у нашој привреди?**

б) Предмет истраживања. Предмет овог истраживања, сходно теми дисертације и утврђеном истраживачком проблему, чиниће *утицај финансијског извештавања, уз доследну имплементацију МСФИ/МРС, на корпоративно управљање бизнисом у реалним нашим условима*. У том смислу истраживањем ће се обухватити проучавање ставова менаџмента наших фирми и потреба интензивирања менаџмент активности у фирмама наше земље, дакле практично управљање, кроз нове стратегијске садржаје управљања у већ постојећим фирмама и у оним које су поодмакле у овом послу – финансијског извештавања применом МСФИ/МРС уопште и кроз коришћење већ стечених искустава у нас и у развијеном свету.

Појмом стратегијске активности бизниса уопште обухватају се пословне активности у виду улагања у усавршавање бизниса и праћење токова и ефеката тог бизниса, са крајњим циљем да се тиме оствари добитак. Сходно томе, гледано са научног аспекта, финансијско извештавање уз боље коришћење МСФИ/МРС за корпоративно управљање нашим бизнисом представља интердисциплинарну научну област, која се бави законитостима тржишног пословања уз задовољавање непокривене тржишне тражње за сталним усавршавањем пословања и рада наших фирми са циљем остваривања добити и преузимањем последичног ризика. Због тога, постојање тежње за сталним усавршавањем пословања наших фирми чини претпоставку свих стратегијских активности, с тим што се оне као фактор развоја нашег бизниса налазе у каузалном односу и својеврсној симбиози с фирмом. **Експерти** дефинишу стратегијске активности, не само као процес припремања, увођења и тренинга за креирање бизниса, већ у једном ширем контексту као ***процес развоја стратегијског начина размишљања, пословних вештина и личних***

квалитета који су директно везани за формирање и вођење бизниса уопште.

1.3. ЦИЉ И ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

а) Циљ истраживања. Презентоване дефиниције проблема и предмета овог истраживања представљале су основу за идентификацију циља истраживања. У том смислу, за основни циљ овог истраживања идентификована је намера да се допринесе подизању нивоа знања за финансијско извештавања као активности менаџмента по нашим фирмама и сачини модел финансијског извештавања применом МСФИ/МРС за конкретну фирму. На тај начин ће се и последично позитивно утицати на пораст ефикасности пословања и рада наших фирми и бизниса у целини Републике Србије.

б) На основу утврђеног циља у темељне истраживачке задатке спадају:

- 1. Испитати какав је квалитет знања менаџмента у нашим фирмама о појму финансијског извештавања применом МСФИ/МРС;*
- 2. Утврдити ставове менаџмента о потреби интензивирања свих активности на плану корпоративног управљања у фирми.;*
- 3. Утврдити да непознавање рачуноводства и финансијског извештавања применом МСФИ/МРС на ефекте фирме негативно утиче на опредељење менаџмента да стално унапређује своја знања из тих области рачуноводства и корпоративног управљања;*
- 4. Утврдити испитивањем ставова менаџмента фирме, у којој мери обученост за рачуноводствено финансијске активности, те финансијско извештавање утиче на економску ефикасност конкретне фирме.*

ц) Истраживачке хипотезе. Када су у питању истраживачке хипотезе, као мотиви и водиле овог истраживања, оне су идентификоване уз консултовање литературе која се тиче претходних истраживања стратегијских активности у нашим фирмама, што је довело до утврђивања проблема унутар предмета истраживања. У том смислу, највећи број тако добијених научних индиција око пословне квалификованости менаџмента упућује на претпоставку по којој финансијске активности добрим делом не одговарају захтевима савременог предузетништва и менаџментских функција у фирмама. На основу тога, добијена је општа научна хипотеза за ово истраживање која гласи:

Постоји реална и стварна потреба за стручно интензивирање менаџмента рачуноводствено-финансијских активности и финансијско извештавање применом МСФИ/МРС наших предузећа.

Сходно претходном, а гледано са аспекта научне поделе посматране квалификованости на пословну и психичку компоненту, у овом истраживању утврђене су следеће изведене хипотезе:

- 1. Менаџмент посматраног бизниса није довољно упознат са проблемом утицаја рачуноводства на финансијско извештавање, те корпоративно управљање истим.*
- 2. Менаџмент у анализираном бизнису није схватио довољно потребу за квалитетно одвијања корпоративног управљања у фирми.*
- 3. Непознавање основа финансијског извештавања доста негативно утиче на опредељење менаџмента за даље осавременивање пословања и рада, као окоснице ефикасног привређивања.*
- 4. Недовољна обученост менаџмента за рачуноводствено финансијско управљање и примену МСФИ/МРС негативно утиче на његову решеност*

да модернизује систем финансијског извештавања.

1.4. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ ИСТРАЖИВАЊА

а) Методе истраживања. Сва расположива методолошка литература указује на разне поделе метода које се користе у научним истраживањима. Према неким страним и домаћим ауторима, ове методе деле се на општу, посебне и појединачне. Насупрот томе, други аутори посматране методе деле на општу и посебне. Унутар тога број идентификованих научних метода, зависно од употребљеног класификационог принципа, веома је хетероген и обично се креће од 5 до 15 и више метода.

Према таквој ситуацији, за потребе овог истраживања одабран је систем од једне опште (класичне дијалектичке методе) и две пратеће посебне методе (методе научног: испитивања и студирања). У овом истраживању користиће се, у склопу тог система, следеће научне методе: *класична дијалектичка метода*, као општа, *односно метода научног студирања и испитивања* - као посебна научна метода.

Прва, класична дијалектичка метода, која се у свему заснива на схватању непрекидне развојности и променљивости свих појава у природи и друштву, користиће се као општи оквир унутар којег су посматрани проблем и предмет овог истраживања. Природно, ова општа научна метода нема своје технике инструменте, већ представља принципијелну водилу за реализацију целине истраживања.

У вези са тим, метода научног студирања користиће се као пут за проучавање научних достигнућа из области рачуноводствених активности и финансијског извештавања у уопште, а за успешније и боље пословање и рад конкретне фирме. Сем ње, примењена метода научног испитивања у основи ће се користити за прикупљање емпиријских података о стању и даљем развоју рачуноводствених, ревизорских и активности корпоративног управљања у анализираном бизнису.

Б) Истраживачке технике. На основу оваквог методског избора, за технике прикупљања података по одабраним посебним методама одабране су: *анкетирање одабраних испитаника* (код методе научног испитивања) и *регистравање теоријских података* (код методе научног студирања).

ц) Истраживачки инструменти. На основу одабраних посебних научних метода, неопходни истраживачки подаци (чињенице, теореме, ставови, друге информације и сл.) прикупљаће се применом два основна истраживачка инструмента: за потребе овог истраживања, као истраживачки инструменти, *урађен је упитник*, док је као регистратор теоријских података предвиђено *коришћење класичног евиденционог листа* - који, као једноставан, не тражи детаљније образложење.

1.5. ИСТРАЖИВАЧКИ УЗОРАК

За потребе задатог истраживања идентификоваће се репрезентативни узорак испитаника. Њега ће чинити *нажљиво одабраних пет наших фирми из различитих делатности*. Природно, уопштавањем добијених резултата истраживања, уз коришћење овог узорка, добијени крајњи ефекти у основи ће важити за све сличне фирме у Србији.

1.6. ОПРАВДАНOST ИСТРАЖИВАЊА

По свом карактеру, ово истраживање има наглашену научну и друштвену оправданост.

а) Научна оправданост проистиче из чињенице да рачуноводствене активности и финансијско извештавање уз потпуну примену МСФИ/МРС у конкретној фирми до сада *нису интегрално истраживан феномен*, па ће резултати овог истраживања допринети комплетирању научног сазнања менаџмента о овом пословању, као битног фактора сваког привредног система. Очекује се да ће се овим истраживањем идентификовати нова научна информација, која ће имати карактер научне апликације и која ће се односити на обогаћивање фонда научних знања везаних за рачуноводствене активности и финансијско извештавање уз примену МСФИ/МРС уопште и њихово усавршавање у тржишним условима. У вези са тим, ваља истаћи да је ово истраживање сасвим ново и да се њиме, у изворном смислу, до сада нико није озбиљно бавио. То ће се постићи, пре свега, утврђивањем стварних чињеница о стању и карактеристикама рачуноводствено-финансијских активности предузећа, те финансијског извештавања у реалним условима примене међународних стандарда, као и предлагањем одговарајућег модела за његово унапређење у систему корпоративног управљања.

б) Са друге стране, када је у питању друштвена оправданост, треба нагласити да ће резултати овог истраживања свакако допринети увођењу и подизању рачуноводствено-финансијских активности фирме на виши ниво, што ће имплицитно позитивно утицати на даљи тржишни развој наше привреде као целине. Ово тим више када се зна да данас у свету, па и код нас, расте број средњих и малих фирми којима се поспешује друштвено запошљавање и подиже ниво народног дохотка. Исто тако, и са аспекта друштвених интереса, резултати овог истраживања допринеће:

- подизању ефикасности рачуноводствено финансијских активности и финансијског извештавања наших фирми уз доследну примену МСФИ/МРС, чиме ће се имплицитно утицати на пораст успешности целине привреде земље;
- повећању броја лица заинтересованих да се баве рачуноводственим и активностима финансијског извештавања наших предузећа, што ће значајно допринети развоју корпоративног управљања и друштва као целине;
- убрзању транзиције целине нашег система привређивања, у складу са захтевима модерне тржишне економије и њеним друштвеним импликацијама.

II

**ТРЖИШНА
КОНКУРЕНЦИЈА,
ДОНОШЕЊЕ
СТАНДАРДА И
РАЧУНОВОДСТВО
ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ**

2.1. ЕКСПАНЗИЈА ФИНАНСИЈСКИХ УСЛУГА, РАСТ КОНКУРЕНЦИЈЕ И ТРАЖЊЕ ФИНАНСИЈСКИХ ИНФОРМАЦИЈА

2.1.1. Експанзија тржишта финансијских услуга

Готово да нема особе која се бави пословима финансија код нас, било као запослени или као власник сопствене фирме, а да на неки начин није осетио проблеме у функционисању тржишта финансијских услуга. Црно тржиште ових услуга, сива економија, често фалсификовани рачуноводствени извештаји, биланси потписани од лица из друге професије – асоцирања су на ово тржиште. Истовремено, финансијске услуге се јавно, често са највиших места, окривљују за појаве за које нису и не могу бити одговорне, јер је на тржишту створен такав амбијент у којем сви учесници имају проблеме: пружаоци, примаоци и корисници услуга. У таквим условима, сасвим очекивано, све то узроковало је експанзију финансијских услуга, уз појаву високог ризика у квалитету финансијског извештавања.

Осим ових проблема у функционисању тржишта финансијских услуга код нас, разлог да се више пажње посвети овој проблематици су и тврдње у модерној економској литератури да кадрови у овој струци морају бити више оријентисани на тржиште, односно да ова професија треба да има изражену способност предвиђања потреба клијената и тржишта, јер тржиште захтева да они буду укључени у глобалну пословну праксу.

2.1.2. Финансијска услуга и њени пружаоци

Финансијска услуга је стожер око којег се врте тржишни и остали аспекти у финансијама са свим својим карактеристикама. Често се каже да је много нејасноћа и проблема узроковано непознавањем, односно неразумевањем суштинских карактеристика финансијске услуге и њеног пружаоца, што врло често не схватају они који намећу правила игре. Но, ваљало би рећи да је и само тржиште немилосрдно и да сваку грешку и незнање кажњава.

Под услугама подразумевамо „...активности или користи које једна страна може понудити другој, које су углавном неопипљиве и не резултирају власништвом било чега“⁵. Битне одлике услуга су, дакле, да су неопипљиве, непостојане и пролазне.

⁵ Philip Kotler (1989): „Управљање маркетингом 2“, Информатор, Загреб, стр. 509.

Од огромног значаја за финансијске услуге је то што њен квалитет у највећој мери зависи од професионалне стручности и интегритета самог пружаоца. Ове услуге се у класификацији с правом сврставају у услуге везане уз људе, као категорија која захтева највиши ниво стручности⁶. С тим у вези, корисно је и поучно на овом месту парафразирати мисао једног америчког аутора, који каже да је невоља у томе што људе треба стално подсећати да финансијске услуге нису ни боље ни горе од оних који их пружају. По овоме би избором професионалца прималац финансијске услуге обезбедио вероватноћу вишег квалитета услуге. Иначе, познато је да мање захтеве у вези са стручношћу и искуством имају услуге које захтевају квалификовани рад, а најмање су захтевне услуге неквалификованог рада. Тврдња, по том питању, да финансијска услуга спада у најзахтевније у смислу професионалне стручности пружаоца услуге, сасвим је на месту. У вези са тим, праву слику потребних знања и вештина за обављање рачуноводствених услуга садржи национални рачуноводствени образовни стандард 31 (РОС-31)⁷, што практично значи да би неко ко одлучује о пружању рачуноводствене услуге морао и сам да буде добро упознат са овим националним стандардом.

Финансијска услуга подразумева веома високе захтеве у вези са етиком пружаоца. У пракси се данас на глобалном нивоу издвајају посебно три професије које имају кодексе професионалне етике: лекари, адвокати и рачуновође. Разликовање ове професије од других врши се по степену одговорности и бриге за добробит друштва која се не препознаје код других занимања, која се сматрају професијом.⁸

Још једна, често спомињана, особеност финансијске услуге је она везана за њену корисност, која се обично дефинише као степен задовољења нечијих потреба. У случају финансијско-рачуноводствене услуге, корисник услуга није само њен директни прималац, већ и сви остали корисници (нпр. финансијских извештаја: власници, пословни партнери, кредитори, држава, запослени). Исто тако, степен корисности те услуге управо из тог разлога представља јавни интерес, што држава треба да има у виду приликом утврђивања институција тржишта ових услуга.

Послове у обављању финансијско-рачуноводствених услуга врше искључиво професионално едуковани рачуновође (у складу са стандардима IFAC). Тако, IFAC-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође дефинише професионалног рачуновођу као појединца који је члан IFAC-ове организације чланица.⁹ Овај Етички кодекс разликује запосленог професионалног рачуновођу и професионалног рачуновођу у јавној пракси и истиче „професионални рачуновођа запослен или ангажован на извршном или неизвршном радном месту у областима као што су трговина, привреда, услуге, јавни сектор, образовање, непрофитни сектор, регулаторна или професионална тела, или професионални рачуновођа који ради по уговору са таквим правним лицима. "Према Кодексу, професионални рачуновођа у јавној пракси је „професионални рачуновођа, без обзира на његову функционалну класификацију (нпр. ревизија, порез или консултовање) у фирми, који пружа професионалне услуге. Реч је о термину који се, исто тако, користи када се мисли на фирму професионалних рачуновођа у јавној пракси."

Осим професионалних рачуновођа, едукованих у складу са стандардима IFAC-а, наше тржиште радне снаге обилује широко лепезом пружалаца услуга различите стручности и искуства, што се сигурно одражава и на квалитет

⁶ Малинић, др Слободан Д. (2009): Реферат са 40. Симпозијума на Златибору, СРРС; Београд.

⁷ РОС 31 - Национални рачуноводствено-образовни стандард, СРРС, Београд, фебруар 2008. године.

⁸ IFAC-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође, Етичке норме чланова СРРС, Бгд, 2007, стр. 6.

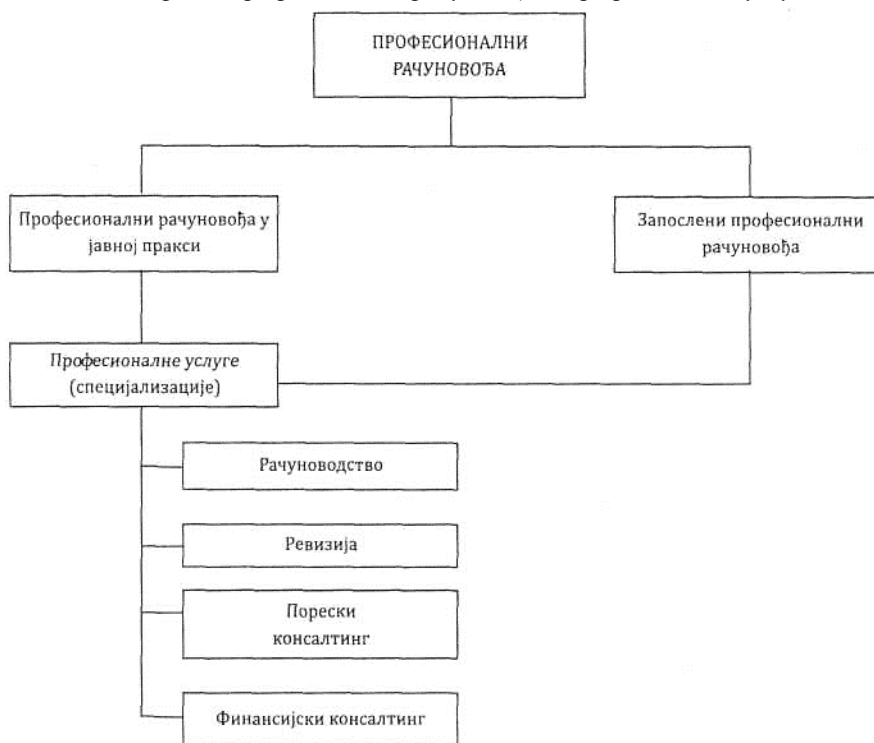
⁹ IFAC-ов Етички кодекс..., Ибид, стр. 192.

финансијско-рачуноводствених услуга. Наше тржиште радне снаге, као земље у транзицији, карактеришу: велика незапосленост, масовно избегавање закључивања уговора са запосленим, као и неодговарајуће зараде као трошка репродукције рада. Законом непрецизно регулисана питања стручне спреме, радног искуства и осталих услова, одсуство адекватних контрола на тржишту ових услуга као и још увек препозната корист од квалитетне и правовремене финансијско-рачуноводствене информације, утичу на то да у понуди постоји веома разнолика слика пружалаца услуга - од приучених до високостручних професионалних кадрова. Понуда квалитетних професионалних кадрова на локалним тржиштима радне снаге је мала, што оставља веома широк простор за запошљавање радника различите стручности и искуства, са појавом нелојалне конкуренције и рада на црно.

Према IFAC-овом кодексу професионалне услуге подразумевају „...услуге у којима се захтева рачуноводство или сличне технике које обавља професионални рачуновођа, а обухватају услуге рачуноводства, ревизије, пореског и менаџмента консалтинга и услуге финансијског менаџмента”.

Графички, то је могуће представити овако:

Слика бр. 1 - Професионални рачуновођа и професионалне услуге

Према дефиницији из IFAC-овог Етичког кодекса може се закључити да је појам професионалне услуге шири од појма рачуноводствене услуге, али да основу ипак чине професионалне услуге рачуноводства и сличне технике. Закон о рачуноводству и ревизији у члану 17. став 1. под рачуноводственом услугом подразумева вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја, док се предмет уговора о купопродаји услуга обично односи на вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја, али су веома честе и друге услуге из финансијског пословања, радног права, односа са фондовима здравственог и пензијског осигурања и сл.

Недовољно познавање или неразумевање појмова професионалног рачуновође и професионалне услуге, али и увођење неких нових термина (овлашћени ревизор, овлашћени интерни ревизор), довело је до велике конфузије у

нашој законској регулативи и њеној примени, због чега се прихватање стандардизованих појмова из професионалне регулативе IFAC-овог Етичког кодекса сматра добрим, јер би тиме законодавац усагласио нашу законску регулативу са стандардизованом и отклонио постојећу конфузију.

2.1.3. Тржиште финансијско-рачуноводствених услуга

Тржиште и његови учесници врше разне врсте притисака на пружаоце финансијско-рачуноводствених услуга, тако да се многи процеси одвијају спонтано. Један од процеса који је веома битан за квалитет ових услуга и финансијских извештаја је специјализација,¹⁰ која је веома распрострањена, било да се ради у јавној пракси, привреди, трговини или јавном сектору. Данас тржиште тражи специјалистичке услуге професије, која треба да схвати да на тржишту већ има конкуренцију са импресивним специјалистичким квалификацијама и даља специјализација треба да се одвија под утицајем тржишта и професије.

Последњих година дошло је до значајног проширења укупног професионалног знања које се захтева у финансијско-рачуноводственим услугама, које није везано само за рачуноводство, већ обухвата и знање из сродних дисциплина као што су: опорезивање, информационе технологије, законски прописи и сл. Знање и вештине које се примењују у свакој од тих области веома се разликују. Тако, процес израде и неке специфичности око финансијских извештаја тражи и нека посебна знања везана за банкарство, финансијске услуге, здравствене услуге и сл.

Послови у којима се професионалне рачуновође обично групишу, а што је од значаја за квалитет финансијског извештавања, укључују финансијско рачуноводство и извештавање, финансије, опорезивање, информационе технологије и сл.

Сама специјализација представља изазов за професију, а она треба да региструје сигнале са тржишта и прилагоди им се. А ти сигнали су, пре свега, захтеви за већим квалитетом у свим активностима.

У односу на специјализацију, која у начелу позитивно утиче на квалитет финансијско-рачуноводствених услуга, појава тзв. креативног рачуноводства и његових називи техника резултат је притиска да се повећа профит кривотворењем биланса, чију цену плаћају углавном мали акционари. А, реч је о динамици тржишних промена под притиском појава све агресивнијег маркетинга, па Етички кодекс у одељку 250 предвиђа одређена ограничења у случају кад професионални рачуновођа у јавној пракси промовише посао путем рекламирања или других облика маркетинга. Каже се да пружалац ових услуга треба да буде поштен и истинољубив и не треба да преувеличава тврдње у вези услуга које пружа, квалификација које поседује или врши омаловажавајућа повезивања путем недоказаних поређења са радом других.

Тржиште финансијско-рачуноводствених услуга све је богатије разноврсним фирмама, које се представљају као консултантски или пословни саветници. Тако, рачуноводствене фирме све више шире асортиман својих услуга, што повећава и број потенцијалних конфликта, што може угрозити и квалитет финансијских извештаја. За пословање ових фирми на тржишту од изузетног значаја су етички кодекси, као и примена оштрих санкција за недисциплиноване.

¹⁰ „Смернице Одбора за едукацију у вези са специјализацијама у рачуноводственој професији", и „Нови организациони облици организовања у оквиру СРРС", часопис Рачуноводство 5-6/09 године.

2.1.3.1. Стање тржишта финансијско-рачуноводствених услуга

На основу својих личних информација, добијених од учесника на тржишту финансијско-рачуноводствених услуга, сазнања су да је ово тржиште у несређеном стању. Према изјавама учесника овог тржишта несређеност се огледа у следећем:

- њоме се може бавити свака пунолетна особа (може регистровати фирму за финансијско-рачуноводствене услуге и потписивати финансијска документа);
- врло често рачуноводство води особа која ради "на црно", као полуписмени књиговођа који нестручно обавља посао, нема одговарајуће знање и знање, не учествује у континуираној едукацији, не прати пропис и сл.;
- прилична је шареноликост пружалаца ових услуга (од приучених неквалификованих до овлашћених јавних рачуновођа који пружају квалитетне услуге). Због нелојалне конкуренције прави стручњаци у овој струци не могу бити конкурентни по цени према примаоцима услуга који често не препознају важност правовремене и тачне информације коју може пружити добро организована и стручна агенција;
- запостављености финансијско-рачуноводствене струке, што је у несагласју са стручним захтевима да би се неко квалитетно бавио пружањем ових услуга;
- опасности од спреге између пружалаца услуга и пореских инспектора, што олакшава сиву економију и пословање мимо прописа;
- проблемима ниског квалитета услуга уз релативно повољне цене, који доводе клијента финансијско-рачуноводствене услуге у незаштићени положај у смислу да ће уговорене услуге бити извршене у складу са законском и професионалном регулативом, због чега грешке у избору и начину вођења књиговодства често скупо плаћају кроз казне и у виду нерационалности које проистичу из нетачних и неправовремених информација.

Услуга којом се тргује на оваквом тржишту (па и финансијски извештаји), по правилу не може бити доброг квалитета, па се аномалије на тржишту ових услуга неминовно одражавају и на аномалије уопште у пословању корисника истих. Иначе, особеност тржишта ових услуга на простору Србије је да су локална и покривају територије појединих градова, због чега нема конкуренције са подручја других места. Та карактеристика, да је на локалном тржишту релативно је мали број пружалаца услуга, чини га таквим да се они углавном међусобно познају.

Питање које се овде поставља је како се овакво стање на тржишту финансијско-рачуноводствених услуга одржава на квалитет таквих услуга (поготово финансијских извештаја које састављају полуписмене књиговође, а потписују их лица из разних струка)? Разумљиво, признати ниво поуздања могу имати само финансијски извештаји лиценцираних професионалних рачуновођа, какве предвиђа ИФАС-ов етички кодекс.

Интересантни су, у том погледу, одговори кредитора (банкара), којима би требало да финансијски извештаји дају представу о финансијском бонитету клијента приликом давања кредита. Подаци о томе говоре да су банке крајње неповерљиве према финансијским извештајима које продукују наша тржишта финансијско-рачуноводствених услуга, јер се често одлазећи на лице места уверавају да је фактичка ситуација дијаметрално различита на позицијама исказаних за некретнине, залихе, потраживања и сл.

Угрожавањем квалитета финансијско-рачуноводствених услуга, на оваквом тржишту, поред нарушавања интегритета професије суштински су угрожени и интереси корисника финансијско-рачуноводствених услуга, па и јавни интерес. Разлог је то да се законодавац озбиљно запита колико угрожавање квалитета финансијско-рачуноводствених услуга, условљено стањем на тржишту ових услуга као последицом важећег Закона о рачуноводству и ревизији, доводи до смањења прилива прихода у буџет; колико би вишим квалитетом ових услуга била смањена потреба за инспекцијским и контролним радом државних органа, колико би се смањило број решења, број казни, колико би се смањило рад судова, односно број судских спорова, или колико би се повећало поверење инвеститора и прилив страног капитала.

2.1.4. Услуге финансијског консалтинга

У модерним условима данас, успостављањем тржишта капитала, развијају се многобројне услуге из области финансијског консалтинга (осим промета ХоВ) и функционисања берзи (брокери и дилери), те других специфичних услуга.¹¹

Специфичну улогу у развијању тржишта капитала имају специјализоване банке за пласман ХоВ (*investment bankers*), а основна функција им је посредничка (између издаваоца вредносних папира и клијената купаца).

У наредном периоду требало би очекивати јачање посебно услуга:

- саветовања и помоћи у вези са финансијским реструктурирањем;
- пружања савета владиним организацијама о приватизацији;
- саветовања о корпоративној структури предузећа и банака;
- процењивања вредности капитала предузећа и ликвидности банака;
- саветовања о могућим видовима интеграције и заједничког пословања; и сл.

Процес глобализације финансијских токова снажно утиче на мењање сектора професионалних услуга. С тим у вези, неопходно је имати у виду:

- благовременост информација о тенденцијама промена, ради избора савремене експертизе;
- промене традиционалних граница између професија, пре свега, због све изоштреније конкуренције и заинтересованости клијената за заједничким услугама.

За клијенте је, са аспекта развоја финансијског консалтинга, значајно да могу да траже и добију финансијске и техничке услуге, које су ажуриране саветима у вези са различитим виђењима проблема који се решавају (кадровски, управљачки, маркетиншки, фискални, правни, технолошки итд.) и то из извора једне консултантске фирме. Већина корисника консултантских услуга, познато је, више воли да купи услуге које је за њих припремила у јединствен пакет једна фирма, него да то траже у процесу селекције и преговора са више њих. Ради се о тзв. услузи „на једном месту или из једног излога“ (*one-stop or one window service*), преко фирми које комбинују општи консалтинг у пословању, односно фирми које имају тзв. понуду са обуком. То су, заправо, фирме које нуде информације и стручне савете по питањима: маркетинга, квалитета, кредита или пореза. Исто тако, оне помажу да се пронађе

¹¹ Расту професионалних услуга претходила хе експанзија националног и међународног пословања, што је од пресудног значаја за успешно пословање и рад фирми.

кредит и о њему преговара или да се добију потребне гаранције за исти и сл..

Пошто консултантска услуга служи интересима клијената, мора бити објективна и непристрасна, јер професионализам се одликује независним мишљењем, чак и онда када се она разликује од онога што би клијенти желели да чују. Када је реч о непристрасности, значи да консултант не сме бити инволвиран у политику компаније за коју ради. Исто тако, непристрасност захтева знатну самоконтролу од стране консултанта, посебно у раду с људима различитих националности, религија или политичких опција. Може се поуздано тврдити да су консалтинг и друге професионалне фирме за пружање услуга у стању да задовоље захтеве клијента који је у процесу сталних промена.

2.1.4.1. Финансијски консалтинг и нова тржишта

Банке специјализоване за пласман ХоВ основне услуге клијентима у Централној и Источној Европи сагледавају кроз пружање услуга и помоћи:

- у вези са финансијским реструктурирањем (преко обвезница и власничких ХоВ),
- привреди или владиним организацијама о приватизацији, корпоративној култури, процени вредности имовине предузећа и сарадњи партнерима са запада,
- западним фирмама о аквизицијама у Централној и Источној Европи о структурирању и пласману власничког капитала, односно капитала који се враћа и сл.

За српска предузећа, на светској тржишној сцени, појавили су се сасвим нови услови уласка, јер модерне тржишне привреде света постављају веома ригорозне норме уласка и пословања на њиховим тржиштима. Оне, наиме, обликују сопствена правила којима се уређују услови пословања за све субјекте са стране, а с циљем заштите својих привредника од иностране конкуренције.

Дешава се често у пракси, како код домаће тако и у иностране конкуренције, да уговорени веома профитабилни послови брзо пропадну због банкрота клијента. Разлог томе је што је на светском тржишту веома изражен принцип селективности који на најмањи знак сумње избацује компаније из трке за потписивање уговора о заједничком пословном аранжману.

Највећи број учесника у међународним економским односима, инсистирају на прецизним и благовременим подацима о оствареном профиту (показатељ финансијског положаја и стабилности могућег комитента), но тешкоће су са информацијама о томе. Разлози су, пре свега, у нехармонизованим финансијским извештајима учесника на светском тржишту.

За смањивање неизвесности од потенцијалне неликвидности и несолвентности, до којих долази у пословању са несолидним партнерима, развијен је друштвено институционализован систем потпуног, тачног и благовременог праћења пословне успешности предузећа. Тиме се обезбеђују подаци о платежној способности и економској снази привредних субјеката учесника у тржишној активности, које информације најбоље презентују бонитет свих субјеката (као међусобних пословних партнера) и морају апсолутно бити доступне свим заинтересованим странама: предузећима, држави и грађанима.

2.1.4.2. Важност консалтинга и избора консултантске фирме

Темељна карактеристика менаџмент процеса уопште јесте решавање насталих проблема у пословању и раду фирме. Познато је да менаџери фирме проводе највише времена и троше највише енергије за идентификовање и анализирање проблема, покушавајући да нађу решења која ће дати резултате. Но, међутим, постоји категорија проблема код којих се морају избећи рутинска решења, тако да ти проблеми постају предмет озбиљног разматрања. Пуно је разлога који указују на овакве проблеме, а спомињу се у виду грешке код идентификације проблема, које ограничавају могућност њиховог решавања.¹²

Смисао анализе проблема је идентификовање припадности проблема групи, или преовлађујућих карактеристика, што је основно за одређивање природе консултантске експертизе и методе интервенције.

Процесом идентификације проблема долази се до података и до генерисања идеја у приоритетним областима, а потом је најважније изабрати време за акцију. Чест је случај да се консултант ангажује кад је сувише касно, тј. када је једино у могућности да открије како проблем више није могуће решити, када долази до кризе, али је сувише касно да би се она спречила.

Финансијски консалтинг може донети добре резултате, поготово уколико су консултанти компетентни за пружање услуга клијентима, а клијенти компетентни за коришћење консултаната. Познато је да вештина и експертиза у коришћењу консултаната долази са праксом, али практична искуства помажу само онима који врше евалуацију и извлаче поуку из тога, а уз то и трагају за додатним и изазовнијим искуствима која им омогућавају проширење знања. Иначе, сама способност корисника консултантских услуга зависи од низа фактора:¹³

Данас, у савременим условима пословања, не постоје универзални или стандардни критеријуми за избор консултаната, јер сваки клијент може дефинисати своје критеријуме, одражавајући очекивања своје фирме и искуство у коришћењу консултантских услуга. Модерна привредна пракса, признаје следећих осам критеријума који су помогли многим клијентима да одреде праве консултанте, односно:¹⁴

1. професионални интегритет, као услов за избор (етичке норме и понашања);
2. професионална компетентност (фирме и консултаната као појединца, детаљно познавање гране у којој клијент послује, земље и културе клијента, вештине и креативност и иновација).
3. сарадња и однос са консултантом;
4. нацрт пројектног задатка;
5. способност за обављање посла;
6. способност мобилизације додатних ресурса;
7. цена консултантских услуга; те
8. углед или имиџ консултаната, уз сертификат о квалитету.

¹² Видети: Ибидем: погрешно тумачење симптома и предрасуде о узроцима; идентификовање узрока проблема са позиција власти; тешкоће у прављењу разлика између узрока и последица; незавршена дијагноза проблема; недостаци у испитивању различитих аспеката проблема; и недостаци о томе како се на проблем гледа у разним деловима фирме. Иначе, проблеми се најчешће групишу у два глобална сета, односно као: *сагледиви (closed-ended)* и *несагледиви (open ended)* или "злоћудни" (*wicked*)..

¹³ Ибид.

¹⁴ Ибид, према: Kubr, M; Како одабрати и користити консултанте, Економски институт, Београд, 1994.

У пословној пракси постоји велики број различитих клијената и пројеката, због чега није могуће направити једноставну шему примене ових критеријума, али треба имати у виду да су три чиниоца од пресудне важности: доступност информација, способност клијента да доноси закључке и клијентов однос према различитим критеријумима.

Критеријум за избор консултанта најчешће зависи од извора финансијских средстава и намене коришћења истих. У пракси изборног поступка, издвајају се три посебне варијанте: консултантске услуге финансиране средствима позајмљених од банака за развој, консалтинг који се финансира из разних дотација и зајмова и консултантски модел за субвенционисање малих послова.¹⁵

2.1.5. Аудитинг и наступ на међународно тржиште

Жељени наступ на међународном тржишту, намеће се као нужност за привредне субјекте и наше земље. Међутим, пословни људи желе да знају какве су профитне способности фирме с којом ступају у пословни однос, јер желе да обезбеде и осигурају своју фирму од евентуалних губитака.¹⁶

Правило је, у међународној конкуренцији, да се подаци компанија не могу у потпуности сматрати веродостојним све док се званично не потврде од стране аудитора, који изражава мишљење о реалности и објективном приказивању финансијског положаја и пословног резултата. Менаџмент је данас развио систем који му све то омогућава, па ће у наредном периоду све наше међународно оријентисане фирме морати да прибаве аудитинг као претпоставку и први корак у креирању нових међународних маркетинг стратегија.

Ревизија финансијских извештаја (*аудитинг*) представља најопштији, најпродубљенији и најсвестранији вид финансијског надзора, чија суштина је у истраживачком раду, по програму који је усклађен са професионалним стандардима међународне асоцијације, који служе као мерило и реперна тачка за рад аудитора.

Но међутим, подручје контроле нису само рачуноводство и финансијски извештаји, већ и друге делатности и функције фирме, које се могу сагледати преко њих, а нарочито остваривање финансијске, маркетинг и производне функције. Циљ и сврха аудитинга је утврђивање исправности и истинитости рачуноводственог обухватања стања и пословања предузећа, а у сврху идентификовања постојања суштинске исправности и поверења у те обрачунае. Форма извештаја ревизије треба да садржи јасно изражено мишљење о финансијским информацијама, а ревизор је одговоран за формирање и изражавање мишљења о рачуноводственим извештајима и обрачуну. Безрезервно мишљење ревизије указује на чињеницу да се ревизор уверио у све битне елементе који утичу на пословање, а онда када даје мишљење с резервом, негативно мишљење, или када се уздржава од давања мишљења, ревизор мора да на јасан и информативан начин наведе разлоге такве одлуке.¹⁷

Менаџменту фирме потребан је низ информација неопходних ради доношења адекватних пословних одлука, у ком смислу фирма користи финансијски консалтинг. Све економске одлуке које доносе корисници рачуноводствених извештаја захтевају и процену способности предузећа да генерише новчана средства, или еквиваленте новчаних средстава. То се, пре свега, односи и на способност предузећа да исплати: обавезе према добављачима, каматама, зајмовима, дивидендама власника и друго. Разуме се, корисници ће ефикасније моћи да процене

¹⁵ Ибид.

¹⁶ Прокоповић, Б. Живојин; „Нешто о фазама ревизије“, Економика, Ниш, бр. 1-2/05.

¹⁷ Vinsent M. i O`Reilly.: Montgomery`s Auditing, Ибид. стр. 143.

способност за генерисање новчаних средстава, ако су им пружене информације које су усмерене на финансијски положај, пословни резултат и промене у финансијском положају предузећа.

Корисници рачуноводствених извештаја могу бити сви субјекти који користе информације из рачуноводствене надлежности, а у циљу задовољења различитих потреба. Међу њима најчешће се спомињу: улагачи, кредитори, испоручиоци и остали добављачи, купци, владе и владине агенције, јавност и запослени.¹⁸

Треба имати у виду да маркетинг и финансијска димензија пословања чине лице и наличје јединствене пословне стратегије компаније, што утиче на висок степен њихове међусобне зависности и комплементарности. Јединство финансијског са маркетиншким консалтингом представља окосницу изградње одговарајуће стратегије управљања. Познато је да свака пословна одлука има и своје финансијске импликације (позитивне/негативне), односно да се финансијски валоризује као успешна или неуспешна, због чега је веома битно располагати свим информацијама о финансијским аспектима пословања. Исто тако, треба имати у виду да права информација има тродимензионални карактер, односно она: изражава дејство прошлости, идентификује садашњост и наглашава будућност.¹⁹

Неопходно је, с тога, успоставити адекватан информациони систем, који ће бити у функцији квалитетног пословног одлучивања, а рачуноводствена евиденција управо представља најширу и најобухватнију базу пословних информација, јер ова активност фирме има функцију да прати и региструје сва збивања и све операције које се одвијају у процесу репродукције и имају одраза на све пословне трансакције. Она саопштава финансијска стања, промене и ефекте - финансијске индикаторе који су од пресудног информативног значаја за стратегијско одлучивање и управљање фирмом.

Глобализација пословања и успешан наступ на међународном тржишту изискују од наших предузећа и банака прихватање аудитинга као пословну филозофију неопходну за хватање прикључка за развијеним светским компанијама. За разлику од земаља Централне и Источне Европе, консалтинг услуге у бившој Југославији имале су дужу традицију, а у нашим условима данас ревизија је од великог значаја за стране инвеститоре, који имају потребу да разумеју и схвате исказе који им се достављају.

2.2. ОСНОВНА ПИТАЊА УВОЂЕЊА, ПРАКСЕ И УНАПРЕЂЕЊА МСФИ

2.2.1. Увођење и унапређивање МСФИ

У условима глобализације, различите националне рачуноводствене праксе изазивају бројне проблеме у међународном финансијском извештавању, који се као проблеми јављају због тога што финансијски извештаји припремљени и састављени по принципима и правилима признавања, мерења и обелодањивања на националном нивоу не одговарају корисницима у другим националним економијама чији власници капитала желе да улажу капитал у друге земље. То је и разлог да су компаније принуђене да преводе, односно састављају финансијске извештаје настале у једној националној економији у складу са принципима и правилима друге

¹⁸ Ибид.

¹⁹ Прокоповић, Б. проф. др Боривоје и Прокоповић Б. Живојин.; „Финансијско рачуноводство и биланс“ (3. издање), Проинком, Београд, 2005.

националне економије. Наиме, компаније са пословањем ван националних оквира, тзв. мултинационалне компаније, суочавају се са проблемом припреме и састављања консолидованих финансијских извештаја, па различите рачуноводствене праксе у националним економијама онемогућавају поређење финансијских извештаја припремљених и састављених за потребе и у складу са општеприхваћеном националном праксом. Нарочито је тај проблем изражен при доношења инвестиционих и кредитних одлука у међународном финансирању. Због тога је у том контексту посебно важно да „...при анализи страних финансијских извештаја корисници морају пажљиво утврдити да ли уочене разлике у информацијама предузеће потичу из (1) разлика у основама мерења, (2) економских, културних или институционалних разлика, или су пак последица (3) реалних разлика у атрибутима који се мере.“²⁰ Сва наведена питања покренула се процес најпре хармонизације, која није била довољна, потом и процес стандардизације финансијског извештавања у међународним оквирима, и та питања била су основ истраживања основних фактора који утичу на процес хармонизације и стандардизације финансијског извештавања у условима глобализације светских привредних токова.

Посебно су истражени следећи фактори:

- а) извори финансирања и тржиште капитала,
- б) порески систем – опорезивање резултата,
- в) рачуноводствена професија и регулатива,
- г) национална култура и традиција,
- д) међународни економски и политички односи,
- ђ) стабилност националне валуте и др.

а) *Извори финансирања* предузећа значајно утичу на формулисање међународних рачуноводствених стандарда, а више капитала прикупљено ван предузећа по својој природи претпоставља више одговорности према улагачима тога капитала и више информација у ефектима таквих улагања, односно већу потребу за јавним извештавањем. Иначе, већи број улагача – инвеститора - појачава и утицај на јавно извештавање, што практично значи да је највећи утицај за јавним извештавањем управо тамо где су тржишта акција врло развијена и где се највећи број предузећа налази у власништву великог броја акционара, односно у УСА и Енглеској. Инвеститори у овим земљама су власници капитала заправо и кључни корисници финансијских извештаја. У већини земаља континенталне Европе, као и Јапану, банке су најважнији извор финансирања националних економија у виду кредита и, сходно томе, њихов утицај на финансијско извештавање врло је велики. Међутим, истраживања су показала да је утицај власника капитала од одлучујућег значаја за моделирање рачуноводственог система и финансијско извештавање на глобалном нивоу. Кључни утицај на оријентацију националних пракси рачуноводства и финансијског извештавања имају, пре свега, специфични информациони захтеви и број инвеститора, као и њихов однос према предузећима, затим, кредитори, развијеност берзи и најзад, ниво оријентације на међународна финансијска тржишта.²¹

б) *Различити порески системи* у домену опорезивања резултата скоро сваке националне привреде сматрају се једним од најзначајнијих фактора и проблема у процесу хармонизације и стандардизације финансијског извештавања. Пословни извештаји на које се хармонизација и стандардизација односе директна су или

²⁰ Choi F., Frost C. And Meek G., „*International Accounting*“, Third Edition, Prentice-Hall International, 1999. p. 331.

²¹ Mueller G., Gernon H., and Meek G., „*Accounting, An International Perspective*“, Fourth Editon, Richard D. Irvin, 1997, p. 7.

индиректна основа за састављање пореских извештаја, без обзира на величину предузећа и облик власништва. Динамика утицаја пословних на пореске финансијске извештаје није иста у свим националним економијама, а значајно се разликује у англосаксонском и континенталном амбијенту финансијског извештавања. Па тако, пословни финансијски извештаји представљају директну основу за израду пореских финансијских извештаја у англосаксонском амбијенту финансијског извештавања, са значајним одступањима у њиховој кореспонденцији, док у континенталном делу Европе пословни финансијски извештаји, исто тако, представљају основ за израду пореских финансијских извештаја, с тим што је евидентан значајнији ниво међусобне кореспонденције.

в) *Статус и развијеност рачуноводствене професије* у многама утичу на квалитет рачуноводствене регулативе и њену примену, због чега су рачуноводствени информациони систем и рачуноводствена пракса у условима развијене и компетентне рачуноводствене професије оријентисани на пословне активности предузећа и доношење релевантних одлука. Иначе, утицај рачуноводствене професије на обликовање праксе финансијског извештавања зависи од низа фактора који су међусобно зависни, у ком смислу националне економије са одсуством приватних акционара и компанија чије акције се котирају на берзама не показују посебан интерес за институцију ревизије финансијских извештаја, за разлику од економија где су акционарство и котирање акција на берзама главно обележје привређивања, какав је случај на пример са УСА и Енглеском. У овим економијама утицај рачуноводствене професије на модел финансијског извештавања је веома значајан. Рачуновође у Енглеској су ангажоване за рад у трговине, индустрији, државним установама и образовању. И наравно, овај модел тежи да постане општеприхваћен. Док Немачка нпр., познаје посебно организовану професију пореских експерата, која је бројнија од рачуноводствене и чија едукација траје знатно дуже, што је вероватно у складу са начином финансирања предузећа у коме држава игра значајну улогу. Ревизорске фирме у овој земљи врше ревизију финансијских извештаја и приватних компанија. Француска има развијену рачуноводствену професију у коју улазе и ревизори. Иначе, ревизорским телима у Немачкој и Француској управља држава, док надзор над радом професионалних организација врши влада у Енглеској и Холандији, где је развој професионалне регулативе, као способности и компетентности професионалних рачуновођа под утицајем успостављене образовне и истраживачке активности у области рачуноводства. Посебни захтеви МСФИ/МРС и њихова имплементација захтевају развијену професију и веома компетентне рачуновође. Законско уређење финансијског извештавања било је веома спор и дуготрајан процес којим је стваран оквир извештавања непримерен савременом динамичном пословном окружењу. Све то због разлога што је законско регулисање финансијског извештавања било по својој природи оптерећено формом, а не суштином, јер је утицај политичких структура, такође, био веома јак. Скоро да је опште прихваћено мишљење да промовисање и примену МСФИ/МРС треба да врше професионалне организације из најмање два разлога, односно.²²

- зато што професионалне рачуновође, као чланови професионалних организација, поседују експертска знања о пословном окружењу, пословној пракси и рачуноводственим процедурама које их одражавају.

- независна позиција професионалних рачуновођа у односу на састављаче и кориснике финансијских извештаја, омогућава да изражавају непристрасно мишљење о томе на који начин пословне трансакције и друге догађаје треба

²² Hoopwood A. : „Accounting Standard Setting, An International Perspective“, 1983, p. 5.

признавати, мерити и обелодањивати, што води томе да финансијски извештаји приказују фер финансијски и приносни положај.

з) Важан утицај на националне моделе финансијског извештавања има *национална култура и традиција*, као скуп друштвених вредности и социјалних норми и односа који условљавају понашање неког друштва или друштвене групе, као што су рачуновође свих земаља, које имају много сличности, али и разлика у погледу признавања, мерења и обелодањивања имовине, обавеза, капитала прихода и расхода. Ове тенденције подразумевају и схватања о рачуноводству, која су годинама развијана и тако прерасла у рачуноводствену традицију неких земаља.²³ Веза културе и рачуноводства обухвата четири репрезентативне рачуноводствене вредносне димензије,²⁴ тј.

- професионализам *вс.* законска контрола;
- униформност *вс.* флексибилност;
- конзервативизам *вс.* оптимизам;
- тајност *вс.* транспарентност.

Професионализам као рачуноводствена вредност везана је за давање предности независном професионалном расуђивању и саморегулативи у развоју финансијског извештавања у појединим националним економијама, насупрот законској контроли, односно давања предности индивидуализму и субјективизму насупрот колективизму. Такав однос рачуноводства и културе заступљен је у рачуноводственим системима англосаксонских земаља, у којем је акценат стављен на презентовање истините и поштене вредности. А, *законска контрола* развијена је у моделу финансијског извештавања континенталног дела Европе, у ком моделу су поштована законска правила, а у мањој мери професионална просуђивања. Националне економије које преферирају *униформност* показују склоност ка примени универзалних система финансијског извештавања, док су за флексибилне моделе финансијског извештавања карактеристична уважавања захтева појединих компанија, или појединих сектора економије.

Униформност налази у земљама са системом кодификованог права, као што су земље континенталне Европе, док је флексибилност изражена у земљама обичајног права, као што су англосаксонске земље. Иначе, познато је да је рачуновођама по природи професије својствен *конзервативизам*, али је он у појединим земљама мање или више изражен, односно налази се на релацији конзервативизам/оптимизам. Ова вредност подразумева опрезност при признавању, мерењу и обелодањивању прихода и расхода, као и имовине, обавеза и капитала у условима неизвесности. *Оптимизам* у овом процесу толерише знатно већу неизвесност. Зато се често као пример наводе, издаци чији се ефекти очекују у будућности, који се у конзервативизму сматрају трошковима, док се у оптимистичном приступу обухватају као средства, која ће представљати трошкове неког будућег периода. У то смислу су рачуновође Немачке и Јапана обазривије у признавању добити, односно вредновању средстава у интересу зајмодаваца, док су рачуновође УСА и Енглеске у том погледу либералније, што је у интересу власника капитала, односно акционара. Вредности *тајност* и *транспарентност* везују се за обелодањивање информација, у ком контексту земље континенталне Европе ограничавају обелодањивања информација како за менаџмент, тако и за екстерне кориснике, из чега се може закључити да су тајност и конзервативизам међусобно

²³ Gray S., Needles B., E. „*Finansijsko računovodstvo - opšti pristup*“, prevod SRRRS, 1999. ,str. 31.

²⁴ Gray S. Schweirkar J. and Roberts C. „*International Accounting: A Case Approach*“, 1995, Према Богићевић, мр Ј.: „Узроци међународних разлика у финансијском извештавању“, *Рачуноводство* бр. 5-6/06, стр. 91.

уско повезани. Англосаксонске земље, супротно, имају транспарентнији приступ обелодањивању информација, што је у складу са захтевима акционара и финансијских тржишта.

д) Рачуноводство и финансијско извештавање у појединим земљама се развијало под утицајем великих колонијалних сила. И данас се у рачуноводственим традицијама Африке и Азије осећа утицај Енглеске и Француске, које традиције се у условима глобализације интензивно мењају и врши *формирање економских интеграција* попут земаља: Европске уније, Северне Америке, Азије, земаља Пацифика и др. у којима су значајно подстакнуте ове промене. Драматичне политичке промене у Русији, Кини, Јужној Америци и Африци подстакле су међународну трговину и директна страна улагања, исто тако, због чега су децентрализација, приватизација и интернационализација финансија и улагања у акције утицале на појаву и убрзани развој тржишта акција. Разуме се, у таквим условима, нарасле су потребе за међународним финансијским извештавањем, односно бољим међународним финансијским разумевањем.

ђ) Историјски трошак је оштеприхваћена основа мерења и вредновања елемената финансијских извештаја, која је поуздана само у стабилним монетарним условима, односно у условима апсолутне стабилности новчане јединице, што је прилично нереална претпоставка. Стална инфлаторна тензија, односно тенденција пада куповне снаге новца обележја су времена у коме егзистирају, расту и развијају се савремена предузећа. Полазећи од тога да ове тенденције нису подједнаког интензитета у свим националним економијама, *стабилност националне валуте* је значајан узрок разлика у праксама финансијског извештавања. Данас и Немачка и Јапан, као земље одане историјском трошку (основа мерења), осећају утицај инфлације. С друге стране, земље Јужне Америке осећају јачи утицај инфлације због чега користе историјске податке кориговане индексом општег нивоа цена приликом састављања финансијских извештаја. Повећано померање цена, дакле, захтева утврђивање ефеката промене нивоа цена на финансијски положај и успешност предузећа.

2.2.2. Усклађивање регулативе финансијског извештавања за предузећа у Србији

Основно питање у подручју увођења, праксе и унапређења финансијског извештавања у нас су:

- креирање и примена нормативне основе ради обезбеђења финансијских извештаја који ће корисницима пружати довољно поуздане, разумљиве, релевантне и упоредиве информације;
- континуитет усвојене нормативне основе, с обзиром да њене честе промене не само што значајно ограничавају употребну вредност финансијских извештаја, већ изазивају и велике додатне издатке;
- равнотежа у захтеву корисника финансијских извештаја и информација које им се презентују.

Законску основу за финансијско извештавање у Републици Србији чине: Закон о рачуноводству и ревизији из 2006. године, којим је прописана за сва велика и средња предузећа, банке и друге финансијске институције обавезна примена МСФИ/МРС при састављању и презентацији, како појединачних, тако и консолидованих финансијских извештаја.

Према поменутом Закону мала правна лица и предузетници воде књиге и

состављају финансијске извештаје у складу са Правилником о начину признавања и процењивања имовине, обавеза, прихода и расхода малих правних лица и предузетника.

Полазећи од тога да је Уредба ЕУ земљама чланицама оставила могућност да пропишу или дозволе примену МСФИ/МРС за све котирајуће и некотирајуће компаније, што су многе од земаља и искористиле, примена МСФИ/МРС у Србији за велика и средња предузећа није у супротности са нормативном основом у ЕУ.²⁵

Овде указујемо на праксу већине средњих предузећа у ЕУ, која своје финансијске извештаје састављају у складу са националним законодавством усклађеним са Четвртом директивом. Ипак, за земље ЕУ, које већ више од 20 година финансијско извештавање заснивају на овој нормативној основи (којима се уз то примена МСФИ/МРС нуди као могућност, а не као обавеза), то је разумљиво решење.

За земље, међутим, којима је у процесу транзиције обавеза примене МСФИ/МРС у већој/мањој мери била наметнута, међу којима је и Србија, рачуноводствена професија већ седам година настоји да доследно примењује ову нормативну основу.

Факат је да је примена МСФИ/МРС за средња некотирајућа предузећа у Србији (велики број чине баш предузећа ове величине), повезана са макар два крупна проблема. *Најпре*, у целини узев, (и поред значајних напора рачуноводствене професије) број рачуновођа потпуно обучених за састављање финансијских извештаја према овој нормативној основи је далеко од потребног. *Затим*, с друге стране, опште познато је да су МСФИ/МРС намењени великим предузећима чијим се акцијама или дужничким ХоВ тргује на финансијским тржиштима. Информације које садрже у складу са њима састављени финансијски извештаји намењене су по правилу великом броју првенствено анонимних власника. Средња предузећа, пак, имају далеко ужи круг корисника којима многе од информација нису неопходне, па решење ових проблема по многима треба тражити у прихватању директива ЕУ, уместо МСФИ/МРС.

Доста разлога је против оваквог решења, а међу њима од већег значаја су три, због чега их наводимо:

- Директиве тренутно представљају у значајној мери неконзистентну основу финансијског извештавања, а у будућности и оне ће трпети промене, све до коначног усаглашавања са МСФИ/МРС,
- Нецелисходно је постојање двеју међусобно неусаглашених нормативних основа за финансијско извештавање, а између директива и МСФИ/МРС постоје не мале разлике и
- Све до 1996. године имали смо Закон о рачуноводству који је у великој мери био направљен уз уважавање правила садржаних у Четвртој директиви ЕУ.

Најприхватљивији пут усаглашавања је усвајање МСФИ за мала и средња предузећа, који стандарди су резултат рада на, пре више година покренутом, пројекту IASB-а са кључним карактеристикама да су: изграђени на истим основним правилима као и постојећи "велики" МРС/МСФИ, који садрже мање права избора, ограничену употребу фер вредности као основе за процењивање, мање захтева за објављивање и одговарају потребама малих и средњих предузећа.

И поред тога што у ЕУ тренутно не постоји клима за наметање обавезне

²⁵ Видети: Извештај о Међународним стандардима финансијског извештавања и управљању Одбором за Међународне рачуноводствене стандарде (2006/2248) који је Европском парламенту поднео Александар Радван 25. 02. 2008. године.

примене МСФИ за мала и средња предузећа, већ се инсистира на добровољној примени, не може се очекивати да ће мериторна тела за финансијско извештавања у ЕУ забранити у земљама чланицама примену МСФИ за мала и средња предузећа.

Сматрамо да бисмо прихватањем ових стандарда у Србији, као уосталом и у другим земљама које су у сличној позицији као Србија, добили нормативну основу која би била конзистентна, што би увелико олакшало:

- промену нормативне основе када предузеће због величине буде разврстано из средњих у велико или обрнуто,
- обуку рачуноводствених кадрова,
- ревизију и
- разумевање финансијских извештаја међу корисницима.

Могућност је и израда националних стандарда, који пут су изабрале неке од земаља из окружења (нпр. Хрватска). Чином израде националних рачуноводствених стандарда за мала и средња предузећа губе се све предности које имају међународно признати стандарди и тешко је веровати да било која земља појединачно посматрано може обезбедити националне стандарде који ће бити квалитетнији од међународних рачуноводствених стандарда за мала и средња предузећа. Сматрамо да би било оправдано приступити изради националних стандарда само у земљама чије се привреде по карактеру својине, по правним формама предузећа или неким другим релевантним одликама предузећа толико разликују од већине осталих да примена међународних рачуноводствених стандарда не би омогућила остварење циљева финансијског извештавања.

2.2.2.1. О МСФИ за мала и средња предузећа

Из угла нашег националног законодавства, које је у транзицији ка европском, апликативност МСФИ за мала и средња предузећа првенствено зависи од процене степена његове прихватљивости за земље чланице ЕУ и, следбено томе, очекиваних кретања на нивоу Уније. Када је реч о Србији, зависи свакако и од процене да ли се његовом применом стандарда може обезбедити конзистентност у односу на досадашњи систем финансијског извештавања, који се дужи низ година заснива на захтеву за применом МСФИ/МРС.

Данас, *acquis communautaire* не обухвата прописе којима се указује на обавезност увођења МСФИ за мала и средња предузећа, али га државе чланице могу усвојити уз услов да је усаглашен са директивама ЕУ. Иначе, разлике између директива ЕУ и МСФИ за мала и средња предузећа и нису тако велике, а неке од њих тичу се:

- необавезности периодичног и извештавања по сегментима,
- поједностављености класификације и вредновања финансијских инструмената,
- напуштања концепта обезвређења *goodwill*,
- омогућавања примене модела набавне вредности за рачуноводствено обухватање улагања у придружена правна лица и заједничке подухвате,
- напуштања модела пропорционалне консолидације у случају улагања у заједнички контролисана правна лица,
- одустајања од концепта капитализације трошкова позајмљивања,
- значајно мањег обима захтева за примену модела фер вредности, укључујући и напуштање концепта ревалоризације некретнина, постројења, опреме и нематеријалне имовине,

- смањења захтева за примену модела фер вредности у пољопривреди,
- омогућавања потпуно слободног избора при класификацији и вредновању инвестиционих некретнина и др.

Полазећи од изнетих разлика, као предности примене МСФИ за мала и средња предузећа могу се сматрати:

- упрошћавање система финансијског извештавања, укључујући и могућност припреме једноставнијих билансних шема,
- мањи обим обавезних објављивања у напоменама уз финансијске извештаје,
- знатно мањи обим стандарда и једноставнија примена, упркос чињеници да су МСФИ за мала и средња предузећа засновани на принципима и правилима садржаним у МСФИ,
- усклађеност потребама малих и средњих предузећа, односно ентитетима чије ХоВ се не котирају на уређеном финансијском тржишту, као и нефинансијским институцијама,
- околност да њихова примена није безусловна, односно да се извештајни ентитети, по правилу, могу одредити да и даље примењују МСФИ/МРС и др.

У Министарству финансија сматрају да би овај стандард био примењив на преко 90% привредних субјеката, а, поред тога, могли би га користити и предузетници, као и непрофитна правна лица.

МСФИ за мала и средња предузећа на изванредан начин представља скуп претежно традиционалних рачуноводствених начела и принципа и мислимо да би далеко највећи број домаћих правних лица подржао његово усвајање, јер би им се на тај начин обезбедио рационалнији, једноставнији и ефикаснији систем финансијског извештавања у односу на систем заснован на примени пуног сета МСФИ. Иначе, чин преласка на примену тог стандарда не би изискивао посебно значајна улагања. Исто тако, из угла рачуновођа активно учествују у процесу континуиране професионалне едукације засноване на разумевању сложених захтева садржаних у МСФИ/МРС, оваква намера, такође, није неприхватљива.

Начелно, МСФИ за мала и средња предузећа нису у супротности са IV и VII Директивом ЕУ, а треба имати у виду и чињеницу да у будућем периоду за квалитетно превазилажење постојећих разлика између ова два скупа рачуноводствених начела и принципа има сасвим довољно времена.

2.3. ПРИНЦИП ПРОМИШЉЕНОСТИ-СМОТРЕНОСТИ У ФИНАНСИЈСКИМ ИСКАЗИМА И УТИЦАЈ НА ТРЖИШНУ ЕКСПАНЗИЈУ

2.3.1. Рачуноводствена политика и политика финансијског извештавања

Нормативну основу за састављање финансијских извештаја пре увођења у рачуноводствену праксу МРС чинили су законски прописи, код нас Закон о рачуноводству,²⁶ а у земљама ЕУ национални прописи који су морали бити усаглашени са захтевима садржаним у одредбама Четврте и Седме директиве.

²⁶ У даљем тексту Закон.

Законом и директивама²⁷ била су наведена начела признавања и процењивања која су морала бити уважавана при састављању финансијских извештаја. Поред тога, и Закон и директиве садржавали су одредбе којима је прописан начин примене утврђених начела на билансирање појединачних позиција у финансијским извештајима, прецизније у билансу стања и билансу успеха. Због чињенице да су се у многим од одредаба налазиле опције избора у вези са билансирањем и процењивањем, као и врло скромни захтеви за објављивање у анексу права избора коришћених при састављању финансијских извештаја, давала је велику могућност свесног уобличавања финансијског и приносног положаја предузећа у складу са његовим пословно-политичким циљевима.

Могућношћу свесног уобличавања годишњег обрачуна, у намери да се код корисника изазове одређени утисак и наметне слика имовинског, финансијског и приносног положаја предузећа у рачуноводственој литератури и пракси је познато као билансна политика.²⁸ Сам термин билансна политика, у описаним условима, на прави начин је одражавао суштину активности предузиманих од стране састављача финансијских извештаја ради реализације задатих билансно-политичких циљева.

Настале промене у финансијском извештавању у последње две деценије су, по нашем уверењу, наметнуле потребу за преиспитивањем адекватности овог термина. Бројне промене у састављању и презентацији финансијских извештаја (финансијски извештаји опште намене) настале су као одговор на измењене захтеве за информацијама корисника финансијских извештаја, пре свега инвеститора, чији интереси са развојем финансијских тржишта све више избијају у први план.

За повећање степена заштите интереса инвеститора, стварањем услова за фер конкуренцију на финансијским тржиштима, Међународни комитет за рачуноводствене стандарде морао је, у односу на дотадашње нормативно регулисање финансијског извештавања и на њему засновану рачуноводствену праксу, да уведе радикалне новине.²⁹ Реч је о новинама:

- повећања, или боље речено, комплетирања сета финансијских извештаја који чине годишњи обрачун,
- сталног повећања броја рачуноводствених стандарда и
- смањења права оптирања (избора) при признавању и процењивању.

Циљеви новина су пружање свих релевантних информација, те повећање степена хармонизације финансијског извештавања, али и поузданости финансијских извештаја.

Тако је годишњи обрачун, који је сагласно члану 2. Четврте директиве Европске заједнице садржао: биланс стања, рачун добитка/губитка (биланс успеха) и анекс, усвајањем Међународног рачуноводственог стандарда 1 - Презентација финансијских извештаја, конципиран тако да обавезно поред два основна финансијска извештаја (биланс стања и биланс успеха) садржи и: извештај о новчаним токовима, извештај о променама на сопственом капиталу и напомене уз финансијске извештаје. Темељни смисао и циљ овако значајног проширења годишњег обрачуна је повећање броја информација које се пружају корисницима, који је реализован не само увођењем два нова извештаја, већ и заменом анекса напоменама уз финансијске извештаје и објављивањем рачуноводствених политика.

Чин повећања нивоа хармонизације постиже се сталним повећањем броја Међународних рачуноводствених стандарда³⁰, односно МСФИ, ревидирањем раније

²⁷ Посебно видети: одељак 4 и 6, а нарочито 7. и 4. четврте директиве.

²⁸ Gabler Wirtschafts Lexikon 12. Auflage, Gabler Verlag, Wiesbaden, 1988. стр. 858.

²⁹ Данас Одбор за МСФИ.

³⁰ До 2003. године је донет 41. Међународни рачуноводствени стандард. Од 2005. године примењује

донетих стандарда³¹ и заменом раније донетих МРС, новим МСФИ. Измена раније донетих МРС, односно њихова замена новим (МСФИ) израз је потребе да се побољшају у њима садржана решења и да се смањи број права избора. Тиме је повећан степен хармонизације и поузданост информација које пружају састављени финансијски извештаји, а у складу са овим стандардима.

Поступак састављања финансијских извештаја у складу са овако промењеном нормативном основом у великој мери разликује се од првобитне праксе. Основа за ове разлике су: *Најпре*, састављачи финансијских извештаја данас, да би реализовали од стране управе дефинисану стратегију финансијског извештавања, својим одлукама утичу не само на форму и садржину биланса стања и биланса успеха, већ и на остале делове годишњег обрачуна. Нпр. састављачи финансијских извештаја сада морају одлучити о томе коју методу ће користити при састављању извештаја о новчаним токовима, коју форму изабрати за извештај о променама на сопственом капиталу, како формулисати рачуноводствену политику која се, сагласно МРС 1-Презентација финансијских извештаја, мора објавити и да ли и у којој мери пружити више информација у напоменама од одговарајућим стандардима захтеваног минимума. *Затим*, политика објављивања финансијских извештаја је постала изузетно значајна и то не само услед повећања броја информација које се у складу са МРС морају презентовати корисницима, већ и због тога што је сада битно промењен приступ менаџмента објављивању финансијских извештаја.

Данас се објављивање финансијских извештаја, као и извештаја о пословању, с правом третира као битан инструмент у изградњи односа управе и екстерних корисника финансијских извештаја. Данас, сврху и циљеве политике објављивања дефинише менаџмент, док састављачи финансијских извештаја у складу са задатим циљевима одлучују о учесталости и времену објављивања информација.

Настале промене нормативне основе и на њој засноване праксе финансијског извештавања довеле су до тога да термин билансна политика не одражава више довољно јасно активности које састављачи финансијских извештаја предузимају ради презентовања жељене слике о финансијском, имовинском и приносном положају предузећа. Термин политика финансијског извештавања, како је важно постојање сагласности између назива и садржине на коју се назив односи, много прецизније указује на обим и суштину активности предузетих при састављању и презентацији финансијских извештаја.

Само разматрање успостављених односа на релацији између политике финансијског извештавања и рачуноводствене политике претпоставља јасно одређивање суштине и једне и друге политике, а одређивање суштине, пак, обухвата дефинисање циљева, садржине и носилаца поменутих политика.

Сврха саме политике финансијског извештавања је да користећи у меродавним законским прописима и МСФИ/МРС дата права избора путем финансијских извештаја и извештаја о пословању екстерним корисницима презентује слику финансијског, имовинског и приносног положаја предузећа и његовој способности да генерише токове готовине, сагласну пословно-политичким циљевима предузећа.³²

Суштину политике финансијског извештавања чине активности срачунате на реализацији циљева менаџмента у подручју финансирања (у погледу расподеле

се и 6 Међународних стандарда финансијског извештавања, док је од 1. 06. 2007. ступио на снагу и Међународни рачуноводствени стандард бр. 7.

³¹ Опште познато је да је у 2003 години ревидирано укупно 13 МРС.

³² О овоме: Шкарић-Јовановић, др Ката: "Билансна политика у функцији остварења циљева управљачког врха предузећа", 3. симпозијум СРР Републике Српске 1999., зборник радова: Рачуноводство, ревизија и пословне финансије у новом привредном систему, стр. 67. до 85.

добити, стварања резерви, одлагања пореског оптерећења на будуће обрачунске периоде) и активности везане за објављивање информација у финансијским извештајима.³³

Носиоци политике финансијског извештавања су органи који учествују како у дефинисању њених циљева, тако и у усвајању финансијских извештаја. То, који ће се органи предузећа јавити као носиоци политике финансијског извештавања зависи, пре свега, од правне форме предузећа. Тако, у акционарским друштвима носиоци политике финансијског извештавања су управа - управни одбор, надзорни одбор, скупштина акционара и директор предузећа, при чему управа одређује циљеве политике финансијског извештавања, односно тзв. стратегију финансијског извештавања. Иначе, тактика финансијског извештавања препуштена је рачуновођама, а надзорни одбор и скупштина акционара утврђују финансијске извештаје.

Рачуноводствене политике нису уведене у нашу рачуноводствену праксу тек доношењем и прихватањем обавеза примене МРС. За њих се каже да су мање/више формализоване и да су постојале од када се финансијски извештаји састављају и презентују екстерним корисницима сагласно одредбама трговачких закона. МРС 1 - Презентација финансијских извештаја, када је реч о нашој пракси, уведена је први пут обавеза потпуног формулисања и објављивања примењених рачуноводствених политика. Реч је о захтеву, као последици процена, да је за кориснике финансијских извештаја "...веома важно да буду обавештени о основи или основама, које су коришћене за вредновање у финансијским извештајима, јер основа на којој су састављени финансијски извештаји значајно утиче на њихову анализу"³⁴

Иначе, рачуноводствене политике садрже принципе, основе, конвенције, правила и праксе које предузеће као правно лице примењује при састављању и презентацији финансијских извештаја. Сам темељ формулисања рачуноводствених политика чине Стандарди или Интерпретације и евентуално Упутства за имплементацију, које је за сваки Стандард или Имплементацију издао IASB, те када се у оквиру рачуноводствених политика говори о принципима или правилима онда се мисли на принципе и правила која су садржани у наведеној нормативној основи. Посебно је важно објавити оне рачуноводствене политике које се заснивају на коришћењу неког од понуђених права избора.

На предлог рачуновођа, рачуноводствену политику доноси - усваја менаџмент предузећа, а њеним усвајањем рачуновође добијају основу за састављање и презентацију финансијских извештаја конкретног предузећа. И поред тога што рачуноводствена политика представља основу финансијског извештавања, њоме нису обухваћене све активности којима се реализују циљеви политике финансијског извештавања.

Садржина бављења рачуноводственим политикама је начин на који у финансијским извештајима конкретног предузећа треба признати, проценити и исказати последице одређених пословних догађаја. Јасно је, при том, да ће избор од понуђених алтернатива у неким од Стандарда бити извршен тако да одговара дугорочним циљевима политике финансијског извештавања. То зато што начело сталности не допушта својеволне промене утврђених рачуноводствених политика с обзиром да се упоредивост сматра једном о четири кључне квалитативне одлике финансијских извештаја, што је јасно истакнуто и у МРС 8 - Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке, у којем се наводи да

³³ Videti: Kuting/Webor: (2001) Die Bilanzanalyse, Lehrbuch zur Beurteilung vorn Einzel-und Konzernabschlussen, G., erweiterere und aktualisierte Auflage, Schaffer-Poeschel Verlag, Stuttgart.

³⁴ Видети: МРС-1 Презентација финансијских извештаја, параграф 109, МСФИ, 2004, СРППС, стр. 205.

промена рачуноводствене политике може уследити само ако:

- је промена прописана Стандардом или Тумачењем или
- промена доводи до тога да финансијски извештаји пружају поуздане и релевантније информације о ефектима трансакција, других догађаја или околности на финансијски положај правног лица, његову успешност или новчане токове.³⁵

Већ једном утврђене и објављене рачуноводствене политике представљају основу, али и ограничење, за реализацију циљева политике финансијског извештавања. Ограничења из објављивања рачуноводствених политика огледају се у томе што корисници финансијских извештаја могу на основу одабраних рачуноводствених политика препознати циљеве које њиховом применом треба постићи. Утицај на финансијски и приносни положај предузећа, преко неких од примењених рачуноводствених политика, се чак може квантификовати, а за највећи део примењених рачуноводствених политика може се закључити да није могуће сазнати да ли су коришћене за реализацију одређених циљева политике финансијског извештавања. Тако нпр., ако се као рачуноводствена политика одабере појединачно процењивање потраживања за потребе утврђивања губитака по основу ненаплативости потраживања, корисници ће закључити да предузеће поседује потраживања која су посматрано по појединим купцима значајна, а кредитни ризик различит. То што није могуће докучити да ли су процене висине губитка по основу ненаплативости биле или не под утицајем циља исказивања доброг или слабијег приносног и финансијског положаја предузећа.

Врло често, догађа се да се применом одабраних рачуноводствених политика не могу реализовати задати циљеви политике финансијског извештавања, јер постојећи финансијски положај, рентабилност и новчани токови од жељеног одступају у тој мери да применом одабраних рачуноводствених политика те слике није могуће приближити. У том случају менаџменту предузећа рачуновође могу предложити да у циљу промене финансијског и приносног положаја у жељеном правцу приступе предузимању одређених пословних трансакција. Најчешће се ти пословни догађаји не разликују од пословних догађаја који настају у редовном пословању (убрзана наплата потраживања, конверзија краткорочних кредита у дугорочне, претварање дугорочних обавеза у капитал, убрзана исплата обавеза добављачима и сл.), али им карактер мера политике финансијског извештавања даје мотив због кога се предузимају. Пошто је примарни мотив за њихово спровођење у овим случајевима утицај на информације које ће бити презентоване корисницима финансијских извештаја, оне се означавају као инструменти политике финансијског извештавања који се предузимају пре дана биланса.

И поред тога што ће се и при презентацији последица ових догађаја применити раније усвојене рачуноводствене политике, одлуке о њиховом предузимању се доносе на основу текуће дефинисаних циљева политике финансијског извештавања и нису предмет рачуноводствених политика. Онда када је реч о објављивању финансијских извештаја, у рачуноводственим политикама се не утврђују термини објављивања, а прописима се у највећем броју случајева одређује крајњи рок до ког финансијски извештаји треба да буду објављени. Тачан термин објављивања утврђује се у складу са циљевима политике финансијског извештавања.

Што се тиче учесталости објављивања, предузеће објављује финансијске извештаје годишње, полугодишње или квартално, зависно од законских прописа

³⁵ Параграф 18. МРС 8 - Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке.

конкретне земље. А то да ли ће предузеће, ако је прописана обавеза објављивања само годишњег обрачуна, објављивати своје финансијске извештаје и у краћим временским периодима, зависи од циљева његове политике финансијског извештавања.

Може се на основу изложеног закључити да рачуноводствене политике представљају основу политике финансијског извештавања, чијом применом се обезбеђује упоредивост финансијских извештаја у низу сукцесивних временских периода. Иначе, о важности упоредивости финансијских извештаја говори и околност да је она у нашем Концептуалном оквиру наведена као једна од укупно четири квалитативне одлике које морају садржати финансијски извештаји.

Основа рачуноводствене политике делује на могућност вођења политике финансијског извештавања на различите начине. Наметањем обавезе формулисања рачуноводствених политика, менаџмент предузећа постаје активан учесник у процесу финансијског извештавања, не толико због чињенице да их усваја, колико због афирмисања улоге коју финансијско извештавање има за екстерне кориснике, али и за управу предузећа. Тако су менаџери доведени у положај да морају расправљати о утицајима које рачуноводствене политике предложене од стране рачуновођа могу имати на одлуке које ће инвеститори и повериоци донети на основу информација под непосредним и значајним утицајем одабраних рачуноводствених политика.

Ако рачуноводствене политике буду усвајане без оваквих расправа, менаџери ће се одрећи веома значајне могућности да кроз пружање информација екстерним корисницима допринесу бржој и потпунијој реализацији пословних циљева предузећа. Они, наиме, не би смели да пренесу одговорност за избор рачуноводствених политика на рачуновође, јер су циљеви финансијског извештавања, посматрано на дужи рок, подређени пословно-политичким циљевима. Односно, познато је да, не само пословно-политичке, већ и њима примерени циљеве политике финансијског извештавања, одређује менаџмент предузећа. Када је реч о рачуноводственим политикама, одговорност рачуновође је у томе да изабере оне које у највећој мери доприносе испуњавању задатих циљева финансијског извештавања.

Све мере које се предузимају у оквиру политике финансијског извештавања могу успешно деловати на жељене односе, ако их могу препознати адресати. Препознатљиве, приметне, узмеће у обзир аналитичари финансијских извештаја и у оквиру њихове обраде података доприносиће остварењу циљева постављених при предузимању одређених мера.³⁶ Никако, међутим, из овога не треба закључити да је објављивањем рачуноводствених политика укинута могућност да се води политика финансијског извештавања. Процес објављивања ових политика омогућава откривање оних билансно-политичких мера чији се утицај на положај предузећа, како приноси тако и финансијски, не само да може препознати, већ може и квантификовати, као и оних мера које се могу препознати, али се њихово дејство не може квантификовати. Поред ових мера, постоје и мере политике финансијског извештавања чија се природа, правац и снага утицаја на приноси и финансијски положај предузећа не могу докучити, и поред објављивања рачуноводствених политика.

³⁶ Видети: "Најпре треба анализу биланса разумети тако да она из примене билансно-политичких инструмената настало фарбање података годишњег обрачуна неутралише у што је могуће већој мери". Kuting/Veber: (2001) *Dio Bilanzanalyse, Lehrbuch zur Beurteilung vorn Einzel-und Konzernabschlussen*, G, envciterte und aktualisierte Auflage, Schaffer-Poeschel Verlag, Stuttgart, стр. 397.

2.3.2. Политика финансијског извештавања и наступ предузећа на финансијским тржиштима

За одговор на питање у којој мери политика финансијског извештавања може допринети успешном наступању предузећа на финансијским тржиштима, треба поћи од информација које су инвеститорима заиста потребне за доношење одлука и потом да ли и у којој мери су информације које се презентују у финансијским извештајима релевантне за одлучивање. Овим питањима ваљаност даје околност да није могуће дефинисати циљеве политике финансијског извештавања у подручју прибављања капитала, ако се не познају информационе потребе инвеститора.

Сама сигурност улагања и остварени принос на улагање, као примарни циљ и интерес инвеститора, могу бити добра основа за идентификовање њихових информационих потреба. Они имају неоспорну потребу за проценом сигурности већ извршених и намераваних улагања, а познато је да су сигурна само улагања у здрава предузећа. Оцена сигурности, због тога, претпоставља препознавање раних симптома кризе предузећа и способност инвеститора да изврши подвајање предузећа на она која су здрава и стога представљају могуће и пожељне циљеве за улагаче, од предузећа која улазе у кризу и где је сигурност већ уложеног капитала доведена у питање.

Иначе, криза фирме и у свом почетном стадијуму испољава се кроз погоршање ликвидности и пад прихода, што је знак пада рентабилитета, а наведене информације о томе могу се наћи у објављеним финансијским извештајима. За добре аналитичаре се каже да су, већ на основу навеликог броја правилно одабраних показатеља, у могућности да са високим степеном вероватноће прогнозирају развој кризе и могући банкрот предузећа.³⁷ Овде је реч о показатељима:

- рентабилитета (стопа приноса на укупан капитал, покривеност добитка нето готовином из пословне активности);
- структури капитала (стопа учешћа сопственог капитала у укупном капиталу),
- ликвидности (динамички показатељ ликвидности, као што је покривеност нето готовином позајмљеног капитал и покривеност нето готовином краткорочних обавеза).

Ваљаност информација о развоју кризе предузећа доприносе, поред поменутих квантитативних показатеља, и бројне квалитативне информације садржане у објављеним извештајима управе о пословању предузећа и послатим писмима акционарима и другим изворима информација.

Исто тако, примарни интерес инвеститора је да предузећа означена као здрава таква и остану и стога имају потребу за сталним надзором над развојем предузећа у која су уложили капитал. Израз развоја предузећа, као најобухватнији, представља кретање акцијске ренте и на основу одабраног сета показатеља, могуће је прогнозировать са задовољавајућом тачношћу висину акцијске рендите у будућности (у наредној години.³⁸ Реч је о тачности када се говори о предузећима која представљају делове неке групе предузећа која су повећана комбиновањем података из појединачних финансијских извештаја са подацима презентованим у консолидованим финансијским извештајима.

Располагање информацијама о висини резултата који се исказује у

³⁷ Coenberg A.: (2003) Jahresabschluss und Jahresabschlussanalyse, Betriebswirtschaftliche, handelsrechtliche, steuerrechtliche und internationale Grundsätze-HGB, IAS/IFRS, US-GAAP, DRS, 19., völlig überarbeitete und erweiterte Auflage, Schaffer-Poeschel Verlag Stuttgart, стр. 1200.

³⁸ Акцијска рента се обрачунава као однос последње исплаћене дивиденде и просечне берзанске цене у датој години. Опширније: Gabler Wirtschafts Lexikon, 12. Auflage, Wiesbaden, стр. 131.

финансијским извештајима основа је за прогнозирање висине и кретања акцијске рендите. Нека искуства земаља са развијеним тржиштима капитала показала су да објављивање информација о висини добитка у тренутку објављивања утиче на промену курса акција само у 10-15% случајева.³⁹ Разлог оваквог понашања инвеститора лежи у чињеници да се инвеститори о висини очекиване добити информишу током године из других извора, те да од објављивања годишњих финансијских извештаја очекују само потврду својих предвиђања.

Предвиђањима висине акцијске рендите за предузећа која су део групе зависних предузећа, инвеститорима стоје на располагању, поред информација из њихових појединачних финансијских извештаја, финансијски извештаји матичног предузећа и консолидовани финансијски извештаји, јер су информације које садрже финансијски извештаји матичног предузећа за инвеститоре зависних предузећа мање релевантне од консолидованих финансијских извештаја. С обзиром да консолидовани финансијски извештаји не садрже позиције и износе који су последица међусобних односа предузећа чланица групе, на поузданији начин представљају финансијски и приносни положај групе од финансијских извештаја матичног предузећа.

Инвеститори на основу искуства о променама дивиденди закључују какве ће бити промене годишње добити и новчаног тока у наредном периоду. Наша разматрања потврдила су већ познату чињеницу да финансијски извештаји представљају незаобилазан, иако непотпун извор информација за доношење одлука о улагањима постојећих и потенцијалних инвеститора. Из угла предузећа које иступа на финансијским тржиштима и које са инвеститорима комуницира путем финансијских извештаја, веома је привлачно да се искористе финансијски извештаји за пласирање информација које ће на сасвим одређени, односно жељени начин утицати на одлуке које ће инвеститори донети.

Велика жеља за прогнозирањем акцијске рендите посебно је истакла значај висине добитка као информације за коју су заинтересовани инвеститори. Но, познато је да управе предузећа могу рачуновођама, као циљ политике финансијског извештавања, одредити исказивање ниже или више добити у односу на остварену добит, као и да ови циљеви могу бити реализовани коришћењем допустивих права опције. Питање је, с тога, да ли је задатим пословно политичким циљевима примерена висина добитка има очекивани утицај на инвеститоре. И, као што је већ речено, одговор на ово питање је негативан, односно овакве мере политике финансијског извештавања не утичу на одлуке инвеститора ако они из напомена уз финансијске извештаје и објављених рачуноводствених политика дознају да је до прилагођавања исказане добити дошло и у ком смеру је оно извршено (повећање/смањење). За неке од предузетих мера могуће је не само утврдити чињеницу да су коришћене, већ и са високим степеном поузданости квантификовати њихов утицај на висину добитка, какав случај имамо са дегресивним отписивањем сталне имовине у првим годинама њеног коришћења. За неке групе мера предузећа, као што је формирање високих износа резервисања, за предузимање високог отписивања потраживања и сл. није могућа поуздана квантификација утицаја.

Инвеститорима препознате предузете мере политике финансијског извештавања представљају важан извор информација о томе шта менаџмент предузећа очекује у будућности, као нпр., коришћење методе дегресивног отписивања сталне имовине, отписи потраживања који су виши од уобичајених, који указује на намеру управе да исказана добит буде нижа од остварене. Таква намера инвеститоре често наводи на закључак да управа очекује да добици у будућности

³⁹ Coenenberg A., Ибид, стр. 1202.

неће бити тако високи те формирањем латентних резерви жели да створи могућности за вођење политике уједначене добити. Сазнају ли инвеститори, на основу објављених рачуноводствених политика и информација у напоменама, да је управа рачуновођама, као циљ политике финансијског извештавања, задала исказивање добити веће у односу на остварену добит текућег периода, они би могли закључити да управа очекује раст добити у будућности. Реч је о закључцима који морају бити подржани и другим информацијама, јер само закључак донет на основу предузетих мера, о очекиваном повољном или неповољном развоју рентабилности у будућности предузећа није поуздан, с обзиром да управа ове мере може предузети баш с намером да привуче недостајући капитал или одбије потенцијалне конкуренте.

Провере закључака изведених на основу карактера предузетих мера политике финансијског извештавања заговарају и истраживања која су потврдила да се код предузећа којима управљају менаџери мере за уједначавање добити предузимају много чешће него код предузећа којима управљају власници.⁴⁰ Одговор треба тражити у неоспорно значајном притиску који носи полагање рачуна, а циљеви који се желе постићи утицајем на исказану добит код ових предузећа могу се кретати од одржавања уложеног капитала, преко смањења пореског оптерећења, повећања могућности за самофинансирање до сопствених циљева менаџмента. Мноштво интереса и циљева отежава инвеститорима извођење поузданих закључака о проценама менаџмента у вези са развојем предузећа у будућности.

На основу реченог закључујемо да инвеститори своје одлуке неће доносити на основу промена добити изазваних применом мера политике финансијског извештавања, заснованих на примени одређених рачуноводствених политика и да на њихове одлуке могу утицати само промене добити које су последица економских догађаја. Осим висине исказане добити, на одлуке инвеститора утиче и висина нето новчаног тока, пре свега, из оперативне активности. Они не дају предност ниједној од наведених величина, већ оцењују да објављивање података о висини добити и нето готовинском току заједно повећава информативну вредност финансијских извештаја.

Сама обавеза објављивања финансијских извештаја предузећа која се појављују на финансијским тржиштима, познато је, има за примарни циљ да их учини доступним за постојеће и потенцијалне инвеститоре. Према томе какве односе жели да изгради са постојећим и шта да понуди потенцијалним инвеститорима, управа предузећа ће свој приступ објављивању дефинисати на различите начине. При том се може одредити за отвореност, тј. висок ниво објављивања и објављивања у краћим временским периодима, или за дискрецију која претпоставља само обавезна објављивања у законом прописаним роковима и сл. И, пре но што направи избор, управа би морала сагледати последице сваког од поменутих приступа.

Јасно је да је реч о начину на који ће се инвеститори односити према предузећима која усвоје приступ отворености, односно дискреције, те ако предузеће усвоји приступ отворености, чија ће последица бити висок ниво информисаности инвеститора, они ће бити у стању да изврше много поузданије процене, које неће битно одступати од остварења, услед чега ће након сваког објављивања финансијских извештаја уследити мање корекције акцијске рендите, при чему ће и период усаглашавања бити краћи.

Избор, пак, приступа дискреције доводи инвеститоре у положај да прогнозе о кретању акцијске рендите доносе на основу оскудних информација, због чега су оне

⁴⁰ Ибид, стр. 1204.

недовољно поуздане. Појава несклада између објављених и остварених акцијских рендита је значајнија и то захтева дуже време за њихово прилагођавање.

Сама учесталост објављивања финансијских извештаја одлука је коју управа треба да донесе у наредном сплету догађаја и она је чврсто повезана са избором управо описаних приступа објављивању. Прихваћена отвореност је, могло би се рећи, природно повезана са чешћим објављивањем финансијских извештаја, односно са објављивањем периодичних финансијских извештаја (квартално, полугодишње), док код дискреције предузећа више одговара објављивање само годишњих финансијских извештаја.

Периодични извештаји имају и улогу основе за прогнозирање будућих резултата и треба их схватити као важан камен унутар мозаика укупног објављивања предузећа које се представља као објављивање полагања рачуна.⁴¹ Ови извештаји, пружајући финансијским тржиштима превремене информације, омогућавају антиципирање податка релевантних за одлучивање.

2.4. РЕФОРМА СИСТЕМА ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА У СРБИЈИ У ФУНКЦИЈИ ЕЛИМИНАСАЊА РЕГУЛАТИВЕ И ПРАКСЕ КОЈА ДЕРОГИРА МСФИ

2.4.1. Промене у привредном систему Србије

Промене и стално унапређивање система финансијског извештавања потребно је везивати за промена извршене крајем деведесетих година прошлог века. У прилог овом опредељењу иду и промене обрачунског система (система финансијског извештавања), које су праћене променама привредног система, исто тако, биле радикалан искорак ка хармонизацији финансијског извештавања у нас са финансијским извештавањем Европске уније.

Радикалан заокрет је свој нормативни израз нашао у Закону о предузећима, Закону о страним улагањима, Закону о друштвеном капиталу и Закону о основним правима из радног односа, који су донети крајем 1988. и током 1989. године. Нови привредни систем полазио је од предузећа као основне пословне јединице која је самостална и, у доношењу пословних одлука, суверена пословна јединица и има примарни циљ пословање са увећањем добитка. Разуме се, функционисање привреде у којој основни привредни субјект има овакве карактеристике претпоставља постојање потпуно изграђеног тржишта капитала, промењени начин вредновања производних фактора, те промену начина финансирања предузећа. С обзиром да при доношењу пословних одлука о улагању слободних новчаних средстава примарни критеријум постаје његова економска исплативост, схватљива је и његова сасвим нова позиција.

Исто тако, формирање тржишта радне снаге, за које су створени услови чином доношења Закона о основним правима из радног односа представља другу радикалну новину у новом привредном систему.

Нови приступ приватној својини и битне измене у третману друштвене својине, која се у новом привредном систему дефинише као друштвени капитал, те претходно наведене новине, имале су као заједнички циљ повећање ефикасности управљања, привређивања и развоја.

Настале промене у самој основи привредног система наметнуле су и потребу

⁴¹ Ибид, стр. 1209.

за изградњом радикално новог обрачунског система. Носилац реформе привредног и обрачунског система била је држава, односно Комисија за привредну реформу, формирана при Савезном извршном већу, која је усвојила Смернице за израду Закона о рачуноводству као основ система финансијског извештавања прилагођеног новом - на тржишним основама устројеном привредном систему.

Нови Закон о рачуноводству (усвојен 1989. године), представља озбиљан искорак у односу на дотадашњи нормативни основ и у складу са њим развијену праксу финансијског извештавања. При његовој изради, састављачи су као полазну поставку узели околност да је променама привредног система битно проширен круг корисника финансијских извештаја, односно да су ове промене у значајној мери ојачале јавни интерес чија је заштита примарни задатак финансијског извештавања. Промене о којима је овде реч могу се груписати као новине извршене у:

- *основним одредбама*, које недвосмислено показују увођење рационалности и у подручје финансијског извештавања тако што се елиминише до тада постојећа обавеза вођења двоструког књиговодства за пословне јединице и предузећа у иностранству и уводе разлике у начину вођења књига и састављању финансијских извештаја за предузећа различитих величина. У оквиру основних одредаба посебно је значајна она којом се по први пут у нашу рачуноводствену праксу уводи обавеза ревизије финансијских извештаја великих и средњих предузећа, као и консолидованих финансијских извештаја. Ревизија финансијских извештаја до тада се обављала само изузетно на захтев ино-партнера који су имали заједничка улагања или друге веће пласмане у домаћа предузећа. Само прописивање обавезе ревизије финансијских извештаја био је, заправо, одговор на снажан раст значаја информација које они садрже, а вођење тржишних критеријума у сва подручја привредног живота и самосталност привредних субјеката у доношењу пословних одлука променило је, наиме, улогу финансијских извештаја. Тако су они постали незаобилазан извор информација пре свега за повериоце и инвеститоре, а не само за раднике и државу, како је био случај раније. С обзиром да ревизија финансијских извештаја треба да обезбеди поузданост информација које финансијски извештаји пружају, она се сматра инструментом заштите интереса овако формиране рачуноводствене јавности.

- *периодичном и годишњем обрачуну пословних извештаја*, јер следећи поменуто опредељење за конституисање рационалног система финансијског извештавања, Закон је, за разлику од дотадашње праксе састављања три периодична и завршног рачуна прописао обавезу састављања полугодишњег и годишњег обрачуна. У годишњем обрачуну овим Законом се по први пут уводи поред биланса стања и биланса успеха додатни извештај - Анекс биланса стања и биланса успеха, како би се корисницима финансијских извештаја пружиле додатне информације релевантне за доношење пословних одлука, а које нису презентоване у основним финансијским извештајима. Овде треба приметити да је ово законско решење, као уосталом и многа друга, било у складу са тада владајућом праксом финансијског извештавања у Европској заједници. Први пут уведена обавеза састављања финансијских извештаја сложених предузећа у рачуноводствену праксу доношењем Закона о удруженом раду и Закона о књиговодству, нажалост кроз прописивање обавезе састављања само консолидованог биланса успеха, овим законом је с правом проширена и на израду консолидованог биланса стања, уз дефинисање круга консолидовања.

- *Процењивање позиција биланса стања и биланса успеха* било је до доношења новог Закона регулисано Законом о укупном приходу и доходу и Законом о амортизацији, тако што су дефинисани елементи биланса успеха, тј. поменути законима је било преваходно одређено шта је приход односно расход,

као и шта представља доходак. Таква пракса је новим Законом о рачуноводству потпуно измењена. Овим законом обједињене су одредбе претходно наведена два закона, тако да је питање процењивања у целини њиме регулисано, потом је потпуно промењен приступ уређивању ових питања, уместо детаљног прописивања начина за процењивање сваке поједине позиције у Закону су сада наведена општа правила процењивања, затим правила за процењивање појединих билансних позиција и коначно дозвољена одступања од тих правила за специјалне услове.⁴²

- Међу значајне новине које је овај Закон о рачуноводству промовисао свакако треба уврстити инсистирање не само на потреби за *ревизијом финансијских извештаја*, већ и на осамостаљивању ревизије као професије, односно на издвајању ревизије из ондашње Службе друштвеног књиговодства. Поверавање ревизије организацијама које су имале овлашћења добијена од стране Савезне владе може се сматрати првим кораком ка формирању ревизије као независне професије.

Кључне новине уведене у законску регулативу, а тиме и у рачуноводствену праксу, настале овим Законом о рачуноводству, биле су усмерене ка изградњи односа у складу са потпуно новим основама система финансијског извештавања, који је примерен тржишно утемељеном привредном систему и усаглашеном у великој мери са финансијским извештавањем у ЕУ. Највећи број одредби овог закона је најмање био једнак или врло сличан одредбама Четврте и Седме директиве Европске заједнице.

Дата оцена Закона о рачуноводству не може се довести у питање због околности да су у појединим његовим одредбама остали трагови самоуправног система. Примера ради, у билансу успеха као примарни облик резултата пословања утврђиван је добитак односно губитак, али и доходак, тако што се на добитак додају бруто лични доходи садржани у реализованим производима и услугама.⁴³

Чином доношења сета нових закона, од којих су свакако најзначајнији Закон о предузећима, Закон о банкама и другим финансијским организацијама, Закон о осигурању и Закон о берзама 1996. године, држава је имала за циљ да поновно покрене и убрза процес промена привредног система. Одступање од самоуправног система, стварање основа за транзицију и приватизацију, као и највеће могуће усклађивање са законском регулативом тржишно развијених земаља, јесу настојања која се могу препознати у свим донетим законима. Потпуна реафирмација тржишне привреде и приватне својине, успостављање и развијање односа са међународним економским окружењем, међународним финансијским институцијама (Међународним монетарним фондом и Светском банком и), пре свега, били су означени као основни циљеви транзиције и неминовно су у ове законе и привредну праксу увели бројне категорије које су до тада биле непознате.

Израда и усвајање новог Закона о рачуноводству, у коме би промене које су започете претходним законом биле настављене, кроз које би биле усвојене достигнуте и намераване промене у привредном систему, била је неминовна, јер се Закон о рачуноводству с правом сматра саставним делом нормативне основе којом се уобличава привредни систем.⁴⁴

Закон о рачуноводству донет, такође, 1996. године отклонио је слабости Закона о рачуноводству из 1989. и допринео даљој хармонизацији финансијског извештавања са финансијским извештавањем које се заснива на директивама

⁴² Ибид, стр. 20.

⁴³ О овоме видети члан 74. Закона о рачуноводству од 23.2.1989., „Службени лист СФРЈ“, бр. 12/89.

⁴⁴ „Закон о рачуноводству је толико повезан са Законом о предузећима, Законом о банкама и другим финансијским организацијама, Законом о осигурању, Законом о берзама итд., да га можемо сматрати њиховим наставком, па му тако треба и приступати“ Стевановић, др Никола и Илић др Гаврило: Закон о рачуноводству са коментаром, СРРС, Београд, 1996.

Европске заједнице и на Међународним рачуноводственим стандардима. Започета хармонизација финансијског извештавања по овом закону требало је да остави довољно могућности за националну професионалну регулативу, за Југословенске рачуноводствене стандарде, пре свега.⁴⁵

Закон о рачуноводству представља сасвим сигурно даљи, и у том тренутку преко потребан, корак унапред у стварању претпоставки за побољшање квалитета финансијског извештавања. Одредбе Четврте и Седме директиве Европске заједнице и Међународни рачуноводствени стандарди, одредбама претходног закона су употпуњене (прописивање обавезе састављања, поред биланса стања и биланса успеха, и биланса токова готовине, те допуна обавезе матичног предузећа да поред консолидованог биланса стања и биланса успеха састави и презентује и допунски извештај - анекс, чиме је садржина годишњег рачуна група предузећа изједначена са садржином годишњег обрачуна појединачних предузећа. Њиме доходак дефинитивно нестаје као облик резултата и редовних финансијских извештаја предузећа, а садржина биланса стања, биланса успеха и биланса токова готовине у свему је прилагођена захтевима који су у погледу форме и садржине ових извештаја били постављени у одредбама Директива Европске заједнице и Међународним рачуноводственим стандардима.

Основа уредног полагање рачуна о имовинском и приносном положају економских субјеката, ради заштите рачуноводствене јавности коју чини све шири круг корисника финансијских извештаја, постигнута је овим Законом.

Пошто квалитет финансијског извештавања зависи не само од начина на који је уређено вођење књига, састављање, подношење и обелодањивање финансијских извештаја, већ исто тако и од квалитета рачуноводствене професије, у овом Закону се по први пут детаљније уређују и питања едукације професионалних рачуновођа и њихове сертификације. Законом су поверена јавна овлашћења у подручјима: професионалне регулативе, образовања и усавршавања рачуновођа, односно доношења програма, организације и обављања испита за стицање стручних знања, вођење регистра лица која су стекла или им је признато одређено стручно звање, а држава је задржала право надзора над вршењем овлашћења.

2.4.2. Стање финансијског извештавања данас

Питање квалитета финансијског извештавања у једној земљи у уској вези је и зависи од мере у којој основни учесници привредног система, који креирају и реализују систем финансијског извештавања, успешно испуњавају задатке који су им додељени. У те учеснике од чијег ангажовања непосредно зависи квалитет финансијског извештавања, односно степен заштите јавног интереса првенствено убрајамо: државу, професионалне организације, менаџмент предузећа и рачуноводствена професија.

Активно учешће *државе* у креирању система финансијског извештавања тражи се у неколико разлога, а пре свега у:

- изградњи транспарентног привредног и друштвеног система,⁴⁶
- оцени успешности вођења економске политике и

⁴⁵ Ибид.

⁴⁶ Стевановић, др Никола: „Рачуноводствене информације, као подлога за економско расуђивање и доношење економских одлука, имају важно место у креирању транспарентног привредног и друштвеног система“. Професионална одговорност и јавни интерес, Зборник радова Рачуноводство и пословне финансије у условима глобализације светске привеле, СРРС, Златибор 1999. године, стр. 206.

- борби против корупције.

Транспарентан привредни систем засигурно обезбеђује висок степен заштите интереса инвеститора и поверилаца, јер одлуке инвеститора и поверилаца о алокацији ресурса се превасходно, иако не искључиво, доносе на основу информација из финансијских извештаја. Отуда, држава има интерес и обавезу да изгради систем финансијског извештавања који ће обезбедити финансијске извештаје са поузданим, јасним, релевантним и упоредивим информацијама, који ће омогућити транспарентност економских активности, која се сматра једним од основних услова за остварење стабилног развоја привреде.

Мере економске политике које доноси држава стварају амбијент у ком послују привредни субјекти, од којег у великој мери зависи њихов финансијски положај и успешност појединачних привредних субјеката. Пошто ти привредни субјекти представљају, у суштини, привреду једне земље, јасно је да држава има, неоспорно, потребу да повремено процењује у којој мери економска политика доприноси стабилном расту привреде. А, свакако, основни извор информација за овакву процену су финансијски извештаји привредних субјеката.

Сузбијање корупције представља сталну бригу државе, а транспарентност система финансијског извештавања у борби против корупције сматра се једним од основних инструмената. Тешко је, наиме, очекивати да ће борба против корупције бити успешна ако информације о имовини, успешности пословања и новчаним токовима економских субјеката нису јасне и поуздане.

Свака држава, односно надлежни државни органи, има двојаку улогу у систему финансијског извештавања. Најпре, задатак државе је да доношењем одговарајућих законских прописа јасно дефинише, како следи:⁴⁷

- ко подлеже обавези вођења књига и састављању финансијских извештаја,
- формирање и кретање књиговодствених докумената,
- које пословне књиге се морају водити,
- закључивање пословних књига и рокове за чување књиговодствених докумената, пословних књига и финансијских извештаја,
- форму и садржину финансијских извештаја,
- обавезу ревизије финансијских извештаја и
- објављивање финансијских извештаја.

Овако крупан задатак држава може обавити на два начина: тако што ће наведена питања уредити путем основног закона, којим се уређују питања оснивања и рада предузећа, као што су учиниле Немачка у оквиру свог Трговачког закона (HGB) и Енглеска у оквиру Акта о компанијама (*Company Act*), или пак доношењем посебног закона којим би била уређена ова питања.

Наредан, тежи, задатак државе је да брине о томе да се на основу донетих прописа изгради поуздан и ефикасан систем финансијског извештавања, који ће обезбедити квалитетне финансијске извештаје и да непрестано ради на одржању таквог система. Држава овај задатак реализује на више начина. Док неки претпостављају непосредну активност државе на подручју финансијског извештавања, други, који су и бројнији, обухватају активности државе на стварању повољног амбијента за квалитетно финансијско извештавање и давању подршке другим учесницима у систему финансијског извештавања да истрају у испуњавању додељених им задатака.

Процес контроле испуњавања стандарда квалитета финансијског извештавања у различитим земљама остварује се на различите начине. И, док су у

⁴⁷ Шкарић др Ката и Дендић др Душан; Реферат са 36. симпозијума СРПС на Златибору, Београд, 2004.

неким земљама формирана посебна регулаторна тела која имају овлашћења државе да се овим питањем баве, у другим земљама се пак, влади и парламенту подносе годишњи извештаји о примени стандарда квалитета.

И посредне активности државе су подједнако важне, јер истицањем значаја финансијског извештавања, инсистирањем на поштовању професионалних, етичких и стандарда квалитета и озбиљним санкционисањем њиховог непоштовања држава ствара повољан амбијент за развој рачуноводствене професије.

Професионалне организације имају важну улогу у систему финансијског извештавања. На основу овлашћења која добијају од Владе, а која су често предвиђена и у Закону, професионалне организације су задужене за организацију професије, контролу примене стандарда квалитета, континуирану едукацију рачуновођа, контролу примене етичких стандарда у професионалној пракси и друга за професију важна питања.

Однос надлежности у систему финансијског извештавања између државе и професионалних организација мора бити јасно и на сталној основи уређен, тако да нема преплитања и сталних промена расподеле надлежности.

Менаџмент предузећа је одговоран за квалитет финансијских извештаја који се презентују екстерним корисницима. Суштинско, а не формално прихватање ове менаџменту Законом наметнуте, одговорности претпоставља да менаџери поседују, значајна знања из рачуноводства, односно финансијског извештавања, да прихвате осим професионалних нарочито етичке стандарде финансијског извештавања. Без ових претпоставки тешко је очекивати да ће менаџмент разумети и прихватити: (1) финансијско извештавање као прилику да слику о имовинском и приносном положају презентује екстерним корисницима у циљу реализације сопствених циљева и (2) главног рачуновођу као важног, драгоценог сарадника у процесу пословног одлучивања.

Изразиту карактеристику *рачуноводствене професије* чини, према параграфу 9 IFAC - овог Етичког кодекса за професионалне рачуновође⁴⁸ прихватање сопствене одговорности према јавности. Рачуновође својим ставом и понашањем приликом састављања и презентовања финансијских извештаја у значајној мери утичу на слику о економској ситуацији код корисника финансијских извештаја: инвеститора, поверилаца, запослених, државе, и тиме и на стање националне економије.⁴⁹

Рачуновођа утиче на економско благостање предузећа конструктивним доприносом дефинисању стратегије билансне политике и правилним избором мера за реализацију одабраних билансних циљева, односно мудрог билансом тактиком.

Наведени захтеви, који се постављају рачуновођама и који проистичу из циљева финансијског извештавања, могу бити испуњени само под условом да, како следи:⁵⁰

- рачуновође буду темељно упознати са захтевима које у вези са финансијским извештавањем постављају законски прописи и професионална регулатива и
- у финансијским извештајима презентују суштину пословних трансакција предузећа, што од њих захтева разумевање пословних трансакција.⁵¹

⁴⁸ IFAC-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође, (2002) CPPC, стр. 16.

⁴⁹ Видети: Шкарић Јовановић др Ката; (2003) „Улога рачуновођа у процесу финансијског извештавања“, зборник радова Рачуноводство и менаџмент у новом пословном окружењу, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор 2003. стр. 39. до 51.

⁵⁰ Шкарић др Ката Шкарић и Дендић др Душан: Ибид.

⁵¹ Elliott B. and Elliott J: (2002) „Financial Accounting, Reporting and Analysis“, International Edition, Prentice Hall, стр. 4.

Да би одговориле на захтеве који су управо наведени рачуновође морају бити професионално оспособљени, што се стиче образовањем, које поред општих економских знања, укључује стицање специфичних знања изучавањем дисциплина од посебног значаја за професију и практична знања која се стичу радом.

Професионална оспособљеност, иако изузетно значајна, није довољна да би гарантовала испуњење мисије рачуновођа - заштита јавног интереса. Наиме, од рачуновођа се очекује да при обављању послова који су им поверени испоље честитост, објективност, поверљивост и професионално понашање.

Довођење у ред питања везаних за финансијско извештавање уношењем одговарајућих одредаба у Закон о привредним друштвима, сматра се рационалним решењем, због тога што су обавезе и начин финансијског извештавања чврсто повезани са правним обликом предузећа и што би уношењем у Закон о привредним друштвима одредбе којима се уређује полагање рачуна о стању, успеху и токовима средстава, била успостављена могућност да се још јасније истакну надлежност и одговорност управе предузећа за финансијско извештавање.

Код нас се, међутим, већ више деценија уназад, финансијско извештавање уређује доношењем посебног закона. Аргументација која се наводи при образлагању потребе за доношењем посебног закона у вези са питањима рачуноводства код нас, поред указивања на традицију, своди се на то да је при постојању посебног закона много једноставније извршити измене односних прописа. Такво решење је, међутим, показало и низ слабости које су у прошлости доводиле до појаве неусаглашености законских решења појединих питања датих у Закону у рачуноводству и Закону о предузећима.

Код нас се данас финансијско извештавање заснива на Закону о рачуноводству и ревизији, који је донет крајем 2002. године. Основни циљ, који је доношењем овог закона требало да буде реализован је даља хармонизација финансијског извештавања. Излазак привреде наше земље на светска тржишта, изградња тржишне економије, а пре свега стварање услова за развој финансијских тржишта, истакли су у први план заштиту интереса инвеститора и поверилаца. Важним инструментом те заштите су финансијски извештаји који садрже релевантне, поуздане и јасне информације и који су уз то упоредиви са финансијским извештајима других пословних субјеката. Жељени квалитет финансијских извештаја, посебно када је реч о њиховој разумљивости за стране инвеститоре, може се обезбедити тако што ће се одустати од националних рачуноводствених стандарда и прихватити Међународни рачуноводствени стандарди као основ финансијског извештавања, у Закону о рачуноводству и ревизији је наметнута обавеза њихове примене.⁵²

Законом о рачуноводству и ревизији из 2002. године, дакле, само су настављени напори ка постизању потпуне хармонизације финансијског извештавања. Међутим, сам закон по обиму регулисања питања финансијског извештавања и рачуноводствене професије представља значајну новину.

Највећи број питања, наиме, која су иначе била уређена претходним законом у овом уопште нису уређена или нису уређена на адекватан начин, а међу најважније слабости важећег закона најчешће се спомињу, како следи:

- непостојање прецизно одређеног механизма обезбеђења адекватног

⁵² У члану 19. Закона о рачуноводству и ревизији („Службени лист СРЈ“ , бр. 71 од 27. децембра 2002.) наведено је: „Правна лица и предузетници дужни су да вођење пословних књига, састављање и презентацију финансијских извештаја врше у складу са рачуноводственим начелима дефинисаним у оквиру МРС. За признавање, процењивање и презентацију финансијских извештаја примењују се МРС“.

превода Међународних рачуноводствених стандарда - нормативног основа за састављање финансијских извештаја;

- нејасна подела надлежности државе и професионалних организација у процесу финансијског извештавања;
- захтев да се Међународни рачуноводствени стандарди морају примењивати у свим предузећима, без обзира на њихову величину;
- рок који је дат за почетак примене Међународних рачуноводствених стандарда није био прикладан.⁵³

У време усвајања Закона о рачуноводству и ревизији (2002. године) није постојао ваљан превод Међународних рачуноводствених стандарда. Закон је на њихову примену обавезивао банке већ од почетка 2003. године, а предузећа од почетка 2004. године. Ваљани превод Међународних рачуноводствених стандарда објављен је у Службеном гласнику годину дана касније. То значи да у 2003. нормативни основ финансијског извештавања за банке и финансијске институције није био потпун, а за предузећа је касно утврђен. Тренутно још увек не постоје објављени преводи измена Међународних рачуноводствених стандарда, које су извршене током 2004. године, као ни преводи Међународних стандарда финансијског извештавања, донетих такође 2004., чија је примена обавезна од 1. јануара 2005. године. Чак шта више, није извесно ни када ће ова значајна слабост, због великог броја промењених МРС и донетих нових МСФИ бити отклоњена.

Дода ли се овоме и да су готово сва подзаконска акта, као што су Правилник о контном оквиру, Правилник о садржини билансних позиција, Правилник о садржини рачуна и др., такође доношена са значајним кашњењем, онда се намеће закључак да основни задатак - стварање адекватног нормативног основа - није испуњен на задовољавајући начин.

Када се ради о другој, исто тако важној, улози државе у процесу финансијског извештавања, пружању подршке осталим факторима у систему финансијског извештавања, професионалним организацијама и контроли поштовања стандарда квалитета у финансијском извештавању, можемо закључити да наша држава ову своју улогу једноставно не испуњава. Ова тврдња темељи се на следећем:⁵⁴

- због нејасног и неадекватног разграничења надлежности између државе и професионалних организација, већ неколико година уназад овлашћења државе која се односе на сертификацију рачуновођа и ревизора нема ни једна професионална организација. Такво стање сигурно не доприноси стабилности и развоју рачуноводствене професије; напротив, нејасно дефинисани односи између државе и професионалних организација онемогућавају и једној и другој страни да на прави начин испуни обавезу заштите јавног интереса;
- иако су од преласка финансијског извештавања, са савезног на републички ниво, прошле већ скоро три године, у надлежном министарству још увек нису створени ни организациони ни кадровски услови за успешну реализацију задатака државе у систему финансијског извештавања; неблаговременост и најблаже речено скроман квалитет донетих подзаконских аката непосредна су последица оваквог стања;
- држава још увек нема јасан одговор на питање како да, поштујући жељу и

⁵³ Препознавање слабости важећег Закона о рачуноводству било је повод за покретање иницијативе за доношење новог закона о рачуноводству још 2003. године; нажалост, до данас тај закон још увек није донет.

⁵⁴ Шкарић др Ката Шкарић и Дендић др Душан; Ибид.

потребу за дерегулацијом у подручју финансијског извештавања, оствари контролу поштовања стандарда квалитета финансијског извештавања.

Професионалне организације рачуновођа и ревизора требало би да прихвате сопствену одговорност за однос рачуноводствене професије у целини према јавном интересу.⁵⁵ Већи број професионалних организација, само по себи не би требало да буде проблем, када би свака од њих своје обавезе испуњавала на једнако одговоран начин, односно ако би се обезбедило да рачуновође независно од тога за коју се професионалну организацију одреде добијају једнаку континуирану едукациону помоћ при решавању етичких проблема и једнак надзор поштовања стандарда професије. Непотребно је прибегавати детаљној анализи рада професионалних организација у нашој земљи да би се закључило да претходно наведени услови нису ни издалека испуњени. СРПС учлањењем у Међународну федерацију рачуновођа стекао је како права тако и одговорности, а едукација рачуновођа у вези са применом МРС, рад на њиховом преводу, израда приручника за њихову примену и издавање Етичког кодекса за професионалне рачуновође, представљају израз напора да се неке од обавеза испуне.⁵⁶

Професионалне организације, чији су чланови, пре свега, рачуновође које раде у приватном сектору, углавном су се ангажовале на повременом организовању семинара за примену МРС.

Полазећи од Законом наметнуте обавезе примене МРС за сва предузећа, банке и друге финансијске институције изостала је, ипак, организована, квалитетна и свеобухватна додатна едукација рачуновођа који су већ имали сертификате, као и темељна, у складу са захтевима IFAC-а едукација рачуновођа који тек треба да стекну сертификате. Изостала је и подршка државе, па и образовних институција и рачуноводствених фирми једном овако озбиљном задатку, која је неопходна имајући у виду да велико ограничење у реализацији овог задатка подразумева непостојање довољног броја квалитетних предавача.

Стављањем Етичког кодекса за професионалне рачуновође на увид, његовим објављивањем, учињен је неоспорно важан, али ипак, почетни корак. Етички кодекс подразумева: едукацију рачуновођа у смислу етичких стандарда које морају поштовати, успоставља процедуре којима би се обезбедила провера поштовања стандарда, као и процедуре које би допринеле разрешењу етичких сукоба.

Менаџмент наших предузећа често је изненађен тврдњом да представља један од важних фактора финансијског извештавања, јер је недопустиво низак ниво рачуноводственог знања чланова управа предузећа, осим часних изузетака, који онемогућава разумевање сопствених и туђих финансијских извештаја, разумевање информација које им рачуноводство може пружити мимо екстерних финансијских извештаја и чини их неспособним за комуницирање са рачуновођама. Појава притисака на рачуновође да при састављању финансијских извештаја не поштују до краја законску и професионалну регулативу сведочи о томе да менаџмент није до краја свестан одговорности коју предузима потписивањем финансијских извештаја. Због дугогодишње праксе, по којој су за исправност финансијских извештаја биле одговорне рачуновође, упркос промењеним законским одредбама, не постоји свест о томе да су за исправност финансијских извештаја одговорне, пре свега, управе предузећа. Вероватно овоме у великој мери доприносе и недопустиво благе казне за

⁵⁵ Позиција рачуноводства у данашњем пословном свету креирала је потребу за контролом над професионалним, едукационим и етичким стандардима за рачуновође, Charles T. Homgren, Walter T. Harrison, Jr., Michael A. Robinson: Accounting, Third Edition, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1996, p. 7.

⁵⁶ О активностима СРПС, даље кроз дисертацију.

билансне деликте и скоро потпуно одсуство утврђивања и законског санкционисања ових преступа.

Велики терет у променама насталим прихватањем МРС као националних, засигурно носе и рачуновође, а њихова позиција је вишеструко тешка. Од њих се очекује и захтева да непрестано раде на савладавању МРС, не би ли побољшали квалитет екстерних финансијских извештаја, а при том, због одсуства подршке државе, менаџмента и скромне помоћи професионалних организација и образовних институција, факултета пре свега, многе рачуновође још увек нису савладале ни основе МРС. Треба признати да велики број рачуновођа разуме потребу за сталном едукацијом и настоји да подигне ниво својих стручних знања на сваки доступан начин.

Такође, истине ради, треба рећи да још увек има не мало рачуновођа чији се рад на сопственом стручном образовању завршава на читању периодичних публикација професионалних организација, што је потребно, али ни издалека довољно.

У нашој земљи само мањи број предузећа има управљачке рачуновође и у већини случајева један рачуновођа бави се како екстерним финансијским извештавањем, тако и производњом информација за текуће пословно одлучивање. Степен оспособљености рачуновођа, када је реч о екстерном извештавању, иако недовољан, ипак је знатно виши у односу на познавање управљачког рачуноводства, што је свакако последица недовољно присутне свести о значају рачуноводствених информација као основа за пословно одлучивање.

2.5. У КОЈОЈ МЕРИ СЕ МОГУ СЛОБОДНО ПРИМЕЊИВАТИ И ИНТЕРПРЕТИРАТИ МСФИ У СРБИЈИ?

2.5.1. Рачуноводствена регулатива финансијског извештавања привредних друштава у Србији и захтеви ЕУ

Смернице и циљеви финансијског извештавања ЕУ полазе од:

- стварања и примене нормативне основе која обезбеђује финансијске извештаје који корисницима финансијских извештаја пружају поуздане, разумљиве, релевантне и упоредиве информације;
- сталности усвојене нормативне основе, јер учесталост промена не само што значајно ограничава употребну вредност финансијских извештаја, већ изазива и велике додатне трошкове;
- равнотеже између потреба корисника финансијских извештаја и информација презентованих у њима.

Основу нормативног регулисања финансијског извештавања у Србији чини Закон о рачуноводству и ревизији усвојен 2006. године којим је, за сва велика и средња предузећа, банке и друге финансијске институције, прописана обавезна примена МСФИ/МРС при састављању и презентацији како појединачних тако и консолидованих финансијских извештаја.

Према истом Закону, у складу са Правилником о начину признавања и процењивања имовине, обавеза, прихода и расхода, мала правна лица и предузетници воде пословне књиге и састављају своје финансијске извештаје.

Полазећи од тога да је Уредба ЕУ земљама чланицама оставила могућност да пропишу или дозволе примену МСФИ/МРС за све котирајуће и некотирајуће компаније, што су многе од земаља и искористиле, примена МСФИ/МРС у Србији за велика и средња предузећа није у супротности са нормативном основом у ЕУ.⁵⁷

Неопходно је овде указати на чињеницу да већина средњих предузећа у ЕУ своје финансијске извештаје саставља у складу са националним законодавством усклађеним са Четвртом директивом. Чланицама ЕУ, од којих многе више од 20 година финансијско извештавање врше на овој нормативној основи, а којима се уз то примена МСФИ/МРС нуди као могућност, а не и као обавеза, то представља и сасвим разумљиво и прихватљиво решење.

За земље чланице, којима је у процесу транзиције примена МСФИ/МРС у већој или мањој мери била наметнута као обавеза (међу којима је и наша земља), рачуноводствена професија већ дуго настоји да доследно примењује ову нормативну основу.

Иначе, јасно је да је примена МСФИ/МРС у средњим некотираним предузећима у Србији, а велики број чине баш предузећа ове величине, повезана проблемима који тангирају:

- обученост рачуновођа за састављање финансијских извештаја према овој нормативној основи који је у Србији, и поред значајних напора рачуноводствене професије у целини далеко од потребног и

- питање МРС/МСФИ намењених великим предузећима чијим се акцијама или дужничким ХоВ тргује на финансијским тржиштима. Те, како су информације на којима су састављени финансијски извештаји намењене по правилу великом броју, првенствено, анонимних власника и пошто средња предузећа имају далеко ужи круг корисника којима многе од информација нису неопходне, решење ових проблема треба тражити у прихватању директива ЕУ, уместо МСФИ/МРС.

Сматрамо да за то постоји више разлога, а неке од њих овде сматрамо посебно важним и наводимо их.

- неконзистентност директива као основе финансијског извештавања, које ће се у наредном периоду засигурно мењати и усаглашавати са МСФИ/МРС,
- несврхисходност постојања двеју међусобно неусаглашених нормативних основа за финансијско извештавање, а између директива и МСФИ/МРС постоје поприличне разлике и
- да смо све до 1996. године имали Закон о рачуноводству који је у великој мери био усаглашен са правилима садржаним у Четвртој директиви ЕУ.

Усвајање МСФИ за мала и средња предузећа, који су резултат рада на Пројекту IASB-а, са карактеристикама да су изграђени на идентичним основним правилима као и постојећи тзв. велики МРС/МСФИ, јер садрже: мање права избора, ограничену употребу фер вредности као основе за процењивање, мање захтева за објављивање и одговарају потребама малих и средњих предузећа, сматрамо за једно од прихватљивих решења овог проблема.

И поред тога што у ЕУ тренутно не постоји клима за наметање обавезне примене МСФИ за мала и средња предузећа, јер се инсистира на примени на добровољној основи, не би требало очекивати да ће одговорна тела за финансијско извештавања ЕУ забранити у земљама чланицама примену МСФИ за мала и средња предузећа.

Сматрамо да би смо чином прихватања поменутих стандарда код нас, па и у

⁵⁷ Погледати: Извештај о МСФИ-а и управљању Одбором за МРС (2006/2248), који је Европском парламенту поднео Александар Радван 25. 02 2008 године.

другим земљама које су у сличној позицији као Србија, добили нормативну основу која би била конзистентна. На тај начин би се умногоме олакшали проблеми:

- промене нормативне основе код разврставања предузећа због величине из средњих у велико или обрнуто,
- обуке рачуноводствених кадрова,
- ревизије и
- разумевање финансијских извештаја међу корисницима.

Постоји, исто тако, као могућност и израда националних стандарда, који пут су изабрале неке од земаља из окружења (нпр. Хрватска), али се, сматрамо самим чином израде националних рачуноводствених стандарда за мала и средња предузећа губе све предности које имају међународно опште прихваћени стандарди. Мишљења смо, осим тога, да није могуће да било која земља појединачно може обезбедити националне стандарде квалитетније од МРС за мала и средња предузећа и да би, с тога, било оправдано приступити изради националних стандарда само у оним земљама чије се привреде по карактеру својине, по правним формама предузећа или неким другим релевантним одликама предузећа толико разликују од већине осталих да примена међународних рачуноводствених стандарда не би омогућила остварење циљева финансијског извештавања.⁵⁸

2.5.2. Околности под којима су настали промашаји законског регулисања рачуноводственог, односно финансијског извештавања

Крупни догађаји који су задесили распад СФР Југославије, грађанско-верски ратови у Хрватској и Босни и Херцеговини, потом међународна економска блокада и највећа хиперинфлација у Трећој Југославији, те побуна на Косову и Метохији, с друге стране, са злочинима појединачно приликом њеног гушења и НАТО агресија 1999. године, одредила су и оквир за усвајање два значајна законска регулисања финансијског извештавања - Закон о рачуноводству⁵⁹ и Закон о ревизији рачуноводствених исказа.⁶⁰ Та догађања, невољно започета и недоследно спровођена приватизација многобројних, али само мање великих и мање значајних економских ентитета, објективно нису биле обећавајуће околности за истинито и фер рачуноводствено информисање, како од стране новообновљених приватних власника и/или сувласника, тако и од стране других потенцијалних стејкхолдера. Нова ситуација разбила је преувеличану правничку мистификацију како ће само постојање титулара приватне својине обезбедити унапређење пословања економских ентитета, независно од тога како се дошло до својства титулара, какви су услови у којима се послује, те како и колико утичу нагомилане заблуде и предрасуде претходних пет деценија, а посебно деловање корупције Треће Југославије. Основ за корупцију, односно стицање баснословних богатстава од стране политички привилегованих појединачно (као узор другима), био је од стране државних органа подржан и организован увозни шверц нафте и цигарета, уз одувек постојећи шверц наркотика, као и извоз свега могућег посредством фиктивних фирми, пре свега у окружењу у време међународних економских санкција. У почетку чак бесплатно уступани радном колективу, приватизовани мањи економски ентитети, често су постајали приватно власништво дотадашњих

⁵⁸ Шире о овоме Шкарић Јовановић др Ката; Реферат са симпозијума на Златибору, СРРС, Београд, бр. 39/2008. године

⁵⁹ "Службени лист СРЈ", бр. 46/96 и 71/01.

⁶⁰ "Службени лист СРЈ", бр. 30/96, 74/99, 1/2000 и 71/2001.

њихових директора, такође политичких миљеника, само нешто нижег ранга. Па, како су и раднички савети и они сами и раније имали прилику да користе рачуноводствено информисање (а нису), сада као приватни сопственици радије су прибегавали искоришћавању ранијих пословних веза са још преосталим, економски далеко моћнијим, још увек у друштвеној својини ентитетима. Разумљиво, све се то збивало на штету потоњих уз помоћ корупције, због чега истинитог и фер рачуноводственог информисања ту и није било.

Иначе, у самом Закону о рачуноводству било је (под утицајем националне рачуноводствене асоцијације Србије) неколико позитивних одредаба, а пре свега да се: вођење рачуноводства економског ентитета може поверити искључиво лицу одређене професионалне обучености, затим и да се обезбеди поверавање извесних значајних јавних овлашћења СРПЈ-е. У основи је, међутим вођење рачуноводства било и даље третирано као обавеза економског ентитета према државном органу, ради његовог надзора, а не у сврху заштите и унапређења приватне својине власника. Истовремено, у органима државне администрације, али и у друштву уопште, појавили су се неки нови облици интереса и отпора и према променама у овој области.

2.5.2.1. Последице оглушивања о предлоге професионалне асоцијације

Крајем 1997. године СРПС обновио је пуноправно чланство у Међународној федерацији рачуновођа (IFAC), јасно уз доследно примењивање свих из тога проистеклих обавеза. Ондашњој Служби друштвеног књиговодства, као државној институцији, аутоматски је престало право на чланство у овој међународној недржавној асоцијацији. Иначе, чланска обавеза обухватала је и огромна финансијска улагања у превођење на српски све обимнијих међународних рачуноводствених стандарда, у њихово објављивање, али и у популаризовање. Све то изазвало је подозривост, па и супротстављање оних који су се из комерцијалних мотива бавили пружањем услуга, уз велику зараду, за састављање периодичних обрачуна и завршних рачуна, и то само уз почетну примену националних рачуноводствених стандарда. Убрзо се ово показало објективно инфериорним у односу на све софистицираније међународне стандарде. У таквим условима крајњи резултат је био искључиво формално удовољавање захтевима државне рачуноводствене регулативе, комбиновано са националним рачуноводственим стандардима, чији првобитни текст се уопште није иновирао, а није коришћено ни преко 2000 страна оригиналног енглеског текста МСФИ и/или МРС, иако представљају добру основу континуираног иновирања знања. Било је отпора и одбојности према сталном изучавању све новијег и сложенијег у том процесу и код оспособљених рачуновођа. Вршена је, може се рећи, једна стручно крајње недолична кампања, демагошке природе против примене МРС и МСФИ, а за примену националних рачуноводствених стандарда.

Истовремено, неке од познатих ревизорских фирми света уочавајући такво стање рачуноводствене ревизије у ондашњој Југославији, почеле су са оснивањем својих фирми у којима запошљавају раније припаднике економско финансијске ревизије, као практично једино обучаване зналце технологије рачуноводствене ревизије по међународним узорима. И тако они, не хајући колика је објективна разлика између онога што су они били обављали као службеници Службе друштвеног књиговодства и онога што чине истинске професионалне рачуновође у јавној пракси у светским размерама, „покривали“ су ову економски веома осетљиву проблематику. У тим и таквим околностима пружена је прилика за знатно већу

зараду у овој области, посебно од ревизијских и консултантских услуга, где је створена шанса лакшег богаћења. На тај начин потпуно је деформисан смисао стручног обављања независне рачуноводствене ревизије. У исто време, појавила су се застрањивања и у области образовања, где су приватне високошколске установе, поред олаког стицања наставничких звања и студентских диплома, постале и извор добрих прихода. Мутне политичке околности изнедриле су сличности и у оквиру приватних телевизија и мобилне телефоније, тако да је моћ новца постала све присутнији и моћнији чинилац у земљи. Ово време поклапа се и с периодом наслеђене и чак ојачане мафијашке спреге државних органа и криминалаца свих врста из времена грађанског рата, блокада и међународних економских санкција.

Након политичких промена из октобра 2000. године, а посебно оних из јануара 2001. године, у привреди се ништа суштински није променило. Сасвим ново законско регулисање области финансијског извештавања уследило је (традиционално шаблонски) по дотадашњем волонтистичком принципу одлучивања половином 2006. године. СРРС-е, у међувремену, након периода извесне уздржљивости, остварује бескомпромисно и доследно све контакте као једини пуноправни члан ИФАС-а, и то у све разуђенијим активностима. И, уместо да у томе има подршку надлежног државног органа, баш отуда и са те стране долази све већи број замерки, уз здушну подршку некадашњих припадника економско-финансијске ревизије, размештених по ревизорским фирмама великих иностраних, али и од усамљених појединаца из реда универзитетских наставника рачуноводства и финансија. У исто време, остварује се и присан однос, такође, између спремних да остварују огромне приходе у пружању помоћи рачуновођама скромнијих могућности, да формално удовољавају обавезама из рачуноводствене законске регулативе и надлежног државног органа, са свим нарастим заблудама и предрасудама.

СРРС је годинама конкретно и доследно, све до последње прилике пре усвајања Закона о рачуноводству и ревизији у Народној скупштини Републике Србије у јуну 2006. године, указивао на погрешке и пропусте у претходним верзијама и у коначном тексту Предлога закона о рачуноводству и ревизији у пролеће 2006. године. У Србији су рачуноводство и финансијско извештавање данас уређени актуелним Законом и подзаконским прописима (донетим на основу њега), професионалном и интерном регулативом, али нажалост без јасних одредби за примену.

Законом су селективно прописани начин и услови вођења пословних књига и састављање финансијских извештаја, али не упућује на рачуноводствена начела, ни употребу начела процењивања, већ упућује на селективну примену МСФИ/МРС (члан 2. Правилника о Контном оквиру и садржини рачуна за привредна друштва, задруге, друга правна лица и предузетнике.⁶¹ Такође, налаже непосредну примену МСФИ/МРС, а измене тог правилника упућују на праксу супротно њима. Важећим законом је, међутим, за разлику од претходног, омогућено предузетницима и малим предузећима да уместо непосредне примене МСФИ/МРС могу да примењују посебан пропис, што само по себи нарушава упоредивост извештаја. Такође, и по важећем Закону о рачуноводству и ревизији, у нашој земљи је прописано да сва

⁶¹ Већина земаља чланица ЕУ дозвољава примену МСФИ приликом састављања консолидованих финансијских извештаја за некотирајуће компаније. У свим осталим земљама ЕУ прописана је или допуштена примена МСФИ за сва предузећа која састављају консолидоване финансијске извештаје. Погледати детаљније сајт: <http://www.iasplus.com/europe/0501ias-use-of-options.pdf> - Planned Implementation of the IAS.

велика и средња предузећа примењују одредбе МСФИ/МРС,⁶² без обзира на то да ли састављају консолидоване или индивидуалне финансијске извештаје и да ли се њихове ХоВ котирају на берзама, док је малим предузећима њихова примена допуштена.

За мала предузећа и предузетнике који не користе МСФИ/МРС, министар финансија је за финансијско извештавање прописао Правилник о начину признавања и процењивања имовине, обавеза, прихода и расхода малих правних лица и предузетника,⁶³ али је тај оквир неприменљив, односно теже га је применити од Међународних рачуноводствених стандарда. Нејасне одредбе закона без јасне поделе надлежности у примени Закона о рачуноводству и ревизији непрописивање професионалне стручности лица одговорних за вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја уз одсуство законске и професионалне контроле и надзора као и суштинске контроле финансијских извештаја од институција надлежних за њихов пријем и обраду, Закон представља регулативни оквир да га свако тумачи по потреби, а у пракси се то и дешава.

2.5.3. Токови у регулисању финансијског извештавања у Србији

У случају законске, а у међувремену је све присутнија и значајнија и професионална регулатива финансијског извештавања, код нас су се оваплотила два све одређенија различита тока догађања: *први* - заснован на погрешној основи из претходних деценија, оствариван злоупотребом државног суверенитета и као такав одбојан према мондијалистичкој Међународној професионалној рачуноводственој регулативи, иако се декларативно залаже за њу; и *други* - чију објективну подлогу представља обновљено пуноправно чланство у ИФАС-у националне професионалне рачуноводствене асоцијације, уз успешно преовлађивање оптерећених нагомиланих заблуда и предрасуда из претходних периода. Паралелно са тим одвија се непрекидна одбрана од чињених сметњи, чак демагошког клеветања из редова првог тока, пре свега, око наводне супериорности националних у односу на међународне рачуноводствене стандарде и преувеличаваних слабости њиховог превода са енглеског оригинала на српски језик.

Као резултат реченог донет је садашњи Закон о рачуноводству и ревизији и први крупан промашај с тим у вези, била је неискоришћена прилика да се уместо оваквог законског регулисања рачуноводства, осим рачуноводствене ревизије то учини допуном Закона о привредним друштвима и посебним законом о независној екстерној рачуноводственој ревизији, као слободној професији, слично законском регулисању адвокатуре.

Мислимо да би било добро садашње шкрте одредбе о рачуноводству, у Закону о привредним друштвима, прерадити у делу који се односи на све економске ентитете и истаћи: који од њих не подлежу обавезној ревизији годишњих финансијских извештаја, односно који подлежу обавезној и/или добровољној ревизији тих извештаја. Тиме би се вероватно постигла потпунија и стварнија

⁶² У средња и велика предузећа спадају сва предузећа која на дан састављања финансијских извештаја у последњој пословној години испуњавају два од следећа три услова: 1) да имају просечан број запослених у току године од 50 и више радника, 2) да је укупан годишњи приход од 2.500.000 ЕУР и више у динарској противвредности и 3) просечну вредност имовине у износу од 1.000.000 ЕУР и више. Погледати детаљније: Закон о рачуноводству и ревизији (Службени гласник РС, број 46/2006, члан 7, став 2).

⁶³ Правилник о начину признавања и процењивања имовине, обавеза, прихода и расхода малих правних лица и предузетника, Сл. гласник РС, број 105/06, Београд.

одговорност менаџмента економског ентитета за финансијско извештавање и његов квалитет, у односу на садашње стање - са мање/више формалним потписивањем оваквих извештаја.

Исто тако, поставља се једно начелно питање о томе да ли законску регулативу, треба оптерећивати подробностима како се обавља попис и сл., уместо да се то нагласи као обавеза уредног рачуноводства. Треба користити и решења прописана од стране Савета ЕУ око обавезних схема биланса, које пружају податке за статистичку обраду, уместо се круто држати само једне схеме. За дискусију је и обавезно прописивање једнообразног књиговодства, којем примарна сврха не би смела да буде државна контрола већ пружање релевантних информација за оперативно и стратегијско одлучивање надлежних органа ентитета и других постојећих и/или могућих стејкхолдера.

Ако се има у виду претпоставка да је примена међународне професионалне рачуноводствене регулативе, пре свега, од користи економском ентитету, као и да се подразумева његова обавезност ревизије годишњих финансијских извештаја, поставља се питање потребе целисходности поновног регулисања истог у одредбама о рачуноводству, поготову ако се то ради на недовољно јасан начин и са пуно противречности, као што је то урађено у садашњем Закону о рачуноводству и ревизији. Исто тако, са аспекта примарне сврхе рачуноводственог информисања менаџмента и власника капитала погрешно је постојеће законско регулисање по којем се годишњи финансијски извештаји најпре усвајају до краја фебруара наредне године од стране надлежног органа ентитета, без претходног мишљења независног овлашћеног ревизора (иако је ово мишљење обавезно), а затим, тек у септембру исте године, евентуално кориговано према мишљењу ревизора, одобрава исти орган ентитета, који их је био претходно усвојио. Таква, пре свега, волунтаристичка фарса убедљиво потврђује жалосну чињеницу рачуноводства да примарно служи контроли надлежног државног органа и бедан положај наводно независног овлашћеног ревизора у улози додатног контролора тога државног органа.

2.5.3.1. Фијаско због лошег регулисања независне ревизије

Фијаско у важећем Закону о рачуноводству и ревизији догодио се баш у вези са оним што су требало да буду професионалне рачуновође у јавној пракси и институције, каква је њихова комора. Наиме, наopak садржај у Закону о ревизији рачуноводствених извештаја из 1996. године и збивања око његове примене, потом заблуде и предрасуде наслеђене из законског регулисања такозване економско финансијске ревизије у оквиру некадашње Службе друштвеног књиговодства и искуства из праксе њених припадника, дерогирају положај ове професије. У односу на услове у државама капиталистичке привреде, где је независна рачуноводствена ревизија настала и остала као заштита интереса приватних власника капитала, али и интереса бројних стејкхолдера (што се доживљава и сматра јавним интересом), код нас је од првог законског регулисања схваћена превасходно као додатна државна контрола пословања ентитета. Тим чином до крајности је продубљена и доследно спроведена, одредбама важећег Закона о рачуноводству и ревизији, окрњена позиција независне рачуноводствене ревизије. Исто тако, наметнут је прикривен положај државе са намером урушавања аутентичне професионалне рачуноводствене асоцијације, као јединог и искључивог пуноправног члана Међународне федерације рачуновођа IFAC.⁶⁴

⁶⁴ International Accounting Standards Board, FCM Federation des Experts Comptables Mediterraneens,

Промашено законодавно регулисање финансијског извештавања ентитета је, по самој природи ствари, својеврстан „допринос“ огромном умањивању квалитета самог извештавања. Наиме, неадекватан положај независне рачуноводствене ревизије само је, важећим Законом, потврђен. И важност функције интерне ревизије као саставног дела рачуноводства ентитета, не би смела да буде површно и дилетантски третирана. Интерна ревизија, с једне стране, као посебна врхунски стручна контрола економичности, ефикасности и ефективности обављања свих других функција у оквиру економског ентитета, па и рачуноводствене, мора бити од потоње одвојена и осамостаљена. Како се управо у оквиру рачуноводства налазе регистровани подаци о целини поступања других функција, нема ничег природнијег да интерна ревизија започињући њихову контролу искористи баш те податке, претходно процењујући њихов квалитет. То претпоставља врхунско стручно образовање и искуство интерних ревизора, с обзиром на неопходност тимског рада интерне ревизије са кадровима других специјалности. Међутим, и када су обучени попут независних овлашћених екстерних рачуноводствених ревизора, интерни ревизори никако не могу бити статусно изједначени са њима. Кардинална стручна грешка изједначавања овлашћених рачуноводствених ревизора и интерних ревизора учињена је већ самим сврставањем потоњих у Закон о рачуноводству и ревизији.

Наредна, такође крупна стручна грешка у овом Закону учињена је њиховим обавезивањем, наводно независних екстерних овлашћених рачуноводствених ревизора, да извештавају о закљученим уговорима са свим клијентима Министарство финансија, као да то није поверљив однос чија би се приватност и сврха услуге морала поштовати. Као када би адвокати са примљеним пуномоћствима морали обавештавати Министарство правде о заступању својих клијената. Није добра ни законом прописана обавеза да овлашћени рачуноводствени ревизор присуствује седници надлежног органа ентитета, код усвајања или одобравања финансијских извештаја који су предмет ревизије. Такође, доста је недоречености у актуелном Закону, као: није регулисано право на професионалну тајну рачуноводственог ревизора; питање лиценцирања ревизора је контрадикторно; уговарање цене ових услуге би требало исто регулисати итд.

И питање Коморе овлашћених ревизора у садашњем закону је неодрживо, јер се ради о три огромне погрешке, од којих је свака понаособ урушавање сврхе овакве институције, односно:

- реч је у одсуству хомогености чланства, изједначавањем екстерних рачуноводствених ревизора и интерних ревизора, као равноправних,
- потпуна зависност од државних органа и њихово битно уплитање у рад органа Коморе и
- неодговарајуће регулисање финансирања коморе кроз злоупотребу државног суверенитета лишава подлогу њене стварне и потпуне професионалне аутономије.

Сама идеја о целисходности постојања једне паралелне институције у Србији, поред афирмисане националне асоцијације професионалних рачуновођа (СРРС), основане пре дуже од пола века и пуноправног члана Међународне асоцијације рачуновођа (IFAC), у многоме је питање дубиозе.⁶⁵

SEEPAD South Eastern Partnership on Accountancy Development.

⁶⁵ Оснивање Коморе овлашћених рачуноводствених ревизора редак је изузетак и постоји само у Немачкој и неколико земаља централне Европе. А и у самој Немачкој првобитно је основан када су нацисти ради појачане државне контроле укинули професионалну асоцијацију, а поново уз постојање такве асоцијације одмах по завршетку Другог светског рата тек када је број потенцијалних чланова коморе толико порастао да њено издржавање, уз њихово чланство у професионалној асоцијацији неће бити неко теже напрезање.

Често се поставља логичко питање, која је била невоља да се у Србији, са још недовршеном приватизацијом моћнијег дела привреде и са непуних стотињак овлашћених рачуноводствених ревизора, оснива паралелно тело професионалној асоцијацији рачуновођа и ревизора Србије, која је уз то пуноправни члан одговарајуће међународне професионалне организације.

Истакнуте заблуде и предрасуде, не само у нашем случају, по природи ствари волонтаристичким путем законском регулативом стварају од Коморе парадржавну институцију, лишавајући је сваке професионалне аутономије. Свака њена одлука захтева сагласност државног органа, иако је представник тог органа и формално пуноправни члан сваког тела овакве коморе, доскора и њене скупштине. Овим је продубљена и оснажена погрешка из закона из 1996. године, да је рачуноводствена ревизија уместо подршке заштити савесним привредним власницима капитала, само прикривени додатни орган државне контроле њиховог пословања.

Услов сваке стварне аутономије једне професионалне институције, на самом почетку је прекршен финансирањем овакве коморе од стране државе, а потом зависношћу од законом предвиђене обавезне ревизије годишњих финансијских извештаја великих и средњих ентитета, а потом и зависношћу одобрења тарифе од стране Министарства финансија, без обзира на учешће државних представника у телима коморе, која иницирају приходе и њихову величину.

Када су сва овако набројана питања погрешно и наопако законски постављена, сасвим је илузорно и помислити о некаквом доприносу релевантне законске регулативе квалитету финансијског извештавања ентитета у Србији. Наиме, могло би се рећи да он у многостакним таквим регулисањем урушен. А, конципирана Комора овлашћених ревизора по нашим прописима лишена је сваке могућности чланства у Међународној федерацији рачуновођа, са последицама - уколико се не би реорганизовала по узору на Немачку.

III

**ОДНОС МСФИ И
КОРПОРАТИВНОГ
УПРАВЉАЊА:
ПОВРАТНЕ СПРЕГЕ И
АНТАГОНИЗАМ**

3.1. МСФИ У СРБИЈИ У ФУНКЦИЈИ ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА

3.1.1. Промене у пословном окружењу и развој привреде

Честе промене актуелног привредног окружења, условљене великим бројем чинилаца од значаја за увођење и имплементацију МСФИ/МРС, глобалном рецесијом и финансијском кризом, без сумње, битно утичу на услове привређивања савремених корпоративних предузећа и укупна развој привреде земље. Међутим, сва назначена као и потенцијална питања не испољавају се у истом интензитету и на истоветан начин. Известан број питања, везаних за чиниоце савремених промена, заслужују додатну пажњу и осврт на њихову актуелност и нове карактеристике.

Тако, глобализација схваћена као светски процес економско-политичких интеграционих токова, посебно глобализација тржишта као процес све наглашенијег релативизовања националних тржишних граница и баријера, ствара нов пословни амбијент са темељном идејом о стварању отворене интегрисане светске економије, као отвореног и расположивог тржишта без националних ограничења и са чвршћим повезивањем не само националних економија, већ и конкретних предузећа, дакле, прелазак са локалног на глобални тржишни и конкурентски начин пословања савремених корпоративних предузећа.

Нови модел рачуноводства у међународним оквирима заснива се на претпоставци настанка пословног догађаја и сталности – континуитету пословања предузећа. Пословни догађаји у виду трансакција размене и других догађаја се, сходно претпоставци о настанку пословног догађаја, признају, односно обухватају у пословним књигама у моменту када су настали, а не када се изврше наплате или плаћања по том основу. Финансијски извештаји припремљени и састављени на овој претпоставци пружају информације о ефектима прошлих пословних догађаја, проузрокованих примањима и издавањима готовине и готовинских еквивалената, као и потенцијалним примањима и издавањима. Тако састављени финансијски извештаји (по МСФИ/МРС) пружају информације релевантне за доношење пословних одлука.

Прихваћени модели међународног финансијског извештавања подразумевају да се финансијски извештаји припремају и састављају под претпоставком да ће предузеће бити стално у послу, тј. да неће доћи до дисконтинуитета у његовом пословању. Практично, то значи да предузеће у моменту састављања финансијских извештаја нема намеру нити потребу да значајно умањи обим свог пословања, односно да се ликвидира. Јер, припрема и састављање финансијских извештаја предузећа које значајно смањује пословну активност, или има намеру да се ликвидира морају бити базирани на другим релевантним претпоставкама, које морају бити посебно обелодањене. Уважавање ове претпоставке веома је значајно

због потребе за праћењем развоја финансијског положаја и рентабилности предузећа, а темељ испуњености ове претпоставке подразумева постојање информација о будућности предузећа и то најмање дванаест месеци од дана састављања финансијских извештаја. У том смислу, информације о расположивим ресурсима и оствареној рентабилности сматрају се довољним за базирање финансијских извештаја на овој претпоставци. Ако се, пак, не располаже таквим информацијама, неопходно је извршити детаљну анализу могуће будуће рентабилности, могућности плаћања анuitета, замене извора финансирања и сл.

Такође, важан чинилац, глобална рецесија и финансијска криза, представља веома актуелно и релевантно питање промена у ширем, посебно у нашем пословном окружењу, баш због тога што неконкурентност наше привреде и њена недовољна атрактивност за инвеститоре доводе до тога да глобална криза истовремено појачава локалну, нашу економску и транзициону кризу са даљим импликацијама и на саму сложеност промена у нашем окружењу.

Исто тако, значајно је изражено присуство савремених високих технологија, које су у практичној реализацији подржане, савременим компјутеризованим и високо продуктивним производним системима, што чини битну промену актуелног пословног окружења привређивања уопште. Паралелно са дејством овог чиниоца на савремено пословно окружење, присутне су и интензивне позитивне промене у информационим и комуникационим технологијама, које битно убрзавају и квалитетно реализују бројне сложене процесе и активности, посебно у сложеним пословима непроизводних функционалних подручја предузећа, и шире. Назначена промена доводи до све веће заступљености електронског пословања предузећа и тзв. WEB или интернет економије.

Настале промене у области тржишта и тржишних релација, које се односе на присуство све пробирљивије и тешко предвидиве тражње, представљају такође значајне промене у пословном окружењу које су изазване променама у понашању потрошача. У том погледу значајна је и тенденција скраћивања животног циклуса производа, што узрокује промене функционалности и квалитета производа, те различите супституције материјала и друга обележја, као што су пад продајних цена, заостравање конкуренције, пораст обима подржавајућих активности процеса производње, угрожавање профитабилности и егзистенције предузећа и сл.

Ове промене условиле су и нове тенденције које се огледају у новим захтевима интернационализације бизниса, бројних професија и самог образовања. Посматрани са укупним привређивањем и економијом уопште, укључујући стицање, одржавање и увећавање потребних професионалних знања и вештина, посебно у менаџменту и рачуноводству, ове тенденције постају веома значајне и захтевају потпуну пажњу. Најзад, настале промене пословног окружења, изазване глобализацијом, економском кризом, присуством и интензивним развојем производних, информационих и комуникационих технологија, променама тражње, животног циклуса производа, те различитим аспектима промена у домену бројних интернационализација, без сумње, имплицирају и траже нова прилагођавања предузећа, менаџмента и самог рачуноводственог система предузећа.

3.1.2. Промене у карактеру савременог корпоративног предузећа

Напред изнете промене пословног окружења предузећа одражавају се, односно условљавају и доводе до промена основних карактеристика, обележја и савременог корпоративног предузећа. У овом тренутку није спорна неопходност успешног препознавања релевантних промена, њиховог интензитета и нужност

адекватног реаговања, са циљем уважавања и прилагођавања савременим тржишно-пословним трендовима, већ је неопходно чешће редефинисање и утврђивање нових кључних обележја савременог корпоративног предузећа. То је и најбољи одговор на изазове њихових промена у односу на "старо" предузеће (види табелу).

Табела бр. 1 - „Старо“ vs. савремено корпоративно предузеће⁶⁶

Аспект	Обележја – карактеристике	
	Старо предузеће	Савремено корпоративно предузеће
Организациона структура	Хијерархијска, бирократска, функционална, пирамидална структура	Међуповезани подсистеми, флексибилни, опуномоћавање запослених, равна и мрежна структура
Организација посла	Посао је организован око појединца	Посао је организован унутар тима
Организација производње	Масовна производња	Флексибилна и линијска производња
Фокусирање производње	Интерни процес	Целокупан ланац вредности
Пословни модел	Традиционални: командно-контролни	Нови: рефокусиран на људе, знање и кохерентност
Стабилност послова	Трајни, послови, релативна стабилност посла	Привремени послови, несигурни, нестабилни послови
Темпо пословања, пословних активности	Спор	Приметно бржи, са уважавањем растућих очекивања потрошача

Посматрањем дате табеле може се уочити да савремено корпоративно предузеће постаје све динамичније, брже, са променљивим менаџментом, уважавањем растућих очекивања тржишта, са значајним напредовањем и присуством информационих и комуникационих технологија, новим пословним и организационим моделима, новим облицима мерења успеха, новим изворима конкурентске предности и другим, такође релевантним, новим обележјима. Такав карактер савременог корпоративног предузећа заснованог на принципима стриктне примене МСФИ/МРС, проистеклих из промена макро и микроокружења, из промена стања у коме предузеће функционише са својом мисијом, циљевима и стратешким варијаблама. Особине као што су: отвореност, стохастичност и детерминисаност веома су битне карактеристике новог предузећа које одређују његову суштину - тржишну оријентисаност подржану људским капиталом, знањем, идејама, способностима, кохерентношћу и конкурентношћу. Сасвим разумљиво, за успешну реализацију нових обележја савременог корпоративног предузећа неопходни су нови приступи и нови пословни модели менаџмента.

3.1.2.1. Нови модел пословног менаџмента

Настале промене у корпоративном предузећу носе са собом нове изазове и условљавају промене у пословном менаџменту. Класична представа о управљању мисијом, циљевима стратегијама и перформансама предузећа мења се све брже, а све се више сумња у то да класична представа о максимирању профита, као врховни циљ предузећа, може да обезбеди предузећу жељену тржишну позицију и перформансе. Исто тако, све се више говори о идеји плурализма циљева предузећа и

⁶⁶ Прилагођено идејама: www.1000ventures.com. i Robinson, S.P., *Managing Today*, Prentice Hall, Second Edition, New Jersey, 2000, p. 11.

потреби за дефинисањем сета различитих циљева груписаних са више релевантних становишта, условљеног плурализмом интереса различитих стејхолдера.

Ствара се нова стратегија која добија и нову улогу и значај, која подразумева професионална знања, вештине и начин остваривања визије, мисије и циљева предузећа. Та нова стратегија постаје кључна карика у ланцу диспозитивних пословно-финансијских одлука и операционализације задатака при њиховој имплементацији, у ком процесу се од савременог менаџмента захтевају додатне и специфичне компетенције.

Нови пословни менаџмент данас подразумева нова и већа знања, континуирано професионално мултидисциплинарно и интердисциплинарно образовање, промене начина размишљања, предвиђања, проналажење нових идеја, креирање и имплементацију стратешких и конкурентских приступа. Данас управљање пословима савременог предузећа захтева нова обележја, персоналитет и нову улогу менаџера, који треба да се добро сналази у нестабилним, стално променљивим, готово хаотичним условима привређивања, треба да оспособљава запослене, да буде добар тренер, да дели информације, да има осећај за промене и нова дешавања у менаџменту.

Осим традиционалних особина менаџера, које подразумевају његову улогу стратега, планера, доносиоца одлука, контролора и аналитичара, он у оквиру своје личности мора стално да уграђује и побољшава особине доброг саветника, поштеног арбитра, принципијелног лидера и то у правом смислу речи. Такође, потребно је да овакав приступ буде уграђен у пословну филозофију самог предузећа, јер запослени - менаџери, експерти и извршиоци са својим знањима, чине кључни стратешки чинилац за постизање конкурентске предности и креирање перформанси предузећа и његове судбине. Детаљније разлике између класичног и савременог управљачког модела могу бити на синтетизован начин приказане и прегледом:

Табела бр. 2 - Традиционални vs. савремени модел управљања

Традиционални модел	Нови модел
Нагласак је на управљању предностима	Фокус је на управљању ресурсима и способностима
Изградња предности	Потенцирање знања, али и стварање вештина
Фокус на управљање сегментима	Фокус на креирању вредности
Класичан приступ информисању, оријентисаност на податке	Информација је стратешки инструмент
Сегменти се посматрају као независни делови	Сегменти су међусобно повезани, кохерентни
Реактиван приступ	Респонзиван приступ, који даје решење и одговоре
Командовање и контрола	Оспособљавање запослених
Рационалност и анализе	Интуиција и анализа
Неуважавање и одбојност према ризику	Усмереност на радикалне идеје и спремност за преузимање ризика
Top-down принцип	(top down)+(bottom-up) принцип

Према табели, релевантни чиниоци новог управљачког модела јасно усмеравају пажњу на нову улогу запослених, увећавање њихових знања, вештина и способности, нове приступе и њихову кохерентност. Управљање савременим предузећем је комплексан процес и суочен са ризицима, отвореним проблемима, и уопште изазовима, менаџмент предузећа је суочен експанзијом нових приступа, концепата, парадигми и техника, значајно побољшао теоријско-методолошка решења и унапредио своју праксу. Јасно, дата констатација се не односи на менаџмент наших предузећа, јер и на овом подручју не држимо корак са светским

научним достигнућима и практичним имплементацијама. Нарочито је важан контекст промена о новом моделу стратешког менаџмента у управљању конкурентском позицијом савременог корпоративног предузећа и новом филозофијом и начелима привређивања која полазе од захтева за креирањем адекватних комбинација расположивих извора и фактора из окружења, због чега и треба пратити промене и бити увек корак испред промена.

3.1.3. Финансијско извештавање и рејтинг предузећа

У процесу праћења и вредновања информација о рејтингу предузећа важну улогу имају рејтинг агенције, које представљају информационе посреднике на тржишту капитала са циљем креирање одговарајућих информација које могу да буду релевантне у процесу доношења инвестиционих одлука. И поред тога што спектар услуга тих агенција може бити веома широк, пажња у овом истраживању усмерена је првенствено ка проблему рејтинговања предузећа и његових ХоВ. Сам поступак рејтинговања делимично отклања узрок информационе асиметрије који произилази из немогућности свих инвеститора да на исти начин читају свима доступне информације. У том погледу, на професионалним аналитичарима је одговорност додељивања одговарајућег рејтинга предузећима, нудећи на тај начин информације које могу бити корисне у процесу одлучивања.

Повећањем укупне информационе понуде за инвеститоре, процес рејтинговања доприноси смањењу информационог геша између менаџмента и инвеститора, због чега се често каже да (из перспективе улагача) информације о рејтингу доприносе повећању сигурности инвестирања. Иначе, рејтинговање је важно и за менаџмент, који мора, с једне стране, да води рачуна о рејтингу због директне везе додељеног рејтинга и сопствених позиција у предузећу а, с друге стране, информације о достигнутом рејтингу могу да буду важан информациони инпут менаџменту предузећа у процесу процене ризика од реализације нове емисије ХоВ, процене висине трошкова капитала и сл. Не треба потценити ни могуће маркетиншке ефекте (иако се рејтинговање не врши у те сврхе) које издавалац може постићи добрим рејтингом, не само при новој емисији ХоВ, већ и у процесу преузимања, успостављања односа са пословним партнерима и сл.

При посматрању значаја извештавања у процесу обезбеђења информационе симетрије важно је указати на заступљеност информација садржаних у финансијским извештајима у процесу одређивања нивоа рејтинга предузећа. Избор индикатора, аналитичких прегледа и прогноза које публикују рејтинг предузећа претпоставља потпунију систематизацију и анализу различитих пословних информација. Подаци и индекси које публикују рејтинг агенције заснивају се на анализи широког спектра информација: тржишног, рачуноводственог, историјског, пројектованог типа и сл. Иначе, опште позната је чињеница да рејтинг агенције у процесу додељивања рејтинга разматрају читав спектар показатеља од значаја за рангирање предузећа или рангирање појединачних њихових ХоВ. У том смислу нпр., А. Saunders и М. Comett истичу да рејтинговање обавезно подразумева финансијску анализу пословања издаваоца, процену положаја предузећа у сектору, процену целокупне финансијске снаге укључујући процену способности плаћања камата и враћања главнице. Посебно, при томе, рејтинг агенције анализирају ликвидност, профитабилност и капацитет задуживања издаваоца и, процењују се и права која доноси свака емисија, уговорна ограничења, опозивост обавезница, права

у случају стечаја или реорганизације и сл.⁶⁷

За ваљану оцену рејтинга предузећа неопходне су квалитетне базе података са разноврсним информацијама. Познато је, међутим, да ако се процењује кредитни рејтинг важно место припада одређивању одговарајућег индекса који је компонован од финансијских показатеља: профитабилности (стопа добитка, стопа приноса, раста продаје и сл.), ликвидности (показатељи текуће и ригорозне ликвидности, дужина готовинског циклуса и сл.), показатеља финансијске структуре (степен задужености, левериџ, могућности сервисирања дугова - cash flow, покриће обавеза новчаним током из пословања и сл.).⁶⁸ Иначе, на овакву анализу, првенствено засновану на историјским информацијама садржаним у финансијским извештајима, надовезује се пословна анализа у оквиру које се процењују перформансе менаџмента, компаније и индустрије. Претходне анализе допуњавају се пројекцијама очекиваног финансијског индекса који одражава изложеност предузећа краткорочним и дугорочним финансијским ризицима у наредним периодима. Самим чином комплетирања историјских и пројектованих финансијских перформанси, заједно са анализом пословних остварења, остварује се добра основа за извођење коначног кредитног рејтинга. А, природно, различити приступи подразумевају коришћење различитих информација, но претходно наведене информације су свакако неопходне.

Поступак додељивања рејтинга предузећу је веома изазован и одговоран посао, јер комбиновањем различитих информација треба обезбедити синтетичке показатеље који представљају поуздане индикаторе за процену ризика инвестирања. Сама одговорност рејтинг агенција огледа се, првенствено, у чињеници да њихове информације и процене могу бити важан информациони инпут при одлучивању о инвестирању и дезинвестирању. Моћ препознавања кључних догађаја, динамика и брзина инкорпорирања релевантних информација у рејтинг предузећа често је од пресудног значаја. Мишљења смо да је добар (али жалост негативан) пример за то пропуст рејтинг агенција да смање рејтинг Enron-а у месецима који су претходили његовом краху. Начелно говорећи, споро реаговање рејтинг агенција на новонастале промене у предузећу може се донекле правдати жељом за одржањем стабилности рејтинга, али избегавање скоковитих промена у рејтингу које могу да буду последица нових вести значајно може смањити информациону вредност рејтинга.⁶⁹

Велики је број разноврсних информације које се могу користити у процесу рејтинговања предузећа. На овом месту само наводимо две ствари, односно да су:

- рејтинг агенције важан информациони посредник који обезбеђује информације које потенцијално опредељују одлуке инвеститора и
- важан информациони инпут у додељивању рејтинга предузећа информације из домена система финансијског извештавања, или да су изведене из тог система.

⁶⁷ Saunders, A., Millon Cornett, M, op. cit. p. 176-177.

⁶⁸ Прокоповић Б., др Боривоје; „Управљање финансијама предузећа“, ФаМ i sekombuk, Нови Сад, 2005. стр. 316. до 328.

⁶⁹ Loffler, G., "Avoiding the rating bounce: why rating agencies are slow to react to new information", Journal of Economic Behavior & Organization, Vol. 56, 2005. p. 365-381.

3.2. ПРОЦЕС УНАПРЕЂЕЊА КВАЛИТЕТА КОРПОРАТИВНОГ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА

3.2.1. Потреба за финансијским извештавањем

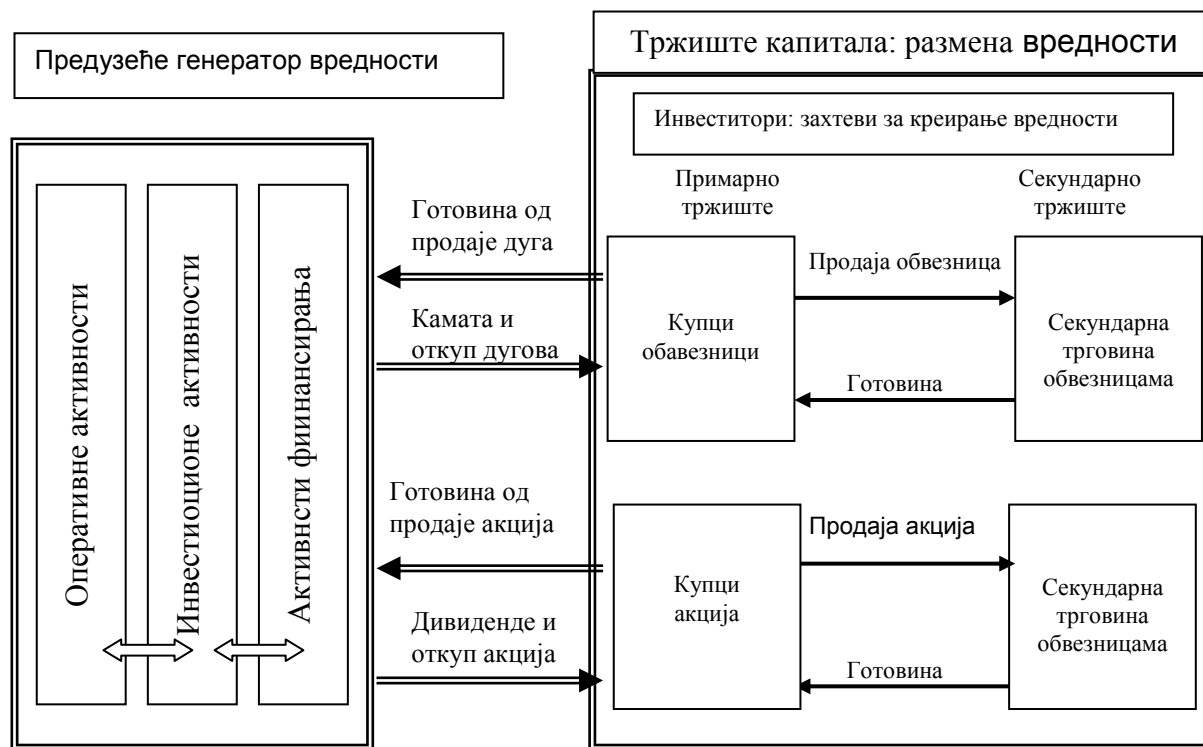
Запостављеност корпоративног начина привређивања у дужем временском периоду, недостатак финансијског тржишта примереног таквом начину привређивања, као и недефинисани власнички односи имали су за последицу лоше поједностављење улоге финансијског извештавања и његово свођење првенствено на полагање рачуна о остварењима друштвеној заједници, као имагинарном власнику капитала предузећа. Без корпоративне контроле и у одсуству одговорности менаџера створен је пословни амбијент у коме се финансијско извештавање схватало као законски наметнута обавеза коју је требало испунити у року. Тако је, истицањем форме наметнута немогућност разумевања суштине и праве потребе финансијског извештавања, што нас је довело до тога да тек сада држава, менаџери, па и рачуновође постављају питање: због чега су финансијско извештавање и финансијски извештаји толико важни? Или, шта је то што је изненада толико побудило интерес многих у овом домену? На ова и слична питања одговор помаже менаџерима да схвате положај у који су, а професионалним рачуновођама да буду свесни значаја посла којим се баве.

Корпоративни пословни амбијент, који подразумева двосмерну условљеност развоја предузећа и финансијског тржишта, јер једно без другог не могу успешно да егзистирају, проширује значај рачуноводства. Као стецишта интереса различитих интересних група корпоративна предузећа, њихова повезаност са различитим институцијама на финансијском тржишту и међусобно испреплетани односи и утицаји доносе бројне изазове у смислу обима, врсте и квалитета финансијског извештавања. Покушај схватања ових односа и реалне потребе за развијањем квалитетних извештаја, ради успешног функционисања финансијског тржишта, претпоставља претходно истицање повезаности предузећа и учесника на финансијском тржишту.

Начелно узев, корпоративно предузеће се оснива са циљем да се бави пословањем на исти или сличан начин као што раде и остала (једновласничка и партнерска) предузећа. Кључна разлика између њих огледа се у томе што акционарска предузећа представљају вешто смишљену институционалну творевину способну да привуче капитал широког броја инвеститора и да њихове краткорочне и дугорочне пласмане претвори у трајни капитал. Услови за концентрацију значајнијег износа капитала и предузимање крупних пословних подухвата, уз свођење одговорности инвеститора на висину уложеног капитала, чине овај тип предузећа изузетно атрактивним.

Пословно посматрано корпоративна предузећа постају функционално способна прибављањем капитала емисијом ХоВ заинтересованим инвеститорима. Продаја ХоВ није ништа друго до настојање да се путем емитовања права на будуће приносе у виду ХоВ дође до потребног капитала. Зависно од врсте емитованих ХоВ, главни купци ових вредносних папира (главни извори снабдевања потребним капиталом) су акционари (физичка и правна лица која доприносе формирању основног акцијског капитала), и кредитори (физичка и правна лица која улажу капитал на одређени, дужи или краћи, временски период са циљем да обезбеде унапред фиксирани, уговором предвиђени принос на учињена улагања).

Слика 2: Предузеће, инвеститори и тржиште капитала

Заинтересованост индивидуалних и институционалних инвеститора за инвестирање власничког капитала у предузеће проистиче из очекивања да ће остварити веће приносе у будућности (дивиденда и капитални добитак), када су у питању акције, или у виду камате, када су у питању облигације и зајмови. Произилази сасвим нормална потреба предузећа да стално додаје вредност на инвестирани капитал, односно да кроз процес стварања додате вредности обезбеђује стварање вредности за власнике и друге интересне групе. На тај начин, постојећи и потенцијални имаоци облигација и други кредитори стварање вредности виде као нужну потребу која би обезбедила исплату приноса у виду камата и главнице о року доспећа, свакако уз редовну процену сигурности улагања. Исто тако, на другој страни, захтеви акционара имају резидуални карактер и везују се за вредност која преостаје након измирења захтева свих других интересних група. С обзиром да су ти захтеви старији и да власницима припада резидуал, они су највише заинтересовани да предузеће генерише додату вредност.

Корпоративно предузеће ослања се на одговарајуће изворе финансирања, као предуслов свог функционисања, емисијом ХоВ на примарном тржишту капитала, уз прихватање обавезе креирања вредности, што настоји да учини логичним повезивањем оперативних, инвестиционих и активности финансирања. На другој страни, пак, инвеститори улажу очекујући одговарајући принос у виду камате (кредитори), дивиденде и капиталног добитка (власници). Свакако, своје вредносне папире они могу учинити ликвидним продајом другим инвеститорима на секундарном тржишту капитала, из чега проистиче да без развијеног тржишта капитала нема услова за функционисање корпоративних предузећа, односно да без корпоративних предузећа, као тражиоца капитала и креатора додате вредности, нема развоја тржишта капитала.

Иначе, питање одлучивања о инвестирању расположивог капитала у вези је са бројним проблемима. *Најпре*, такве одлуке су повезане са улагањем значајног износа средстава и ризиком који прати таква улагања. *Затим*, инвестирање је увек повезано са алокацијом ресурса, односно њиховим усмеравањем ка

најпродуктивнијим подручјима. *Треће*, постоји велики проблем за власнике и њихове финансијске саветнике да препознају предузећа која могу да буду способна за стварање вредности за власнике. *Четврто*, постоји дилема и при опредељивању да ли улагати на домаћем или иностраном тржишту, у акције, корпоративне обвезнице или неке друге, можда сигурније ХоВ. С тим у вези, кључно питање је како креирати сопствени портфолио, јер доношење одлука о инвестирању и дезинвестирању у таквим условима постаје веома сложено питање.

Значај сложености поменутих избора још је већи ако имамо у виду да, нарочито већа, отворена акционарска предузећа често имају на хиљаде акционара који су реално удаљени од стварних збивања у предузећу. Информациона важност њихових одлука представља исходишну претпоставку квалитетног одлучивања, а сличне информационе захтеве имају и: кредитори, финансијски аналитичари, финансијски посредници, пословни партнери и сл. Иначе, информације о одржању вредности уложеног капитала, створеној додатој вредности, финансијско-структурној позицији, добитним остварењима, новчаним токовима и сл. представљају исходиште за процену будућих перформанси предузећа у циљу смањења неизвесности и ризика у процесу доношења одлука. За рационално понашање различитих интересних група, посебно у бизнису, неопходне су непристрасне, поуздане и релевантне информације.

Важност финансијско-рачуноводствених информација, у контексту овог рада, проистиче из чињенице да финансијско-рачуноводствени систем представља једини потпуни систем бројчане анализе предузећа, који обухвата сва пословна догађања, како унутар предузећа, тако и из односа са трећим лицима. То је и нормално, ако се зна да се све пословне трансакције, све оно што се у изабраном извештајном периоду дешавало у предузећу слива у основне финансијске извештаје. Ови извештаји, на једној страни, одсликавају исходиште (онога са чим предузеће почиње), али и крај предузиманих активности које припадају датом периоду (оно са чиме предузеће завршава: имовина, обавезе, капитал, резултат). Финансијски извештаји су подлога за процену будућег рентабилитетног и финансијског положаја предузећа, што може утицати на кретање тржишне вредности појединачних акција и вредности укупног капитала предузећа. А, финансијски аналитичари и други корисници проучавају финансијске извештаје с крајњом намером да на основу увида у њих пројектују будуће перформансе предузећа и менаџмента, на основу чега би одлучили да ли да инвестирају или дезинвестирају, као и да ли да позајме новац или да инвестирају у акције.⁷⁰

Без намере да занемаримо информационе потребе других корисника, као што су финансијски аналитичари, инвестициони саветници, статистичари, новинари, запослени, синдикати, консултантске агенције, пословни партнери, конкуренција, пореска администрација и јавност,⁷¹ овде наглашавамо да су примарни корисници информација исказаних у финансијским извештајима инвеститори. То је и нормално, јер предузеће тражи капитал од инвеститора, а припрема финансијске извештаје да им помогне при одлучивању о инвестирању. На другој страни, инвеститори очекују да предузеће створи додатну вредност и читају финансијске извештаје да би проценили способност предузећа да то учини.⁷² Баш из ових разлога корпоративни финансијски извештаји добијају обавезујући и јавни карактер, а информације садржане у њима су у функцији смањења ризика

⁷⁰ Reilly, K. F., Brown, C. K., *Investment Analysis & Portfolio Management*, Thomson, Mason, Ohio, 2003, p. 319.

⁷¹ О корисницима информација садржаним у финансијским извештајима више погледати: Alexander, D., Britton, A., *Financial Reporting*, International Thomson Publishing Company, London, 1998. p. 10-14.

⁷² Више погледати у: Penman, H. S., *Ибид.*, p. 2.

инвеститора, побољшања квалитета одлука и повећања ефикасности тржишта капитала. Финансијско извештавање је, у том смислу, прикладан начин да се постојећим и потенцијалним учесницима на тржишту капитала пошаљу одређене поруке о стању и перспективи предузећа, чиме постаје важан чинилац његовог функционисања. Добри и у међународним оквирима упоредиви и читљиви финансијски извештаји предузећа један су од битних фактора привлачења страних инвестиција и привредног његовог раста на дужи рок. Иначе, познато је да истините информације:

- дају сигурност инвеститорима,
- поспешују њихова улагања,
- омогућавају алокацију капитала ка најпродуктивнијој употреби,
- доприносе снижењу трошкова капитала и
- повећавају укупну стабилност финансијског тржишта.

3.2.2. Фактори квалитета финансијског извештавања

Најбитнији инструменти за информисање власника (постојећих и потенцијалних) о перформансама предузећа, као и о његовом имовинском, финансијском и приносном положају су финансијски извештаји. Они, поред оцене прошлих догађаја и тренутног економског стања, омогућавају сагледавање потенцијалних ризика и развоја предузећа, као и заштиту интереса власника.

Анализу финансијских извештаја веома је важно вршити чести и детаљно. Њоме треба обухватити све елементе финансијских извештаја, а пре свега: финансијски положај (биланс стања) и успешност (биланс успеха). Све дуге рачуноводствене категорије изводе се из ових основних, јер се поједини елементи према различитим категоријама расчлањавају са сврхом да се информације прикажу на начин који највише одговара корисницима. Анализа нам открива:

- обим и квалитет остварених резултата,
- факторе који су утицали на постигнуто,
- одступања постигнутог у односу на планирано,
- улогу кадровских ресурса у постигнутом резултату,
- правац одлучивања о даљим активностима са циљем да се поспеше позитивне и зауставе негативне тенденције, те које кадрове наградити, како би се наставило са постизањем добрих резултата у будућности.

Биланс стања представља статичку у вредности дату слику структуре имовине и извора финансирања на одређени дан. Он је суштински један од најбитнијих инструмената за утврђивање фер цене при стратегији преузимања контроле над другим предузећима, а приликом планирања стратегије спроводи се вредновање позиција имовине и обавеза у ширем и ужем смислу.

Техника утврђивања финансијског положаја корпоративног предузећа врши се на основу позиција биланса стања. Иначе, финансијски положај предузећа одређује стање: задужености, солвентности и финансијске равнотеже и при његовом утврђивању нужно је извршити упоређење података са конкуренцијом, са временског и просторног аспекта. У наредном табеларном прегледу биланса стања дат је бројчани пример који показује финансијски положај предузећа.

Табела 3: Финансијски положај предузећа

ОПИС	31.12. т. г.	31.12. п. г.
1. Стална имовина		
2. Залихе		
3. Дугорочно везана имовина (1+2)		
4. Капитал умањен за губитак		
5. Дугорочне обавезе		
6. Трајни и дугорочни капитал (4-5)		
7. Коефицијент финансијске стабилности		
8. Обртни капитал (6-1)		
9. Стопа покривености залиха обртним капиталом $[(8/2) \times 100]$		
10. Краткорочна потраживања и готовина		
11. Краткорочне обавезе		
12. Коефицијент ликвидности (10/11)		
13. Стопа задужености $(5+11) / (4+5+11) \times 100$		

Биланс успеха приказује резултате пословања предузећа и веома је важан и значајан елемент за финансијску анализу. Међутим, за биланс успеха се сматра да није баш погодан за оцену стратегије при трансферу власништва над корпоративном имовином. То због тога што се код биланса успеха стално јавља проблем утврђивања реалне вредности монетарних имовинских делова, поготово када је пословна политика постављена тако да је мотивација менаџера везана за остварење добитка.

Захваљујући подацима биланса успеха предузећа могуће је успешно утврдити рентабилност улагања капитала, односно приносни положај. Иначе, тежња власника предузећа је да принос на капитал буде што већи и у складу са постављеним циљем, односно остварењем максималног добитка. Садржина овог елемента финансијских извештаја условљена је пословном и рачуноводственим политикама, односно методом утврђивања резултата. У наредном табеларном примеру дајемо метод утврђивања приносног положаја корпоративног предузећа.

Табела 4: Приносни (рентабилитетни) положај предузећа

1. Приходи од продаје	
2. Варијабилни расходи	
3. Маржа покрића (1-2)	
4. Фиксни пословни расходи	
5. Нето расходи финансирања	
6. Пословни добитак (3-4)	
7. Добитак редовне активности (6-5)	
8. Фактори ризика:	
8.1. Фактор пословног ризика (3/6)	
8.2. Фактор финансијског ризика (6/7)	
8.3. Фактор укупног ризика (8.1. x 8.2.)	
9. Коефицијент марже покрића (3/1)	
10. Потребан приход за остварење неутралног пословног резултата (4/9)	
11. Стопа еластичности остварења неутралног пословног добитка $[(1-10)/1 \times 100]$	
12. Потребан приход за остварење неутралног добитка основне делатности $(4+5)/9$	
13. Стопа еластичности остварења неутралног добитка основне делатности $(1-12)/1 \times 100$	

Извештај о токовима готовине исцрпљује се информацијама о приливу и одливу готовине протеклог периода по основу утицаја пословних, инвестиционих и

финансијских одлука на финансијску позицију предузећа. Овим важним инструментом финансијске анализе спроводи се анализа новчаних токова, којом се добијају информације о пројектованом капацитету предузећа, изворима прилива готовине, потребама за капиталним улагањима, учешћу екстерних извора финансирања, политици дивиденди и финансијској политици менаџмента⁷³.

Табела 5: Биланс токова готовине предузећа

ОПИС	ИЗНОС
1. Амортизација	
2. Нето добитак	
I Готовина из оперативних активности (1+2)	
1. Улагања у основна средства	
2. Повећање краткорочних потраживања и пласмана	
3. Смањење залиха	
II Готовински ток из инвестиционих активности – нето одливи (1+2-3)	
1. Смањење краткорочних обавеза	
III Готовински ток из финансијских активности – нето одливи	
IV Нето готовински ток текуће године (I-II-III)	
V Готовина по билансу отварања	
VI Нето готовина на крају године (IV+V)	

Састављање биланса токова готовине врши се на основу података из биланса стања и биланса успеха и значај му се огледа у томе што показује где је готовина, промене у готовини на основу оперативне (пословне) активности, инвестиционе активности и финансијске активности.

Напред наведена анализа финансијских извештаја одсликава кредитну способност предузећа, а не даје информације о намерама предузећа да измирује своје обавезе. Иначе, задатак финансијске анализе је утврђивање рација ликвидности, рентабилности, тржишне вредности и других нестандартних финансијских показатеља.

У ситуацији када су информације из финансијских извештаја утврђене на истим основама, она може бити упоредива и употребљива, односно корисна. Основна сврха и циљ употребе МСФИ/МРС је у састављању и презентацији финансијских извештаја упоредивих у међународним оквирима. А, Оквир за састављање и презентацију финансијских извештаја, па и МРС 1 - Презентација финансијских извештаја баве се поменутих у општем смислу.

Иначе, финансијски извештаји су показатељи корпоративне моћи предузећа и представљају добру основу за утврђивање перформанси предузећа, али и за сагледавање степена остварења постављених циљева који треба да буду повезани са циљевима управљања предузећем.

Основу за састављање и презентацију финансијских извештаја чине општеприхваћени рачуноводствени принципи који су један од најзначајнијих фактора од утицаја на квалитет финансијских извештаја. Али, често се каже да и најбоља рачуноводствена основа не може бити у целини гаранција квалитета финансијских извештаја, уколико се не примењује на прави начин. Процес унапређење квалитета финансијских извештаја остварљив је уз разумевање фактора који утичу на квалитет истих. Тај квалитет под утицајем је државних органа, менаџмента, интерних и, екстерних ревизора, управних одбора, те одбора за ревизију.

Општепознато је да висок степен заштите интереса инвеститора и

⁷³ Wild, J; Subramanyam, K; Halsey, R, „Financial Statement Analysis“, Mc Graw Hill, стр. 382. до 401.

поверилаца омогућује само и једино транспарентан привредни систем, а информације из финансијских извештаја које су јасне, релевантне, поуздане и упоредиве треба да изгради држава (то је њен и интерес и обавеза) законом, уређујући систем финансијског извештавања. Само такви, и на закону стручно сачињени финансијски извештаји, чине један од услова стабилног развоја привреде. А, иначе, у систему финансијског извештавања држава и њени органи појављују се у двојакој улози. Основни њен задатак огледа се у доношењу одговарајућих законских прописа.⁷⁴ Па тако, проблем финансијског извештавања, односно послови рачуноводства треба да су уређени основним законом који регулише питања оснивања и рада предузећа,⁷⁵ или доношењем закона којим се посебно регулишу ова питања.

Наредни, а уједно и тежи задатак државе састоји се у томе да она на основу донетих прописа изгради ефикасан и поуздан систем финансијског извештавања. Бројне су могућности и начини које држава, с тим у вези, може да користи: непосредно стварањем повољног амбијента за квалитетно финансијско извештавање, или давањем подршке другим учесницима у систему финансијског извештавања. Условне, односно амбијент у којем предузећа послују под утицајем су мера економске политике које креира држава, а финансијски положај и успешност предузећа, углавном, зависе од тог амбијента. Како привреду сваке земље у суштини представљају предузећа, држава треба повремено да процењује у којој мери њена економска политика доприноси расту и развоју привреде, а за ту процену значајне су јој информације. Рачуноводственој професији држава ствара повољан амбијент посредним путем, инсистирањем на поштовању професионалних, етичких и стандарда квалитета, као и санкционисањем њиховог непоштовања.

Задатак професионалних организација⁷⁶ је да што објективније изврше организацију професије, контролу имплементације етичких стандарда у пракси, контролу примене стандарда квалитета, континуирану едукацију рачуновођа и сл. Да би се избегла преплитања, надлежности државе и професионалних организација треба да буду јасне. Кад је у питању квалитет финансијских извештаја и информација садржаних у њима одговорност је на менаџменту предузећа, а сасвим се подразумева да менаџери треба да располажу одређеним знањем из рачуноводства, односно финансијског извештавања, да уважавају не само професионалне, већ и етичке стандарде финансијског извештавања. Иначе, не може се очекивати да менаџмент без поменутих знања прихвати и разуме шефа рачуноводства, као важног сарадника у процесу пословног одлучивања, и финансијско извештавање презентовано екстерним корисницима ради реализације сопствених циљева.

Релевантност информација из финансијских извештаја за доношење пословних одлука (од стране екстерних⁷⁷ и интерних корисника), треба тражити у квалитативним карактеристикама, као што су: разумљивост, јасност, поузданост и упоредивост. Следећи фактори повећавају одговорност менаџмента пред широм јавношћу: настанак корпорација, раздвајање функције власништва од функције управљања и контроле, односно настанак професионалног менаџмента, развој

⁷⁴ У којима се јасно дефинише: ко подлеже обавези вођења пословних књига и којих, закључивање пословних књига, формирању и циркулацији књиговодствених докумената, рокови за чување књиговодствених докумената, састављању финансијских извештаја, форма и садржина, обавеза ревизије финансијских извештаја и објављивање истих.

⁷⁵ Као што је урадила Немачка у оквиру трговачког закона и Енглеска у оквиру Акта о компанијама

⁷⁶ Свој задатак извршавају на основу овлашћења која добијају од Владе или посредством овлашћења из закона.

⁷⁷ Collins, Bill and Mc Keith, John „Financial Accounting and reporting" Mc Graw-Hill Higher Education, Berkshire, 2010. p. 14.

тржишта капитала и сл. Потребу за обелодањивањем финансијских извештаја корпоративних предузећа условили су управо наведени фактори.

Традиционалној заштити акционара и поверилаца био је намењен сам процес обелодањивања финансијских извештаја, јер су обелодањивањем истих *повериоци* добијали информације о:

- расположивим средствима, као гарантној супстанци за надокнаду уложених средстава,
- начину коришћења уложених средстава и
- информације о висини и роковима враћања зајма.

Акционарима ограничена одговорност предузећа значила је ограничавање потенцијалних губитака само на део капитала који је уложен у одређено предузеће. Поступак раздвајања власништва од управљања убрзао је потребу за редовним приступом информацијама о начину и ефектима управљања, као и расположивом капиталу за будућу употребу.

Потенцијални инвеститори вршили су константан притисак на менаџмент како би повећали квалитет и квантитет информација у финансијским извештајима које треба обелоданити. Ти захтеви користили су менаџменту корпорација који тежи да капитал прикупи на најрационалнији начин, ради увећања вредности корпорација.

„Преовлађујући утицај тржишта хартија од вредности и његових регулаторних органа на одређивање квантитета и квалитета информација доступних јавности одсликава снажну корелацију између развијених тржишта и степена финансијског обелодањивања у корпоративним извештајима.“⁷⁸ Углед професионалног менаџмента је стално расла, а и услед појаве конфликтних интереса то је подстакло потребу за обелодањивањем финансијских извештаја, ради уверавања власника капитала да менаџери не делују супротно њиховим интересима, већ супротно.

Захтеви инвеститора као директних улагача, као што су: власници, банкарски, зајмодавци и други повериоци засновани су, односно полазе од традиционалне потребе за обелодањивањем финансијских извештаја. Тако се данас, у новије време, јавља потреба за подношењем финансијских извештаја ширем аудиторијуму, као што су: запослени, синдикати, потрошачи, владине агенције и шира јавност, као тзв. нефинансијска група интересената, пошто нису финансијери предузећа.

Познато је да је професионални рачуновођа директно одговоран за правилну и фер презентацију финансијских извештаја, свакако заједно са менаџментом. То је и разлог да се од професионалног рачуновође захтева да буде компетентан, односно да мора да поседује одређени ниво потребног знања (из области законодавне, професионалне регулативе, пореске проблематике као и да има одређено практично искуство), и да га краси етичност.⁷⁹

Менаџмент предузећа одговоран је за састављање квалитетних финансијских извештаја и објективност информација у њима. Иначе, менаџери и имају највећи интерес да прикажу најбоље резултате у финансијским извештајима како би пружали бољу слику профитабилног предузећа, те и сопствену способност у најбољем издању. Сасвим је познато да менаџер одлучује о избору, процени и употреби рачуноводствених метода, као и степену обелодањивања додатних

⁷⁸ Lee, H. Readebought Sydney J. Gray, „International Accounting Multinational Entreprises", Fifth Edition, John Wiley & Sons, Inc. 2002, p. 104-129.

⁷⁹ Дмитровић Шапоња, др Љиљана; Милутиновић, Сунчица, „Етичка одговорност и последице неетичког понашања у процесу финансијског извештавања", часопис *Анали*, бр. 22. Економски факултет Суботица, 2009. стр. 177. до 187.

информација уз финансијском извештају, што указује на његов изузетан утицај.

Стална брига о очувању интегритета средстава, спречавање настанка грешака у рачуноводственим евиденцијама и откривање намерних и ненамерних грешака, као и обезбеђење благовремености и тачности информација у финансијским извештајима треба да буде задатак система интерне контроле у функцији реализације политика менаџмента. Дакле, првенствени задатак интерне контроле је заштита средстава, што се индиректно одражава на квалитет финансијских извештаја. Ове контроле у предузећима остварују превентивни утицај, док интерна ревизија има функцију накнадне контроле, јер својим ex-post деловањем надзире целокупни процес пословања и рада фирме.

Пошто интерна контрола делује на узроке, а не на последице, акценат се увек ставља на њену превентивну улогу, јер је на квалитет финансијских извештаја утицај интерне ревизије далеко значајнији и већи. По природи свог посла, задатак интерне ревизије огледа се у непрекидној стручној контроли функционисања система интерне контроле предузећа.

Делокруг активности и циљеви интерне ревизије предузећа огледају се у испитивању финансијских и пословних информација, прегледу економичности, ефикасности и ефективности пословања и прегледу усаглашености пословања са законском и статутарном регулативом.⁸⁰ Њено постојање и систем функционисања доприноси смањењу трошкова екстерне ревизије, јер се сарадњом интерне ревизије са екстерним ревизором може знатно скратити ангажман потоњег ревизора.

Тачност информација којим је извршен сам поступак вредновања елемената у финансијским извештајима одређује и квалитет вредновања предузећа. С тога је задатак ревизије финансијских извештаја од стране екстерног ревизора да пружи објективан доказ да финансијски извештаји приказују адекватне резултате предузећа и његово финансијско стање.

Позната је чињеница да се пословање привредних субјеката, које се подвргава екстерној ревизији, често обавља уз мање/више пажње и уз мање злоупотреба. Исто тако, дешава се да менаџмент често прихвата слабости које је екстерни ревизор уочио у финансијским извештајима. Иначе, задатак екстерне ревизије је да изрази независно и стручно мишљење о истинитости и објективности информација садржаних у финансијским извештајима предузећа.⁸¹ Међутим, одговорност према спољном свету за презентоване финансијске извештаје сноси менаџмент предузећа.

Екстерна ревизија врши проверу адекватности података из финансијских извештаја, која својом верификацијом треба да омогући транспарентност финансијских извештаја. То је од нарочитог значаја посебно у условима глобализације и представља велики изазов за саму рачуноводствену професију.

Независност и компетентност су кључна начела на којима се заснива екстерна ревизија, но савремени услови данас управо доводе у питање поменута начела. То је, у условима растуће софистицираности компјутерских информационих система очување независности и компетентности, наметнуло дилему о томе: да ли екстерни ревизор треба да располаже знањем из области информационе технологије, или може да се ослони и узда у способност стручњака из области информационе технологије. Сматрамо да би најбоље било када би једна личност поседовала знања из обеју области, а пошто тога данас нема, неопходно је да се ревизори усавршавају и у области информационе технологије.

⁸⁰ Видети, Међународни стандард ревизије 610.

⁸¹ Anthony N. Robert, Hawkins F. David, Merchant A. Kenneth „Accounting, text and Cases“ Thirteenth Edition, McGraw-Hill International Edition, New York, 2011.

3.2.2.1. Повећан обим, сложеност и ризик пословања траже и већу стручност

Повезаност интереса власника капитала економског ентитета, као корисника и рачуновође, као ствараоца рачуноводствених информација недвосмислена је, посебно у савременим условима. Допуну сложености те повезаности чини сазнање да је дошло до свестраног развоја и напретка те крупних промена у привређивању, што је у ствари и услов сваког другог напретка. Такав напредак, и када је реч о пословном управљању све већим и сложенијим економским ентитетима, тражи веома захтевно финансијско информисања које се и надаље појачава. И окружење у коме се данас привређује, због глобализације, све је захтевније у погледу рачуноводствених информација и, не само да је све сложеније и захтевније, већ је и све ризичније. Пораст обима пословања просечног економског ентитета, као и захтеви све софистицираније технике и технологије, често одређују све већу потребу за капиталом, чиме настаје и сувласништво у облику разних категорија акционара, као и све веће и сложеније коришћење финансијских инструмената и њихових деривата. И разумљиво, пораст ризичности пословања значи и све захтевнију стручност у свим сегментима пословања, па и када је реч о рачуноводственом информисању. Све већи обим пословања захтева данас, пре свега, све више знања, па захтеви према менаџеру од стране власника економског ентитета постају одлучнији, сложенији и деликатнији не само у погледу оперативног спровођења управљачких одлука, него и кад је у питању њихов међусобни однос са већинским делом власника капитала.

Дакле, према изложеном, ради се о пословању које изискује све већу и свестранију стручност, која захтева и примерену информисаност. Да будемо јасни, једна је ситуација ако и када настају чак радикалније промене у околностима развоја једног истог друштвеног, политичког и/или економског система у коме постоји континуитет деловања економских законитости, неприкосновености приватне својине и њена одговарајућа правна заштита, са генерацијама власника економских ентитета који су се мање/више успешно уклапали у вековима позната и призната правила игре, док је сасвим друга ситуација у случају постојања краћег или дужег дисконтинуитета, какав је имала наша земља.

Код нас су новонастали приватни сопственици економских ентитета, настајали после око пола века непостојања и строго забрањене приватне својине. Као такви, природно и логично лишени су били сазнања о нормалној улози, а надасве могућој користи доброг рачуноводственог информисања. Поред тога, и све остало што иде уз добар и нормалан однос према тржишном понашању није ишло у прилог нормалном. У тој и таквој ситуацији, питање како су дошли до свог првог милиона, затим наметнуто рачуноводствено регулисање као обавеза, и то ради контролисања њиховог пословања, непостојећа и неопходно ефикасна правна заштита имовине и пословања савесних приватних власника, поставило се као озбиљан проблем. Посебно драстично питање је потпуно одсуство заштите права поверилаца, осим ако је у питању сама држава.

Невероватно али истинито, настављен је континуитет спутавања нормалног пословања, настало је и једно природно предузетничко сучељавање са бирократским изазовима, могло би се рећи чак и пљачкашким односом државе, која уместо да препозна обострано оптималан извор прихода у успешном резултату пословања економског ентитета, налази га пре свега у лакој наплати посредних дажбина. Тако се дошло до ситуације да им је успут, због генерално непримереног односа државних моћника према економским ентитетима, потпуно промакао из вида све већи значај успешног рачуноводственог информисања, толико неопходног због све сложенијег и захтевнијег пословног управљања економским ентитетима. Све

уочљивије последице чине да се после дуже од пола столећа идеолошког застрањивања, једноставно не схвата, нити ишта предузима у сврху неопходног превазилажења неприхватљивог јаза између корисника и стваралаца рачуноводственог информисања, у сврху савременог ефикасног пословања, него се то напротив и опструира.

3.2.2.2. Финансијски извештаји траже и повећану стручност корисника

И поред тога што у Србији још увек није испуњен апсолутни предуслов нормалног коришћења рачуноводственог информисања, стварна корист од тога за главне кориснике, односно приватне власнике и сувласнике економских ентитета, у нормалним државама са нормалним привредама ситуација је, такође, нормална. Сматрамо, с тога, целисходним да укажемо на ову кључну димензију неопходних промена код нас у Србији. Наиме, од почетка савременог књиговодства то и није било присутно као посебан проблем у оквиру књиговодственог, односно рачуноводственог информисања, што је проистицало како из једноставног пословања лишеног (у самом почетку) и дужничко-поверилачких односа, затим уз врло скромну технику и технологију књижења, а изнад свега јер је у почетку инокосни или ортачки сопственик економског ентитета водио и своје књиге (рачуноводство). Професионално запослени књиговођа појављује се не само као неопходна поверљива личност, него и као нешто што је само по себи захтевно и деликатно, док се од корисника очекивало да свом књиговођи објасни шта се од њега захтева и тражи.

На самом почетку то ипак није имало неког значајнијег уплива у погледу неког посебног очекивања од стручности корисника као наручиоца, нити од самог корисника књиговодствених података и информација. Знатно већа сложеност на страни власника као корисника наступа код ортаклука, посебно у случају већег броја учесника због опасности њиховог неједнаког третмана. Појавом мануфактуре, уместо мањих занатских или трговачких радњи, веће трговине, а знатно касније и проналазак парне машине, расте све више ниво захтевности у погледу стручности. Код корисника књиговодственог информисања, најпре што се тиче самог пословног одлучивања, где се све учесталије појављује сложеност и деликатност у међусобним односима власника са појавама командитних и акционарских друштва, расте и ризик пословања. И од власника као корисника рачуноводствених информација, који су још увек важни у одређивању шта очекују од информисања, се сада захтева све већа стручност.

Данас у све сложенијим условима пословања, у свестрано бурном времену, са све отежанијим и у условима кризе неповољним могућностима продаје и наплате произведеног, намеће се неопходност удубљавања у природу и деловање трошкова, са кулминацијом могућег ризика пословања. У таквим околностима стварају се услови за другачије рачуноводствено информисање о неопходности све већих инвестиција у имовину ентитета, али и са повећаним ризиком пословања.

Све већа сложеност, компликованост, али и ризичност пословања намећу власницима неопходност запошљавања врхунских менаџера и њихову све већу и одлучнију улогу са већинским власницима у управном одбору акционарског друштва у функцији менаџмента. С тим у вези, стварају се и услови неопходног убрзања развоја независне рачуноводствене ревизије, а у условима искушења од огромних ризика са свим последицама због свестране пословне глобализације.

У данашњим веома динамичним условима пословања, сукоб интереса све сложеније структуре потенцијалних корисника рачуноводственог информисања, где

су уз сувласнике економских ентитета све више заинтересовани и њихови спољни финансијски и комерцијални пословни партнери, али и запослени врхунски менаџери, те и сви други запослени, намеће се све већа сложеност и деликатност доступности релевантног информисању. Врло често и модерна држава данас, са своје стране, интервенише у регулисању услова пословања, чак и на уштрб деловања економских законитости. Волели би смо да се то редовно чини, али у корист заштите и очувања приватне својине као основе друштвеног и државног система, чиме би се омогућио врхунски и примарни предуслов интересне повезаности корисника и стваралаца рачуноводственог информисања, али и стварна одговорност за стручно, пословно управљање економским ентитетима, са непроцењивим корисним последицама.

3.2.2.3. Професија и захтеви за виши квалитет информисања

То нашта се мислило још при настајању професионалног рачуновође, данас је постало важна, ако не искључиво стручна неопходност. Наиме, на самом почетку професионални књиговођа, поред познавања тада скромно развијеног система двојног књиговодства, морао је да буде упознат са суштином релевантних пословних догађања у књиговодственој евиденцији - хронологијом и систематичношћу, јер је књиговодство, на специфичан начин врста сажетог бележења, шифровања, које је немогуће постићи без познавања и разумевања предмета тог бележења.

Све то, природно, морало је бити праћено у развоју са прилагођавањем и самог рачуновође, као и од стране носилаца пословног управљања - власника и/или сувласника економског ентитета, односно свих стејкхолдера као потенцијалних, или већ постојећих заинтересованих корисника рачуноводственог информисања. Зато, што се тиче захтева у погледу стручности (посебно за професионалне рачуновође), али уз њих и за остале учеснике у процесу обезбеђивања квалитетног рачуноводственог информисања - за носиоце пружања одговарајућег образовања, запослене у државној администрацији и/или другде на одговарајућим пословима изван самог рачуноводства, узетог у свим његовим сегментима, важи све што тангира област рачуноводствене професије. Не треба трошити речи колико је поменуто значајно, због свега што је већ досегнуто. Овде истичемо да се то мора радити без прекида – да се настави са његовим развијањем и усавршавањем. Посебно теоријски, била би то област интересовања економике економских ентитета и пословних финансија (финансијског менаџмента), укључујући ту, пре свега, професионалну рачуноводствену регулативу.

Наредну димензију стручних захтева од професионалног рачуновође чини високо досегнут развој начина како се прикупљају, користе и обрађују подаци ради рачуноводственог обухватања и презентацију остварених учинака као садржина рачуноводственог информисања. У дугим периодима времена то се сводило на коришћење гушчијег пера и повезаних књига са нумерисаним страницама и оверавањем уз провучену пантљику и печатење. Затим је гушчије перо замењено металним, потом је дошло копирно књиговодство, књиговодствене машине, бушене картице и данашње коришћење компјутера, софтвера, меморија и све остало у оквирима коришћене електронске технике. На тај начин остварена је, с једне стране, могућност искоришћавања великих преимућства поделе рада у оквирима рачуноводствених служби већих фирми, али и сасвим супротно, да појединац, коришћењем пружених техничких могућности сам води рачуноводство за више мањих фирми. У свему томе заједнички именоватељ је, ипак, присутност све веће

стручности по основу обраде инпута, да би се тако дошло до аутпута у облику презентовања рачуноводствених информација.

Наредна димензија овог питања чини снажно повећани захтев у управљању пословима економских ентитета и рачуноводственом информисању. И, док се професионална рачуноводствена регулатива (имају се у виду превасходно МСФИ/МРС), заснива првенствено на једнообразности садржине и одмеравања у оквирима ставки и конта, (јер проистиче од теорије и прогресивне праксе економике предузећа), са државном регулативом често је другачији случај. Код ње долази до изражаја краткорочна ситуација са расподелом политике моћи, па и чести компромиси заинтересованих лишени сваке економске логике. То су, сматрамо, најважнији узроци и разлог да се посебно издвоје потребе стручног прилагођавања захтевима релевантне државне од рачуноводствене и друге претежно економске регулативе.

При том, када је реч о истицаној стручности (што се тиче рачуноводственог информисања), поред иницијалног доприноса у процесу релевантног образовања, у пракси реализације тог захтева кључну улогу треба да одигра и независна рачуноводствена ревизија коришћењем врхунске стручности независне слободне професије овлашћених рачуновођа у јавној пракси (спајањем највиших достигнућа теорије и њене операционализације у пракси).

3.2.2.4. Повезивање корисника и креатора рачуноводствених информација

Прихватање и успостављање захтева у погледу нове садржине књиговодственог, односно рачуноводственог информисања, од стране корисника прераста данас у сложен и деликатан посао врхунске стручности. То се посебно захтева када је реч о управљању пословима економског ентитета, укључујући ту, пре свега рачуноводство. Бројнији акционари - власници економског ентитета данас, ослобођени су учешћа у доношењу скоро свих стратешких пословних одлука, које су сада у домену менаџмента. У вези са тим, опада и њихова могућност и стварна способност, па и заинтересованост за формулисање захтева рачуноводству у погледу садржине рачуноводственог информисања. Разуме се, све то се понекад компензује прикладним прописима обавезне рачуноводствене ревизије као заштитника потенцијално угрожене приватне својине акционара. Акционари, који су искључиво заинтересовани за своју дивиденду и/или повећање вредности капитала економског ентитета, су у том погледу ослобођени размишљања о стручним пословима рачуноводства.

Све већи и сложенији захтеви за стручношћу при управљању корпорацијама, од којих су неке и мултинационалног карактера, условили су да се доношење оперативних и стратешких управљачких одлука преноси из скупштине акционарског друштва у управни одбор. У управном одбору, као и менаџменту, поред сувласника учествују по функцији највиши у рангу, а по логици посла најстручнији руководиоци из реда запослених, који орган се квалификује и као меродавно тело задужено за садржину рачуноводствених информација. Што је још значајније, ово тело налази се у ситуацији потенцијалног искушења за стварање интересне повезаности преко садржине рачуноводственог информисања (разумљиво на уштрб других стејхолдера), које ће се одразити и на нову, а и сасвим могућу ситуацију око услуга овлашћеног рачуновође у јавној пракси.

Огроман део акционара тежи за што повољнијим исказаним резултатом пословања, са чим су сагласни и менаџмент и руководиоци рачуноводства. Искушења су везана за баснословне бонусе, а поменути руководиоци налази се под

хијерархијским притиском. И ангажоване ревизорске фирме (у улози арбитра), исто тако нису лишене изазова од могућих искушења. А ради се о баснословним накнадама за екстерне ревизорске услуге, могућој саветодавној посредној користи у виду баснословних зарада, нарочито код најкрупнијих у свету познатих ревизорских фирми. Никако не треба искључити ни независну рачуноводствену ревизију, која зна често да поклекне и да предност бизнису на уштрб независног мишљења.

Стална опасност од инхерентног бирократизма административног апарата државе угрожава целисходност државне регулативе којом би се успоставила права интересна повезаност између креатора рачуноводственог информисања и шароликог круга стејкхолдера. На постављено питање шта би могла бити пожељна алтернатива, одговор се тражи у слободи природним потенцијалним корисницима по нормалном редоследу примата и степена заинтересованости, да је прави пут у њеном сталном повећавању. А иначе, сами учесници те интересне повезаности угрозили су је својом заједничком похлепом, због чега се инсистира да сами својим чланицама, а ове своме чланству предоче да без потенцијалних корисника рачуноводственог информисање нема правих услова за постојање правога и доброг рачуноводства и рачуновођа и да без неке своје материјалне заинтересованости, професионална асоцијација (и на глобалном нивоу) показује своју оспособљеност да на врхунски стручном нивоу пружи објективно неопходну услугу повезивања корисника и стваралаца рачуноводствених информација.

3.3. ОЦЕНА СТЕПЕНА У КОМЕ МСФИ У СРБИЈИ ПРАТЕ ТЕКУЋУ РЕГУЛАТИВУ IASB: ДА ЛИ ЗАСТАРЕЛИ МСФИ ПОСТАЈУ КОНТРАПРОДУКТИВНИ И ОМЕТАЈУ РАЗВОЈ КВАЛИТЕТНОГ КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА

3.3.1. Степен у коме МСФИ у Србији прате рачуноводствену регулативу

Карактеристика финансијског извештавања у Србији у последњих неколико година је да домаћи клијенти чине највеће компаније које захтевају финансијске извештаје највишег квалитета, ради успешнијег развоја односа са страним партнерима и учешћа на тендерима у иностранству. Потврду квалитета тих извештаја, уз велику накнаду, оне траже од велике ревизорске четворке (*Deloitte Touche Tohmatsu*, *KPMG*, *Pricewaterhouse Coopers* and *Ernst & Young*), док мања предузећа и други ентитети користе услуге ревизије домаћих ревизорских фирми, по знатно нижим ценама услуга и за то добијају углавном сумњиве финансијске извештаје који нису састављени по МСФИ/МСРС.

У наредној табели дајемо податке на узорку 119 највећих предузећа, који за 2008. годину на најбољи начин показују структуру ревизорских и консалтинг услуга у Републици Србији.

Табела бр. 6: Процентуално коришћење ревизорских и консалтинг услуга компанија у Србији почетком 2008. године (узорак од 119 највећих предузећа)

ВРСТЕ УСЛУГЕ	КОМПАНИЈЕ
Велике глобалне ревизорске куће	28% (најв. срп. компанија)
Локални ревизори и услуге	72% преосталих компанија
Услуге пореског саветника	28%
Консалтинг услуге	31%

Финансијски саветник	37%
Проц. ризика – проф. ревиз. куће	21%

Извор: Истраживање Делоите-а које је спровео Стратеџик маркетинг почетком 2008. године, „Глобалне ревизорске куће уливају више поверења“, подаци преузети са сајта <http://www.danac.co.yu>, Београд, доступно дана 19. марта 2008. године

Анализом ревизорских извештаја за 2007. годину у Србији долазимо до податка да исти нису припремљени и састављени у складу са МСФИ/МРС. Поједине ревизорске куће, показује анкета обављена у Србији, урадиле су 30 ревизија по запосленом (у ревизорским фирмама), што само по себи указује на то о каквом квалитету финансијског (а још више ревизорског) извештавања је реч. Ове ревизорске куће су углавном потписивале ревизорске извештаје предузећа са позитивним мишљењем, не залазећи многу у суштину финансијског извештавања, због чега се с правом, веома често, у анализама финансијског извештавања у Србији помињу невалидни и неквалитетни финансијски извештаји.⁸²

Овде посебно истичемо да одређени број професионалних рачуновођа који нису чланови СРРС (било да су у јавној пракси, или запослени), функционише изван професионалне организације, тако да немају ни етичку обавезу ни континуирану едукацију, као ни контролу рада од стране професионалне организације у последњих десет година. Реч је о професионалним рачуновођама који најчешће не поштују Кодекс етике за професионалне рачуновође, а многи вероватно не знају ни да постоји, па и чему служи. Оваквом понашању погодују и поједине одредбе актуелног Закона о рачуноводству и ревизији, које су донете под притиском приватних консалтинг и издавачких предузећа у Србији, које своју професионалност остварују на лошим законима, попут садашњег Закона о рачуноводству и ревизији. За такве рачуновође каже се да схватају припрему годишњих финансијских извештаја, пре свега, за потребе пореских органа, док услугу ревизије као третирају као непотребан, а добро плаћен бирократски (често договорен) посао ревизора.

Највећи део одредби актуелног Закона о рачуноводству и ревизији пружа могућност тумачења да свако може да води пословне књиге и саставља финансијске извештаје. Овим законом нису дефинисане професионална стручност нити одговорност професионалних рачуновођа, што доводи у заблуду послодавце, управу и власнике капитала, али и рачуновође који се баве тим послом, јер их закон унапред аболтира одговорности. Иначе, одредбе о обавезној ревизији финансијских извештаја у истом закону нису довољно јасне и прецизне, односно није прецизирано ко може да је врши и ко би требало да је стварно врши, што води потцењивачком односу према рачуноводственој професији, организованој у педесетогодишњој професионалној организацији чланици ИФАС-а, чији велики број чланова је далеко стручнији од оних који данас врше ревизију, која то никако не заслужује. Отпада тврдња и мишљење да професионалне рачуновође још увек нису овладале МСФИ/МРС и МСР и да не постоји довољан број професионалних рачуновођа у Србији.

То што страни пословни партнери и донатори обавезно траже накнадну ревизију финансијских извештаја, без обзира на то да ли је ревизија претходно већ вршена, довољно сведочи о поверењу у мишљења наших ревизора. Основаност приговора оправдан је, често не због недостатка знања, већ због интересовања за

⁸² Видети детаљније: Јовановић, М.: Из интервјуа са Алексић Богољубом представником Ревизорске коморе Србије – „МГИ Ревизија – учествоваћемо на тендерима за ревизоре великих јавних предузећа“, подаци доступни на адреси сајта: <http://www.ekapija.com/wbsite/sr/page/179288>, Београд, доступно дана 04.01.2009. године.

ревизију, времена у којем је треба извршити и кадрова потребних да би се велики број њих извршио у релативно кратком времену. Сматрамо да ситуацију о стању ревизије у компанијама Србије, где се ревизија великих предузећа уради за дан/два, односно где се за средња предузећа узима само релевантна документација на „обраду“ и где све то обаве само један или два ревизора, оправдава подозрење и сумњичавост према финансијским извештајима наших предузећа. Догађа се често да предузећа у Србији послују годинама уз губитак, а ревизорска фирма им ипак напише позитивно мишљење, чиме се директно доводи у питање кредибилитет таквог финансијског извештавања у Србији данас.⁸³

Веома су чести и очигледни сукоби интереса између предузећа и других клијената обвезника ревизије и ревизорских фирми. Тако ревизори, под притиском да се не замере клијенту и да не изгубе посао, дају безначајне ограде у својим извештајима, занемарујући при том суштинске налазе о материјалним грешкама, па чак и незаконитим променама власништва. Дешава се, такође, уместо да се до ревизорског ангажмана дође јавном понудом, у Србији и даље владају „везе“ и „везице“, а често се за те послове ангажују фирме у којима раде блиски рођаци директора клијента који тражи ревизију и ето белаја.

Сматрамо сасвим умесним често постављано питање: да ли је могуће да за двадесетак дана четрдесетак наших ревизорских фирми уради екстерне ревизије свих великих и средњих предузећа у Србији? Значило би то, грубо рачунато, да свака ревизорска фирма изврши по 100 ревизија. Стављањем у однос број правних лица са регистрованим ревизијским фирмама, па и са бројем овлашћених ревизора и данима проведеним на обављању овог посла на терену, долазимо до неочекиваних резултата – да на једног ревизора долази више од стотину обављених ревизија. С правом се овде намеће питање употребне вредности извршених ревизија наших фирми, а тиме и финансијских извештаја, нарочито ако се по информацијама Коморе овлашћених ревизора ревидира више од 8.000 финансијских извештаја различитих ентитета?⁸⁴

3.3.2. МСФИ/МРС и ОЕСД-ови принципи корпоративног управљања

Изузетно важно питање финансијског извештавања на глобалном нивоу је да ли финансијски извештаји и стандарди на основу којих се они сачињавају испуњавају захтеве принципа корпоративног управљања.

И поред тога што принципи корпоративног управљања нису почетак приче о корпоративном управљању, треба их схватити као још једно упозорење на потребу даље хармонизације минимума принципа управљања компанијама, пре свега због тога што су негативне последице лошег управљања компанијама далекосежне по финансијска тржишта и националну економију уопште.

Значајно место у принципима корпоративног управљања припада, пре свега, рачуноводственим стандардима и уопште рачуноводственој професији. И поред тога што се US GAAP стандарди или МСФИ/МРС не помињу експлицитно, ипак је реч о захтевима које они треба да испуне.

Поступак побољшања корпоративног управљања зависи од пословног амбијента у којем предузећа послују, а који чине законско, регулаторно и институционално окружење. И поред тога што су принципи по природи еволутивни и под утицајем промена у окружењу, услови које треба да испуне финансијски

⁸³ Станојевић, Љ; „Ко верује ревизорима“, информације на сајту <http://www.Emportal.co.yu/vesti/srbija/print.html>, 08. април 2008. Београд, доступно 04.01.2009. године.

⁸⁴ Ибид.

извештај и МСФИ/МРС са циљем имплементације принципа корпоративног управљања могу се спознати на основу сваког од шест ОЕСД-ових принципа,⁸⁵ које у наставку објашњавамо:

- Поступак обезбеђивање основе за оквир ефикасног корпоративног управљања, као први принцип, заправо захтева промоцију транспарентних и ефикасних тржишта, владавину права и јасно артикулисану поделу одговорности између различитих ауторитета за надзор, регулаторних и извршних тела која треба да делују на професионалан и објективан начин. С тим у вези, ЕУ је у области рачуноводствене струке усвојила МСФИ за примену превodeћи их на језике својих чланица. Међутим, имплементација је обавезна само за компаније које се котирају на берзама и које морају да састављају консолидоване финансијске извештаје, док их остале некотирајуће компаније могу примењивати само уколико то дозволи национално законодавство.
- Оквир за корпоративно управљање чини права акционара и кључне власничке функције, који треба да заштити права акционара у законодавствима свих земаља. С тим у вези, односно у складу са овим принципом нека од основних права акционара могу се остварити применом МСФИ/МРС, односно када акционари:
 1. расправљају и одлучују на скупштинама о благовременим и релевантним информацијама;
 2. постављају питања Одбору, па и она у вези са годишњом екстерном ревизијом финансијских извештаја,
 3. руководећи се правилима и процедурама у стицању корпоративне контроле на тржиштима капитала и ванредних трансакција (аквизиције и продаја делова предузећа), добију релевантне информације како би инвеститори могли да артикулишу и обелодане своје интересе.
- Што се тиче принципа праведности третмана акционара улога је рачуноводствене професије да квалитетном применом МСФИ/МРС обезбеди рачуноводствене информације за стварање таквог оквира корпоративног управљања да би се обезбедио праведан третман свих постојећих акционара, и мањинске и стране акционаре.
- Кад је реч о остварењу принципа улоге ималаца удела у корпоративном управљању посебно је важно рачуноводство и примена МСФИ/МРС, а она се односи на заштиту интереса поверилаца, посебно оних који учествују у управљању предузећем. Реч је принципу који инсистира да се поред заштите осталих поверилаца посебно заштите запослени који учествују у управљању предузећем, а да би они могли управљати неопходно је да располажу релевантним и поузданим информацијама.
- По принципу обелодањивања и транспарентности, оквир извештавања за корпоративно управљање треба да обезбеди благовремено и тачно обелодањивање свих информација о корпорацији: финансијско стање, учинак, власништво и управљање корпорацијом, а само обелодањивање треба да обухвати (не и да се на њих ограничи) неке од информација које се односе на:
 1. финансијске и оперативне резултате као циљеве компаније,
 2. већинско акцијско власништво и право гласа,
 3. политику накнада члановима одбора и кључним извршиоцима,

⁸⁵ OECD Principles of Corporate Governance, www.oecd.org.

4. трансакције повезаних лица,
 5. предвидиве факторе ризика,
 6. запослене и остале имаоце удела,
 7. структуру и политику управљања,
 8. годишње ревизије које обављају независни компетентни и квалификовани ревизори (акционарима обезбеђују презентацију финансијских извештаја који ће поштено одражавати финансијски положај и успех компаније),
 9. екстерне ревизоре одговорне акционарима компанија,
 10. канале за дистрибуцију информација који треба да обезбеде корисницима уједначени, правовремени и јефтини приступ релевантним информацијама,
 11. оквир, који за корпоративно управљање треба допунити ефективним финансијским анализама, саветима брокера и рејтинг агенција релевантних за доношење инвестиционих одлука.
- У односу на начело одговорности управе, рачуноводствена професија мора обезбедити информације за обављање основних функција управе, при чему оквир корпоративног управљања треба да осигура стратешко управљање компанијом и ефикасан надзор одбора у оквиру управљања.

У основи, финансијски извештаји сачињени у складу са МСФИ/МРС имају четири најважнија циља, односно:

1. развој и побољшање легалног, институционалног и регулаторног оквира корпоративног управљања,
2. пружање упутстава за развој финансијских тржишта корпорација и свих учесника у развоју корпоративног управљања,
3. побољшање економске ефикасности и раст компанија и друштва у целини и
4. јачање поверења инвеститора.

3.3.2.1. Корпоративно управљање, МСФИ/МРС и инвеститори

За процес унапређења корпоративног управљања у појединим националним економијама, потребно је предузети низ мера и активности, међу којима спомињемо:

1. усвојити стандарде,
2. едуковати рачуновође,
3. применити усвојене стандарде прописане од правних лица,
4. обезбедити ревизију,
5. спроводити МСФИ/МРС,
6. извршити едукацију корисника корпоративних извештаја и
7. на основу финансијских извештаја донети одлуке њихових корисника.⁸⁶

Квалитет корпоративног управљања зависи од интересне повезаности финансијског извештавања, ревизије, корпоративног управљања и стручности рачуновођа и сви они који препознају ту повезаност имају више изгледа да буду ефикаснији у односу на оне који то не препознају. То је разлог да национална

⁸⁶ Boyle P, Међународно усклађивање рачуноводствених и ревизорских стандарда и прописа (превод с енглеског), "The Road to Europe: Program of the Accounting Reform and Institutional Strengthening", (REPARIS), стр. 2, Беч, 2006.

регулаторна тела треба да, по том питању, теже ка висококвалитетном финансијском извештавању, коректној ревизији, висококвалитетном корпоративном управљању и, најзад, поштењу, компетентности и транспарентности рачуноводствене и ревизорске професије у целини.

Чином испуњавања ових критеријума треба очекивати остварење претпоставке за:⁸⁷

1. смањење манипулације финансијским извештајима,
2. смањење ризика, а тиме и цене капитала,
3. повећање поверења инвеститора у квалитет финансијских извештаја,
4. јачање финансијских тржишта и
5. квалитетно финансијско извештавање и одвраћање од скандала и проневера.

Могло би се на основу напред наведеног рећи да квалитетан систем корпоративног финансијског извештавања не треба посматрати као циљ за себе. За њега се каже да је он и много више од тога с обзиром да представља кичмени стуб тржишне економије, јер се на основу поузданих информација спречава настанак високих економских и социјалних трошкова. Осим тога, квалитетно финансијско извештавање је и значајан фактор спречавања економских скандала и превара што, у основи, јача и финансијски систем националне економије. Иначе, проблеми и дилеме корпоративног управљања веома су бројни и обухватају:⁸⁸

1. заштиту малих акционара, где постоје дилеме: заштитити мале акционаре ограничавањем улоге великих, или повећати контролу менаџмента над великим акционарима;
2. неговати добру репутацију менаџмента у условима када ради у корист власника капитала, а не у сопственом интересу. Међутим, проблем је када менаџмент процени да му је исплативије да ради у сопственом интересу него да стиче репутацију;
3. награђивање менаџмента уз добро осмишљен мотивациони механизам. Али пошто се менаџери међусобно разликују, па се догађа да један систем одговара једнима, а не одговара другима. А, постоји и ризик да менаџери манипулишу креативним рачуноводством због обезбеђивања високих (неоправданих) награда (компензација) за свој рад;⁸⁹
4. конституисање управног одбора, при чему је ради побољшања њиховог функционисања у многим законодавствима прописано да одређени број чланова мора бити независан, односно да нису запослени у предузећу. Али пошто ови чланови имају знатно мање информација о пословању предузећа од запослених, те како немају финансијског интереса, нису посебно заинтересовани за резултате. Постоје мишљења да су независни чланови у овим структурама непотребни код већинског власништва;
5. брзо укрупњавање власништва код предузећа са slabим менаџментом, а што позитивно утиче на корпоративно управљање, јер доводи до смене менаџмента. У условима постојања потенцијалне претње непожељног преузимања нагони менаџере на бољи рад, да не би добили отказ, или нарушавање репутације;
6. покушај појединих акционара да путем пуномоћја окупе око себе ситне акционаре да би постали значајнији фактор одлучивања. Тада је могуће да се због неповерења ситних акционара према непознатим понуђачима

⁸⁷ The Road to Europe: Ибид, р.3.

⁸⁸ Ибид.

⁸⁹ A. Berle And G. Means - The Modern Corporation and Private Property, 1932.

наиђе на неповерење да дају свој глас, или га пак дају менаџменту, о чему се стара Закон о привредним друштвима.

Често се указује на неке налазе о квалитету корпоративне контроле и заштити права власника акција, уз истицање да је уместо агенцијског проблема на релацији принципал - агент сукоб интереса лоциран и на релацији између екстерних и интерних власника (инсајдера). Исто тако, тврди се да су интерни власници неретко у коалицији са менаџментом и настоје да имају доминантну позицију у одлучивању.

Релација која постоји између квалитета корпоративног управљања и нивоа заштите власничких права је веома сложен проблем. Њега карактерише постојање доста међуусловљености на релацији: квалитет корпоративног управљања - ниво заштите права власника акција - ефикасност финансијског тржишта. А, глобални разлог због којег је процес корпоративног управљања постао дежурна тема реформе компанијских закона како развијених, тако и земаља у развоју и транзиционих земаља, јесте развој финансијских тржишта и њихова глобализација.

Дода ли томе да су компаније све оријентисаније на међународна тржишта, постоји објективна потреба за унапређењем заштите интереса и права акционара. За ове интересе и права каже се да су све угроженији у разуђеном власништву, због чега се оправдано поставља питање како те интересе и права заштитити. Али, и поред тога што је реч о сложенем проблему, мишљења смо је кључ решења у ефикасној контроли менаџмента. Тај механизам контроле мора својим благовременим сигналним дејствима да буде у функцији остваривања циљева власника капитала, а начин постизања ових циљева је унапређење мониторинга од скупштине акционара, а и других института контроле: надзорног одбора, независних директора, одбора за ревизију, независних ревизора, интерних ревизора и других експерата.

Унапређење корпоративног управљања у нашим условима требало би да буде подстицај за исказивање потребе да наша предузећа побољшају приступ домаћим и страним финансијским ресурсима. Наша предузећа морају бити добро вођена и пословати на начин уобичајен и препознатљив потенцијалним инвеститорима, поготово ако желе да посредством европских интеграција да наступе на светским финансијским тржиштима. Али, квалитетно корпоративно управљање везано је, не само за страна улагања, већ и за проширење домаћег тржишта капитала и привлачење домаћих инвеститора, а за то је потребан одговарајући амбијент пословања. Многе од карактеристика постојећег пословног амбијента могу се сагледати и посредством табеле.⁹⁰

Табела бр. 7: Регулатива услова за пословање у одабраним земљама Европе

Земља	Лакоћа пословања	Покретање посла	Дозволе и одобрења	Запошљавање и отпуштање	Регистрација имовина	Доступност кредита	Заштита инвеститора	Плаћање пореза	Прекогранична трговина	Примена уговора	Затварање посла
Естонија	16	43	9	111	29	48	27	18	14	19	42
Мађарска	52	72	119	85	96	24	84	98	38	31	50
Бугарска	62	80	118	90	62	46	54	78	45	79	56
Словенија	63	78	48	133	88	57	46	77	63	85	69
Румунија	78	8	86	149	114	74	44	116	72	65	102
БЈРМакед.	81	114	64	123	73	53	30	58	96	111	109
БиХ	87	123	141	95	132	9	77	46	122	72	58

⁹⁰ Dirk Reinerman, Од дијагностике до реформе, Први симпозијум СРР РС - Корпоративно управљање, Бања Врућница, 2006. године, стр. 60.

СЦГ	92	35	130	61	103	99	45	74	123	110	90
Албанија	117	108	131	127	66	41	136	132	100	113	73
Хрватска	118	103	148	109	99	131	135	85	109	43	66

Дати подаци у табели показују да стање пословног амбијента у Србији и БиХ није задовољавајући. Стање у око 150 земаља према различитим критеријумима у заглављу ове табеле показује да је Србија заједно са Црном Гором по:

- лакоћи пословања, на 92, а БиХ на 87. месту,
- покретању послова, на 35, а БиХ на 123. месту,
- питању добијања разних дозвола, на чак 130, а БиХ на 141. месту,
- условима запошљавања, на 61, а БиХ на 95. месту,
- регистрацији имовине, на 103, а БиХ на 132. месту,
- доступност кредита, на 99, а БиХ на 9. месту,
- заштити инвеститора, на 45, а БиХ на 77. месту,
- плаћању пореза, на 74, а БиХ на 46. месту,
- прекограничној трговини, на 123, а БиХ на 122. месту,
- примени и поштовању уговора, на 110, а БиХ на 72. месту,
- затварању посла, на 90, а БиХ на 58. месту.

Према претходно датим карактеристикама, које одсликавају пословни амбијент појединих земаља, можемо рећи да за побољшање корпоративног управљања нису довољни само напори унутар предузећа, јер побољшању корпоративног управљања допринос дају и решења, као што су: спољна важећа правила, закони и институције, што заједно обезбеђује конкурентни амбијент пословања. У њима се путем разних механизма дисциплинују играчи унутар предузећа и они на тржишту да се придржавају успостављених правила, путем антимонополске регулације, правне заштите власничких права, рачуноводствене и ревизорске регулације, добро уређеног финансијског система, стечајног законодавства и антикорупцијске политике.

3.3.2.2. Токови финансирања и корпоративно управљање

Ако се прихвати факат да се под корпоративним финансирањем подразумева праћење токова средстава предузећа и одлука које утичу на те токове, истовремено указујемо на и висок степен корелације између корпоративног финансирања и корпоративног управљања, поготову што се та утакмица одвија на уређеном подручју економских активности. А на питање ко су учесници те утакмице, одговарамо да их има више, а уобичајено их сводимо на четири, односно на оне који су:⁹¹

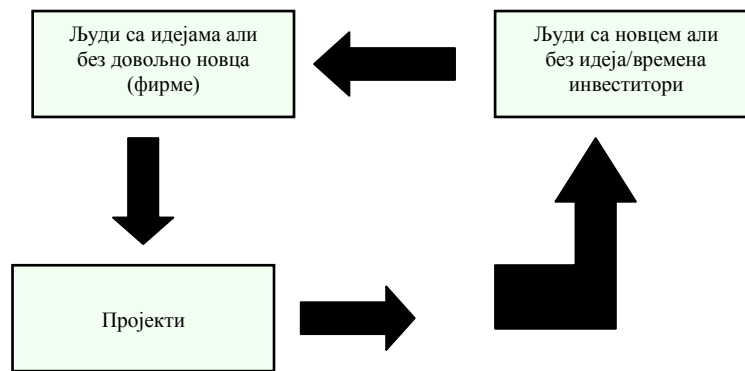
- без вишка новца и без идеја,
- са вишком новца, али без идеја или времена,
- са идејама, али без довољно новца и
- са идејама и са новцем.

Наше интересовање, у оквиру дисертације, тражи да пажњу усмеримо на интеракцију другог и трећег учесника на тржишту, па то и илуструјемо датим графиком.⁹²

⁹¹ Troy A. Adair, Ir: Corporate Finance Demystified, McGraw - Hill, New York, 2006. p. 3.

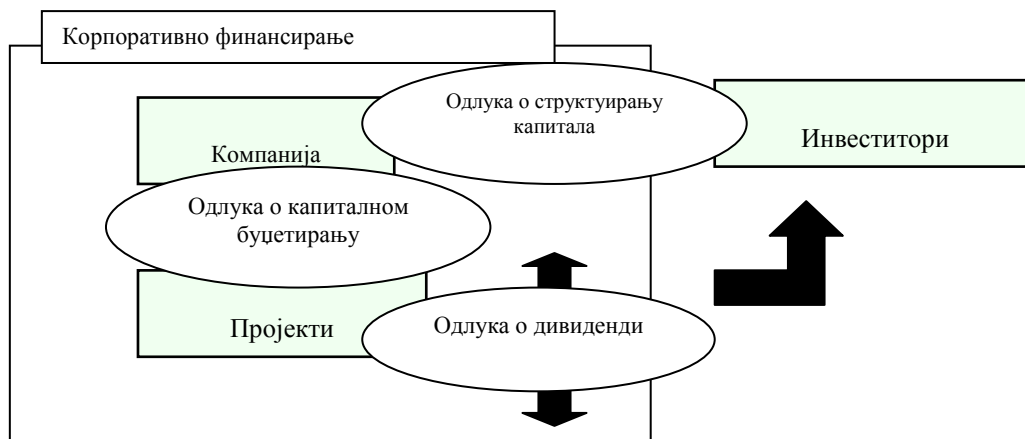
⁹² Ибид, стр.5.

Слика бр. 3. Примарни готовински токови финансирања

Инвеститор је, заправо, тај други учесник, док је трећи компанија која може закључити обострано користан уговор, према којем ће инвеститор улагати вишак новца који има, а компанија ће тај новац пласирати у пројекте из којих ће приливе из пројеката користити за отплату дуга, односно приноса на улог инвеститора. Веома важна питања која се овде постављају су: како се управља тим средствима, ко доноси одлуке у предузећу, које су процедуре доношења одлука, тј. какво је корпоративно управљање, због тога што је реч о три битне (стратешке) одлуке које се доносе у предузећу, чије последице су пресудне за будућност предузећа. Илустрација тога је наредни график.⁹³

Слика бр. 4: Формални називи одлука корпоративног финансирања

Иначе, док инвеститори тачно знају колико ће платити за акције или обвезнице предузећа, немају информацију о томе колико ће и када добити уложени новац. Свакако да извесност/неизвесност колико ће се и када уложено вратити назад зависи од квалитета корпоративног управљања предузећем. Овде, пре свега, мислимо на први агенцијски проблем у предузећу, који се тиче односа између власника капитала и менаџмента.

Елаборацију смо започели, с једне стране, са учесником који је без идеје и са учесником који има идеје али је без довољно новца с друге стране, поставља се питање природе агенцијског проблема који се у тим односима стално поставља. Типичан пример могућег сукоба је случај када менаџер компаније уместо економичнијег (очекивање власника) набави луксузан аутомобил за фирму. И тада када акционари не предузимају мере ради спречавања неоправданог разметања менаџера корпорације, оне често постају мета покушаја преузимања, па нови

⁹³ Ибид, стр. 9.

власници унапређење пословања таквих предузећа обично врше променом менаџмента. Предузеће је, каже се, синтеза производног, тржишног и финансијског аспекта, а финансијски аспект најближи је том изразу, јер се темељи на спознаји да све остварене пословне и развојне одлуке имају финансијске импликације, односно да се одражавају на:

- биланс успеха као основе сагледавања приносног положаја (резултат),
- биланс стања као основ сагледавања финансијског положаја (имовину) и
- биланс токова готовине (нето готовински ток).

3.3.2.3. Финансијски извештај као показатељ корпоративне моћи

Напред извршена анализа омогућује констатацију о томе како су финансијски извештаји незаобилазан извор информација и поуздан механизам контроле, те мониторинг управе предузећа од стране његових власника капитала. Ови извештаји су веома поуздана основа за спознају перформанси предузећа и сагледавање степена остварења његових циљева, који су најчешће повезани с циљевима управљања, а који треба да дају одговор на питање сврхе постојања предузећа.

У појединим земљама и од стране одређених аутора различито се дефинишу циљеви предузећа. Неки од њих као основни корпоративни циљ предузећа виде максимирање богатства акционара (акционарске вредности), који се појављује у литератури и у многим кодексима широм света.

Међутим, нагласак на максимирање акционарске вредности није спречио јачање нагласка на другим корпоративним циљевима (нпр. максимирање добитка). Тако, као саставни део фундаменталних циљева предузећа, многи кодекси посматрају социјалне, економске и еколошке циљеве. Кодексима се посебно наглашава потреба да предузећа послују у интересу власника, као и других заинтересованих учесника (поверилаца, запослених, државе и сл.), да би се осигурала његова дугорочна одрживост. Иначе, инсистирање на повећаном броју циљева може се наћи и у OECD-им Ревидираним смерницама за мултинационалне компаније из 2004. године и предложеним изменама Акта о компанијама Уједињеног Краљевства, те у King II извештају.⁹⁴

За праву спознају остваривања циљева предузећа, она су предмет пажљивог посматрања и процене од стране заинтересованих стејкхолдера. За то су, али не и једини извор добрих информација о квалитету корпоративног управљања остварене перформансе предузећа засниване на приказима у финансијским извештајима. И поред тога што су ови извештаји окренути прошлости и присутности неких теоријских ставова да се на бази прошлих информација не могу доносити одлуке за будућност, у нашим условима транзиције и неразвијености и неефикасности финансијског тржишта,⁹⁵ па и код других тржишта (рада, добара и услуга) тренутно не постоји погоднији извор.⁹⁶ Али, пошто је и самој будућности иманентна

⁹⁴ OECD Principles of Corporate Governance – 2004. Edition, Principles de gouvernement d'entreprise de l'OCDE – Edition, 2004. Мисија ОСБС-а у Србији и Црној Гори, Сектор за економска питања и политику животне средине, Креатива, Београд. 2004.

⁹⁵ Јовановић Шкарић, др Ката: Рачуноводствена мерила перформанси предузећа, VIII Конгрес Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, Бања Врућица, 2004, стр. 210.

⁹⁶ Само код ефикасних финансијских тржишта цене хартија од вредности одражавају све јавно расположиве информације о економији земље, финансијским тржиштима и појединим предузећима. За наша тржишта, која су у настајању, не може се рећи да су ефикасна па стога и њихове цене хартија од вредности не одражавају објективну вредност, нити пак квалитет корпоративног управљања у предузећу.

неизвесност, логично је претпоставити да се и сама будућност не може прогнозировать и претпоставити без познавања прошлости и садашњости, и кад је реч о предузећу.

Иначе, за изражавање успешности корпоративног управљања могу се користити показатељи приносног и финансијског положаја предузећа. Иако важни индикатори квалитета корпоративног управљања, ови извештаји ипак нису довољни за употпуњавање праве слике о предузећу. Ту слику о успешности предузећа употпуњује нето готовина (кеш) коју предузеће генерише, заједно са осталим информацијама и квалитет корпоративног управљања.

За правилно алоцирање ресурса предузећа ради остваривања циљева предузећа неопходно је на основу финансијских извештаја и сагледаног приносног, имовинског и финансијског положаја донети одговарајуће пословне одлуке. Осим недостатака информација из финансијских извештаја о циљевима унапређења квалитета корпоративног управљања, поред познавања стања привреде земље, делатности и гране у којој предузеће ради и инструмената анализе, управа треба да познаје и ограничења исказне моћи финансијских извештаја. Па, ако је врхунски циљ предузећа остваривање добитка у дужем року, онда доносиоци пословних одлука морају уважавати чињеницу да на величине од којих зависе одређени показатељи у великој мери утичу и рачуноводствене политике, јер је рачуноводствена добит обликована у складу са билансно-политичким циљевима предузећа. Недостаци овог показатеља могу се отклонити информацијама о подацима из биланса готовинских токова, покривености нето добитка нето готовином.

Сетом информација из финансијских извештаја може се видети корпоративна моћ предузећа и њена разуђеност, односно да ли се она налази у скупштини акционара односно надзорном одбору, или код независних или извршних директора. Но, без обзира на то где је концентрисана највећа корпоративна моћ, финансијски извештаји могу успешно послужити за унапређење позиције власника капитала и његове заштите интереса у односу на управу предузећа.

3.4. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА У ФИНАНСИЈСКИМ ИЗВЕШТАЈИМА: ОД НОРМАТИВНОГ КА СТВАРНОМ

3.4.1. Елементи корпоративног управљања и финансијско извештавање

Од количине и квалитета расположивих информација зависи успех менаџмента у одлучивању и систематској контроли пословно финансијских процеса предузећа, јер процес управљања предузећем заправо и представља рад са информацијама. Оне су постале главни фактор активности и стратешки ресурс пословних система. Успешно управљање пословним системима, у том смислу, тешко се може замислити без располагања великим обимом релевантних и поузданих информација, било да оне потичу из окружења или из самог пословног система. Промене на тржишту роба, капитала и рада, које су узроковане појачаном интернационалном и националном конкуренцијом, убрзаним технолошким и друштвеним променама, порастом међународног знања, преображајем друштвених структура, повећањима у аутоматизацији и механизацији пословања, строжим

правним захтевима и слично, интензивирале су потребу за повећаним обимом информација.

Пословни системи се, у тим и таквим условима, постављају као самостална пословно финансијска и правна целина коју њен менаџмент води и усмерава ка жељеном циљу, који је детерминисан опстанком, растом и развојем. Ова одређења жељеног циља подразумевају рентабилно обављање пословних активности, у условима нужног одржавања ликвидности и здраве финансијске структуре. Рентабилност пословног система се, сходно томе, поставља у центар збивања укупних активности његовог менаџмента, који води и усмерава пословни систем тако што непрекидно предвиђа његову рентабилност и рентабилност његових делова, објеката и сегмената активности и прати њихова остварења. Како што је већ наглашено, мерење рентабилности проблем је рачуноводственог информационог система, који посредством финансијског и управљачког рачуноводства функционише као целина. Таква структура рачуноводственог информационог система базирана је на потреби за стварањем информационе основе за обављање активности различитих интересних група изван (екстерних корисника) или унутар пословног система (интерних корисника). И, док се први корисници интересују за пословно-финансијски живот предузећа, интерни корисници, првенствено менаџери, имају обавезу и интерес да воде предузеће ка жељеном циљу.

Иначе, екстерни корисници добијају информације посредством финансијских извештаја у облику: биланса стања, биланса успеха, извештаја о новчаним токовима, извештаја о променама на капиталу. Сви ови извештаји обавезно су праћени напоменама и продукт су рачуноводственог информационог система, односно финансијског рачуноводства.

Екстерни корисници су: садашњи и потенцијални акционари, инвеститори, кредитори, пословни партнери, држава, запослени и остала друштвена јавност. Информације које садрже финансијски извештаји задовољавају специфичне потребе ових корисника, који на основу њих доносе пословне одлуке и усмеравају активности предузећа ка будућности. Основ за доношење економских одлука о: инвестирању и дезинвестирању, одобравању кредитних аранжмана по износу рочности, закључивању уговора о међусобном снабдевању у различитом временском трајању, испоруци производа и сл., заправо су финансијски извештаји.

И топ менаџмент пословног система, који се налази у улози агента постављеног од стране власника да рационално управља повереним капиталом заинтересован је за информације садржане у датом сету финансијских извештаја. А, анализа успешности-рентабилности таквог управљања, финансијског положаја и потенцијала предузећа и промена финансијског положаја базирају се на финансијским извештајима, који захваљујући свестраној анализи представљају две стране једне медаље. „Без анализе нема ваљаних пословних и финансијских извештаја, а без пословних и финансијских извештаја нема потребе за анализама.“⁹⁷

Информациони интерес топ менаџмента, важно је нагласити, не исцрпљује се само на информацијама садржаним у поменутом сету финансијских извештаја продуктованих од *финансијског рачуноводства*. То из разлога што су топ менаџменту потребне и друге информације које су по квалитету, квантитету, учесталости и начину припремања, као и презентацији другачије од оних које обавезно продукује финансијско рачуноводство. Реч је, у ствари, о информацијама које употпуњавају информациони јаз између информационе понуде финансијског рачуноводства и информационих потреба за усмеравањем и вођењем предузећа ка остварењу постављених циљева.

⁹⁷ Малешевић, Ђ., Вранковић, М., „Пословна анализа“, Универзитет у Новом Саду, Економски факултет Суботица, 2007., стр. 258.

Сазнање о дубини поменутог јаза постају јаснија када се узму у обзир информациони захтеви средњег и нижег нивоа менаџмента, који се фокусирају на ужа подручја одговорности пословног система и чији допринос остварењу његових циљева као целине је мали, за које су информације финансијског рачуноводства готово периферне.

Као што је познато, менаџмент пословног система чине менаџери на врховном, средњем и оперативном нивоу његове организационе и управљачке структуре. Исто тако, познато је да на свим овим нивоима постоји потреба за диференцирањем надлежности и одговорности за доношење релевантних одлука, које не утичу само на одређени ниво већ на све нивое менаџмента предузећа. Иначе, сви нивои менаџмента у пословном систему, поред одлучивања, обављају у друге управљачке активности, као што су: планирање, контрола, организовање, комуницирање и мотивисање. А, информациону основу за обављање укупних управљачких активности предузећа чини *управљачко рачуноводство*, и то као интерно оријентисани део рачуноводственог информационог система.

У процесу планирања управљачко рачуноводство обезбеђује информације које помажу при одлучивању о томе које производе продати и по којим ценама, како поставити оптимални асортиман, на којим тржиштима наступати, какву политику набавке водити, које капиталне пројекте изабрати и сл.⁹⁸ Поступком израде тзв. краткорочних планова-буџета ово рачуноводство омогућује превођење уопштених планова, стратегија и политика у бројчане пројекције преко којих се сагледавају финансијске последице пројектованих пословних, финансијских и инвестиционих активности и процењује оправданост њиховог предузимања на нивоу предузећа и његових делова. Улога контролинга као система обједињавања: подсистема планирања и контроле и информационог система незаменљива је, јер он обезбеђује извесност прогноза и програмске циљеве којима се стратешко и оперативно планирање могу транспарентно остварити.⁹⁹

У контроли, као фази управљачког процеса, информације управљачког рачуноводства су од огромне важности и то из разлога што оно преко припреме појединачних, парцијалних и глобалних планова (буџета) у фази планирања поставља критеријуме и мерила за поређење. Оно, исто тако преко мерења остварења обезбеђује извештаје који су методолошки подударни, а самим тим и упоредиви са буџетима по разним основама економичности и рентабилности, идентификујући на тај начин девијантне појаве које се квантификују кроз одступања по местима, времену и одговорности и предузимајући корективне акције. Мере корекције првенствено су оријентисане ка одржавању остварења на буџетираним вредностима, а исто тако и на корекцију самих буџета, нарочито ако је дошло до промена полазних претпоставки. Приликом анализе утврђују се само одступања, односно примењује се концепт управљања путем изузетка и, како је већ наглашено, овде контролинг долази до пуног изражаја јер „...доприноси развоју контроле, а посебно користи анализи у сазнању узрока који доводе до одступања и приближава их менаџменту ради одлучивања.“¹⁰⁰

Као фаза управљачког процеса, организовање одређује структуру и односе елемената организационе структуре предузећа, па управљачко рачуноводство мора бити организовано према захтевима конкретне организационе структуре, али истовремено оно упозорава креаторе организационе структуре на могуће нелогичности. Веза између организације и управљачког рачуноводства проистиче из

⁹⁸ Drury, C., *Management and Cost Accounting*, International Thomson Publishing Company, London, 1977., p. 14-15.

⁹⁹ Малешевић Ђ., Вранковић М.; Ибид, стр. 23.

¹⁰⁰ Ибид, стр. 27.

тога што је организациона структура оквира за поделу надлежности и одговорности, као и за специјализацију, а улога управљачког рачуноводства у процесу обликовања интерног рачуноводственог извештавања да ове односе прецизније детерминише.

Поступком усклађивања појединачних, парцијалних и општих буџета појединих елемената организационе структуре у фази планирања, односно припремањем и презентовањем извештаја о остварењима у фази контроле, управљачко рачуноводство на својеврстан начин обезбеђује комуникацију и пренос инструкција и информација по свим хоризонталним и вертикалним правцима (од дна ка врху, одозго према доле и попречно по хоризонтали предузећа), али и између предузећа у ланцу снабдевања. Систем мотивације менаџера и других запослених ради остваривања постављених циљева, глобалних стратегија и праваца развоја (уз остваривање и сопствених циљева) базира се на информацијама управљачког рачуноводства. Ово рачуноводство омогућава мерење перформанси делова предузећа и менаџера, као њиховог доприноса остваривању циљева предузећа као целине. Тиме се оно намеће као незаменљив информациони ресурс у доношењу одлука о стимулисању група и појединаца.

Иначе, познато је да све фазе управљачког процеса које су информационо подржане рачуноводственим информационом системом, али и нефинансијским информацијама, подразумевају доношење низа стратешких и оперативних одлука од стране менаџера на свим нивоима управљања. Те одлуке односе се, пре свега, на производ, цене и асортиман, просторни и временски распоред производње, залихе, кредитирање купаца, капитална улагања, реконструкцију постојећих и изградњу нових капацитета, спајање или припајање предузеће или делова, начин предузимања корективних акција, стимулисања менаџера и сл. Менаџери су, у процесу доношења одлука, принуђени да планирају своје активности у складу са обимом пренетих надлежности и одговорности, ради предвиђања настанка могућих проблема, као и за благовремене припреме њиховог решавања, али и да прате остварења како би имали прави увид у то да ли се остварења одигравају на нивоу планираних вредности.

3.4.2. Финансијски инструменти према МСФИ/МСР

Са применом фер вредности за финансијске инструменте отпочело се крајем 90-тих година 20. века у САД. Тај догађај представљао је револуционарно откриће примењено у оквиру неколико FASB-их стандарда, односно:

- SFAS бр. 115, Рачуноводствени третман улагања у дужничке и власничке ХоВ,
- SFAS бр. 133, Рачуноводствени третман улагања инструмената и хеџинг активности (FASB) и
- SFAS бр. 157, Вредновања по фер вредности.

Иначе, IASB, користећи искуства у стандардизацији рачуноводства финансијских инструмената у САД-у, донео је скуп стандарда који се односе на финансијске инструменте и то:

- МРС 32 - Финансијски инструменти: објављивање и приказивање,
- МРС 39 - Финансијски инструменти: признавање и одмеравање и
- МСФИ 7 - Финансијски инструменти: обелодањивање.

Сматрамо да је најзначајнији дOMET поменутих стандарда у томе што се они обухватити кроз следеће две димензије, односно:

- класификација финансијских инструмената и

- вредновање применом фер вредности.

Надаље ћемо обрадити питања која објашњавају МСФИ/МРС, уз напомену да многа решења из ових стандарда имају доста сличности и решења која у овој области нуди амерички FASB. Тако, *класификација финансијских инструмената* у МСФИ/МРС нема своју теоретску заснованост, јер познати аутори из рачуноводства прихватају основе класификације презентоване кроз рачуноводствене стандарде,¹⁰¹ без критичког осврта, али и без амбиција да дају свој допринос разврставању финансијских инструмената, да би тиме унапредили ову сложу проблематику. Ова класификација финансијских инструмената, по генези настала почетком '60-тих година 20. века, ослањала се на уопштена достигнућа у оквиру рачуноводствене теорије у целини и без посебног осврта на финансијске инструменте. Тако лежеран третман класификације финансијских инструмената од стране рачуноводствених теоретичара тог времена, налази се у чињеници да су кључни проблеми признавања и вредновања финансијских инструмената новијег датума, односно лоцирају се на '90-те године 20. века и да је класификација директна последица донетих стандарда (SFAS No. 115, SFAS No. 133 из 1998. и МРС 32 и МРС 39 из исте године), због чега теоретичари (предухитрени ургентним потребама пословне праксе и одговором професионалне регулативе) нису објективно могли да се класификацијом финансијских инструмената баве изван домена који је у регулативи присутан. Разлог је и у наслеђеном традиционализму рачуноводствених теоретичара, где се рашчлањавање и приказивање билансних позиција дугује "...захтеву за верним и јасним приказивањем годишњег закључка, а нарочито имовинске ситуације предузећа, пре свега, сврсисходно рашчлањавање и адекватну форму и начин приказивања имовине, капитала, и обавеза."¹⁰²

У том смислу, категоризација финансијских инструмената обухватала је добро познате инструменте са утемељеним обрасцима понашања у рачуноводству (акције и обвезнице других компанија), које су се приказивале у оквиру дугорочне или краткорочне, пре свега, обртне имовине. У исто време, емитовани хибридни инструменти (конвертибилна обвезница и обвезница са опцијом опозива), били би третирани искључиво као обавезе, а дериватни инструменти нису класификовани као билансне позиције, већ као ванбилансна актива или пасива. Из тих разлога се каже да је традиционална класификација непотпуна, неодређена и у практичном смислу неоперативна, јер већину нових финансијских инструмената (опције, фјучерси, форварди, свопови и сл.) није могла да уклопи у постојеће критеријуме класификације, због чега им је додељивала ванбилансни третман. Сви ови инструменти, без обзира на начин класификације, били су вредновани применом јединствене мерне основице, односно набавне вредност (историјски трошак). На тај начин је традиционална класификација испунила захтев за јасним приказивањем биланса, али није имала утицај и на вредновање, па је као одговор на променљиви пословни амбијент у контексту глобализације финансијских тржишта настала нова модерна класификација финансијских инструмената. Модерна класификација почива на новим захтевима и циљано је постављена у контекст вредновања финансијских инструмената.

Темељни постулат МРС 32 и 39 је да се сва финансијска актива, укључујући и дериватне инструменте, признаје у билансу стања, а такође, и све финансијске

¹⁰¹ Више о томе видети у следећим радовима: Meigs, Robert F., Meigs, Marry A., Bettner, Mark, Whittington, Ray, *Financial Accounting*, Mc Graw Hill, Boston, Massachusetts, 1498, стр. 307, и Brownlec, Richard, E., Ferris, Kenneth R. i Maskins, Mark E. *Corporate Financial Reporting*, McGraw Hill, Boston, 2001, стр. 305, Scott, Willmm R. *Financial Accounting Theory*, Prenlice Hall. Toronto, 2003, стр. 218.

¹⁰² Ранковић, др Јован, „Теорија биланса“, Економскн факултет, Београд, 2003, стр. 273.

обавезе, укључујући и деривате признају се у билансу стања.¹⁰³ Значај ове претпоставке је да се бавила искључиво разврставањем базичних врста финансијских инструмената (акција и обвезница), а дериватне инструменте, због различитог обрасца понашања разврставала је као ванбилансну активу и пасиву. Значај МРС 32 и МРС 39 био је у томе, што су по први пут у рачуноводственој пракси на један конзистентан начин укључени сви финансијски инструменти у биланс стања. Њена директна зависност од вредновања је друга одредница савремене класификације финансијских инструмената, што је и наглашено од стране једне од највећих рачуноводствених и ревизорских компанија у препорукама за примену нових рачуноводствених стандарда: "Рачуноводствени третман финансијске активе и финансијске пасиве (као финансијских инструмената), после иницијалног вредновања, зависи од начина на који су ови инструменти разврстани."¹⁰⁴ Значај рашчлањавања позиција финансијских инструмената у активи или пасиви је у чињеници да свака рачуноводствена ставка подлеже вредновању како у моменту набавке средства или креирања обавезе, тако и у накнадном моменту (на дан биланса). По МРС 39 - Финансијски инструменти: признавање и одмеравање, финансијску активу или имовину чине категорије, као што су:¹⁰⁵

- финансијски инструмент по фер вредности кроз добитак или губитак (financial assets at fair value through profit or loss, FVTPL),
- финансијски инструмент који се држи до доспећа (held to maturity, HTM),
- зајмови и потраживања (loans and receivables) и
- финансијска имовина расположива за продају (available for sale, AFS).

Насталим изменама (ревидирањем) МРС 39 (2004, а ступиле на снагу 2005), било је дозвољено правном лицу да означи било које финансијско средство или финансијску обавезу приликом почетног признавања као елемент који треба да се одмерава по фер вредности са променама кроз добитак или губитак. За ту сврху, да би се наметнула дисциплина за ову категорију, ревидирани МРС 39 захтева да правно лице не може инструмент који је једном класификован у овој категорији да накнадно рекласификује. То зато што класификација и одабир одговарајуће категорије нису последица слободног менаџерског избора, већ су засновани на чињеницама које чврсто потврђују да се средства из ове категорије често продају и купују и да менаџмент мора имати намеру да овим инструментима остварује добитке кроз краткорочне флукуације у цени дилерске марже.¹⁰⁶

Дакле, та позитивна намера менаџмента је битан критеријум класификације финансијских инструмената и у категорији задржаних до доспећа (HTM, held to maturity). Тако нпр., доказ позитивне намере за инструменте задржане до доспећа значи да се инструмент неће продати, иако су се услови на финансијском тржишту изменили (пад каматних стопа, пораст вредности обвезница и сл.), или ако су се услови ризика тог инструмента изменили у односу на тренутак када је прибављен. Поред тога, финансијски инструмент неће бити продат нити уколико је дошло до нарушавања ликвидности предузећа и повећаних потреба за ликвидним средствима. Но, реализација ове намере зависи и од тога да ли постоје нека системско-правна ограничења којима је компанија изложена, када компанија по сили закона мора све инструменте, па и оне из категорије задржаних до доспећа продати како би измирила обавезе. Пошто се на ову категорију не примењује фер вредност при

¹⁰³ Price Waterhouse Coopers, Financial Instruments, 2004, стр 1.

¹⁰⁴ Ибид.

¹⁰⁵ IASB, Међународни стандарди финансијског изештавања (IFRSs), 2005, превод СРСС, друга књига, пар. 9, стр. 538. и пар. 45, стр.550.

¹⁰⁶ Ибид, стр. 569.

накнадном вредновању, већ амортизацијска цена, MPC 39 тражи рекласификацију свих инструмената из ове категорије, када је правно лице у текућој години (или у две узастопне године) продало више него безначајан износ ових средстава. Исто тако, позитивна намера мора постојати и када се инструмент одређује као део категорије зајмова и потраживања, где се ради о намери да одобрени зајам или неко потраживање задржи до рока његовог доспећа на наплату и на тај начин оствари економску корист. Иначе, одобрени зајмови и потраживања билансирају се применом номиналне, уговорене вредности уз уважавање временске вредности новца, када је реч о дугорочним зајмовима и уз примену теста умањења вредности на билансни дан. Овде посебну пажњу привлачи категорија финансијских инструмената класификованих као расположиви за продају, као прелазна категорија, коју менаџмент користи за сврставање инструмената за које у тренутку прибављања нема јасну намеру да ли да их прода или задржи до доспећа. Ови финансијски инструменти вреднују се применом фер вредности са променама које се односе на посебну позицију капитала. Ова категорије (AFS) је уступак који су доносиоци стандарда направили према финансијским институцијама чија је критика тада била усмерена на то да примена фер вредности изазива варијабилност укупног резултата, повећавајући цену капитала и ризик инвестирања у ове компаније, па је разврставање у оквиру ове категорије (AFS), прагматично решење које омогућава да се промене фер вредности финансијских инструмената исказују као засебна ставка у оквиру сопственог капитала, а не у билансу успеха.

Модерна класификација односи се, исто тако, и на проблем разврставања финансијских инструмената на обавезе и капитал, а обавезе се разврставају на две категорије: обавезе по фер вредности и остале обавезе. Тако, финансијска обавеза по фер вредности кроз добитак или губитак представља обавезу код које постоји јасна намера менаџмента да их прода, као што су обавезе по основу деривата, док категорију осталих обавеза чине дугорочни банкарски кредити и дугорочне обавезе по основу емитованих обвезница. И док се прве обавезе вреднују по уговореној номиналној вредности, докле се друге вреднују по амортизацијској вредности. Врсту посебних проблема у класификовању финансијских инструмената на обавезе и капитал чини емитовање хибридних финансијских инструмената (опозиве и конвертибилне обвезнице), који могу имати симултана обележја обавеза и капитала. По мерилима рачуноводствених стандарда, емисија и продаја опозивних обвезница евидентирају се као обавеза за предузеће емитента, јер представљају облигације да се изврши трансфер економских користи под условима који су за емитента неповољни. Критериј опозива онемогућава конверзију обвезница у обичне акције, па код ове врсте емитованих и продатих обвезница ниједна компонента не може бити призната као део сопственог капитала предузећа. У односу на њих, емисија и продаја конвертибилних обвезница, због постојања опције њихове замене за обичне акције, пружа могућност да се једна од компоненти (конверзиони критериј) призна као део сопственог капитала, а не као обавеза. За конвертибилну обвезницу се каже да је еклатантан пример хибрида који се састоји од чисте обвезнице и опције конверзије у акције. А метод по којем ће се кореспондентни делови финансијског инструмента разврстати зависи од економске суштине саме трансакције, па ако је реч о конверзији обвезница у фиксни број обичних акција, вредност конверзије зависиће од тржишне цене акција, када карактеристику конверзије треба схватити као елемент капитала, а остатак вредности обвезнице као елемент обавезе.

Модерна разврставања финансијских инструмената у потпуности респектују намеру менаџмента, коју он исказује у тренутку прибављања финансијског инструмента, па како се намера може променити, стандардима се предвиђа да се на билансни дан преиспитају претходна намера менаџмента и могућност одржавања

класификације у континуитету пословања предузећа. То је значајно због тзв. комбинованог модела вредновања, који директно зависи од групе којој финансијски инструмент припада (зајмови и потраживања, AFS, FVTPL или HTM). Пошто постоји намера менаџмента да одређени инструмент разврста у поменуте категорије и тиме утиче и на избор основице за вредновање, тешко је превидети чињеницу да је дискрециони утицај менаџмента значајнији код савремене поделе финансијских инструмената. Наиме, његова намера увек се доводи у везу са коришћењем разумних процена, па треба имати у виду да се компанија инвеститор у избору финансијских инструмената служи принципима портфолио менаџмента, да диверзификацијом смањи ризик портфолија у целини, односно да обезбеди оптимални ниво ризика и очекиваног приноса. Намера менаџмента, међутим, није у потпуности субјективна и може се на задовољавајући начин предвидети јасним и прецизним политикама пласмана прецизираним у свим предузећима активним учесницима финансијских тржишта (банке, финансијске институције, осигуравајућа друштва и сл.). У правим политикама могуће је пронаћи разумне критеријуме којима се руководи менаџмент. Код савремене класификације финансијских инструмената проблем је у томе што је намеру као субјективну категорију тешко разумети и предвидети на одговарајући начин, чиме се и вредновање билансне активе таквих компанија, од стране финансијских аналитичара, усложњава.

Значајан наредни елемент на који се ревидирани MPC 39 односи је прецизније одређивање фер вредности, која се дефинише као "...износ за који средство може бити размењено, или обавеза измирена, између познатих, вољних страна у индиректној трансакцији."¹⁰⁷ Два нивоа параметара за одређивање фер вредности, односно инструмент који:

- се котира на активном тржишту вреднује се применом котиране цене и
- није котиран вреднује се неком од техника процене.

Котиране цене одмах се и редовно добијају на берзи, од дилера, брокера, или од индустријске групе и ова цена за средство које се држи је цена понуде, а за средство које треба да се стекне, то је цена тражње.¹⁰⁸ Методе и технике процене обухватају коришћење последњих трансакција између познатих, вољних страна или коришћење метода и техника процене које инвеститори на том тржишту користе. С тога, техника процене обухвата све факторе које би учесници на тржишту разматрали при одређивању цене и доследна је економским методологијама за одређивање цена.¹⁰⁹

Амерички стандард SFAS No. 157 - Вредновања по фер вредности, другачијом процедуром врши одређивања фер вредности. Овај стандард донет је 2006. године, а почео је да се примењује од новембра 2007. Овим стандардом одређена су три нивоа хијерархије инпута који се користе у вредновању по фер вредности, при чему је:¹¹⁰

- први ниво резервисан за котиране тржишне цене са активног тржишта као што су: NYSE (New York Stock Exchange), AMEX (American Stock Exchange) и NASDAQ (National Electronic Dealer Quotation Market),
- други ниво припада инпутима, као што су котиране цене сличног финансијског инструмента на активном тржишту, котиране цене сличног

¹⁰⁷ IASB, Ибид, 540.

¹⁰⁸ Ибид, 590.

¹⁰⁹ Ибид, 591.

¹¹⁰ Fujioka, T., Seko, Seitara, Hoontrakul, Pongsak, "The State of Fair Value Accounting, global financial crisis and Implications to Thailand", presentation at H.E.DPM Dr. Olarn at Sasin, 17. новембар, 2008, стр 7.

инструмента на тржиштима која нису активна, остали инпути (каматне стопе, стопе приноса, променљивост и сл.) и

- трећи ниво намењен за инпуте који чине део дискреционе одлуке менаџмента и процене о томе које би параметре тржишни учесници користили да би дошли до цене неког финансијског инструмента.

Рачуноводствени стандарди на глобалном нивоу, посебно када је реч о стандардима које доноси FASB или IASB, довели су до поделе финансијских инструмената у већи број категорија омогућавајући менаџменту вођење адекватне портфолио политике, као и политике управљања резултатом компаније, јер су начин вредновања и третман насталих разлика у вредновању базирани на одабраној класификацији инструмената. Применом софистицираног научног приступа вредновања названом фер вредност, с друге стране, добијен је један транспарентни систем извештавања о финансијским инструментима у условима када се обухватају као нормалне пословне околности. Како ће се овај систем извештавања о финансијским инструментима понашати у условима глобалне финансијске кризе, са којим ће се проблемима суочити рачуноводствена пракса, као и професионалне рачуноводствене организације, биће речи у наставку.

3.4.2.1. Последице редефинисања МСФИ/МРС за финансијске инструменте

Систем разврставања финансијских инструмената у активи финансијских докумената у Србији у категорије AFS и HTM (по билансном третману), омогућује институцијама да не осете све ефекте кризе, јер поменуте категорије не приказују ефекте на биланс успеха. Овде, међутим, треба поменути чињеницу да је у моменту редефинисања ових стандарда наш правилник о Контном оквиру био неусклађен са захтевима МРС 39, јер посебна категорија капитала која се користи за одлагање губитака (према Правилнику - ревалоризациона резерва), може имати само потражни салдо. Суштински, то значи да се сваки исказан губитак на акцијама или обвезницама разврстан као AFS одлаже на дуговну страну овог рачуна, све док се не искористи претходно формиран евентуални потражни салдо, а разлика иде директно у расходе, односно у биланс успеха. Дакле, ако на аналитичком рачуну за те акције или обвезнице није претходно била формирана ревалоризациона резерва са потражним салдом, цео обрачунати износ иде у расходе, чиме се и губици на финансијским инструментима у категорији AFS третирају перманентним и исказују као расход. Реч је о питању које је било разматрано и у упутству за примену МРС 39 (у тачки Е.4.10), где је разматрано да ли негативна резерва у капиталу може остати негативна, или је треба одмах признати као расходе. По том основу упутством је закључено да то што је резерва негативна, није налог да се приступи престанку њеног признавања и пребацивању њеног износа у расходе по основу обезвређености, јер ако не постоје објективни докази обезвређења, чињеница да је дошло до пада фер вредности финансијских инструмената на берзи не значи да су та средства обезвређена.

У кризним условима, амандмани на стандард МРС 39, опредељују се зато да је глобална криза изузетак због којег пад у вредности финансијских инструмената не треба третирајући као перманентан, него као привремен. С тим у вези, ове разлике би се могле одложити на ревалоризациону резерву са негативним салдом. Како у постојећем Правилнику о Контном оквиру такво решење није постојало, министар финансија Републике Србије је 24. децембра 2008. донео Правилник о изменама и допунама Правилника о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за

привредна друштва, задруге и друга правна лица и предузетнике у којем се мења назив групе 33 у Ревалоризационе резерве и нереализовани добици и губици и додају нови рачуни: 332 - Нереализовани добици по основу ХоВ расположивих за продају и 333 - Нереализовани губици по основу ХоВ расположивих за продају. Овим је салдо на рачуну 333 постао дуговни, а на рачуну 332 потражни, а као резултат поновног вредновања финансијских инструмената по фер вредности. Ова новина уведена је и за банке, тако да је Правилник о Контном оквиру и садржини рачуна у Контном оквиру за банке,¹¹¹ у оквиру класе 8, на рачунима групе 82, којом се исказују ревалоризационе резерве и нереализовани губици по основу ХоВ расположивих за продају, предвидео поред рачуна 821 и 822 за исказивање позитивних ефеката промене фер вредности ХоВ и остала средства у складу са МСФИ/МРС и рачун 823, на коме се исказују нереализовани губици по основу ХоВ расположивих за продају, у складу са МРС 39. Поменути изменама подзаконских аката омогућено је нашим привредним друштвима и банкама коришћење алтернатива које нуде амандмани на МРС 39 и МСФИ 7.

У случају кредитних активности, банке у нашој земљи одобравају класичне форме кредита за које не постоји секјуритизација као могућа опција, због чега су ови кредити добро обезбеђени од ризика и налазе се разврстани као категорија „Зајмови и потраживања“. Због свела напред реченог, промене у стандарду не могу се примењивати на финансијски сектор у Србији, јер за то не постоје одговарајуће врсте кредита добијених секјуритизацијом, с тим што се амандманима дозвољава рекласификација акција које се држе у категорији AFS, ако менаџмент покаже намеру да их више не утужује на краткорочној основи. Мишљења смо да би већи број брокерских кућа, банака и инвестиционих фондова могао да искористи наведену алтернативу, један од учесника на финансијском тржишту закључује, „...ово би био само опасан привид, јер губици који су настали у портфељу представљају резултат пословних операција, јер ако се постигне да се губици у финансијским извештајима не виде, не значи да они не постоје.“¹¹²

3.5. МСФИ И КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ: СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ПРОИЗВОДНИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ

3.5.1. Модели корпоративног управљања

Концепт корпоративног управљања може се, сасвим сигурно, рећи дефинише управљање корпорацијама, као основним пословним облицима, још од краја XIX века. У пракси се систем управљања схвата као сет правила којима се регулишу међуљудски односи и процес доношења одлука у оквиру неке организације. Та правила одражавају циљеве организације, њену величину, као и сектор у коме организација функционише. Она укључује и макро услове, као што су: култура, правни и политички систем и сл. Ако покушамо са груписањем модела управљања на различите групе, доћи ћемо до сазнања да сваки национални систем има своје специфичности, при чему су национална култура и систем њених вредности доминантни, што је веома често од пресудне важности за било какво груписање.

Посао економиста је да се баве активностима рационалног алоцирања

¹¹¹ „Службени гласник РС“. бр 98/2007, 57/2008 и 3/2009.

¹¹² Ибид.

ресурса корпоративног управљања, са нагласком на "...институције које утичу на начин на који пословне корпорације алоцирају ресурсе и принос."¹¹³ И Светска банка то чини на сличан начин схватајући корпоративно управљање, као "...организацију и правила која утичу на очекивања у вези с вршењем контроле ресурса у фирмама."¹¹⁴ Управљање се данас схвата као институционални оквир којим се "...одлучује о интегритету трансакције."¹¹⁵ Поставља се, међутим, питање до ког нивоа/обима институционална перспектива има кредибилитет у оквиру неокласичне економије, поготово кад институције у данашње време и не значе много. И поред ограничења у теорији, о институцији корпоративног управљања се може наћи у многим радовима под утицајем неокласичних размишљања, у којима се говори о власничкој структури, која се сматра основном одредницом корпоративног управљања и понашања.¹¹⁶ Посредством међусобних односа структуре, понашања и успешности, дефинише се основни сет услова, који одређују структуру корпоративног власништва, у оквиру које учесници одређују корпоративно понашање и корпоративну успешност.¹¹⁷

У односу на економисте који су највише заинтересовани за алокацију ресурса, представници правне науке су више заинтересовани за законодавство и регулативу којом се регулише низ друштвених односа које законодавство дефинише као систем корпоративног управљања. Ово управљање се више бави могућношћу и положајем спровођења припадајућих или делегираних права на начин којим се утиче на коначни исход одређених активности, а економисти су више орјентисани на резултат, односно на начин алоцирања ресурса. Правницима је, пак, интересантнији сам процес и међусобни односи различитих друштвених учесника у том процесу и као што Monks и Minow сугеришу, корпоративно управљање је "...однос између различитих учесника у одређивању усмерења и успешности корпорација."¹¹⁸ Гледано из угла законодавства, фокус је на законској дефиницији односа деоничара, управног одбора и руководства компаније. Догађа се тако данас да многи пензиони фондови и други ентитети у заједничком власништву обично усвајају овакав прилаз, елиминишући тиме недоумице у процесу међусобног утицаја различитих корпоративних учесника (нпр. јавни пензиони фондови у САД). Иначе, сходно законској класификацији, могу се разликовати две различите групе модела, односно они који се:

- базирају на некој врсти ауторитета и
- више базирају на концепту јавне одговорности.

Модел ауторитета (модел финансијског тржишта) концентрише се више на тржишну успешност корпорације, а своју моћ базирају на класичном деоничарском власништву. Овај модел истиче потребу за одржавањем модела власти, који истиче потребу за одржавањем дискреционих права како би се осигурало да руководиоци (као агенти) делују у најбољем интересу деоничара као принципала.

Модел јавне одговорности, међутим, наглашава важност и улогу корпорација

¹¹³ O'Sullivan, M; (2000.), Corporate Governance and Globalization, Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 570 (July 2000.), p. 153-170.

¹¹⁴ World Bank, Building Institutions for Markets World Bank Development Report 2002, Washington, D.C. The World Bank, p. 68.

¹¹⁵ Williamson, O.E; (1996.), The Mechanisms of Governance, New York: Oxford University Press, p. 11.

¹¹⁶ Shleifer, A. And R.W. Vishny; (1997.), A Survey of Corporate Governance, Journal of Finance, 52(2), p. 293-295.

¹¹⁷ Видети: Pedersen, T and Thomsen, S; (1997), European Patterns of Corporate Ownershin, A Twelve-country Study, Journal of International Business Studies, 28(4), p. 750-779.

¹¹⁸ Monks, R.A. and Minow, N; (2001.), Corporate Governance Malden: Blackwell, p. 1.

у јавности, при чему се менаџери сматрају повереницима власника.

Ипак, сви модели базирани су на концепту власништва и имају ограничења и, док модел власништва наглашава важност ове чињенице као основног критеријума, модел јавне одговорности истиче ограничења и уводи ширу одговорност, при чему се број заинтересованих учесника за добробит компаније повећава. Рачуновође, нпр. ово виде као неку врсту принципа наставка пословања. Каже се да је ограничење апсолутних права власништва традиција прошлог века, а тиме је и обликован развој друштва у последњем веку (и сами смо сведоци). Све промене у том времену дешавале су се под утицајем доминантних друштвених вредности: поверење, култура, законска регулатива и сл., док су на друштвено-економско уређење утицале промене под утицајем времена.

3.5.1.1. Европски и амерички модел корпоративног управљања и усклађивање

У највећој мери модели корпоративног управљања изведени су из структуре националне економије, мада се ова веза често превиђа због фокусирања на видљивије факторе: културу, закон, регулативу и сл. Често се при класификацији корпоративног управљања говори о демократским и нелибералним моделима, аутократским и демократским моделима, но у највећем обиму сви модели су повезани са проблемима информационе природе. Промоција модела је проблем информационе асиметрије и веома је компликована, због различитих захтева стејкхолдера (акционари, запослени, повериоци, снабдевачи и сл.). Та компликованост усложњава, самим тим и слику корпоративног управљања.

Чињеница да је систем корпоративног управљања саставни део друштвене инфраструктуре, иде у прилог потреби његовог усклађивања са осталим делом институционалног оквира, који је дефинисан економском структуром. Иначе, готово да нема друштвено оријентисаног модела корпоративног управљања у економији који је потпуно или доминантно профитно оријентисан. У економској теорији познате су три доминантне економске структуре:

- тржишно оријентисана привреда,
- административно вођена привреда и
- потрошачки оријентисана привреда.

Тржишно оријентисана привреда карактеристична је за континенталне европске традиције, *административно* усмеравана привреда је типична за Јапан, док је САД најважнији представник *потрошачки* оријентисане привреде. За прве две се каже да су дугорочно оријентисане на компаније и перформансе друштва, а последња на кратак рок, са максимизацијом профита у кратком року, као најважнијим задатком корпорације. Тржишно оријентисана привреда и административно вођена привреда се више ослањају на друштвено планирање и бољу друштвену координацију при алокацији ресурса, док потрошачки оријентисана привреда тржиште посматра као најважнији и најефикаснији регулатор.

Екстензивна регулација пословних активности данас не може се занемарити и сви покушаји регулације у земљама где су ови модели настали воде ка њиховој модификацији путем међусобних укрштања и оплемењивања. Тако, док либерални амерички модел постаје све више (али доста споро) друштвено одговоран, европски и јапански модели покушавају да прихвате нешто од ефикасности америчког модела. Покушаји регулације, оличени у напорима законодавства да спречи озбиљне грешке корпорација и проневере, али и системске грешке, допринели су да

амерички традиционално либерални модел постане све ограниченији.

Највећи број аутора критикује власничко-ауторитативни модел корпоративног управљања, наводећи да власничка концепција није успела да изврши довољно разграничење власништва над капиталом и контроле у великим јавним корпорацијама. Из њиховог угла, власничка права стварају групе права, која су једноставно изван акционарског домашаја, јер се права могу делити само на равне делове, а стејкхолдери могу користити нека права само ако је апсолутност власничких права ограничена правном регулативом. Наиме, власничка права остају апсолутна без регулаторног утицаја, односно само уз добру вољу власника друга особа може имати користи од такве имовине. Тако је недавним интервенцијама установљено да корпорације треба да "...узму у обзир етичка разматрања која се разумно сматрају пригодним за одговорно пословање" и "...да посвете разумну количину ресурса јавној користи, за хуманитарне, образовне и филантропске сврхе чак и на рачун профита корпорације и акционарске вредности."¹¹⁹ Савремена судска пракса у САД подржала је концепт корпорације као друштвеног ентитета који треба да поштује јавне интересе.¹²⁰ И поред тога што ово представља побољшање либерално-ауторитативног модела, промене нису тако радикалне. Тако, америчко судство подржава одбор директора који традиционално заступа интересе акционара и не додељује право на саодлучивање другим могућим стејкхолдерима, тако да је учешће запослених у одлучивању још увек непознаница у америчкој пракси управљања. Исто тако, прописи против монопола и преузимања дозвољавају одбору директора да разматра ефекте било које активности корпорације на интересе невласника, као што су: запослени, потрошачи, кредитори, добављачи, регионална/локална економија, интереси заједнице, интереси корпорације као самосталног правног лица и сл. Но, и поред ових побољшања, овај модел је још увек заснован на власничкој концепцији корпорације, са нагласком на индивидуализму, власничким правима и слободном тржишту.¹²¹

Сасвим супротно, европски модел корпоративног управљања је више друштвено оријентисан и у њему је управљање комбинација интереса различитих група, са циљем координације у националном интересу. Сарадња између главних група учесника у процесу корпоративног управљања је интензивна и сви они морају радити у јавном интересу, док је држава врховни чувар друштвених интереса. Дабоме, власник мора увек имати у свом срцу и на уму добробит друштва. Максимизирање профита је доминантан мотив, но не и једини. Европским моделом, који фаворизује велике институционалне инвеститоре и банке, као уобичајено главне учеснике у процесу одлучивања, важна улога резервисана је за запослене и политиком учествовања у одлучивању. Запосленима је дато право на информације и обавештавање, уз истицање важност индустријске демократије (које још увек нема у САД).

Често се за европски модел погрешно каже, да је реч о немачком моделу, који карактерише пет главних карактеристика уз модел два одбора. Овај модел се показао успешним у прошлости, а тренутно испољава значајне слабости због постојања јаке међународне конкуренције на тржишту. Учесће запослених у одлучивању је преовлађујуће у немачкој традицији, где, у фирмама са преко 500

¹¹⁹ Део. 2.01 Принципи корпоративног управљања Америчког Института права, у даљем тексту "АИП Принципи управљања."

¹²⁰ Theodora Holding Corp. против Henderson, 257 A.2d 398 Del. Ch. 1969.; Shlensky против Wrigley, 237 NE 2d 776 111. App. Ct. 1968.; Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. против Pathe Communications Corp. 1991. Del. Ch. 15; Paramount Communications Inc. против Time, Inc. 571 A.2d 1140. Del. 1989.

¹²¹ Allen, W; (1992), Our Schizophrente Conception of the Business Corporation, Cardozo Law Reiew, 14(2), p. 181-261.

запослених, једну трећину надзорног одбора бирају запослени, односно половину у фирмама са преко 2.000 запослених.¹²² Исто тако и концентрација власништва акција је важна одлика европског модела. На пример, 85 посто од 171 индустријског предузећа у Немачкој, која се котирају на берзи има најмање једног крупног акционара који поседује више од 25 посто гласачких акција.¹²³

У Великој Британији, међутим, само 13 посто од 173 компаније има једног акционара који поседује више од 25 процената издатих акција ентитета.¹²⁴ У Европи, у оквиру укупног система корпоративног управљања, посебно место је резервисано за банке, чиме се умањује значај финансијског тржишта, због чега је правна заштита екстерних акционара мање развијена у континенталном европском закону него у англо-америчким земљама.¹²⁵ Јавно се обелодањује само минимум информација, јер је ток информација мање транспарентан. Мало је тржишне активности и веома је велико присуство банака, због чега је веома мало активности насилног преузимања, а ако дође до преузимања компаније, то је више резултат преговора него преузимања контролног пакета путем активности на финансијском тржишту.

Одвајање управе и надзорног одбора у Немачкој потиче из XIX века, а саодлучивање је присутно од 1920-те године. Исто тако, правна структура фаворизује дужничко финансирање и у великом обиму штити дужнике у процесу банкротства. И пред тога што је приметно повећање активности на финансијским тржиштима, немачко тржиште акција се још увек сматра недовољно капитализованим и малим и због тога не може имати значајнију улогу у корпоративној контроли. Повезаност са банком осигурава руководству да изграђује дугорочну перспективу пословања, због могућности да могу рачунати на подршку банке.¹²⁶

За континентални Европски модел каже се да је све ближи трансформацији у Европски хибридни модел, који све више узима у обзир развој на континенту и у земљама англо-америчке традиције. Наднационална Европска регулација треба да на дуги рок резултира креирањем јединственог Европског модела, који би обухватио различита искуства и традиције. Ранијом петом директивом ЕУ заступана је двостепена структура компанија (и холандског и немачког типа саодлучивања) у процесу доношења одлука. С обзиром да су се овоме првенствено супротставили британци и французи, каснији документ је представио једностепени систем одбора, али уз обавезно учешће запослених у компанијским телима. Немци и Холанђани су се, с друге стране, успешно супротставили „Правилима о преузимању“ која подсећају на тренутни Британски модел и, као што се показало са другим директивама ЕУ, биће веома проблематично увести директиву која задовољава све супротстављене стране. То је и основна слабост Европског процеса доношења закона у док „регулаторна конкуренција“ треба да задовољи све стране-учеснике, као и у САД, она је ограничена гломазним процесом усаглашавања. Такође, чланице ЕУ могу лако одступити од својих стандарда, а висок степен централизације са различитим културним и друштвеним искуствима, може водити ка слабом

¹²² Hopt, J.K., (1994.), Labor Representation on Corporate Boards: Impacts and Problems for Corporate Governance and Economic Integration in Europe, *International Review of Law and Economics*, 14(2), p. 203-214.

¹²³ Franks, J. and Mayer, C; (1994.), *The Ownership and Control of German Corporations*, Working Paper, Oxford: University of Oxford.

¹²⁴ Ибид..

¹²⁵ Видети: Shleifer, A. and Vishny, R.W; (1997.), *A Survey of Corporate Governance*, *Journal of Finance*, 52(2), p. 737-783.

¹²⁶ Видети детаљније: Шевић, Ж; (1999), *Rastructuring Banks in Central and Eastern European Countries as a Part of Macroeconomic Changes towards Market-oriented Economy*, Belgrade: BCPPRS and Чигоја штампа.

поштовању предлога који су иницирани и базирани на локалним разликама. Велики број европских фирми данас (глобални учесници) бирају Амерички модел корпоративног управљања (у погледу транспарентности) и припремају рачуне у складу са US GAAP-ом, како би се котирале на капиталним тржиштима у САД и биле у могућности да прибављају финансијска средства у САД.

Класично, пракса корпоративног управљања се ретко базира на теоријском моделу расподеле моћи између различитих друштвених учесника (акционари, директори, менаџмент), јер су мањински акционари често на маргини догађаја и јер они не бирају менаџмент нити одређују политику компаније, осим формалног одобравања или ратификовања питања о којима је већ одлучио менаџмент или одбор директора.

Испада да стејкхолдер модел приближава ова два система и његовим увођењем амерички постаје више друштвено одговоран уз веће разматрање сигнала из окружења, а европски модел ефективнији, јер увођење могућности преузимања присиљава постојећи менаџмент да поступа опрезније у погледу прихватања ризика. Но, одбор директора оба модификована модела мора да узме у обзир утицај свих активности корпорације на широк спектар стејкхолдера: запослене, купце, кредиторе, добављаче, националну и регионалну економију, непосредну и ширу заједницу и друштвене интересе (имплицитне и експлицитне), као и краткорочне и дугорочне интересе корпорације.

Сада профитабилност може бити дугорочан или краткорочан циљ, али у сваком случају не и преовлађујући, као што је случај у основном америчком моделу. Увођење друштвене одговорности и обавезе редовног полагања рачуна, омогућава америчком моделу корпоративног управљања да се креће унапред. Друштвена одговорност корпоративног управљања базирана је на претпоставкама да корпорације (фирме на листингу берзе) постоје за шире друштвене сврхе, а не само за максимизацију богатства акционара. Оплемењивање ова два модела доприноси друштвеној корисности и ефикасности и најзад, не треба заборавити да је и Ford (1920.) веровао да корпорација има друштвену одговорност креирања радних места, а не само повећања дивиденди.

3.5.2. Финансијске и нефинансијске информације и пословно одлучивање

У обелодањеним и ревидираним финансијским извештајима компанија исказују се, обликују и „филтрирају“ *финансијске информације* методом финансијске анализе биланса. Збивања пословних активности компаније обелодањивањем финансијских извештаја (биланса) и њихову анализу у обрачунском периоду, ограничава домет условљен новчаним исказивањем у финансијској анализи биланса стања (са променама имовине, капитала, дугова и обавеза) и биланса успеха (са променама у финансијском периодичном резултату на крају обрачунског периода).

Нефинансијске информације су производ пословне анализе процеса и њихових пословних резултата, те ефикасности коришћења расположивих ресурса, тржишне конкурентности, развојних достигнућа и будућих могућности компанија. Оне су ван домена рачуноводственог информационог система и финансијске анализе биланса.

Објективна и незаобилазна основа пословних извештаја који се достављају менаџменту и јавно обелодањују су комплементарност финансијских и нефинансијских информација.

Сачињавање и аналитичко креирање садржаја пословних и финансијских

извештаја оријентисано је ка извештајима намењеним:

- менаџменту предузећа, односно корпорације и
- јавности.

Док су финансијски извештаји намењени јавности углавном стандардизовани, извештаји намењени менаџменту то нису и представљају информациону подлогу менаџмента за доношење стратешких и оперативних пословних одлука на проблемски оријентисан начин, због чега је поступак економске и финансијске анализе од пресуђујућег значаја за њихово састављање. Услови пословања данас карактеришу значајни ризици, који пословно одлучивање чине комплексним, а финансијску анализу све значајнијом.

Поред обавезних извештаја, за екстерну анализу користе се и подаци које је менаџмент ставио на располагање, било као промотивни материјал, било путем уговора. „Наиме, многа предузећа осим обавезних годишњих финансијских извештаја објављују и опширније извештаје о свом пословању; то су у начелу рекламни извештаји у којима се потенцирају позитивне стране пословања, па треба бити опрезан у погледу поузданости подлоге.“¹²⁷ Често банке или значајнији добављачи, уговором обавезују менаџмент да им стави на располагање документацију о свом пословању, што им користи као поуздана информациона подлога за анализу.

Исправност финансијских извештаја, која има материјални и формални аспект, значајно уређује и њихов квалитет. Но, присутна су бројна ограничења при доношењу пословних одлука, чак и када су финансијски извештаји исправни. Основно ограничење финансијских извештаја за рационално доношење пословних одлука, поред статичности и неблаговремености, проистиче из саме суштине рачуноводственог система, која се огледа у томе да почива у номиналним токовима, тј. финансијски извештаји могу исказати искључиво информације које се могу вредносно (новчано) исказати. Често се каже да вредносно исказивање информација чини и основно ограничење рачуноводствених информација за одлучивање, јер биланс не садржи ни све важне информације које се могу квантитативно изразити, посебно пошто начело опрезности захтева исказивање појединих улагања као расходе периода (улагања у обуку кадрова, рекламу и сл.).

Трајан опстанак и развој компанија може обезбедити само уколико успешно прати, односно ако иницира нове тржишне, технолошке и друштвене трендове. Многе перформансе попут: привржености потрошача и лојалности робној/трговачкој марки, конкурентности која влада у грани у којој компанија послује; те конкурентске предности, тржишног учешћа, развоја нових производа, степена технолошког развоја, расположивости и стручности запослених и њихове лојалности фирми, корпоративних односа и културе, успостављених односа с банкама, добављачима, дистрибутерима, купцима и усклађености односа са локалном заједницом и окружењем, представљају критичне факторе успеха који се не могу сагледати из финансијских извештаја. Другим речима, основни покретачи одржавања и стицања конкурентске предности не могу се сагледати из биланса, па ни садржина и развој фактора окружења; тржишни, технолошки, привредно системски, политички, културни, социјални, економски, геополитички, инфраструктурни и други фактори који опредељују миље у коме предузеће послује и значајно утичу на пословање, опстанак, раст и развој. То је разлог да се и ови чиниоци морају узети у обзир приликом доношења пословних одлука. Томе, нарочито, погодује присутна афирмација глобализације и развој информатичких

¹²⁷ Поповић, Ж. и Витезовић, Н; (2000.): „Ревизија и анализа: инструменти успешног доношења пословних одлука“, Хрватска заједница рачуновођа и финансијских делатника, Загреб, стр. 108.

технологија, односно све то повећава значај нефинансијских информација.

Иначе, рачуноводствене информације су ограниченог домета, али су битне, јер свест о важном ограничењу рачуноводствених информација предуслов је њихове корисне употребе, што значи да рачуноводство не представља све, али без њега је тешко замислити модерно пословање.¹²⁸

Због тога што класично рачуноводство није у могућности да обухвати и вреднује факторе конкурентске предности предузећа, бројни аутори покушавају да изнађу нове начине исказивања и мерења успеха предузећа, са основним циљем приказивања стратешке успешности предузећа. "Заједнички именитељ свих тих метода је да се рачуноводственим информацијама додају и нерачуноводствене информације."¹²⁹ Најпримењенија метода јесте метода "уравнотежених показатеља" коју су развили Каплан и Нортон, чија суштина је у исказивању стратегије и мисије предузећа помоћу показатеља сврстаних у четири групе.¹³⁰

- финансијски показатељи;
- показатељи односа са потрошачима (тржишно учешће, задовољство купаца, економска додата вредност и сл.);
- показатељи унутрашњих пословних процеса (побољшање пословног процеса, време производње, време дистрибуције и сл.); и
- показатељи учења и раста (продуктивност, вештина запослених, иновативност и сл.).

Данас је тежња за обелодањивањем значајних нефинансијских информација све присутнија и Специјални одбор АICPA за финансијско извештавање објавио је још 1994. године извештај под насловом „Унапређење пословног извештавања“ - фокус корисник („Improving Business Reporting - A Customer Focus“), у коме се, између осталог, препоручује проширење модела пословног информисања, чији елементи информисања су:¹³¹

- општи подаци о економском ентитету;
- глобални циљеви и стратегија;
- делокруг и опис делатности и имовине;
- утицај гранске структуре на пословање;
- подаци о менаџменту и акционарима;
- извршни директори, менаџмент, надокнаде за управљање, већински акционари и односи са повезаним субјектима;
- историјски подаци;
- финансијски извештаји са адекватним обелодањивањем;
- нефинансијска мерила учинака;
- менаџмент анализа историјских података; анализа промена у финансијама, пословању, подаци који се односе на учинке, укључујући идентификовање и ефекте кључних трендова из протеклог периода;
- проспективне (будуће, планиране) информације;
- планови менаџмента, укључујући и критичне факторе успешности; и
- упоређење остварених пословних учинака са претходно обелодањеним (планираним) информацијама.

¹²⁸ Hovear, M; Како побољшати рачуноводствене информације за пословно долучивање, Рачуноводство, ревизија, финансије, бр. 4/04. стр. 23.

¹²⁹ Ибид.

¹³⁰ M.W.E. Glautier, B. Underdown; (1994.), Accounting Theory and Practice, Pitman Publishing, London, стр. 31.

¹³¹ AICPA - American Institute of Certified Public Accountants - Амерички институт овлашћених јавних рачуновођа.

Са циљем ублажавања ограничења финансијских извештаја, националним законодавствима развијених земаља, прописана је обавеза састављања извештаја о пословању свим друштвима капитала, као и осталим предузећима која имају обавезу да објављују годишњи закључак. Исто тако, обавеза састављања извештаја о пословању накнадно је потврђена и IV директивом ЕУ, уз истицање да је основни циљ извештаја о пословању да прикаже развој послова и расветли положај предузећа приказаног у годишњем закључку, односно да прикаже целину пословања предузећа.

У последње време компаније развијених тржишних економија објављују извештаје на основу којих инвеститори могу да стекну бољи увид у стање и перспективу предузећа. Ти извештаји имају за циљ да задрже постојеће власнике акција и привуку нове инвеститоре, па тако нпр. поједина предузећа публикују планске информације или информације, сходно Value Reporting - концепту.

Известан број предузећа објављују извештаје о ризицима, што је у појединим земљама обавезно, али се не објављује као засебан извештај већ у склопу извештаја о пословању. Тако, Немачки DRC 5 у оквиру извештаја о пословању налаже и приказивање ризика. Овај немачки стандард за извештавање о ризицима (DRC 5) има за циљ да се корисницима извештаја о пословању концерна (групе) пруже информације о ризицима, нарочито када постоји опасност од погоршања економског положаја концерна или у случају индиције потенцијалног економског или правног угрожавања постојећег стања. Он налаже да се ризици морају класификовати у погодне категорије ризика, а потенцирају се следећи ризици:¹³²

- ризици окружења или гране;
- ризици у вези са стратегијом предузећа;
- ризици перформанси и профитабилности;
- ризици у вези са запосленима;
- информационо-технички ризици;
- финансијски ризици и
- остали ризици.

Каже се да је сагледавање обима изложености поменутих ризика могуће само и искључиво на основу економско-финансијске анализе.

Многе компаније већ годинама објављују и извештај о корпоративном управљању. Проблематика корпоративног управљања је до те мере постала значајна да је изменама IV и VII директиве компанијама чије се ХОВ котирају на берзи, наметнута обавеза да састављају и обелодањују, поред годишњег закључка и извештаја о пословању и извештај о корпоративном управљању. Правна лица чије се ХОВ не котирају на берзи немају обавезу да састављају овај извештај. Иначе, извештај о корпоративном управљању треба да садржи и указује на:¹³³

- закон или други пропис о корпоративном управљању који компанија примењује (законска обавеза и/или добровољна примена), као и на све релевантне информације о поступцима и пракси корпоративног управљања компаније;
- опис основних карактеристика система интерних контрола и управљања ризицима који се односе на процес финансијског извештавања које је компанија увела;
- информације о понуди за преузимање;
- информације о функционисању седница акционара, њиховим правима и

¹³² Видети опширније: Спасић, Д; Стандардизација рачуноводствених извештаја у функцији заштите инвеститора, СРРС, 33. Симпозијум, Залтибор, 2002. стр. 185.

¹³³ Измене и допуне су објављене у "Сл. гласнику ЕУ" (Official Journal of the European Union) бр. Л224/1 од 16.08.2006. године, а ступају у примену 05.09.2008. године.

начину остваривања тих права; и

- информације о саставу и начину рада административних, управних и надзорних тела.

О улози и значају извештаја о пословању Prat, каже: "Добро написан извештај о пословању води читаоца логичном путањом кроз релевантне чињенице." Он треба да:¹³⁴

- прикаже развој пословања и да расветли положај предузећа приказаног у годишњем закључку;
- опише најважније факторе који су такав развој и положај условили;
- прикаже значајне догађаје који су се догодили након посматраног обрачунског периода и
- прикаже најновије тенденције од значаја за предузеће и реалистичке визије и намере управе у вези са будућим пословањем, као и очекиване ефекте.

То, које ће се информације наћи у извештају о пословању, зависи од процене менаџмента, јер се искључиво он налази на извору најважнијих информација које се односе на предузеће, односно компанију. Посебно након великих финансијских скандала из протеклих година све чешће се истичу значај и потреба за транспарентношћу. О томе Гомез с правом истиче, "...много се фантазирало о транспарентности информација, као да је могућа потпуна транспарентност, а да се тиме не угрози функционисање предузећа."¹³⁵ Често се у реалном животу поставља питање докле можемо информисати заинтересоване субјекте, поготово што пословање увек захтева и чување појединих тајни (необјављивање појединих потешкоћа, прерано ненајављивање стратешких амбиција, с обзиром да би конкуренција могла на томе да профитира и сл.). Сматра се да је "...истинитост финансијске или економске информације увек ствар процене."¹³⁶ Неретко се, с друге стране, претеривало са истицањем значаја тајних пословних информација, које су често само криле неспособност разјашњавања појединости и логике донетих одлука, због чега се може разумети презентовање сажетих садржаја финансијских и пословних извештаја који се јавно обелодањују.

3.6. СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ПРОИЗВОДНИХ ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ

Данас се пред компанијама, односно пред њихов менаџмент, поставља сталан и јасан захтев у смислу потребе да одговоре на нека врло важна суштинска питања, односно о томе:

- какав је пословни успех постигнут у текућој пословној години, у односу на претходну;
- коју позицију заузима у грани и у односу на конкуренцију на крају пословне године и
- какве су шансе и ризици за опстанак и даљи раст и развој у наредном периоду.

¹³⁴ Богетић, П; (2004.): „Анализа биланса“, Универзитет Црне Горе, Пословни биро, Подгорица-Београд, стр. 318.

¹³⁵ Bortoneche, M. i dr; (2005.), MBA-L'essentiel du management par les meilleurs professeurs, Paris, Editions d' Organization, стр. 53.

¹³⁶ Ибид.

Поуздане стручне одговоре на ова питања пружа пословна анализа која полази од петогодишњег односно десетогодишњег периода пословне активности, раста и развоја компаније. По правилу се континуитет и квалитет аналитичког закључивања о стању пословне активности компаније мора да ослања на сазнања из пословних извештаја за текућу пословну годину.

Циљ пословних извештаја компанија је презентовање достигнућа и перспективе даљег раста и развоја, а карактеристика им је пружање важних финансијских и нефинансијских информација које указују на пословне резултате компаније и позицију при јачању њене конкурентне способности. То је и основни разлог што се овим извештајима приписује назив промотивни извештаји. Они по свом садржају нису детаљни, јер се низ података и информација компаније сматрају пословном тајном, али су довољно индикативни да могу послужити за анализу и стварање позитивног утиска о пословној активности, расту и развоју дате компаније.

Често се истиче како пословни извештаји нису строго унификовани, да немају стандардну форму и да се разликују од компаније до компаније, зависно од пословне делатности, циља и интереса које ови извештаји треба да задовоље. Најбоље о овоме говоре пословни извештаји и њихова компаративна анализа на нашим одабраним примерима домаћих компанија. Наиме, за потребе приказа и компаративне анализе приказаћемо најпре:

- Годишњи извештај о пословању компанија према IV директиви ЕУ и
- Илустроваћемо финансијске, односно Годишње извештаје у Републици Србији за компаније:
 1. ФХИ „Здравље“ А. Д., Лесковац,
 2. „Симпо“ А. Д. Врање,
 3. „Хемофарм“ група, Вршац,
 4. „Сојапротеин“ А. Д. Бечеј,
 5. Фабрика мазива „ФАМ“ А. Д. Крушевац, и
 6. „Металац“ – Холдинг, Горњи Милановац.
- Према IV директиви ЕУ, Извештај о пословању компанија треба да садржи податке о:
 - (а) верном приказу развоја пословања и финансијског положаја друштва и
 - (б) податке о свим важним догађајима који су се десили по окончању пословне године:
 - о вероватном будућем развоју друштва,
 - о активностима у области истраживања и развоја и
 - информације у вези са набавком сопствених акција.

Суштину садржаја овог извештаја чине: приказ и оцена финансијског положаја правног лица, приказ и оцена остварене рентабилности, приказ и оцена остварености новчаних токова, информације о важним догађајима који су се десили од истека пословне године за коју се извештај подноси, информације о истраживачко-развојним активностима и перспективи развоја и информације о откупу сопствених акција.

На основу прегледа датог садржаја извештаја могло би се рећи да они дају реалну слику о стању пословања субјекта, јер дају:

- приказ и оцену приносног положаја и ликвидности компаније,
- приказ и оцену финансијског и имовинског положаја компаније,
- оцену и прогнозу будућег развоја пословања компаније,
- допунске податке, значајне за приказивање стварне слике компаније, а у

вези са: догађајима од нарочитог значаја, насталих по истеку посматраног обрачунског периода; проценом управе о вероватном будућем развоју компаније и проценом развоја пословања и планова за будућност, засноване на активностима из области истраживања и развоја.

Уколико су дати стандарди основа за испитивање квантитативних односа насталих промена и њиховог домета; технике анализе су инструменти који се користе у методолошком поступку анализе ради показивања односа и промена анализираних пословних активности компаније. Иначе, овај извештај о пословању обухвата само битније догађаје и сазнања која имају значајне позитивне или негативне консеквенце по компанију, а од интереса су за све кориснике извештаја.

* Годишњи извештаји у Републици Србији за компаније:

1. Сажети садржај Годишњег пословног извештаја ФХИ „Здравље“, која се у својој делатности бави производњом хемијско-козметичких производа, ветеринарских препарата и лекова, пословне финансијске извештаје структурира по следећем садржају:

- Извештај независног ревизора;
- Преглед појединачних извештаја;
- Пословни положај Компаније;
- Извештај Управног одбора о пословању;
- Изјава лица одговорних за састављање Годишњег извештаја;
- Одлука Скупштине акционара о усвајању Извештаја Управног одбора;
- Одлука Скупштине акционара о усвајању Извештаја интерне ревизије;
- Одлука Скупштине акционара о усвајању Годишњег финансијског извештаја;
- Одлука Скупштина акционара о усвајању Консолидованих фин. извештаја;
- Одлука Скупштине акционара о покрићу губитка из резерви друштва;
- информација о директорима, руководећем особљу и њиховом доприносу компанији.
 - а) Извештај независног ревизора садржи податке о Налазу независног ревизора.
 - б) Преглед појединачних извештаја садржи податке о: Билансу стања, Билансу успеха, Извештају о готовинском току и Извештају о променама на капиталу.
 - в) Пословни положај Компаније садржи преглед података о: основи за састављање и приказивање финансијских извештаја (изјава о усклађености, правила процењивања, званична валута извештавања и коришћење процењивања); прегледу значајнијих рачуноводствених политика (консолидација; начело сталности пословања; пословне промене у страниј валути; финансијски инструменти; нематеријална улагања; некретнине, постројења и опрема; инвестиционе некретнине; залихе; накнаде запосленима; капитал; расходи; приходи; порез на добитак; и зарада по акцији); управљању финансијским ризицима: тржишни ризик, ризик ликвидности, кредитни ризик, ризик капитала и фер вредности.

У овом делу извештаја детаљно су приказане величине: прихода од продаје, трошкови материјала и набавне вредности продате робе, трошкови зарада, накнада и остали лични расходи, трошкови амортизације, остали пословни расходи, финансијски приходи и расходи, остали приходи и расходи, порез на добитак,

нематеријална улагања, некретнине, постројења и опрема, инвестиционе некретнине, дугорочни финансијски пласмани, залихе, потраживања, краткорочни финансијски пласмани, готовина и готовински еквиваленти. ПДВ и АВР, основни капитал, дугорочне обавезе, краткорочне финансијске обавезе, обавезе из пословања, остале краткорочне обавезе, обавезе по основу ПДВ и осталих јавних дажбине и ПВР, ванбилансна евиденција, зараде по акцији, обелодањивање односа са повезаним лицима, потенцијалне обавезе и догађаји након датума биланса.

2. Годишњи извештај о пословању и раду „Симпа“ А. Д. Врање, посматран кроз финансијски извештај за 2011. годину карактеришу садржаји у облику:

- Изјаве одговорног лица за састављање и презентацију финансијских извештаја;
- Прегледа појединих делова финансијског извештаја предузећа;
- Организационе структуре и управљања Компанијом;
- Оцене пословања за 2011. годину.

а) Посматран из угла делова, Годишњи финансијски извештај овог предузећа даје комплетну слику о пословању и раду, јер је приказан у виду: Биланса стања, Биланса успеха, Извештаја о токовима готовине, Извештаја о променама на капиталу, Статистичког анекса и Напомена уз Консолидовани финансијски извештаја за 2011. годину.

Вредно помена су Напомене, којима се презентују: општи подаци о предузећу, основи за презентовање финансијских извештаја и преглед значајнијих рачуноводствених политика.

б) Корпоративно управљање остварује се преко: скупштине акционара, управног одбора, надзорног одбора, председника компаније, генералног директора и извршног одбора директора.

в) У оцени пословања Компаније за 2011. годину прегледно су дати подаци о: наступу на тржишту роба/услуга и оствареној производњи (остварена структура производње и производног програма, стратегија наступа на тржишту, кретање цена, кретање броја запослених и остварене зараде), политици квалитета, заштити животне средине, интелектуалној својини, друштвеној одговорности (окружење, локална заједница, лабораторија идеја и значај „Симпа“ за Југ Србије), најзначајнији послови са повезаним предузећима, истраживање и развој (инвестиције и дизајн, Симпо у свету), и предности и ризици.

3. Основна садржина Годишњег пословног извештаја „Хемофарм“ – група дата је на следећи начин:

- Порука председника акционарима,
- Управни и надзорни одбор,
- Консолидовани финансијски извештаји са ревизорским извештајем,
- In brief: резултати на тржишту, фокусирање на core business, технолошка заокруженост, лансирани нови производи, дизајнирана палета ОТС лекова, SAP имплементација.
- Пословне перформансе: привредно окружење, положај фармацеутске индустрије, пословни резултати, обезбеђење квалитета и информатичка подршка.
- Корпоративна одговорност посвећена: болеснима и угроженима, животној средини, правим вредностима, односно запосленима и признања.
- Информације за акционаре: могућности увида у пословање Хемофарм Групе и кретање цена акција Хемофарм-Групе на берзи.

4. Годишњи извештај о пословању Компаније „Сојапротеин“ А.Д. Бечеј у суштини представља преглед пословног дешавања, који садржински изгледа овако:

- Основне информације о друштву;
- Основе за састављање и презентовање финансијских извештаја и рачуноводствени метод (основе за састављање, објављени стандарди и тумачења за оне на снази и који још нису званично преведени и усвојени, објављени ставови и тумачења за стандарде који још увек нису ступили на снагу);
- Преглед значајнијих рачуноводствених политика (приходи и расходи, прерачунавање средстава и обавеза у страним средствима плаћања, трошкови позајмљивања, бенефиције за запослене, порези и доприноси, некретнине, постројењима и опреми; нематеријална улагања, дугорочни финансијски пласмани, умањење вредности, лизинг, залихе, финансијски инструменти и обелодањивање односа са повезаним странама);
- Преглед значајних рачуноводствених процена позиција биланса;
- Трансакције са повезаним лицима;
- Финансијски инструменти и управљање ризицима (финансијски ризик, ризик капитала, тржишни ризик, девизини ризик, ризик од промена каматне стопе, каматни ризик, ризик ликвидности, фер вредности, порески ризици, судски спорови и девизни курсеви).

5. Структура Годишњег извештаја Фабрике мазива „ФАМ“ Крушевац, дата је у виду:

- Извештаја независног ревизора;
- Појединачних финансијских извештаја;
- Изјаве руководства предузећа и
- Извештаја о пословању.

а) У Извештају независног ревизора дате су основе за Мишљење са резервом (изражено мишљење са резервом, скретање пажње и остала питања).

б) Појединачни делови финансијског извештаја друштва презентовани су кроз: Биланс стања, Биланс успеха, Извештај о променама на капиталу, Извештај о токовима готовине и Напомене уз финансијске извештаје.

в) Најобимнији део Годишњег извештаја ФАМ-а је део који се односи на: приказ развоја пословања друштва, очекивани развој у наредном периоду, промене у пословним политикама друштва, главне ризике и претње којима је пословање друштва изложено, значајне пословне догађаје у извештајној години, значајне послове са повезаним лицима, активности друштва на пољу истраживања и развоја и сопствене акције друштва.

6. Садржај пословног извештаја Металац-Холдинга конципиран је на следећи начин:

- Поглед у будућност је порука прво председника компаније, а потом генералног директора,

- Консолидовани финансијски извештаји,
- Ревизорски извештај,
- Кретање вредности акција на берзи Компаније,
- Афирмативни елементи перформанси Компаније,
- Резултати пословања: извоз, препознатљивост лидерске позиције, резултати пословања појединих предузећа производње и трговине Компаније;
- Посвећеност пажње нараштају, спорту, радницима Компаније.

Анализом садржине приказаних пословних извештаја за дате компаније, могуће је запазити и закључити следеће:

Прво, у погледу форме и садржине анализирани пословни извештаји нису унификовани, односно немају стандардну форму, због чега се и међусобно разликују, а испуњени су финансијским и нефинансијским информацијама.

Друго, редослед презентовања садржине најважнијих сегмената пословних активности анализираних компанија готово да су на истом нивоу, при чему су коректно уважаване и истицане специфичности пословне активности скоро сваке компаније.

Треће, у анализираним пословним извештајима датих компанија наглашавају се остварења у перформансама, уз истицање потребе њиховог унапређења у будућности.

Четврто, председничка саопштења компанија дата су већ у самом почетку и чине саставни део пословних извештаја, због чега се не може прихватити констатација да се ради о председничким извештајима.

Пето, све анализирани компаније своје пословне извештаје сачињавају и презентују по угледу на пословне извештаје иностраних компанија (са дужом традицијом). При том, у пословним извештајима компаније доста воде рачуна о специфичности амбијента и других услова у којима послују.

Шесто, из презентованих финансијских и нефинансијских података и информација компанија уочава се да анализирани пословни извештаји немају промотивну сврху, због чега сматрамо да су релевантан извор података и информација за одлучивање и подробније интерне економске и финансијске анализе.

IV

**ДИНАМИКА
ПРИХВАТАЊА МСФИ У
СРБИЈИ**

4.1. ОД ПОЗИТИВНОГ КА НЕГАТИВНОМ, ОД УТОПИЈЕ ДО СТВАРНОСТИ, ОД ЈАВНОСТИ ПРЕМА МСФИ

4.1.1. Превазилажење природе информација екстерног финансијског извештавања

Припремање и презентација финансијских извештаја граде се на начелима континуираног пословања, односно настанка пословног догађаја, што их у свему чини усмереним првенствено на прошлост у пословању. Таква усмереност информација презентованих у финансијским извештајима, са аспекта њихових корисника, може представљати значајно ограничење, јер су они (поред сагледавања прошлих остварења) суштински заинтересовани за будуће пословање и рад предузећа, за шта су им, поред историјских, потребне и планске информације, односно информације које одражавају позицију и будуће намере менаџмента.

Иначе, информације презентоване у финансијским извештајима су по својој суштини и карактеру финансијске информације, па то из угла стејкхолдера, исто тако, представља ограничење, јер су им за сазнање и успех менаџмента и процену будућег пословања предузећа потребне и додатне нефинансијске информације, због чега су упућени на друге, врло често, и мање поуздане и тачне изворе.

4.1.1.1. Унапређивање информација финансијског извештавања

Темељ квалитетног финансијског извештавања чине рачуноводство, ревизија и професионална етика, које се активности, исто тако, морају одликовати високим квалитетом. Врло често се у економској литератури може наићи на илустрацију и приказ односа између висококвалитетног финансијског извештавања и његове основе, а у виду стања за које се каже да представља једну од најстабилнијих структура.

Домен утицаја рачуноводства на квалитет информација презентованих у финансијским извештајима је видљив и јасан, јер су два од прописаних финансијских извештаја (биланс стања и биланс успеха), резултат закључивања пословних књига у којима су дате и регистроване пословне трансакције и догађаји у предузећу. Односно, биланс стања и биланс успеха на недвосмислен начин представљају директан output рачуноводственог информационог система предузећа. Но, нелогично би било и очекивати да се output карактерише високим квалитетом ако су inputi, као права документација и обрада, те рачуноводствене процедуре ниског квалитета. Поред тога, и преостала два финансијска извештаја (извештај о

новчаним токовима и извештај о променама на капиталу) за базу података имају рачуноводство као систем хронологије свих пословних трансакција и догађаја. А познато је да само добро организован рачуноводствени информациони систем, који у мерењу и евидентирању пословних трансакција или догађаја уважава захтеве МСФИ/МСР може представљати чврсту основу висококвалитетног финансијског извештавања. На менаџменту предузећа је одговорност да својим активностима омогући такво организационо устројство рачуноводног информационог система, али и уз пуно уважавање професионалног интегритета рачуновође. За постизање таквог стања, неопходно је да сви менаџерски нивои у предузећу имају задовољавајући степен рачуноводног образовања, или и довољно храбрости за поштовање и поверење у односу на захтеве професионалних рачуновођа.

Менаџмент предузећа мотивисан било којим разлозима може настојати (што је врло чест случај) да корисницима екстерних финансијских извештаја прикаже неповољнију или повољнију слику финансијског положаја, учинака и новчаних токова предузећа. Због постојања такве могућности наметнула се неопходност ревидирања и верификовања презентованих финансијских информација од стране независних екстерних ревизора, чији задатак је да дају мишљење о квалитету информација презентованих у финансијским извештајима, односно да потврђују или оповргавају њихову истинитост, објективност и поузданост. Поузданост и квалитет ревизије условљени су професионалним карактеристикама ревизора међу којима је од посебног значаја његова независност. Већ добро познате афере (Enron и Worldcom) не би биле могуће да је овај општеприхваћени стандард ревизије доследно поштован. То је и разлог да се данас питање остваривања ревизорске независности пресудно поставља за њен квалитет и поузданост информација презентованих у финансијским извештајима. У домену остваривања независности ревизора одговорност менаџмента предузећа је да са ревизорима не уговара пословне споразуме који могу угрозити ревизорску независност. Осим тога, ту одговорност треба проширити и на успостављање кооперативности односа са ревизором, односно да се не предузимају активности које их могу довести до сукоба интереса.

Подручје на коме долази до потпуног изражаја међузависан однос три професије (менаџмент, рачуноводство и екстерна рачуноводствена ревизија) су екстерни финансијски извештаји и ове професије својим понашањем у обављању послова из својих надлежности суштински утичу на квалитет информација презентираних у финансијским извештајима. Околност да се припадници ових професија, као појединци, међусобно разликују у погледу уважавања и релативног вредновања моралних принципа у свом понашању, односно чињеница да се разликују по својој етици, наметнула је неопходност кодификовања прихватљивог понашања приликом обављања сваке од ових професија, а са циљем заштите интереса корисника финансијских извештаја кроз обезбеђивање максималне истинитости, објективности и поузданости презентованих информација. Тако, Кодекс професионалне етике рачуновођа налаже да у обављању својих професионалних дужности рачуновође морају испољавати одговорност, интегритет, објективност и независност, односно да не смеју подлећи утицајима лица у предузећу (или ван њега), који би довели до презентовања информација које су у супротности са рачуноводственим стандардима или важећим законодавством. Осим дисциплинских мера дефинисаних Кодексом, на ниво уважавања етичких норми припадника рачуноводствене професије опредељујуће утиче и став менаџмента предузећа према финансијском извештавању, јер испољавање оспособљености, интегритета и уважавање високих етичких вредности од стране менаџмента ограничава могућност неетичког понашања рачуновођа, односно могућност

спровођења некоректне рачуноводствене праксе. И понашање менаџмента по принципу „циљ оправдава средства“ у већој или мањој мери може се пренети и на остале учеснике одговорне за припремање и презентацију финансијских извештаја. Очигледно је, дакле, да је етичко понашање менаџмента предузећа двоструко усмерено (ка корисницима финансијских извештаја и ка рачуновођама), због чега је њихова одговорност у овом домену већа.

4.2. У КОЈОЈ МЕРИ МСФИ ОБЕЛОДАЊУЈУ РЕЛЕВАНТНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О КАПИТАЛУ И ПОШТЕНОЈ ВРЕДНОСТИ, О МИНИМАЛНОМ И МАКСИМАЛНОМ РИЗИКУ

4.2.1. Извештавање о капиталу

У почетном периоду доношења стандарда финансијског извештавања (XIX и прва половина XX века) оријентација је у доношењу стандарда скоро у целини била окренута према билансу стања, а од средине XX века инвеститори почињу да траже све више и више информација о пословним перформансама, доводећи тако до презентације и биланса успеха извештајног предузећа.

Познато је да тржишта капитала скоро увек посматрају очекиване добитке у највећој мери заснованих на историјским догађајима мереним у билансу успеха. У условима када мерење добитка представља приоритет финансијског извештавања, тада то има за последицу да биланс стања преноси остатке процеса мерења добитка. Тако нпр. средства са услужним потенцијалом, која се потроше у неколико рачуноводствених периода кроз процес амортизације, имају трошкове додељене овим периодима, док билансу стања остаје да извести о остатку процеса додељивања који одражава вредност ових средстава на датум биланса стања. Али, онда када се извештавање стварно сагледава и прати кроз биланс стања, извештајно предузеће мери вредност средстава на сваки датум биланса стања, док се промена вредности средстава у билансу стања одражава у билансу успеха од једног до другог рачуноводственог периода.

До сада истакнуто не значи да је биланс стања мање важан део финансијског извештаја предузећа. Структура капитала, као и финансијска структура извештајног предузећа, важан су аспект процене нивоа ризика улагања из перспективе садашњих и будућих инвеститора. Иначе, кредитори имају велику потребу за информацијама о структури капитала и финансијској структури предузећа, јер на основу њих процењују да ли ће ентитет бити у стању да на време измирује обавезе по основу кредита. То је и разлог због чега одређена извештајна предузећа покушавају да у оквирима у којима је то могуће прикажу одређене трансакције и пословне догађаје изван биланса стања.¹³⁷

Све негде до шездесетих година двадесетог века многи национални рачуноводствени регулатори јавно су објавили да фаворизују биланс успеха у односу на биланс стања, али је приступ оријентисан на биланс стања поново постао актуелан када су: најпре FASB у САД-у, а потом и IASS (претходник садашњег IASB-а), развили концептуални оквир који је требало да служи као основна теорија

¹³⁷ Анализа финансијског извештавања, стога, чини незаобилазну фазу оцене оправданости трансакција трансфера контроле над корпоративним ресурсима као екстерним начином решавања пословног проблема.

финансијског извештавања. Овај корак имао је за последицу повратак на првобитну сврху рачуноводства, наиме на мерење економских активности и имплицитно усвајање дефиниције добитка као промене богатства у временској сукцесији (од периода у период).

IFRS-ов приступ представља мешавину оба вида оријентације, а зависно од трансакције која се у датом тренутку признаје, мери и обелодањује. Реч је о приступу који је део заоставштина ранијег доношења међународних правила финансијског извештавања, али он одражава и реалне тешкоће мерења вредности за многе категорије средстава и обавеза. Тако нпр. многи финансијски инструменти се поново мере на сваки датум биланса стања, док се некретнине, постројења и опрема обично обухватају по првобитном трошку, систематски амортизују током корисног века употребе и предмет су будућих прилагођавања за умањења, ако је потребно.

Иако постојећи захтеви за признавањем, мерењем и обелодањивањем нису у потпуности доследни у вези са првенством описана два приступа, IASB је у овом тренутку, док развија нове стандарде, формално опредељен за приступ оријентисан на биланс стања. Оквир се изражава речима "мерење средстава и обавеза" и оба тела за доношење стандарда (IASB и FASB) анализирају трансакције обухваћене предложеним новим стандардима из перспективе повећања или умањења средстава и обавеза предузећа. Начелно, IASB посматра финансијско извештавање као извештавање засновано на мерењу средстава и обавеза и има намеру да захтева извештавање о свим променама на средствима и обавезама (сем ако су последица трансакција са власницима) у извештају о свеобухватном добитку (енг. Statement of Comprehensive Income).¹³⁸

У вези с тим, напоменићемо да се добитак користи као мера перформанси или као основ за друге мере попут приноса на улагања или зараде по акцији, чије признавање делом зависи од коришћеног концепта капитала и његовог одржавања од стране предузећа за припремање финансијских извештаја. Према концепту одржања финансијског капитала који је изложен у Оквиру „...добитак је зарађен само ако финансијски (новчани) износ нето средстава на крају периода превазилази финансијски (новчани) износ нето средстава на почетку периода.“¹³⁹

Иначе, процес ревалоризација, односно прерачунавање вредности средстава и обавеза доводи до повећања или умањења капитала. Али, иако ова повећања или умањења испуњавају дефиницију прихода и расхода, она се не укључују у биланс успеха, већ се приказују на капиталу као прилагођавања одржања капитала и ревалоризационе резерве.

4.2.2. Пословни догађаји који утичу на капитал

У пословне догађаје који утичу на финансијски положај извештајног ентитета спадају, свакако, и трансакције.¹⁴⁰ Дијаграм који следи преузет је из FASB-овог пројекта који се бави концептуалним оквиром, идентификоване су три класе трансакција и других догађаја који утичу на ентитет током периода. Исто тако, њиме приказујемо однос средстава и обавеза, те износ свеобухватног добитка.¹⁴¹

¹³⁸ Више о овоме Станчић др Предраг: Реферат са 38. симпозијума на Златибору СРПС, 2007. године.

¹³⁹ Концепти финансијског капитала и одржања финансијског капитала усвојени су од већине ентитета за припремање финансијских извештаја и стога су само они узети у разматрање.

¹⁴⁰ Sidney J. Grey, Belverd E. Needles, Финансијско рачуноводство: општи приступ, превод Савеза рачуновођа и ревизора Републике Српске, 2002. стр. 11.

¹⁴¹ Barry J. Epstein & Abbas Ali Mirza. Interpretation and Application of International Financial Reporting Standards 2006, John Wiley & Sons, Inc. Hoboken, New Jersey. 2006, стр. 31.

Све трансакције и други пословни догађаји, који утичу на предузеће током одређеног периода сагледавају се из перспективе промена на средствима, обавезама и капиталу, у ком смислу и разликујемо три врсте трансакција, односно промена на:

- средствима и обавезама које нису праћене променама на капиталу,
- средствима и обавезама које су праћене променама на капиталу и
- капиталу које не утичу на средства или обавезе.

Слика бр. 5: Однос између средстава и обавеза и свеобухватног добитка

Све трансакције и др. догађаји који утичу на капитал током периода

Све промене на средствима и обавезама које нису праћене променама на капиталу		Све промене на средствима и обавезама које су праћене променама на капиталу				Промене на капиталу које не утичу на средства или обавезе		
Размена средстава за обавезе	Размена обавеза за обавезе	Стицање средстава стварањем обавеза	Свеобухватни добитак		Све промене капиталу из трансф. између ент. и власника			
			Приходи	Расходи	Добици	Губици	Улагања од стране власника	Расподела власницима

Промене на средствима и обавезама које нису праћене променама на капиталу произилазе из трансакција размене средства за средство, обавезе за обавезу, стицања средства стварањем обавезе и измирења обавезе преносом средства. Реч је, дакле, о трансакцијама које не изазивају промене на капиталу, већ мењају структуру средстава и обавеза и најчешће трансакције ове врсте су куповина средства готовином или на кредит, плаћање обавеза или наплата потраживања и сл.

Промене на средствима и обавезама које су праћене променама на капиталу произилазе, с једне стране, из трансакција у којима долази до прихода, расхода, добитка или губитака који се на крају одређеног периода приказују као свеобухватни добитак (или губитак) периода и, с друге стране, из трансакција са власницима. Укупан добитак је термин који се користи у америчком SFAS 130 - Извештавање о свеобухватном добитку (енг. Reporting Comprehensive Income) и обухвата промене на капиталу које су произашле из трансакција и других догађаја и околности другачијих од оних које су последица улагања од стране власника или расподеле власницима.¹⁴² Реч је о променама које су у МСФИ обухваћене термином "укупни признати приходи и расходи" (енг. Total Recognized Income and Expenses), а IASB у Основама за закључивање Нацрта предложених измена IAS 1 из 2006. године закључује да је термин "укупни признати приходи и расходи" доследан терминологији која се користи у Оквиру у којем су дате дефиниције прихода и расхода и да концептуално одговара свеобухватном добитку.¹⁴³

Капитал се, како се у дијаграму види, повећава власничким улагањима и свеобухватним добитком, а умањује расподелом власницима. Он, поред размена са својим власницима, представља остатак (резидуал) у моделу признавања средстава и обавеза.¹⁴⁴

Промене на капиталу којима се врши промена структуре капитала, док његова висина остаје непромењена, повезане су пословним трансакцијама у виду поделе бесплатних акција на терет резерви, а са циљем повећања акцијског

¹⁴² Exposure Draft of Proposed Amendments to IAS 1 Presentation of Financial Statements: A Revised Presentation, IASCF, London, 2006, стр. 78.

¹⁴³ Станчић, др Предраг, Ибид.

¹⁴⁴ Barry J. Epstein & Abbas Ali Mirza, Ибид, стр. 36.

капитала.¹⁴⁵

4.2.3. Обелодањивање информација о капиталу

Према Оквиру МСФИ став 49, капитал је „...преостали интерес у средствима предузећа након одбитка свих његових обавеза.“ Практично, капитал се дефинише као разлика између средстава и обавеза предузећа, односно:

$$\text{Капитал} = \text{Имовина (актива)} - \text{Обавезе}$$

Из овога произилази битна одлика капитала: да се не процењује и не мери посебно, већ да његова висина у пословним књигама зависи од тога како су признате и измерене имовина и обавезе. С тога, да би капитал био приказан у правој величини, неопходно је да предузеће сачини објективан биланс стања који реално и поштено приказује његову имовину и обавезе.

Капитал се, иако обрачунски представља разлику између средстава и обавеза, према Оквиру може посматрати и класификовати на компоненте акцијског капитала, акцијске премије, резерви, ревалоризационих резерви и нераспоређеног добитка. Овакво посматрање капитала и његово класификовање може бити релевантно за потребе доношења одлука корисника финансијских извештаја, када она указује на законска или друга ограничења способности предузећа да расподељује или на други начин располаже својим капиталом. Исто тако, може да одражава чињеницу да стране са власничким учешћем у предузећу имају различита права у вези са примањем дивиденди или враћања уложеног капитала.

Према напред реченом, компоненте капитала могу бити презентоване одвојено, а презентацију прате одређена обелодањивања у основном обрасцу биланса стања или у напоменама.

4.2.3.1. Обелодањивање акцијског капитала као капитала предузећа

Акцијски капитал се састоји из обичних и приоритетних акција, од којих обичне акције увек представљају једну класу акција, док приоритетне могу бити подељене у две или више класа, и са различитим правима.

Предузеће за сваку класу акцијског капитала обелодањује:¹⁴⁶

- број или износ одобрених издатих акција;
- број издатих и у потпуности плаћених, као и број издатих акција које нису у потпуности плаћене;
- номиналну вредност акције, или чињеницу да су акције без номиналне вредности;
- усклађивања броја акција у промету на почетку и крају периода;
- права, приоритете и ограничења која се односе на ту класу укључујући ограничења у погледу расподеле дивиденди и отплате капитала;
- акције матичног предузећа, које држи матично предузеће или његова зависна и придружена предузећа; и
- акције резервисане за издавање по основу опција и уговора о продаји

¹⁴⁵ Новићевић, др Благоје и Кнежевић, мр Горанка: „Рачуноводство“, Факултет за менаџмент "Браћа Карић", Београд, 2005, стр. 84.

¹⁴⁶ МСФИ; прва књига, СРПС, Београд, српско издање 2005, стр. 622.

акција, укључујући услове и износе.

Број или износ одобрених, издатих и акција у промету су подаци из захтева IAS 1. Износ одобреног акцијског капитала дефинише се као максималан број акција који је дозвољен за издавање у складу са оснивачким актом или статутом ентитета. Иначе, број акција који је издат и у промету може се мењати, имајући у виду чињеницу да предузеће може да откупи сопствене акције и да их држи као трезорске акције.

На почетку јавне понуде, од уписника акција може се тражити да уплате само део номиналне вредности, а да остатак доспева у ратама, због чега је могуће да на датум биланса стања одређени део акцијског капитала не буде још плаћен, а износ који још није плаћен приказује се као противставка, односно као одбитак у капиталу, пошто је тај део уписаног капитала већ издат. По IAS 1, захтева се прављење разлике између акција које су издате и плаћене у потпуности и акција које су издате, а нису плаћене у потпуности. Иначе, број акција које су у промету на почетку и крају презентованог периода, исто тако, мора се ускладити.

Номинална вредност акције (енг. par value per share) најчешће се односи на вредност уписану на акцији, која је утврђена оснивачким актом или статутом и на њу се упућује и у другим документима попут пријаве за издавање и проспекта. Ова вредност акције представља најмању јединицу акцијског капитала који се може стећи. Прописи одређених држава дозвољавају да предузећа издају акције без номиналне вредности када је, у зависности од закона, дозвољено да скупштина акционара или одбор директора утврде вредност по којој се акције издају, која није номинална вредност, већ тзв. рачуноводствена вредност (енг. stated value). Исто тако, IAS 1 захтева обелодањивање номиналне вредности или чињенице да су акције издате без номиналне вредности.

Информација о променама акцијског капитала током године обично се обелодањује у финансијским извештајима или у напоменама уз финансијске извештаје, у табеларној или извештајној форми, мада се у неким околностима само излаже описно. Уколико се презентује извештај, тада се исти односи на извештај о променама на капиталу, који обухвата промене током године у различитим компонентама капитала. Овај извештај, такође, служи за усклађивање почетног и крајњег салда рачуна капитала. По одредбама IAS 1, извештајни ентитети презентују или извештај који приказује промене на свим рачунима капитала (укључујући акцијски капитал, резерве и нераспоређени добитак или губитак), или извештај о променама на капиталу које проистичу из трансакција које нису трансакције са власницима.

У случајевима када постоји више класа акцијског капитала, адекватно обелодањивање права, приоритета и ограничења који су додељени свакој таквој класи акцијског капитала повећава разумљивост информације приказане у финансијским извештајима.

Онда када ентитет има приоритетне акције у промету и не исплаћује кумулативне дивиденде на приоритетне акције годишње када оне доспевају за плаћање, од ентитета се захтева, најчешће статутом, да ове заостатке исплати у каснијим годинама, пре било које расподеле дивиденди која може да се изврши за обичне акције.¹⁴⁷ У случају када је у промету неколико класа приоритетних акција, релативни редослед приоритета се утврђује на основу појединачних уговора о

¹⁴⁷ Приоритетне акције су по природи кумулативне, што значи да се неисплаћене дивиденде преносе у наредне периоде за исплату, односно акумулирају се до коначне исплате. Постоје и некумулативне приоритетне акције код којих се неисплаћене дивиденде не преносе у наредне периоде за исплату, односно не постоји могућност акумулирања до коначне исплате.

издавању приоритетних акција, тако да нпр. може да се деси да у зависности од приоритета, односно права садржаних у приоритетним акцијама, одређене класе приоритетних акција буду исплаћене пре класа које имају вишегодишње кумулиране дивиденде за исплату.

Трезорске акције су акције које су издате, а потом поново купљене од стране ентитета. Иначе, могућност ентитета да поново откупи сопствене акције може да буде ограничена законом или одредбама уговора о издавању пре свега приоритетних акција или обвезница. Прописима у којима позитивни закони дозвољавају поновно стицање сопствених акција, такве акције при стицању од стране матичног предузећа или његових зависних предузећа постају законски расположиве за поновно издавање и поновну продају без будућег одобравања. Трезорске акције, треба нагласити, не смањују број издатих акција, већ утичу на број акција у промету. Према захтеву IAS 1, трезорске акције које су у поседу матичног предузећа или његових зависних предузећа треба буду идентификоване за сваку класу акцијског капитала и одбијене од акцијског капитала који је у промету. IAS 32, осим тога, захтева да се трансакције стицања трезорских акција обелодањују у извештају о променама на капиталу, а када се трезорске акције касније поново продају свака разлика између трошкова стицања и оствареног прихода представља промену на капиталу и не сматра се добитком или губитком у билансу успеха. Исто тако, IAS 32 захтева да се трошкови повезани са трансакцијама капитала рачуноводствено обухватају као умањење капитала када је слична трансакција представљала издавање акција, или као повећање на супротној страни рачуна капитала. када је представљала поновно стицање трезорских акција. Важни трошкови, према IAS 32, су трошкови директно повезани са трансакцијом, а када издавање укључује сложени финансијски инструмент, трошкови издавања треба да буду додељени компонентама сложеног финансијског инструмента, користећи при том рационалну и доследну основу за додељивање.

Рачуноводствено обухватање опција на акције је веома интригантна и комплексна материја, којом се бави IFRS 2 - Плаћање акцијама. Предузећа могу да издају опције на акције које власницима ових опција дају право на тачно одређени број акција по одређеној цени. Еклатантан пример такве акције је опција на акције која се даје запосленима у оквиру планова за запослене којима се стичу акције предузећа под одређеним условима. Ове опције на акције данас су све популарнији вид награђивања запослених, а често се топ менаџменту, као део пакета награђивања, даје такво искључиво право. Оне дају власницима право да стекну акције током одређеног временског периода по одређеној цени која може да буде једнака фер вредности акције на датум издавања, или, што се мање практикује, цени мањој од фер вредности. Обично, издавање опција није у складу са законом ако предузеће нема довољно одобрених, али неиздатих акција, које могу да испуне захтеве власника опција када се такви испоставе. Уколико предузеће има акције резервисане за будућа издавања на основу опција и купопродајних уговора неопходно је да се обелодани број акција, укључујући услове и износе који су на тај начин резервисани. Те резервисане акције нису расположиве за продају или расподелу другима за све време трајања услова неизвршених опција. IAS 32 се, а друге стране, бави ситуацијама у којима се обавезе по основу опција измирују у готовини или инструментима капитала, а зависно од исхода могућих будућих ситуација или догађаја који нису под контролом издаваоца. Начелно, ове опције класификују се као обавезе, сем ако страна која захтева измирење није права, или је измирење готовином или другим средствима расположиво једино у случају ликвидације предузећа издаваоца. Уколико власник опције може да захтева готовину, обавеза по основу опције се тако и сматра (као обавеза), а не капиталом.

4.2.3.2. Обелодањивање осталих компоненти капитала

Акцијска премија, резерве, ревалоризационе резерве и нераспоређени добитак, у складу са класификацијом капитала датом у Оквиру, представљају остале компоненте капитала.

Акцијска премија, односно емисиона премија представља износ капитала примљен при издавању акција изнад номиналне вредности акције. Акцијска премија се у САД назива *додатно уплаћеним капиталом* (енг. additional paid in capital), а у ЕУ и многим другим државама назива *акцијском премијом* (енг. share premium). Суштински се на исти начин рачуноводствено обухвата акцијска премија, ако уместо номиналне вредности акције имамо рачуноводствену вредност (енг. stated value) акције.

Резерве традиционално обухватају категорију законских, или статутарних резерви и стварају се по основу законских захтева или статута, првенствено због заштите кредитора и имају за циљ покриће значајних губитака насталих у пословању. На име ових резерви може се нпр. захтевати да се сваке године издваја одређени проценат од нето добитка све док салдо рачуна резерви не достигне одређену висину акцијског капитала. Али, резерве нису посебно дефинисане стандардима, а IAS 39 захтева да се прилагођавања фер вредности (нереализовани добици/губици из улагања класификованих као улагања расположива за продају) и прилагођавања настала превођењем иностраних валута признају као капитал, што представља стварање резерви на основу ових прилагођавања.¹⁴⁸ Исто тако, IAS 39 захтева да се при обезбеђењу тока готовине (енг. cash flow hedge), или обезбеђењу нето улагања у инострано пословање (енг. hedge of a net investment in a foreign operation) део добитка или губитка на инструменту обезбеђења (енг. hedging instrument) за који је утврђено да представља делотворно обезбеђење призна директно као капитал.¹⁴⁹ Реч је о резервама које се обично означавају као резерве обезбеђења (енг. hedging reserves). Ипак, треба рећи да стандарди захтевају обелодањивање промена на рачунима резерви током извештајног периода заједно са природом и сврхом сваке резерве презентоване у оквиру капитала.

Стандард IAS 16 дозвољава да накнадна мерења некретнина, постројења и опреме могу да се спроведу ревалоризацијом до фер вредности. Реч је о ревалоризационом вишку који се признаје на капиталу, осим када није довољан да покрије претходна смањења фер вредности исте ставке некретнина, постројења и опреме који су били признати као расход. Тада, односно у тим случајевима се ревалоризациони вишак признаје у билансу успеха. Накнадна умањења фер вредности ставки некретнина, постројења и опреме, с друге стране, одбијају се од *ревалоризационих резерви* до износа који је признат на капиталу, а ако умањења превазилазе овај износ, остатак се признаје као расход у билансу успеха. Иначе, ревалоризациони вишкови могу периодично да се преносе на рачун нераспоређеног добитка и вредност која се преноси представља разлику између амортизације обрачунате на износ ревалоризованог рачуноводственог износа средства и амортизације обрачунате на износ првобитног трошка (набавна вредност или цена коштања) средства. У тренутку када се средство прода или расходује, салдо рачуна ревалоризационе резерве средства може да се пренесе на нераспоређени добитак као

¹⁴⁸ Резерве фер вредности (енг. fair value reserves) и резерве превођења иностраних валута (енг. foreign currency translation reserves).

¹⁴⁹ IAS 39 разликује три врсте односа у обезбеђењу финансијских инструмената: обезбеђење фер вредности, обезбеђење тока готовине и обезбеђење нето улагања у инострано пословање.

реализовани добитак без приказивања у билансу успеха. Исто тако, стандард захтева да се промене на рачуну ревалоризационих резерви током извештајног периода обелодане, што се обично чини у напоменама уз финансијске извештаје и исти се појављује у једном од извештаја о променама на капиталу, зависно од тога који се извештај презентује.

Нераспоређени добитак, по самој дефиницији представља акумулиране добитке, умањене за губитке и било коју расподелу дивиденди. А када су дивиденде предложене, али не и званично одобрене и када као такве нису обавезе предузећа о којима се мора известити, захтева се обелодањивање у складу са IAS 1. Саме дивиденде објављене након датума биланса стања, а пре издавања финансијских извештаја морају се обелоданити, но не могу се признати као задужење рачуна нераспоређеног добитка. Исто тако, износ било којих кумулативних приоритетних дивиденди који није признат као задужење рачуна нераспоређеног добитка (неисплаћени износ) мора се обелоданити у напоменама уз финансијске извештаје. Иначе, у складу са стандардима могуће је вршити одређена прилагођавања на рачуну нераспоређени добитак, у ком случају, IAS 8 захтева да се исправке рачуноводствених грешака које се односе на претходне периоде, као и прилагођавања која проистичу из промене рачуноводствених политика које могу да се примене ретроактивно, прикажу као прилагођавања почетног салда рачуна нераспоређени добитак. Ако је изводљиво, захтева се и прерачунавање упоредних информација.

4.2.3.3. Обелодањивање акцијског капитала и инструмената капитала

Презентација и обелодањивање акцијског капитала и сопствених инструмената капитала захтевају разматрање да ли они представљају финансијску обавезу, капитал, или трансакцију плаћања акцијама. Акцијски капитал и сопствени инструменти капитала су, према IAS 32, у најширем смислу обухваћени дефиницијом финансијског инструмента који је образложен као било који уговор на основу којег настаје финансијско средство предузећа и финансијска обавеза или инструмент капитала другог предузећа. Састојци, односно услови уговора о издавању финансијског инструмента и економска суштина трансакције, а не правна форма уговора, представљају критеријуме којима се одређени финансијски инструмент класификује или као финансијска обавеза или као инструмент капитала.

Инструмент капитала дефинисан је као било који уговор који показује преостало учешће у средствима ентитета након одбијања свих његових обавеза, док је финансијска обавеза по IAS 32 дефинисана као:

- уговорна обавеза по којој се исплаћује готовина или даје друго финансијско средство другом предузећу или размењује финансијско средство или финансијска обавеза са другим предузећем, под потенцијално неповољним условима за предузеће, или
- уговор који ће бити или може бити измирен сопственим инструментима капитала предузећа.

Док се обичне акције, с тим у вези, обично класификују као капитал, приоритетне се класификују или као финансијске обавезе или као капитал, зависно од услова уговора и економске суштине трансакције.

Иначе, одређени финансијски инструменти могу садржати и елементе финансијске обавезе и елементе капитала, у ком случају је реч о сложеним финансијским инструментима који се продају или купују заједно и власнику

омогућују економски интерес у предузећу који их издаје. Тако нпр. обвезнице које се продају са опцијом, односно налогом за куповину акција обезбеђују власнику безусловно обећање плаћања са обрачунатом каматом и фиксним датумом доспећа и право куповине акција издаваоца обвезница (енг. Warrant), као налог који важи за обичне или приоритетне акције. Понекад једна или више компонената елемената сложеног финансијског инструмента може бити финансијски дериват, као што је налог за куповину акција, а у другим случајевима елементи сложеног финансијског инструмента могу да буду традиционални, недеривативни инструменти, као што је случај када се обвезница изда са обичним акцијама као јединствена понуда.

Изузетно важна питања која морају да се поставе при класификовању финансијских инструмената на финансијске обавезе и капитал су:¹⁵⁰

- да ли је измирење у готовини или другом финансијском средству обавезно и захтевано од власника;
- да ли издавалац има безусловно право (пуну слободу одлучивања) да избегне плаћања у готовини или другим финансијским средствима, или да одложи плаћање на неодређено време;
- ако измирење у готовини, другом финансијском средству, или променљивом броју акција зависи од исхода неизвесних будућих догађаја ван контроле издаваоца и власника, да ли је догађај који је проузроковао то измирење веома редак и неуобичајен и врло невероватан у смислу наступања; и
- ако је финансијски инструмент измирен, или ће можда бити измирен сопственим акцијама, да ли је утврђен број акција које ће се дати или које ће се можда дати, што има за последицу да власник у потпуности буде изложен флукуацијама цене акција издаваоца?

Током 2004. године IASB је издао стандард IFRS 2 - Плаћање акцијама, који је у примени од 1. јануара 2005. године. Овим стандардом обухваћене су све трансакције плаћања акцијама (планови опција на акције и други аранжмани у којима се запослени или друге стране, попут добављача, обештећују издавањем акција), и оне су последњих година постале веома популарне. Правило на којем се стандард заснива је да се све трансакције плаћања акцијама признају у финансијским извештајима мерењем фер вредности, са трошковима који се признају када се роба прими или пруже услуге. Поред тога, важно је да се иста правила признавања и мерења примењују на јавне (чијим се акцијама тргује на берзи) и приватне (чијим се акцијама не тргује на берзи) компаније. И нормално, ово правило дало је додатни изазов за процењивање фер вредности акција којима се не тргује на берзи.

Треба рећи да се порески третман плаћања акцијама разликује од једног до другог пореског система и да, у већини случајева, тај третман није усклађен са мерењем фер вредности по IFRS 2. Тренутно се, уочено је, врло често указује на потребу обезбеђења специфичних упутстава у вези са обухватањем пореских ефеката давања опција и њиховим коначним извршењем.

4.2.4. Форма и структура извештаја о променама на капиталу

Настале промене на капиталу између два датума биланса стања одражавају

¹⁵⁰ [www.pwc.com/applying IFRS](http://www.pwc.com/applying-IFRS), april 2007.

повећање или смањење нето средстава предузећа током периода. Поред промена које произилазе из трансакција са власницима капитала и трошкова трансакција који се директно односе на те трансакције, све промене на капиталу током извештајног периода представљају укупан износ прихода и расхода, укључујући добитке и губитке настале током тог периода, а који су признати као добитак или губитак, односно директно као промена на капиталу.

Два основна механизма за извештавање о променама на капиталу током извештајног периода нуди IAS 1. Иначе, од предузећа се захтева да у извештају о променама на капиталу презентује:¹⁵¹

- добитак или губитак периода;
- сваку ставку прихода и расхода периода, која се према захтевима других стандарда или тумачења признаје директно на капиталу и укупан износ ових ставки;
- укупан износ прихода и расхода периода, приказујући одвојено укупне износе који се могу приписати власницима капитала матичног предузећа и мањинским учешћима; и
- за сваку компоненту капитала, ефекте промена рачуноводствених политика и исправке грешака признатих у складу са IAS 8.

У случајевима када извештај о променама на капиталу садржи претходно наведене ставке, према терминологији IAS 1, он се назива Извештај о признатим приходима и расходима.

Исто тако, од предузећа се захтева да презентује, било у основном обрасцу извештаја о променама на капиталу, било у напоменама:

- износе трансакција са власницима капитала, приказујући одвојено расподеле власницима капитала;
- салдо рачуна нераспоређеног добитка/губитка на почетку периода или на датум биланса стања и промене током периода; и
- усклађивања између рачуноводствене вредности сваке класе акцијског капитала и сваке резерве на почетку и крају периода, одвојено обелодањујући сваку промену.

Стандард IAS 1 објашњава важност узимања у разматрање свих прихода, расхода, добитака и губитака, укључујући и оне који нису признати као добитак или губитак при процени укупних финансијских перформанси предузећа. Стандард, исто тако, истиче да је при процени промена у финансијској позицији предузећа између два датума биланса стања значајно да се размотре све ставке прихода и расхода и захтева презентацију извештаја о променама на капиталу која истиче укупне приходе и расходе, укључујући и оне који су признати директно на капиталу. Он, такође, захтева и посебно приказивање износа прихода, расхода, добитака и губитака који се односе на мањинска учешћа.

Пример који следи приказује третман капитала који се може захтевати у финансијским извештајима.¹⁵²

¹⁵¹ Abbas Ali Mirza, Graham J. Holt, Magmis Orrell, International Financial Reporting Standands, WORKBOOK and GUIDE, John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey, 2006. стр. 17.

¹⁵² Наведено према: Barry J. Epstein & Abbas Ali Mirza; Ибид, стр. 635.

Пример 1.

Третман капитала који се може захтевати у финансијским извештајима
Извод о структури капитала из консолидованог биланса стања

	у 000 евра	
	2006.	2005.
Акцијски капитал - обичне акције		
Одобрено 10.000.000 по номиналној вредности од 1 евра		
Издато 6.650.000	6.650	6.585
Акцијска премија и резерве		
Акцијска премија	12.320	12.110
Законске резерве	665	665
Дате опције на акције	724	676
Резер. превођења иностраних валута	(1.854)	(2.266)
Трезорске акције	(320)	(320)
	11.535	10.865
Нераспоређени добитак	4.230	3.898
Капитал власника акција матич. пред.	22.415	21.348
Мањинска учешћа	360	353
Укупни капитал	<u>22775</u>	<u>21.701</u>

4.2.5. О перспективама извештавања о капиталу

IASB је током 2003. године покренуо пројекат извештавања о перформансама, ради повећања корисности информација презентованих у билансу успеха, који је за последицу имао стварање могућег новог извештаја названог извештај о свеобухватном добитку. Сугестија стручне јавности била је да је предложеним извештај отишао превише унапред и да ће га како извештајни ентитети, тако и корисници финансијских извештаја, као таквог тешко прихватити, што је од IASB тражило да будућу пажњу усмери на начин презентације који ће бити разумљивији и једнима и другима. Од тада је IASB око неких упрошћења постигао сагласност, док су нека спорна питања остала и даље предмет расправе. IASB и FASB су крајем 2004. године одлучили да заједно спроводе будућа разматрања у вези са овим пројектом, када су се и сложили да пројекат не треба да упућује само на презентацију биланса успеха, већ и друге извештаје, који заједно са билансом успеха чине комплетан скуп финансијских извештаја: биланс стања, извештај о променама на капиталу и извештај о токовима готовине. IASB је 2006. године, после тога, објавио нацрт предложених измена IAS 1.

IASB је пројекат поделио на два једнака дела, при чему се:

Део А односи на извештаје који сачињавају комплетан скуп финансијских извештаја и периоде за које се захтева да буду презентовани. Тако објављени нацрт управо се односи на овај део и има за циљ да IAS 1 у великој мери доведе у линију са америчким стандардом SFAS No. 130 - Извештавање о свеобухватном добитку.

Део Б пројекта спроводи се заједнички и обухвата суштинска питања попут оних која се односе на доследне принципе за обједињавање информација и приказивања збирова и међузбирова у сваком од извештаја, класификовање осталих признатих прихода и расхода, као и разматрања који метод презентовања токова готовине из пословних активности пружа корисније информације.

Предложене најважније измене овим нацртом односе се на презентацију власничких промена на капиталу и презентацију прихода и расхода признатих током извештајног периода, као комплетан скуп финансијских извештаја.

Наведени нацрт предлаже да презентација извештаја о финансијској позицији буде од почетка најранијег презентованог периода у комплетном скупу финансијских извештаја.¹⁵³ Измена доводи до тога да се од предузећа захтева да презентује три извештаја о финансијској позицији и по два од осталих извештаја који чине комплетан скуп финансијских извештаја. Иначе, сврха ове измене је обезбеђење информација потребних за анализу финансијских извештаја од стране заинтересованих.

Исто тако, нацртом се предлаже да се све промене на капиталу, настале из трансакција са власницима (власничке промене), презентују одвојено од осталих промена на капиталу (невласничке промене или укупни признати приходи и расходи). Предузећу, као ентитету, није дозвољено да презентује компоненте признатих прихода и расхода (невласничке промене на капиталу) у извештају о променама на капиталу. Циљ предложених измена је обезбеђење бољих информација за кориснике, захтевањем обједињавања ставки са сличним карактеристикама. Ове промене на капиталу презентују се или у:

- једном извештају о укупним признатим приходима и расходима (извештај о свеобухватном добитку) или
- два извештаја, односно извештају који
 - приказује компоненте добитка/губитка
 - почиње са добитком/губитком и приказује компоненте осталих признатих прихода и расхода.

Датим нацртом предлаже се обелодањивање рекласификованих прилагођавања у вези са сваком компонентом осталих прихода и расхода, тако да су рекласификована прилагођавања износи рекласификовани као добитак/губитак текућег периода, који су били признати као остали признати приходи и расходи претходних периода. Циљ овако предложене измене је да корисницима обезбеди информацију у вези са проценом ефеката рекласификовања, а нацртом се предлаже и обелодањивање пореза на добитак у вези са сваком компонентом осталих признатих прихода и расхода. Такав захтев IAS 1 не укључује, а циљ предложене измене је да корисницима обезбеди информације о порезима поводом ових компонената.

Презентација дивиденди спроводи се тако што IAS 1 дозвољава обелодањивање износа дивиденди признатих за расподелу власницима капитала и повезаних износа по акцији у: билансу успеха, извештају о променама на капиталу или у напоменама. Нацрт, исто тако, предлаже да се дивиденде признате за расподелу власницима и повезани износи по акцији презентују у извештају о променама на капиталу или у напоменама. Циљ овако предложене измене је да обезбеди да се власничке промене на капиталу (расподела власницима капитала у облику дивиденди) презентују одвојено од невластичких промена на њему.

¹⁵³ У предложеном нацрту су разматрани и називи финансијских извештаја у смислу да је извештај о финансијској позицији у ствари биланс стања. Сврха предложене измене је да верније одрази функцију финансијског извештаја на коју се указује у Оквиру.

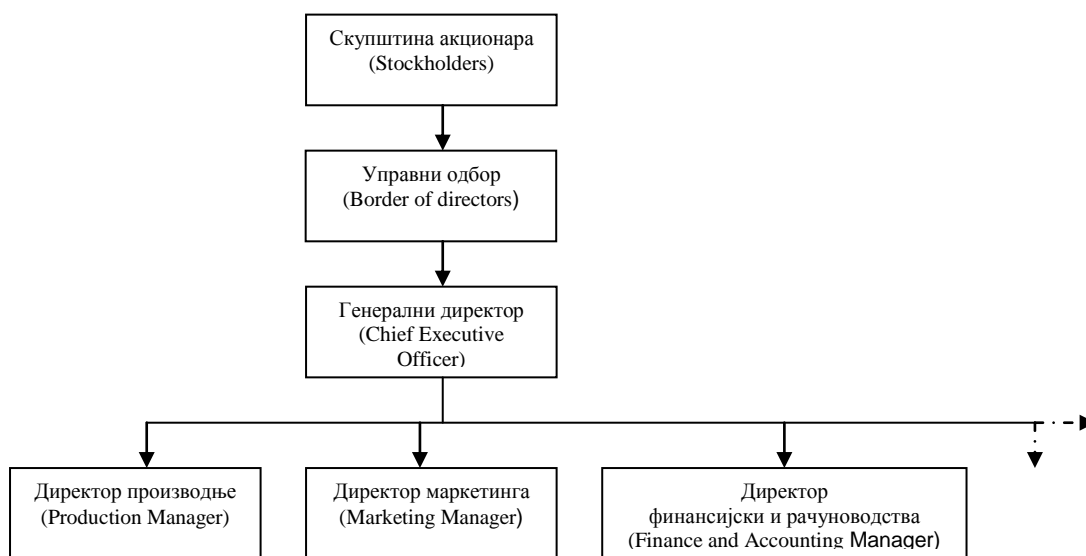
4.3. УЛОГА ТОП МЕНАЏМЕНТА У ФИРМАМА У СРБИЈИ У УСАГЛАШАВАЊУ СА МСФИ: ПРОЦЕС УЧЕЊА И ПРИЛАГОЂАВАЊА, УНАПРЕЂЕЊЕ ОБРАЧУНСКОГ СИСТЕМА У ПРЕДУЗЕЋИМА

4.3.1. Место топ менаџмента у фирмама у Србији

Полазећи од напред изнете чињенице да је МРС-ом 1 - Презентација финансијских извештаја прописана одговорност управног одбора и/или другог управљачког тела предузећа за припремање и презентацију финансијских извештаја, неопходно је детаљније размотрити надлежност и одговорност управног одбора, односно корпоративне управе (corporate governance), а са аспекта могућности њиховог утицаја на квалитет информација у финансијским извештајима.

На овом месту дајемо схематски приказ типичне структуре менаџмента у предузећима корпоративног типа, који може изгледати:

Слика бр. 6: Типична структура менаџмента у предузећима корпоративног типа

Назначена менаџмент структура одређује и структуру одговорности органа корпоративног предузећа. Тако, управни одбор и његов председник (корпоративна управа) за свој рад директно су одговорни скупштини акционара, док су генерални директор и извршни директори најпре одговорни управном одбору, а затим и власницима и свим осталим стејкхолдерима.

Сама надлежност и одговорност корпоративне управе (управног одбора) да дефинише стратегијске циљеве предузећа и да се стара о њиховом остваривању односно одговорност за остваривање интереса, пре свега, власника (инвеститора), али и осталих стејкхолдера, остварује се путем проналажења начина за превазилажење њихових потенцијално конфликтних интереса. Одговорност корпоративне управе односи се и на контролу усаглашености пословања предузећа са законским прописима и, што је са аспекта нашег истраживања примарно, контролу менаџерских резултата. За могуће остварење ових одговорности неопходно је да управни одбор задржи одређени степен независности у односу на извршни менаџмент предузећа.

Неопходна независност и интегритет управног одбора може се постићи његовим структурирањем на начин који обезбеђује довољан број чланова који нису истовремено и извршни менаџери предузећа, или лица повезана са извршним менаџментом и то било економским, било другим везама. Постојање таквих независних чланова у управном одбору у највећој мери обезбеђује објективност вредновања резултата извршног менаџмента, па и самог управног одбора. Поред тога, улога независних чланова управног одбора од пресудног је значаја у областима: избора, опозива и одређивања зарада и бонуса планова за извршни менаџмент, предузимања мера заштите од преузимања, инвестирања и функционисања интерне и екстерне ревизије, односно у свим оним областима у којима може доћи до сукоба интереса менаџмента и стејкхолдера.

Потребан услов за остварење заштите интереса власника и осталих стејкхолдера је независност управног одбора, као довољан услов у смислу његове способности да:

- обезбеди интегритет рачуноводственог информационог система,
- примени одговарајући систем интерне контроле и
- обезбеди независну ревизију.

Ако се догоди да корпоративна управа, било због доминације извршног менаџмента (одсуства независности), било због сопствене неспособности, пропусти да на време уочи и адекватно реагује на покушаје злоупотребе имовине предузећа или довођења у заблуду стејкхолдера, пре или касније реаговаће механизми екстерне контроле, што доводи или до смене управног одбора и извршног менаџмента или, као у случају „Енрона“, до банкротства предузећа.

4.3.2. Менаџмент као носилац одговорности за припремање и презентацију финансијских извештаја

Наш Закон о рачуноводству и ревизији чланом 2. прописује да су правна лица и предузетници дужни да вођење пословних књига, састављање, презентацију, достављање и обелодањивање финансијских извештаја врше у складу са законском, професионалном и интерном регулативом, а да се под професионалном регулативом, поред осталог, подразумевају МРС, МСР и Кодекс етике за професионалне рачуновође.¹⁵⁴

МРС питање одговорности за припремање и презентацију финансијских извештаја регулишу шестим параграфом МРС 1 - Презентација финансијских извештаја, у коме се каже да су управни одбор и /или друго управљачко тело предузећа одговорни за припремање и презентацију финансијских извештаја, а наш Закон о рачуноводству и ревизији чланом 29 прописује следеће: "...орган управљања правног лица утврђен статутом или другим општим актом, односно предузетник одговоран је за истинито и поштено приказивање финансијских извештаја."¹⁵⁵

Власништво у савременим корпорацијама, односно његова власничка структура у корпорацијама као доминантном облику организовања привредне активности у развијеним тржишним економијама, онемогућава непосредно управљање пословним ентитетом од стране власника. И, уместо непосредног управљања између предузећа и његових власника, а у функцији посредника, јавља

¹⁵⁴ Закон о рачуноводству и ревизији, "Службени лист Савезне Републике Југославије", број 71, децембар 2002. године.

¹⁵⁵ Ибид.

се менаџер, као експерт, на кога власници преносе своја управљачка права очекујући да ће корпорацију водити на начин који обезбеђује максимирање вредности за њих као власнике. У стварности, тај чин преноса управљачких права на менаџере подразумева и пренос надлежности за дефинисање циљева предузећа и доношење пословно-финансијских одлука које су у функцији остварења постављених циљева.

Обавеза, односно надлежност менаџмента да формулише посебне циљеве предузећа као вид конкретног сагледавања општих циљева (рентабилност, солвентност и ликвидност), је обавеза од изузетног значаја, због њеног далекосежног утицаја на успех предузећа јер "...посебни циљеви обезбеђују неопходну везу између општих циљева, с једне стране, и доношења пословно-финансијских одлука, текућег систематског планирања, контроле и других управљачких активности, с друге стране."¹⁵⁶ Евентуални пропусти менаџмента у сфери постављања посебних циљева предузећа могу довести до погрешних пословно-финансијских одлука (било да је реч о прибављању и/или промени структуре капитала предузећа или о алокацији расположивих ресурса унутар предузећа) које ће негативно утицати на рентабилност, солвентност и ликвидност предузећа, због чега ће оно бити изложено различитим последицама у виду санкција. Такође, јасно мерљиви, орочени и мотивишући посебни циљеви представљају поуздан критеријум одлучивања за доношење рационалних пословно-финансијских одлука које су и инструмент остваривања оптималног односа између општих циљева предузећа.

Одговорност менаџмента за успешно вођење предузећа је извориште његове надлежности у обавезама према власницима за стање и успех предузећа, односно извориште обавезе менаџмента да положи рачун о резултатима пословања предузећа. Полагање рачуна о резултатима пословања предузећа остварује се периодичним финансијским извештавањем, односно припремањем и презентовањем низа периодичних финансијских извештаја о пословању и раду предузећа.

С обзиром да је менаџмент предузећа одговоран за припремање и презентацију финансијских извештаја, он је одговоран и за квалитет, односно за материјалност, релевантност, поузданост, упоредивост и разумљивост финансијско-рачуноводствених информација. Одлике финансијско-рачуноводствених информација, које одређују њихову материјалност, релевантност, поузданост, упоредивост и разумљивост, врло често нису једнозначне, односно међу њима врло често може постојати неусклађеност. Зато је, стално се истиче, неопходно да менаџмент предузећа пронађе складан однос у придавању значаја како свакој од квалитативних карактеристика, тако и њиховом међуодносу.

Настајање конфликта на релацији квалитативних карактеристика финансијско-рачуноводствених информација и менаџмента могућ је у виду:

- Поузданости финансијско-рачуноводствених информација, која је и одређена, поред осталог, њиховом неутралношћу и усаглашеностју са принципом опрезности. При том, неутралност финансијско-рачуноводствених информација полази од тога да су оне непристрасне, односно ослобођене разних претпоставки. Сам систем вредновања рачуноводствених категорија, уз уважавање принципа опрезности, подразумева одређени ниво просуђивања менаџера о ризику и неизвесности која може бити пристрасна, у смислу потцењивања имовине и резултата предузећа.
- Релевантност финансијско-рачуноводствених информација одређена је

¹⁵⁶ Стевановић, др Никола: „Управљачко рачуноводство“, ЦИД Економски факултет, Бгд, 2001., стр. 6.

правовременошћу истих, због чега се, у жељи да обезбеди правовремене информације, менаџмент предузећа може наћи у ситуацији у којој не располаже сазнањима о свим аспектима пословне трансакције или догађаја који доводи у питање њихову поузданост. Међутим, уколико менаџмент одложи презентацију информација до тренутка сазнања о свим аспектима пословних догађаја, односно до тренутка презентовања потпуно поузданих информација, могуће је да ће такве информације бити неправовремене, па самим тим и ирелевантне за кориснике.

При избору начина за проналажење решења у настајању конфликтних односа између квалитативних карактеристика финансијско-рачуноводствених информација и менаџмента, а и за све остале случајеве, менаџмент предузећа се мора руководити примарном сврхом финансијских извештаја, односно задовољавањем информационих потреба различитих корисника, уз вођење рачуна да користи од презентованих информација буду веће од издатака за њихово припремање.

Темељни циљ свих корисника екстерних финансијских извештаја (интересних група и стејкхолдера) без сумње је континуирано одржање предузећа, које подразумева његово циљно вођење од стране менаџмента ка увећању приноса од ангажованог капитала, уз одржавање задовољавајућег степена солвентности и ликвидности. Све то наводи на закључак да нема конфликта између циљева менаџмента и осталих стејкхолдера, а о томе који закључак је начелно тачан. Ипак, сматрамо да је конфликт могућ, односно он постоји у сфери начина и инструмената остваривања дефинисаних циљева.

Менаџмент предузећа, руковођен циљем континуираног одржања пословања предузећа, а свестан постојања и захтева за расподелом исказаног добитка, може приступити мерама које доводе до исказивања добитка који није у складу са захтевом фер и поштеног презентовања информација, већ са његовим финансијским намерама. Тако менаџмент, у намери да задржи што већи део добитка у предузећу, а ради његовог реинвестирања, може да предузме мере које доводе до стварања отворених и латентних резерви, што условљава нижи периодични резултат, односно добитак. Исказан нижи добитак доводи до мањег пореског захватања, што угрожава интерес Владе (смањујући јој буџетске приливе) и власника - инвеститора (због мањег издвајања за дивиденде).

Поред овога, остварење интереса менаџмента за инвестирање може довести и до угрожавања интереса кредитора и других поверилаца, јер инвестиције подразумевају имобилисање значајног износа средстава (капитала), што врло често проузрокује угрожавање могућности предузећа да одржи способност плаћања обавеза о року доспећа (ликвидност) и нарушавање његове дугорочне финансијске структуре (солвентност).

Уважавање и оправдавање оваквог понашања менаџмента, могло би бити у самом мотиву - континуираном одржању предузећа, што у дужем року задовољава интерес свих стејкхолдера заинтересованих за дугорочно одржање предузећа.

Постоји, међутим, још једно подручје сукоба интереса менаџмента предузећа и његових стејкхолдера, које је мотивисано егоистичним циљевима менаџмента. У петом параграфу МРС 1, наиме, где се одређује примарна сврха екстерних финансијских извештаја - пружање информација о финансијском положају, учинцима и новчаним токовима предузећа које су намењене широком спектру корисника - каже се и да финансијски извештаји показују резултате менаџмента остварене управљањем повереним капиталом (ресурсима). Припремањем и презентовањем финансијских извештаја менаџмент, другим речима, полаже рачун пред власницима капитала и осталим стејкхолдерима и о сопственој ефикасности у

остваривању тржишно очекиваних резултата предузећа. Евентуално изневерена тржишна очекивања слабе или потпуно уништавају пословну репутацију менаџера, што за неке може бити довољан мотив да у финансијским извештајима презентују и информације које их приказују далеко успешнијим него што заиста јесу. Вођен сопственим, егоистичним циљевима и интересом, менаџмент предузећа може посегнути и за обмањивањем стејкхолдера (корисника финансијских извештаја), односно за лажним финансијским извештавањем и то:

- манипулацијом, фалсификовањем или преправком рачуноводствених евиденција или пратећих докумената који се користе у припремању финансијских извештаја,
- нетачним представљањем или намерним изостављањем из финансијских извештаја значајних трансакција или догађаја, или
- намерно, погрешном применом рачуноводствених правила.¹⁵⁷

Разумљиво је да овакво понашање менаџмента, пре или касније, доводи до банкротства предузећа и самим тим изузетно високих губитака, пре свих, инвеститора, па и осталих стејкхолдера. Познате афере са корпорацијама Enron и Worldcom то недвосмислено потврђују.

4.3.3. Неопходност унапређења рачуноводственог система у предузећу

Све актуелне промене у пословном окружењу, са карактеристикама савременог корпоративног предузећа и менаџмента, захтевају неопходне промене и прилагођавање рачуноводственог система предузећа. Потребна су, дакле, обликовања сасвим новог, примереног захтевима времена, квалитетног и ефикасног рачуноводственог система предузећа. То су разлози да се данас у модерним условима привређивања основни сегменти рачуноводственог система (финансијско и управљачко рачуноводство) налазе пред новим захтевима за променама и побољшањима.

Кад је реч о домену *финансијског рачуноводства*, на првом месту су питања квалитета: обрачунског система, финансијског извештавања, контроле квалитета извештавања, ревизије базичних финансијских извештаја и њихово коришћење, све са циљем адекватног финансијског извештавања за кориснике (сагласно њиховим захтевима и очекивањима), посебно при ублажавању ризика за стабилно функционисање финансијског тржишта (тржишта капитала).

За *управљачко рачуноводство* се каже да је традиционално најпоузданији информациони ослонац менаџмента, односно квалитетна информациона подршка менаџмента предузећа у успешној реализацији управљања мисијом, циљевима, стратегијама и перформансама, те кључним факторима пословног успеха (трошковима и ценама, квалитетом, временом, функционалношћу и иновацијама). Захтеви за променама у овом рачуноводству вођени су захтевима потрошача, а од менаџмента се очекује усмереност ка очекивањима купаца и оријентисаност на генерисање вредности за крајњег потрошача.

Сва наведена питања посебно су потенцирана актуелним стањем у нашем рачуноводственом систему, обрачунском систему, систему финансијског извештавања, односно у нашој актуелној рачуноводствено-информационој стварности.

¹⁵⁷ Anthony M. Lendez and James J Korevec, How to Prevent and Detect Financial Statement Fraud, према преводу Стефановић, др Радослав: „Спречавање и откривање лажног финансијског извештавања“, Рачуноводство бр. 11, новембар 2000, СРРС, стр. 4

4.3.3.1. Унапређења обрачунског система и финансијског рачуноводства

Све промене и побољшања у области финансијског рачуноводства односе се на целину рачуноводственог система, уз стално његово унапређивање у делу обрачуна и квалитета финансијског извештавања.

4.3.3.1.1. Домен побољшања обрачунског система

Ако се пође од основне карактеристике конвенционалног приступа управљању трошковима, који почива на информационој подршци класичних система обрачуна трошкова, а која се састоји у приговору да у њима обрачун и управљање трошковима и перформансама "почиње прекасно, а завршава се прерано", у земљама развијене тржишне и конкурентске економије, са развијенијом рачуноводственом традицијом, настају нови приступи, филозофије и концепти у области управљачког рачуноводства.

С тим у вези, 80-их година прошлог века, појавило се више информационо комплекснијих, савремених система обрачуна трошкова заснованих на новом приступу и концептима управљања трошковима, као што су обрачун трошкова на основу: активности, циљних трошкова, животног циклуса, ланца вредности, континуираних уштеда, карактеристика производа, постпроизводних трошкова и других. Ови обрачуни све више постају кључна премиса успешног управљања циљевима, стратегијама и перформансама савременог корпоративног предузећа, бог чега и неопходност указивања на њихове основне карактеристике и могућности даљег усавршавања.¹⁵⁸

*Систем обрачун трошкова на основу активности ABC (Activity Based Costing),*¹⁵⁹ уноси новину у специфичној вези између ресурса (инпута) и произведених учинака (аутпута производа или услуге), а реч је о активностима које чине концептуални основ за обрачун трошкова у ABC систему. У овом случају пословне активности предузећа треба схватити као скуп хомогених послова и задатака везаних за процес сврсисходног трошења ресурса, ради постизања одговарајућих учинака. Природно, ради се о активностима које додају вредност, односно доприносе одговарајућем квалитету и порасту функционалних атрибута производа, као и оне које не додају вредност, односно стварају додатне, често неоправдане трошкове које купци обично нису спремни да плате.

Систем стварања базе рачуноводствених података применом ABC методе пружа далеко веће могућности праћења, контроле и управљања трошковима, јер је реч о савременом, информационо веома издашном, систему обрачуна примереном савременим конкурентским тржишним условима привређивања, али и софистицираном систему обрачуна који захтева одговарајуће трошкове имплементације и одржавања.

Обрачун на основу циљних трошкова - Target Costing (TC) везује се за Јапан због потребе за креирањем тржишно оријентисаног концепта у условима "нове економије". Посматрано циљно и методолошки, овај систем обрачуна се значајно разликује од класичних система заснованих на cost-plus приступу обрачуна трошкова. Кључна питања у TC су циљна продајна цена производа и циљни профит,

¹⁵⁸ Малинић, др С., Ибид.

¹⁵⁹ Kaplan, S.R., and Atkinson, A. A., Advanced Management Accounting, third edition, Prentice Hall, Inc, New Jersey, стр. 222. до 238.

где разлика између циљне продајне цене производа и циљног профита по јединици продатог учинка представља циљни трошак по јединици учинка. Сам ТС метод обухвата претпроизводну фазу са посебним фокусом на активности истраживања, развоја и дизајна производа, што у први план ставља потрошача, његову спремност да на тржишту у одређеном времену купи и плати производ одређеног квалитета и функционалних карактеристика. У ствари, овде се ради о систему обрачуна који подразумева интеграцију различитих знања из области ширих пословних и управљачких активности предузећа, јер полази од приступа умањивања прихода (приходи минус), који још у фази обликовања производа усмерава реализацију заједничких циљева путем редукције трошкова производа и генерисања жељеног (циљног) профита и перформанси¹⁶⁰

Усмерени циљни трошкови производа, ужих организационих јединица и предузећа у целини, не могу се сматрати непроменљивим и коначним величинама и они би требало да се перманентно преиспитују и анализирају ради утврђивања и елиминисања разлика између вишег нивоа стварних трошкова у односу на циљне трошкове пословања.

Обрачун трошкова на основу укупног животног циклуса производа – Total Life Cycle Product Costing (TLCPC) развијао се према идеји праћења и анализе трошкова производа у току свих фаза његовог животног циклуса.¹⁶¹ Данас, нове тржишне услове привређивања предузећа карактеришу променљиви захтеви купаца и акције конкурентских предузећа у погледу увођења нових, технолошки побољшаних производа у погледу квалитета и функционалности, што има за последицу неизвеснији и све краћи животни циклус производа. То је за менаџмент предузећа значило усмеравање пажње не само на производну фазу, већ пре свега фокусирање управљачких активности на претпроизводну фазу, где су трошкови истраживања, развоја, дизајнирања, инжењеринга и набавке значајно заступљени, а поред тога се у производној и постпроизводној фази, због своје предодређености, неки од ових трошкова не могу избећи или значајније редуковати.

TLCPC својим приступом у организационо-методолошком смислу и информационим резултатима обезбеђује менаџменту предузећа релевантне информације о текућим, стварним и будућим трошковима, приходима и резултату пословања. На тај начин омогућено је успешно управљање трошковима, али и перформансама кроз све фазе животног циклуса, почев од рађања идеје о новом производу, све до његовог уклањања из производног програма и коначног повлачења са тржишта. Овако свеобухватним постављањем концепта обрачуна и управљања трошковима, успешну примену су нашли нови системи обрачуна и концепти управљања трошковима и перформансама, по одговарајућим фазама животног циклуса производа.

Обрачун и управљање трошковима кроз ланац вредности, односно анализа ланца вредности - Value Chain Analysis - VCA, почивају на Портеровом обрасцу по којем организација предузећа представља сет међусобно повезаних активности са циљем креирања вредности за купце. Темелни циљ по овом концепту управљања трошковима је праћење односа између активности које стварају вредност ради снижавања трошкова, а суштинска новина је у чињеници да се управљање трошковима шири изван граница предузећа, односно да се укупна проблематика трошкова, њихово праћење, мерење, анализа и управљање шире (поред интерних ланаца) и на подручја ланца набавке, снабдевања и ланца дистрибуције.

¹⁶⁰ Видети; Cooper, R. and Slagmulder, Target Costing and Value Engineering, Productivity Press, Portland, Oregon, 1997, стр. 71. до 85 и Лалевић, А.: „Рачуноводство циљних трошкова - Target Costing“, Економски факултет - Подгорица, 2007, стр, 155. до 247.

¹⁶¹ Видети у: Benjamin, S.B., Design and Manage to Life Cycle Cost, M/A Press, Portland, стр. 2. до 22.

Иначе, сви наведени системи обрачуна и концепти управљања трошковима (конвенционални или савремени), обухватали су трошкове као предмет обрачуна и управљања само унутар предузећа, у оквиру интерних ланаца у претпроизводној, производној и постпроизводној фази, док *VCA* концепт проширује ово подручје и на добављаче на улазној и купце на излазној страни. Поступак анализе ланца вредности, (ланац снабдевања и посебно ланац дистрибуције) у средиште интересовања ставља купца као крајњег потрошача.

Рачуноводствено-информациона подршка управљању трошковима кроз ланац вредности остварује се базом података, односно праћењем трошкова по бројним варијаблама: изазивачима трошкова, претходно алоцираним по појединачним активностима у ланцу вредности. Овде се ради, без сумње, о интегрисаном приступу управљању трошковима који омогућава одговарајуће конкурентско позиционирање, који има широку перспективу у укупности трошкова, али и осталих стратешких димензија производа. У таквим условима менаџмент предузећа оријентисан је на генерисање вредности, а све управљачке и пословне активности усмерене су ка испуњењу захтева и очекивања потрошача.

Kaizen Costing (КC) као модеран сегмент пословне филозофије и управљачког рачуноводства, лоциран је у фази производње и има за циљ да, претходном фазом предодређене трошкове перманентно редукује у производној фази, путем ситних, побољшања већ усвојеног дизајна и технолошких процеса у тзв. *kaizen* побољшањима. Континуираног побољшања карактеристично је да се делегирана овлашћења и одговорност за редукацију актуелних трошкова производње преносе са виших менаџерских структура на ниже нивое, али и на запослене експерте и извршиоце у производњи.¹⁶² Он, у вези с тим, отвара могућност да сви запослени (посебно извршиоци), својим активним односом према актуелним стандардима, циљним величинама, испоље нове идеје и предлоге за нови *Kaizen*, како би он у погледу одржавања или могућих побољшања у уштедама и редукацији трошкова био реализован. Најзад, *Kaizen Costing* је значајно остварив и због кохерентности са осталим савременим системима и концептима управљања трошковима.

У самој производној фази развијен је и систем *обрачуна трошкова на бази карактеристика производа*, односно *Feature Costing* (FC). Идеја водила овог система је у тежњи да се обрачунска процедура поједностави и омогући флексибилније и олакшано извештавање о резултатима. Методолошки гледано, то је могуће тако што се трошкови ресурса, места трошкова и трошкови активности алоцирају и реалоцирају на производе према њиховим карактеристикама, стварањем тзв. сета заједничких карактеристика за различите производе, односно заједничких активности које треба реализовати за те производе. Па како су карактеристике производа веома релевантне за потенцијалне купце, овај систем обрачуна трошкова не само да је успео да поједностави рачуноводствено-обрачунску процедуру, већ је створио могућност да се при конципирању извештаја уваже и евентуално променљиви захтеви купаца.

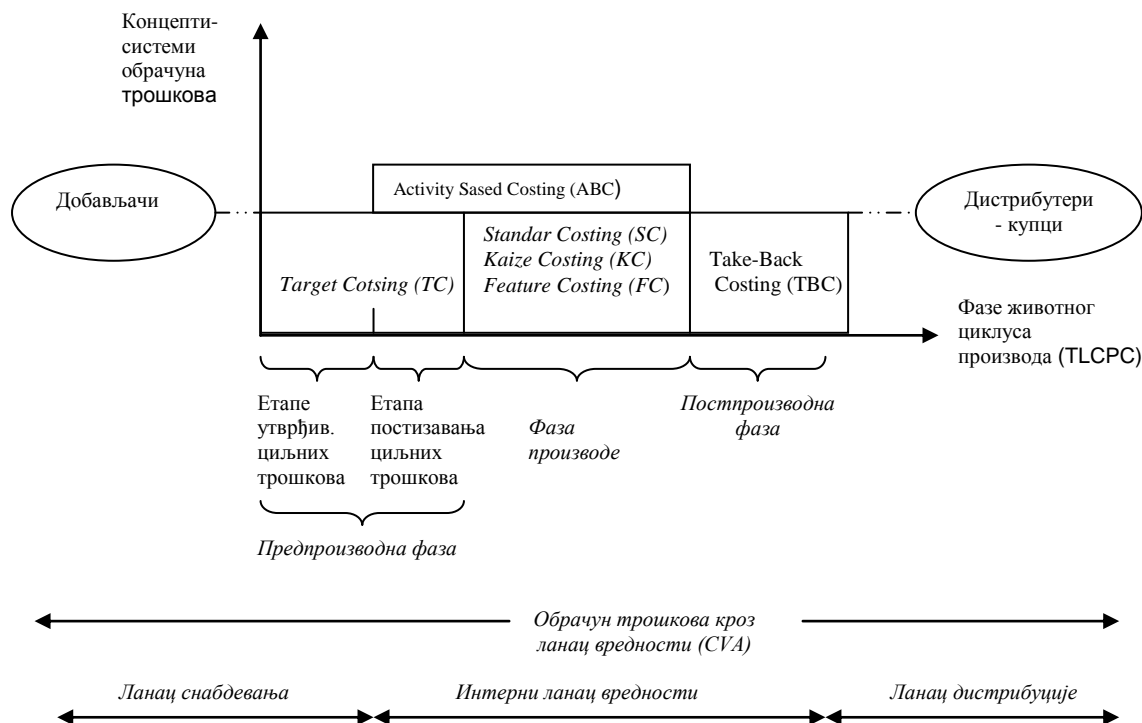
У постпроизводној фази се у циљу праћења, контроле и управљања трошковима појавио нови систем обрачуна трошкова - *Take-Back Costing* (TBC). Ради се о новом методу која у први план ставља обрачун трошкова повлачења производа са тржишта, односно напуштања производње одређеног производа. Систем контроле и редуковања трошкова у постпроизводној фази (посебно повлачења са тржишта), као и трошкови изазвани затварањем производних погона и фабрика, укључујући и еколошке захтеве ових активности, повратно су усмеравали

¹⁶² Drury, C, *Management Accounting for Business Decisions*, Thomson Learning, London, 2001, стр. 462.

пажњу менаџмента на неопходност уважавања дизајнирања и производње производа који ће имати ниже трошкове у постпроизводној фази.

Напред дате констатације о позицијама и кохерентности савремених система обрачуна и управљања трошковима, са идејом да ће различити концепти и системи обрачуна трошкова успешније задовољити познату тезу различити трошкови за различите сврхе, могу се и шематски приказати:

Слика бр. 7: Савремени системи обрачуна и управљања трошковима

Најзад, опште познато је да наша менаџерска и управљачко-рачуноводствена, теоријска и стручна литература, није била ажурна и у довољној мери окупирана овим веома важним подручјем менаџмента и рачуноводственог система. Највећи број наших предузећа скоро и немају никаквих искустава у имплементацији савремених система обрачуна и концептима управљања трошковима, због чега су и у управљачком рачуноводству неопходне одговарајуће промене. Теоријско-методолошки, потребно је трансферисати нова знања и вештине од референтних аутора и релевантне литературе из ове области. Исто тако, неопходан је интензивнији трансфер вештина и искустава у имплементацији савремених система обрачуна и управљања трошковима, из земаља које већ имају вишегодишње и вишедеценијско искуство у њиховој примени.

4.3.3.1.2. Домен побољшања квалитета финансијског извештавања

Под квалитетом финансијских извештаја подразумевамо скуп карактеристика и особина извештаја, које се односе на њихову могућност задовољења захтеваних и очекиваних потреба. С обзиром да финансијски извештаји могу имати већи број релевантних карактеристика квалитета, све њих би требало схватати и као категорију која уважава присуство бројних врста финансијских и рачуноводствених

извештаја, као и мултидимензионалност карактеристика и особина, затим бројност и различитост њихових корисника и сл.

Свакако, најважније димензије квалитета финансијских извештаја произилазе из материјалности, као границе квалитета заснованог на неизоставности финансијских извештаја за потребе информисања њихових корисника, а нарочито екстерних.

Оквиром IASB (International Accounting Standards Board) за састављање и презентацију финансијских извештаја, који је одобрио Одбор IASC - Комитета за Међународне рачуноводствене стандарде и који је објављен 1989. године, а усвојен од стране IASB у априлу 2001. у оквиру параграфа 24-46, уређена је област квалитативних карактеристика финансијских извештаја и прописане четири основне карактеристике квалитета: разумљивост, релевантност, поузданост и упоредивост.¹⁶³

Разумљивост подразумева одговарајућа агрегирања и класификације примерене способностима корисничког комуницирања. Одговорност за ову карактеристику финансијских извештаја је на страни састављача (рачуновођа), но и од корисника финансијских извештаја се очекује да поседују потребан ниво рачуноводственог знања, те и знања о пословно-менаџерским активностима предузећа, како би могли да на одговарајући начин користе информационе садржаје који им се извештајима нуде и презентују.

Релевантност, односно важност као квалитативна одлика огледа се у потреби или неопходности финансијских извештаја за пословно-финансијско одлучивање, баш због њихове способности да потврде и предвиде.

Поузданост претпоставља да у њима нема материјално значајних грешака, предрасуда и пристрасности, као и обележја верног представљања, неутралности, опрезности и потпуности, јер се нико не усуђује да одлучује на основу информација које нису поуздане. Рачуновође као састављачи финансијских извештаја и ревизори одговорни су за поузданост информација садржаних у финансијским извештајима.

Упоредивост полази од могућности свеколиког поређења развоја: имовинског, финансијског, рентабилитетног и ликвидитетног положаја предузећа, а на бази конзистентних и обелодањених финансијских извештаја на временској основи, затим на релацији планирано-остварено, као и поређење, методом бенчмаркинга, са конкурентским предузећима.

Разумевања ради актуелне фазе контроле квалитета, а у контексту размотрених карактеристика, неопходно је познавање и уважавање специфичности основних чинилаца те контроле, као што су: основни финансијски извештаји опште намене, корисници наведених финансијских и других рачуноводствених извештаја, те институције за контролу квалитета финансијског извештавања (менаџмент предузећа, професионалне асоцијације рачуновођа, влада и њена регулаторно-контролна тела и сами непосредни корисници рачуноводствених извештаја).

Из угла актуелности стања ове проблематике у нашим условима, видно је изражена неадекватна улога владе и њених регулаторно-контролних тела, што се огледа у спором реаговању законске регулативе у овој области, у циљу адекватног праћења и њене хармонизације са захтевима међународне професионалне рачуноводствене регулативе и потребама привређивања и, у складу са тим, неопходност континуираних промена рачуноводствене праксе.

Посебну пажњу, генерално узев, заслужује каузалност односа професионалне

¹⁶³ Видети у: Малинић, др. С, „Карактеристике и контрола квалитета финансијског извештавања“, Зборник радова са 33. националне конференције о квалитету - Фестивал квалитета 2006, Центар за квалитет Машинског факултета у Крагујевцу и Асоцијација за квалитет и стандардизацију Србије, Крагујевац, стр. 311. до 313. и Међународни стандарди финансијског извештавања (IFRS), књига прва, СРРС, Београд. 2007, стр. 1. до 12.

етике и едукације, са једне, и квалитета финансијског извештавања и саме примене, коришћења финансијских извештаја, са друге стране. С тим у вези, два су кључна чиниоца квалитета финансијског извештавања, која би требало да на адекватан начин прате наведене промене.¹⁶⁴

Прво место намењено је етици рачуноводствене професије, јер је Међународна федерација рачуновођа (IFAC - International Federation of Accountants) објавила Етички кодекс за професионалне рачуновође и тиме, као и друге професије, уредила укупно понашање свог чланства у складу са заједничким циљевима и утврђеним основним принципима.¹⁶⁵ СРРС искористио је понуђену могућност IFAC-а и прихватио његов Етички кодекс за професионалне рачуновође, као свој национални кодекс. На овом месту тај приступ и решење оцењујемо позитивним, уз нагласак да је Кодекс заснован на претпоставци да су циљеви и основни принципи подједнако значајни за све чланице IFAC-а и све професионалне рачуновође, као и да рачуноводствену професију одређују битна обележја, попут:

- поседовање одређених интелектуалних способности и практичних вештина,
- придржавање чланова професије заједничког кодекса вредности и понашања и
- прихватање обавеза чланова професије према друштву у целини.

Етичким кодексом за професионалне рачуновође дефинисани су, на тој основи, основни циљеви и принципи рачуноводствене професије. Њиме је прихваћено да су циљеви рачуноводствене професије функционисање у складу са захтевима јавног интереса према највишим професионалним стандардима, уз идеју водилу да се задовоље основне потребе: поверење, професионализам, квалитет услуга и сигурност.

Поред тога, професионалне рачуновође се у свом раду морају придржавати и основних принципа, као што су:

- интегритет, уз поштење, искреност и честитост професионалних рачуновођа при пружању услуга;
- објективност и правичност обављања услуга, без предрасуда, наклоности, сукоба интереса и утицаја других;
- професионална оспособљеност пружања рачуноводствених услуга на компетентан начин, уз неопходну пажњу и одржавање професионалних способности, знања и вештина на потребном нивоу;
- поверљивост, уз забрану професионалним рачуновођама да обелодањују било које информације без потребног одобрења или законске обавезе;
- професионално понашање, као деловање професионалних рачуновођа у складу са репутацијом професије и уздржавање од поступака који би могли да штете угледу професије.

Кодекс, без сумње, пружа одговарајуће смернице за практично остваривање циљева и основних принципа у већем броју типичних ситуација али, каже се, мање је користан за решавање етичких проблема рачуновођа у конкретним случајевима.

¹⁶⁴ Видети и у: Малинић, др С, „Даљи развој рачуноводственог информационог система“, рад у књизи - Куда иде Србија; остварења и донети реформе, Научно друштво економиста са Академијом економских наука и Економски факултет Београд, 2008, стр. 205. до 219.

¹⁶⁵ Видети: IFAC-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође, усвојен у јулу 1996. (са извршеним изменама у јануару 1998., новембру 2001. и јуну 2004. године), преведен и издат од стране СРРС, Београд, 2002, у књизи Међународни стандарди и саопштења ревизије, уверавања и етике, 2005. године и IFAC-ов Етички кодекс за професионалне рачуновође - Етичке норме чланова СРРС, СРРС, Београд, 2007. године.

Онда када се ради о непосредној имплементацији IFAC-ог Етичког кодекса у пракси наше земље, мислимо да је добро што CPPC, као пуноправни члан IFAC-а, задржава и надаље своју обавезу да заједно са осталим учесницима обезбеди његову доследну примену, али и активнији однос не само према имплементацији, већ и стварању неопходне превентивне климе у реализацији професионалне рачуноводствене етике у нашој земљи.

Друго место припада едукацији професионалних рачуновођа, јер су образовање и стручни развој рачуновођа значајно подстицани захтевима привређивања и рачуноводствене праксе, због чега су и попримили улогу битног чиниоца у развоју рачуноводства уопште. С тим у вези, и актуелно стање рачуноводствене професије уопште, под снажним је утицајем промена пословног окружења, те промена основних карактеристика и структуре предузећа и менаџмента. Да би рачуновође успешно одговориле новим захтевима и изазовима привређивања, неопходно је перманентно увећавање знања и вештина, као и досезање потребних нивоа компетентности, те њихово одржавање, развој и сл.

Процес развијања рачуноводствених знања представља најквалитетнију и највишу активност рачуновођа, који реализују рачуновође са највишим академским звањима и практичним рачуноводственим искуствима. Разуме се, овде мислимо на међународни аспект проблематике, односно на Међународне образовне стандарде за професионалне рачуновође, али и на национални значај овог питања.

Међународна образовна регулатива за професионалне рачуновође резултат је мисије Међународне федерације рачуновођа (IFAC-а) и посебно мисије Образовног комитета - EC (Educational Committee) који је основан ради развијања Међународних образовних стандарда за професионалне рачуновође - IESPA (International Education Standards for Professional Accountants), нарочито када је реч о домену рачуноводствених образовних програма у функцији подстицања успешности пословања предузећа и националних економија.¹⁶⁶

Међународним образовним стандардима за професионалне рачуновође прописани су услови за образовање, учење и развој професионалних рачуновођа у складу са следећим стандардима:¹⁶⁷

- IES 1- Услови за приступ програму образовања професионалних рачуновођа;
- IES 2 - Садржај програма образовања професионалних рачуновођа;
- IES 3 - Професионалне вештине;
- IES 4 - Професионалне вредности, етика и ставови;
- IES 5 - Захтеви за практичним искуством;
- IES 6 - Процена професионалне способности и компетентности;
- IES 7 - Континуирано професионално усавршавање и
- IES 8 - Захтев компетентности за професионалне рачуновође у ревизији.

Процес образовања и стручна пракса професионалних рачуновођа у састављању и примени рачуноводствених извештаја треба да допринесе професионалном знању и омогући њихову доказану способност, односно професионалну компетентност, да би током свог радног и животног века позитивно доприносили професији, менаџменту предузећа, предузећу где раде, националним економијама и друштву у целини. CPPC је са јасно утврђеним обавезама у вези са међународном образовном регулативом за професионалне рачуновође, посебно наглашене Мисијом Образовног комитета (EC), Међународним образовним

¹⁶⁶ Ибид.

¹⁶⁷ International Educational Standards for Professional Accountants, IFAC - Educational Committee, New York, октобар 2003.

стандардима (IES), смерницама (IEG) и документима (IEP). Имајући у виду потребу уважавања обавеза предвиђених овом регулативом, а и правилно схватајући да укупност образовања наших професионалних рачуновођа има за циљ да, у складу са нашим специфичностима и захтевима времена, створи компетентне експерте (професионалне рачуновође), СРРС већ више од деценије, ослањајући се на национални ROS-31¹⁶⁸ и уз значајну сарадњу и помоћ Асоцијације овлашћених и сертификованих рачуновођа (АССА) Енглеске и Велса из Лондона, све успешније реализује своје циљеве и међународне професионалне обавезе из ове области.

4.4. ИНТЕГРИСАЊЕ СИСТЕМА УПРАВЉАЧКОГ РАЧУНОВОДСТВА У МОДУЛ МСФИ

4.4.1. Управљачко рачуноводство је део рачуноводственог система предузећа

Управљачко рачуноводство је саставни део рачуноводства оријентисан на оперативну рачуноводствену евиденцију и друге аналитичке информационе изворе. Његова садржина рада је бављење пословима: прикупљања, класификовања и сумирања пословно-финансијских података и интерпретацијом извештаја. У својим активностима подређено је искључиво потребама менаџмента у домену његових активности (доношењем појединачних одлука и систематском управљачком контролом, односно планирањем и контролом остварења).

Ово рачуноводство треба да, на основу информативне основе, еволуира у стратешко управљачко рачуноводство усмерено ка будућности и сагледавању конкурентне позиције ентитета, која представља полазну основу за обликовање стратегије и бројних одлука, односно оно треба да омогући проактивно дејство.¹⁶⁹

Код многих теоретичара двадесетог века прихваћен је став да пракса из области управљачког рачуноводства далеко заостаје за теоријским достигнућима из ове области. Разлози за заостајање праксе у односу на теорију су, по Robert-у Skarpens-у, лоша комуникација теоретичара и практичара, али и у томе што према његовом мишљењу теоретичари пропуштају прилику да се суоче са животним проблемима практичара. И други аутори су дошли до сличних запажања, на основу којих се може закључити да је за даљи развој управљачког рачуноводства несумњиво битна непосредна сарадња теоретичара и практичара. Из угла професионалног рачуновође један од видова ове сарадње је, свакако, континуирана едукација.

Положај професионалног рачуновође у управљачком рачуноводству одређен је улогом овог рачуноводства као процеса препознавања, прикупљања, одмеравања, систематизовања, подношења и тумачења вредносних и оперативних (нефинансијских) података, односно информација по активностима, процесима, организационим деловима, производима/услугама, тржиштима и купцима. Овај рачуновођа је носилац улоге обезбеђења информационе подршке управе у свим њеним активностима, као стручни сарадник који не доноси одлуке, (то ради управа

¹⁶⁸ РОС 31 - Национални рачуноводствено-образовни стандард, СРРС, Београд, фебруар 2008.

¹⁶⁹ Кенет Симондс је почетком осамдесетих година прошлог века први употребио термин стратешко управљачко рачуноводство. Он под њим подразумева: припремање и анализирање података управљачког рачуноводства о предузећу и његовим конкурентима, ради коришћења ових података приликом развоја и надгледања пословне стратегије. Стратешко управљање подразумева следеће четири фазе: формулисање, саопштавање, примену и контролу стратегије.

функцијама маркетинга, производње, финансија и сл.), већ управља рачуноводственим процесом, информацијама које из њега проистичу и прослеђивањем истих.

Посао управљачког рачуновође је да подржава извршне функције, брине о трошковној, резултатској и стратешкој транспарентности ентитета, координира делимичне планове у целовити план предузећа, организује систем свеобухватног информисања и сл. Због факта да је овај рачуновођа лице упућено у све послове предузећа оправдава резултате истраживања који упућују на то да је велики број директора успешних светских компанија започео своју каријеру баш у управљачком рачуноводству.¹⁷⁰ Овај рачуновођа треба да је високо економски образован, вешт у управљању, да располаже примереним знањем и вештином из области пословних финансија, финансијског рачуноводства, обрачуна трошкова и учинака, процеса одлучивања и cost/benefit анализе, планирања и контроле остварења, информационих система, учења о кадровским ресурсима и сл. До ових знања долази се после редовног школовања кроз професионалну праксу, полагањем испита за стицање професионалног звања и кроз професионалну едукацију.

Наша пракса ретко где у организационом смислу третира посебно финансијске, у односу управљачке рачуновође; најчешће су то једни те исти људи (главни рачуновођа, руководиоца рачуноводства). Положај професионалног рачуновође еволуирао је од особе која организује рачуноводствени систем у складу са специфичностима конкретног предузећа и припремама финансијских извештаја, ка високо специјализованој информационој подршци. Данас се о њему говори као о особи који је у исто време: професионални рачуновођа, пословни партнер менаџмента и интерни консултант.

4.4.2. Интегрисање система управљачког рачуноводства у модул МСФИ

Све промене у пословном окружењу, структури предузећа и менаџмента, те напред истакнута унапређења у области финансијског рачуноводства и извештавања, подразумевају и одговарајуће промене и побољшања управљачког рачуноводства. Реч је о променама које иду у смеру прилагођавања информационим захтевима управљања променама предузећа и менаџмента, али и изазивања промена трајне стратешке конкурентске оријентације предузећа и његовог пословања. За успешан одговор на изазове нових промена, менаџмент савременог корпоративног предузећа очекује од рачуновођа брзо и квалитетно снабдевање кључним управљачко-рачуноводственим информацијама, њихово активно учешће у корпоративном управљању, додавању вредности у поступку формулисању стратегија, тактика и операција, повећању ефикасности, побољшању перформанси, комуникације и одлучивања.

Управљачки рачуновођа, у складу са тим, постаје не само креатор, консултант, контролор и аналитичар рачуноводственог информационог система и система информисања предузећа, већ и незаменљив менаџер у свим структурама предузећа, са могућношћу интеграције у модул МСФИ, да управља савременим предузећем, помаже прилагођавању променама, да подржи промене и да их изазива, а у функцији његове успешне тржишне и конкурентске оријентације.

Данас присутни трендови у управљачком рачуноводству, а који проистичу из истраживања америчког ИМА (The Institute of Management Accountants) и енглеског

¹⁷⁰ С. Horngren, G. Sundem, W. Stratton, Introduction to Management Accounting, Tenth Edition, Prentice-Hall, Inc., N. J. 1996, p. 18-19.

CIMA (The Chartered Institute of Management Accountants), потврђују висок нагласак на:¹⁷¹

- буџетирању капитала и техници повраћаја капитала,
- мерењу задовољства потрошача,
- буџетирању за планирање и анализу,
- анализи одступања,
- анализи вредности за стејколдере,
- Balanced Scorecard,
- савременим системима обрачуна трошкова, посебно ABC,
- савременим концептима управљања трошковима и перформансама, посебно Target Costing, Value Chain Analysis, Kaizen Costing,
- савременим инструментима управљања трошковима, посебно Benchmarking,
- организационој клими и култури,
- етичким стандардима,
- даљем ширењу употребе савремених информационих и комуникационих технологија, посебно система електронске размене података (EDI - electronic data interchange),
- стицању нових професионалних знања и подизању угледа професије.

На овом месту треба рећи да управљачко рачуноводство нема монопол утицаја на остваривање циљева и перформанси предузећа, јер се његова улога мења, шири и све више добија на значају, али у интеракцији са осталим учесницима управљачких и пословних активности, посебно активним учешћем у менаџменту предузећа, при чему управљачке рачуновође преузимају све више водеће улоге у мултидисциплинарним експертским тимовима унутар менаџерских структура предузећа. Тренутно их менаџери осталих струка прихватају као пословне партнере који целовитије и боље разумеју позицију, суштину и специфичности функционисања савременог корпоративног предузећа. С тим у вези, неопходно је нагласити да у савременом, пословном и конкурентском окружењу, значај конкурентског аспекта управљачког рачуноводства, све више прати позитиван тренд и узлазна линија развоја и интеграције у модул МСФИ.

У вези са тим, управљачко рачуноводство, иако се још увек не може говорити о његовом прецизном предмету и суштинском оквиру и границама, има изузетан информациони значај за стварање стратешког погледа на конципирање бројних пословно-организационих, посебно конкурентских стратегија, као што су стратегија трошковног лидерства, стратегија конфронтације и стратегија побољшања зарађивачке способности и рентабилитетног положаја предузећа. Има дилема код укључивања нефинансијских мерења у управљачко-рачуноводствену базу података. Ипак, основна идеја суштине стратешког управљачког рачуноводства може се свести на рачуноводствено-организациона решења за формирање релативно осамостаљене, стратешким циљевима примерене, управљачко-рачуноводствене базе података, са присутним савременим системима и стратешким концептима управљања трошковима и перформансама, усмереним углавном према топ менаџменту предузећа, а ради усвајања, развијања, имплементације, контроле и промене одговарајућих стратегија.¹⁷²

Тзв. конкурентско управљачко рачуноводство створено је као неопходност праћења кретања перформанси конкуренције, те њихових видљивих и скривених

¹⁷¹ Засновано на идејама из: <http://commerce.flinders.edu.au/researchpapers>

¹⁷² Видети: Малинић, др С.: „Управљачко рачуноводство“, Економски факултет Крагујевац, 2008, стр. 67.

предности и слабих страна, у ком смислу се данас основним компонентама конкурентског управљачког рачуноводства сматрају: праћење и анализа трошкова, квалитета, цена и профитабилност конкуренције, анализа ланца вредности, праћење положаја, позиционираност конкуренције уз примену технике Benchmarking-а и сл. Конкурентско управљачко рачуноводство има, дакле, важну улогу у праћењу и реаговању на промене обележја савременог корпоративног предузећа и менаџмента, пре свега као ефикасан механизам и инструмент у домену прикупљања информација о постојећој и потенцијалној конкуренцији, који ће помоћи предузимању будућих стратешких праваца акција на подручју конкуренције.

Осим наведених општих трендова и приступа могућим унапређењима управљачког рачуноводства - дивизионалног, стратешког и конкурентског, значајан простор за одговарајућа унапређења управљачко-рачуноводствене информационе подршке укупним менаџерским активностима, постоји и у области интеграције управљачког рачуноводства у модел МСФИ, система обрачуна и техника праћења и управљања трошковима, као одговор на захтеве и изазове управљања циљевима, стратегијама и перформансама савременог предузећа у актуелном пословном окружењу.

4.4.3. Управљачко рачуноводство: изазов за рачуноводствену праксу

Рачуноводство предузећа и рачуноводствени извештаји, као продукти излазне стране РИС-а, представљају један од најразумљивијих језика пословног света и намењени су одређеним екстерним или интерним корисницима и то без обзира на:

- порекло рачуноводствених извештаја (финансијско или управљачко),
- форму извештаја (обавезну или слободну),
- време састављања,
- различитост информационих садржаја: квантитативни или квалитативни,
- начин презентовања и друге карактеристике.

Може се, међутим, оправдано тврдити да су мање/више сви они од интереса за менаџмент предузећа, за његове менаџерске структуре на различитим хијерархијским нивоима као носиоцима управљачких активности. Могло би се отуда закључити да рачуноводство предузећа, његови сегменти и уопште РИС, у ствари, чине управљачко рачуноводство, које има своје одлике и специфичности.¹⁷³ Оно је, у ствари, рачуноводство за менаџмент, при чему менаџмент није схваћен као институција (управа предузећа), или процес пословно-финансијског одлучивања. Дакле, служи менаџменту тако што му својом информационом подршком помаже да квалитетније одлучује, управља, лакше и боље него да то чини без њега.

Схематски приказ кохерентности менаџмента и РИС-а, а нарочито управљачког рачуноводства, говори о могућности и неопходности коришћења веома различитих рачуноводствених извештаја из домена стратешког управљачког рачуноводства, традиционалног управљачког рачуноводства, рачуноводства одговорности, рачуноводства трошкова и других сегмената управљачког рачуноводства. Изазов на страни менаџмента, међутим, односи се на факат отежаног разумевања и коришћења рачуноводствених извештаја и информационих садржаја из управљачког рачуноводства од стране менаџера мање економски писмених, односно услед немогућност ове групе менаџера да разуме и користи чак и

¹⁷³ О томе детаљније погледати: Малинић, др С., оп. цит., стр. 51. и 52.

прилагођени сет основних финансијских извештаја опште намене, припремљених у складу са МРС-1 за пословно-финансијско одлучивање у свим фазама корпоративних активности.

Основни императив за менаџере неекономисте и нерачуновође (инжењере, технологе, правнике и др.) је потреба и неопходност перманентног увећања њихових корисничких способности, за остварење што адекватнијих пословно-финансијска комуникација између управљачких рачуновођа као стваралаца и менаџера као корисника различитих рачуноводствених извештаја. Потреба за корисничким способностима менаџера нерачуновођа и неекономиста додатно је потенцирана све сложенијим условима привређивања и све тежим остваривањем, очувањем и јачањем конкурентске позиције предузећа, односно неопходношћу коришћења све сложенијих и суптилнијих рачуноводствених извештаја са веома бројним и различитим информационим садржајима, за потребе реализације циљева, стратегија и перформанси савременог корпоративног предузећа. Све то могло би се остварити додатним образовањем на основу интердисциплинарних и специјалистичких студија, семинара и саветовања, који ће побољшати стручну, менаџерско-рачуноводствену, односно професионалну оспособљеност менаџера. При том, неопходно је уважити чињеницу све веће заступљености савремених информационих и комуникационих технологија и неопходности њиховог успешног коришћења од стране рачуновођа и менаџера предузећа.

На страни управљачких рачуновођа изазови су свакако бројнији, јер они имају велику одговорност не само за квалитет и употребљивост рачуноводствених извештаја, већ и за подршку пословно-финансијском одлучивању (decision support system), па и за сам квалитет одлучивања. Иначе, рачуноводствено извештавање за потребе менаџера, али и осталих корисника, треба да буде ослоњено на општи концепт квалитета рачуноводствених извештаја чије димензије треба уважавати најмање из угла:

* садржаја, јер се квалитет рачуноводствених извештаја може одредити према њиховој: релевантности, поузданости, упоредивости и разумљивости.

Ово обележје квалитета управа треба да обезбеди да управљачке рачуновође не састављају рачуноводствене извештаје по форми и садржини на принципу само њима знаној, већ да се то учини на разумљив и употребљив начин, примерено односу управљачких рачуновођа и менаџера предузећа.

Поступак отклањања слабих страна у погледу квалитета рачуноводствених извештаја, посебно компјутерском обрадом индивидуално конципиране извештајне форме, минимизовањем ризика погрешног разумевања информационих садржаја од стране менаџмента, као доносилаца одлука, отклониће се и узроци комуникационог јаза као изазова на страни управљачких рачуновођа предузећа.

Свакако да постоје и други изазови за управљачке рачуновође, као нпр. прилагођавање, иновирање и примена нових концепата за стратешку информациону подршку, редизајнирање информационих понуда у домену класичног управљачког рачуноводства и рачуноводства одговорности. Узајамно условљени однос управљачко рачуноводственог и менаџерског комуницирања треба разумети и подржати као континуирани динамички процес који ће утицати на побољшање квалитета и укупне информационе снаге управљачког рачуноводства, те квалитета и успешности управљачких активности менаџмента на линији формулисања и реализације циљева, стратегија и перформанси савременог корпоративног предузећа.

Познато је да се наша привреда налази у транзицији, а предузећа у својеврсној својинској, организационој и управљачкој трансформацији, због чега су

и привредно-системски и институционални амбијент привређивања наших предузећа значајно неповољнији у односу на тржишно развијене земље. Менаџмент као институција и процес, у таквим околностима, али и управљачко рачуноводство нису у стању да учине значајније искорак, ни теоријски, ни у домену практичне примене.

С тим у вези, актуелно стање менаџмента и управљачког рачуноводства у нашим условима се може, у односу на достигнуте нивое у тржишно развијеним земљама и земљама са развијеном рачуноводственом традицијом, глобално оценити као незадовољавајуће.

Карактеристика менаџмента наших предузећа је његова недовољна утемељеност на теоријским основама и искуствима савремених тржишних корпорација. Наиме, још увек је недовољно разумевање значаја квалитетне информационе, посебно управљачко-рачуноводствене, подршке у пословно-финансијском одлучивању на линији постављања и реализације циљева, стратегија и перформанси предузећа у Србији. Недовољан је, исто тако, и општи и структурни образовни ниво менаџера, посебно нема одговарајућих управљачко-рачуноводствених знања неопходних за успешну међусобну комуникацију, затим знања потребних у коришћењу савремених информационих технологија, али и других теоријско-методолошких знања из домена стратешког менаџмента, планирања, одлучивања, техничко-технолошких система, система квалитета и сл. С обзиром да је велики део теоријских основа ових знања већ укључен у нашу уџбеничку, научну и стручну литературу, сматрамо да не постоји оправдање за превелика ослабања на интуицију и искуство менаџера.

На такозваном стратешки оријентисаном систему управљачког рачуноводства је да пружи квалитетну информациону подршку управљачким активностима менаџмента предузећа, посебно код стратешког одлучивања, за добробит и у интересу свих стејхолдера. Остварени ниво РИС-а и посебно информационе снаге управљачког рачуноводства у нашој теорији и модерној привредној пракси, такође се не може оценити као задовољавајући, а разлози таквог стања су бројни и различити и могли би се оквирно систематизовати у групе:

- недовољан и/или неадекватан трансфер теоријских решења и искустава из земаља са развијеном и признатом рачуноводственом традицијом,
- инертност рачуноводствене професије у вези са прихватањем и активним односом према потврђеним позитивним новинама у рачуноводству и
- недовољна изграђеност и неадекватна имплементација привредно-системске и рачуноводствене регулативе.

Сматрамо да се у нашој привредној пракси још увек није на одговарајући начин изградио ни узајамни однос између различитих менаџерских структура и рачуновођа, а посебно рачуновођа-организатора (менаџера) у домену управљачког рачуноводства са израженим и комуникацијским јазом.

За превладавање свеукупног заостајања неопходна су нова знања, искуства и промене филозофије менаџера и управљачких рачуновођа.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Малинић, др С.: „Менаџмент предузећа и управљачке рачуновође - могућност превазилажења комуникацијског GAP-а“, реферат поднет на 8. конгресу СРР Републике Српске, Теслић, 2004, стр. 258. до 259.

V

**КОРПОРАТИВНО
УПРАВЉАЊЕ И
БИЛАНС СТАЊА
ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ**

5.1. ДЕФИНИСАЊЕ СРЕДСТАВА И ОБАВЕЗА ПРЕДУЗЕЋА – МОГУЋНОСТ МОДЕЛИРАЊА

5.1.1. Елементи финансијског положаја предузећа

Елементи финансијских извештаја предузећа представљају финансијске учинке, односно, последице пословних трансакција и других догађаја, насталих у обрачунском периоду за који се односни извештаји састављају. Критеријум за груписање елемената у шире категорије, односно за њихово везивање за поједине финансијске извештаје представљају њихове економске карактеристике. Елементи финансијских извештаја, по правилу, се даље рашчлањавају у складу са начелом јасности презентираних информација, а при рашчлањавању се мора водити рачуна о хомогености појединих делова и мери њиховог рашчлањавања.¹⁷⁵

Финансијски положај предузећа представљамо билансом стања, који је одређен средствима, обавезама и капиталом. У домену нашег интересовања овде је напор да се дефинишу средства и обавезе предузећа, односно покушај њиховог моделирања.

Свако предузеће требало би да одреди да ли ће финансијским извештајима приказивати текућа и стална средства, као и текуће и дугорочне обавезе и то као издвојене позиције на главном обрасцу биланса стања, јер то представља корисну информацију која корисницима омогућава изналажење висине обртног капитала. У том смислу, предузеће треба да обелодани позицију сваког средства и сваке обавезе, која у себи садржи износе за које се очекује да ће бити повраћени или измирени, и то како пре тако и после дванаест месеци од дана биланса стања.

За поступак оцењивања ликвидности и солвентности предузећа веома је битна информација о термину доспећа средстава и обавеза, јер МРС 32 – Финансијски инструменти: Обелодањивање и приказивање, изричито захтева обелодањивање датума доспећа за сваку позицију средстава и обавеза. При том, потраживања укључују сва потраживања од продаје, као и остала потраживања, а обавезе укључују обавезе настале набавкама и остале обавезе. Иначе, предузеће у свом извештају може приказати и информације о очекиваном датуму повраћаја и измирења немонетарних средстава, где спадају залихе и резервисања (нпр. износ залиха за које се очекује да ће бити повраћене после периода од годину дана). Потпуно је јасно у којој мери ова информација може бити од користи за оцену будуће ликвидности предузећа.

¹⁷⁵ Детаљније: Радовановић, проф. др Р.; (2001.), „Финансијско извештавања“, Економски факултет – Центар за издавачку делатност, Београд.

5.1.1.1. Дефинисање средстава предузећа (информације у билансу стања)

Средства представљају значајан ресурс предузећа који се као резултат прошлих пословних догађаја налази под његовом контролом и од ког се очекује да у будућности ствара економске користи које ће континуирано притицати у предузеће.

Да би се нека рачуноводствена категорија могла сматрати средством, неопходно је да потиче из прошлих пословних догађаја, да је под контролом предузећа и да се са потпуном извесношћу може очекивати његов допринос редовном притицању будућих економских користи за предузеће.

У овако датој дефиницији средстава уграђена су основна начела на којима и почивају финансијски извештаји, односно принцип:

- Настанка пословног догађаја, који се препознаје у захтеву да средства представљају резултат прошлих трансакција и пословних догађаја, који за последицу имају прибављање средстава у виду: куповине, изградње, размене и поклона. Реч је о трансакцијама које су врло често праћене одговарајућим исплатама. Полазећи од принципа настанка пословног догађаја, то не мора увек бити случај, као што ни исплате не морају увек бити повезане са стицањем средстава. Тако нпр. средства примљена на поклон не повлаче исплате али, уколико задовољавају критеријуме, биће призната као средство у власништву одређеног предузећа. Исто тако, исплате изазване трошковима претплате стручних часописа нпр., срачунате су на стицање будућих економских користи, но ипак не задовољавају дефиницију средства.
- Средство мора бити под контролом предузећа, које контролише средство ако контролише економске користи које притичу или ће притицати од тог средства у будућности. И поред тога што се контрола врши да би се видело које користи средство пружа, у великом броју случајева она се заснива на законским правима, а право својине није услов постојања контроле. Иначе, контрола може постојати и онда када предузеће нема право својине над средством, када оно мора поседовати економску својину над средством у смислу да присваја све користи које средство одбацује и сноси све ризике који га прате. Из овога јасно произилази да је у питању давање предности економској садржини у односу на правну форму средства.
- Наредни услов који мора бити испуњен да би дефиниција средства била у потпуности задовољена односи се на будуће економске користи, под којим се очекују од средства, која морају бити под контролом предузећа, потенцијални доприноси приливу новца или новчаних еквивалената, који могу бити непосредни или посредни. Поступком коришћења средства у обављању основне економске активности предузећа, из које резултирају производи и услуге, чијом се продајом остварују новчани приливи или приливи готовинских еквивалената, као последица је непосредно повећање новчаних прилива, док је о посредном доприносу реч када коришћење средства има за последицу смањење трошкова које резултира у смањењу новчаних одлива предузећа.

У привредној пракси средство се може користити појединачно, или у комбинацији са другим средствима, за производњу производа и услуга (у производне сврхе), као и за смањење обавеза, расподелу власницима, или за размену да би се њоме обезбедила друга средства.

Средство као одређена рачуноводствена категорија или, како се и у Оквиру

наводи, као појединост може у потпуности одговарати дефиницији средства, а да ипак не буде приказана у билансу. Тако нешто је могуће и десиће се ако појединост не испуњава потребне критеријуме за приказивање у билансу стања. Као критеријуми који морају бити задовољени да би средство било признато и исказано у билансу стања спомињу се: постојање високог нивоа вероватноће притицања економске користи повезане са средством и могућност поузданог одређивања вредности датог средства.

Захтев за проценом извесности притицања будућих економских користи у предузеће по основу коришћења средстава наметнули су неизвесност и променљивост услова у којима предузеће обавља своју делатност. Предузеће је при изради финансијских извештаја за одређени обрачунски период обавезно да процени каква је вероватноћа да ће и у будућим обрачунским периодима имати прилив економских користи по основу конкретног средства, те уколико процени да ће измењени услови пословања условити престанак коришћења средстава, а тиме и прилива економских користи по основу његовог коришћења, то средство се не може приказати у билансу стања. Иначе, улагања по основу набавке средстава, без обзира на првобитну намеру предузећа, потребно је исказати као расход у билансу успеха.

Средство чија вредност је поуздано утврђена може бити исказано у билансу стања, с тим што овај услов не искључује могућност коришћења процене при њеном утврђивању. Постоје нека средства код којих процена представља једину могућност утврђивања њихове вредности, због чега се у таквим случајевима инсистира на потребу да таква процена буде поуздана, односно заснована на објективним критеријумима, чиме квалитет финансијских извештаја не би био нарушен.

По правилу се средства предузећа класификују као текућа-обртна средства и као стална средства.

Средства се класификују као текућа-обртна средства:

- када се очекује да ће бити реализована, или се држе ради продаје, односно потрошње, у току нормалног пословног циклуса предузећа;
- када се држе са циљем да се њима тргује на кратак рок и када се очекује да ће се реализовати у оквиру дванаест месеци од дана биланса стања и
- ако је готовина или еквивалент готовине који није под неким од ограничења.

Сва друга средства требало би да се класификују као стална средства, која укључују опипљива, неопипљива, пословна и финансијска средства дугорочног карактера.

Пословни циклус се дефинише као временски период између набавке материјала који улази у процес пословања предузећа и њихове реализације у готовини или готовинском еквиваленту. У вези са тим ХоВ, које се могу продати, класификују се као обртно средство ако се очекује да ће бити реализоване у року од дванаест месеци од дана биланса стања. У супротном, ХоВ се класификују као стална средства предузећа.

Као минимум информација у вези са средствима у билансу стања требало би обухватити ставке о:

- некретнинама, постројењу и опреми;
- неопипљивим дугорочним средствима;
- финансијским средствима;
- пласманима у ХоВ обрачунатих коришћењем Equity методе;
- залихама;
- потраживања из пословања и другим потраживањима и
- готовини и готовинским еквивалентима.

У билансу стања треба приказати исто тако и додатне ставке, наслове и међузбирове када то захтева МРС и Кодекс, или када су таква приказивања потребна да би се поштено приказала финансијска ситуација предузећа.

5.1.1.2. Дефинисање обавеза предузећа (информације у билансу стања)

Обавезе, генерално посматрано, представљају дужност или одговорност да се поступи, односно да се нешто изврши на одговарајући начин. Њих, као и све друге елементе финансијских извештаја, Оквир дефинише полазећи од основних начела на којима почивају финансијски извештаји.

Концептуални оквир МРС под обавезама предузећа подразумева његове садашње обавезе, проистекле из прошлих пословних догађаја, које ће својим измиривањем довести до одлива средстава у будућности.

За обавезе предузећа каже се да могу настати по различитим основама, а највећи део њих проистиче из уговора, по основу законских захтева и из уобичајене пословне праксе. Тако, уговор о куповини добара/услуга, или уговор о кредиту, које је предузеће склопило са добављачем, односно кредитором представљају основу за настанак обавезе. Али, обавеза за предузеће настаје тек када друга уговорна страна изврши своју уговором предвиђену обавезу (испоручи уговорена добра/услугу, или исплати уговорену суму новца). Но, обавеза за предузеће може настати и када друга уговорна страна не изврши своју обавезу уколико је природа склопљеног уговора неопозива у смислу да предузећу не оставља могућност одустајања од своје уговорне обавезе. Пример обавезе чији је настанак заснован на законским прописима су обавезе предузећа за порезе и доприносе, а обавеза која проистиче из уобичајене пословне праксе предузећа је када, у циљу одржавања добрих односа са купцима, предузеће у оквиру своје продајне политике предвиди отклањање различитих кварова на производима о свом трошку и након истека гарантног рока и када трошкови, који по том основу настају, представљају обавезу за односно предузеће.

Како Оквир дефинише обавезе полазећи од претпоставке настанка пословног догађаја, потребно је прецизно вршити одвајање садашњих од будућних обавеза, а као разлог за то је захтев односне претпоставке за билансирање само садашњих, односно обавеза насталих до дана биланса предузећа. Иначе, обавезе за које се претпоставља да ће, на основу одлука донетих од стране менаџмента, или закључених уговора који без последица могу бити раскинути, настати у будућности не могу бити предмет билансирања.

Поступком измирења садашњих обавеза долази до одлива средстава предузећа која стварају економске користи, а садашња обавеза предузећа може бити измирена новчаном исплатом, преносом других средстава (ХоВ, потраживања, или неког материјалног средства), односно пружањем услуге. Исто тако, један од начина измирења садашње обавезе предузећа је њено претварање у основни капитал, односно обавезу по основу капитала (како се наводи у Оквиру). Овај начин измирења обавезе најчешће се користи када поверилац има висока потраживања од предузећа чија је ликвидност доведена у питање и када, због тога, прихвати да прими акције или уделе у капиталу на име измирења конкретне обавезе. Иначе, садашња обавеза може бити замењена другом обавезом, какав је случај са конвертовањем краткорочног у дугорочни кредит на основу споразума са банком, који практично представља замену краткорочне обавезе дугорочном. Овим актом поменута обавеза се не измирује, али се зато мења њен карактер и рочност.

Приказивање обавезе у билансу стања захтева испуњење два услова:

- да њено измирење доводи до одлива средстава предузећа и
- да се поуздано може утврдити износ обавезе коју треба измирити.

Онда кад измирење обавезе није праћено одливом средстава предузећа, обавеза не може бити призната у билансу стања и признаје се као приход у билансу успеха. А, што се тиче висине обавезе коју треба измирити, њу је могуће утврдити и проценом, но да би она била призната у билансу стања та процена мора бити разумна.

Обавезе предузећа класификују се као текуће и дугорочне обавезе.

Обавезе се класификују као текуће обавезе:

- уколико се очекује да ће бити исплаћене у току нормалног пословног циклуса предузећа или
- уколико доспевају да се исплате у оквиру дванаестомесечног периода од дана биланса стања.

Све остале обавезе се класификују као дугорочне обавезе.

Неке обавезе, као што су обавезе по основу набавке, за исплату зарада запослених и друге доспеле обавезе из пасивних временских разграничења, сматрају се делом пословног циклуса и класификују као текуће чак и када не доспевају за измирење у оквиру дванаестомесечног периода од дана биланса стања. Осим њих, у текуће обавезе класификују се и неке друге обавезе које се не сматрају делом пословног циклуса предузећа, и поред тога што доспевају у оквиру дванаестомесечног периода од дана биланса стања (нпр. текуће рате камата, доспеле обавезе по дивидендама, порези на приход и остале пасивне обавезе које нису везане за комерцијални аспект предузећа). Обавезе за камате које се користе за дугорочно финансирање обртних средстава и које не доспевају у оквиру дванаестомесечног периода од дана биланса стања представљају дугорочне обавезе предузећа.

Предузећа има обавезу да класификује своје дугорочне обавезе као дугорочне чак и у случају да доспевају у оквиру дванаестомесечног периода од дана биланса стања.

Као минимум информација у вези са обавезама у билансу стања требало би обухватити ставке о:

- обавезе из пословања и остале обавезе;
- пореске обавезе и пореска средства неопходна на основи МРС 12 – Порез на добитак;
- резервисања и
- дугорочне каматне обавезе.

У билансу стања треба приказати исто тако и додатне ставке, наслове и међузбирове када то захтева МРС и Кодекс, или када су таква приказивања потребна да би се поштено приказала финансијска ситуација предузећа.

5.2. РАЧУН ДОБИТКА/ГУБИТКА И ЊЕГОВО ИНТЕГРИСАЊЕ СА БИЛАНС СТАЊА

5.2.1. УТВРЂИВАЊЕ РЕЗУЛТАТА ПОСЛОВАЊА

Резултат пословања привредних друштава утврђује се после спроведених књижења свих пословних промена, на основу правноваљане документације, која се односи на текућу годину и посебних обрачуна који се врше уз годишњи рачун.

Резултат пословања утврђује се као разлика између прихода и расхода и у случају да су приходи већи од расхода резултат пословања је добитак, а ако предузеће остварује веће расходе од прихода, оно послује са губитком.

Утврђивање резултата пословања на крају године врши се у рачуноводству, књижењем преко одговарајућих рачуна класа 5, 6 и 7.

То се спроводи тако што се на крају године, после књижења свих расхода и прихода, врши затварање појединих рачуна расхода и прихода преко рачуна 599, односно рачуна 699. На рачунима класа 5 и 6, после ових књижења, не исказује се салдо јер се ови рачуни затварају преносом стања са рачуна група 50 до 59, на рачуну 599, односно стања са рачуна група рачуна 60 до 69, на рачуну 699.

По годишњем рачуну, приликом утврђивања резултата пословања, врши се књижење преко рачуна групе 710 и 711 и рачуна 599 и 699.

После извршеног преноса расхода и прихода, исказује се закључак рачуна, и то:

- пословни, финансијски и остали расходи и приходи - на рачуну 710;
- добитак, односно губитак пословања које се обуставља - на рачуну 711.

Стања на рачунима 710 и 711 представљају:

- добит из редовног пословања пре опорезивања - потражни салдо на рачуну 710 или
- губитак из редовног пословања пре опорезивања - дуговни салдо на рачуну 710;
- нето добитак пословања које се обуставља - потражни салдо на рачуну 711;
- нето губитак пословања које се обуставља - дуговни салдо на рачуну 711.

Након ових књижења врши се затварање рачуна 710 и 711, односно салда са тих рачуна обједињавају се на рачуну 712.

Потражни салдо на рачуну 720 представља добитак пре опорезивања и исказује се у билансу успеха. А, ако је исказан дуговни салдо на рачуну 712, затварање тог рачуна врши се књижењем 720/712.

Дуговни салдо на рачуну 720 представља губитак пре опорезивања и исказује се у билансу успеха.

Пре утврђивања нето добити или нето губитка, треба утврдити износ коначне обавезе пореза на добит, који треба да је исказан на дуговој страни рачуна 721 - Порески расход периода. На овом рачуну су у току године књижене обрачунате и плаћене аконтације (ставом: 721/481 и 481/241), тако да на крају године дуговни салдо на рачуну 721 представља збир аконтација пореза на добит, утврђених за период јануар-децембар 2011. године, у складу са пореском пријавом за 2011. годину.

На основу утврђеног износа обавезе пореза на добит по коначном обрачуна

за 2011. годину, стање на рачуну 721 своди се на тај износ и у односу на већ прокњижени износ аконтација на том рачуну, врши се књижење разлике 721/481.

Ако је обавеза по основу пореза на добит по коначном обрачуну за 2011. годину утврђена у мањем износу од плаћених аконтација пореза за 2011. годину, за ту разлику врши се књижење (путем црвеног сторна на дуговној страни рачуна 721 и потражној страни рачуна 481).

Међутим, могуће је да су се у току године плаћене аконтације књижиле само ставом: 481/241, у том случају целокупна обавеза по коначном обрачуну књижи се ставом: 721/481. Ако су се плаћене аконтације књижиле ставом: 223/241, у том случају обавеза на крају године књижи се ставом: 721/223, 481 и 481/241.

Одложени порески расходи и приходи периода утврђују се у складу са МРС 12 - Порез на добит, и исказују преко рачуна 722 (722/498 или 288/722).

С тим у вези, у Контном оквиру прописани су рачуни: 288 - Одложена пореска средства и 498 - Одложене пореске обавезе.

Али, ове ставке не врше промену у утврђеној обавези за плаћање текућег пореза на добит. Текући порез на добит плаћа се у износу који је обрачунат у пореском билансу и та пореска обавеза књижи се у целини ставом: 721/481 и 481/241. Дакле, у погледу висине обавезе пореза на добит (која се књижи на потражној страни рачуна 481) не врше се корекције, та обавеза се у целини и плаћа (и затвара рачун 481, ставом: 481/241).

Корекција нето добити, у складу са МРС 12, на рачуну 722, врши се књижењем одложених пореских средстава, ставом: 288/722 или одложених пореских обавеза, ставом 722/498. У ствари, корекцијом износа расхода на рачуну 722, врши се корекција нето добитка, односно нето губитка и на тај начин елиминишу разлике у правилима за састављање рачуноводственог добитка/губитка и пореског добитка/губитка.

На крају године, приликом утврђивања резултата пословања треба извршити покриће исплата у току године извршених на име *личних примања послодавца*, а које су прокњижене на рачуну 723.

Овај податак исказују као аконтационо подизање добити предузетника сви који воде двојно рачуноводство, у висини месечне основице за обрачун пореза на приход од самосталне делатности (која је исказана у решењу пореског органа), умањене за износ пореза из решења, без плаћања пореза и доприноса..

На терет рачуна 723, као лично примање послодавца, треба исказати и евентуална узимања из имовине привредног друштва за личне потребе оснивача, власника друштва.

Имовина власника привредног друштва стриктно је одвојена од имовине привредног друштва и власник не може располагати имовином друштва као да је његова лична имовина.¹⁷⁶

Уместо узимања из имовине друштва, власницима друштва препоручујемо да користе институт дивиденде, уз напомену да и у току године могу подизати дивиденду (међудивиденду) под условима прописаним Законом о привредним друштвима.

Износ прокњижен на рачуну 723 треба покрити на крају године приликом састављања годишњег рачуна. Ако се износ на рачуну 723 не може покрити из оствареног добитка, непокривени износ се преноси (преко рачуна 724) на терет рачуна 351 - Губитак.

Нето добит утврђује се као разлика између добити за опорезивање (потражни салдо рачуна 720) и пореза на добит (дуговни салдо рачуна 721). Исто

¹⁷⁶ О овом питању Министарство финансија је дало мишљење бр. 413-00-02694/ 2005-04 од 12.07.2006. године, објављено у „Привредном саветнику“, бр. 16/06, стр. 124.

тако, рачун 722 узима се за умањење или повећање, односно за утврђивање нето добитка, односно нето губитка. У случају да постоји и рачун 723, и износ са тог рачуна узима се за умањење добити, тако да су књижења 720 и 722/721,722,723 и 724, односно 724/341 или 351/724.

Износ исказан на рачуну 341 представља нето добитак и исказује се у Обрасцу биланс успеха.

Нето губитак утврђује се на више начина, као:

- разлика између обрачунате обавезе по основу пореза на добит (дуговни салдо на рачуну 721) и добитка пре опорезивања. Такав случај имамо ако је обавеза за порез на добит на рачуну 721 утврђена у већем износу од добитка исказаног као потражни салдо на рачуну 720. У том случају врши се књижење на терет рачуна 720 за износ исказаног стања на том рачуну, а за разлику до износа пореза на добит терети се рачун 724. Износ са рачуна 351 представља нето губитак и исказује се у обрасцу биланса успеха:

Износ на рачуну 351 представља нето губитак који се исказује у билансу успеха.

На рачунима групе 34 обухватају се *нераспоређени добитак ранијих година* и *нераспоређени добитак текуће године*.

На рачуну 340 - Нераспоређени добитак ранијих година, обухвата се кумулирани нераспоређени добитак ранијих година. Приликом отварања пословних књига на почетку године на овај рачун преноси се салдо са рачуна 341 - Нераспоређени добитак текуће године, а књижења на овом рачуну настају и по основу:

- грешака из ранијих периода у складу са МРС 8. Наиме, грешке (математичке грешке, грешке у примени рачуноводствених политика, погрешно тумачење чињеница, превиди или преваре) учињене у ранијим годинама сматрају се грешкама ранијих периода и њихова корекција исказују се као корекција нераспоређене добити на почетку периода у којем је установљена грешка;
- стицања и отуђења сопствених акција и
- реализованих ревалоризационих резерви.

Основне промене на овом рачуну настају по основу расподеле нераспоређене добити. На рачуну 341 - Нераспоређени добитак текуће године, исказује се нераспоређени добитак текуће године, одобрењем овог рачуна на терет рачуна 724 - Пренос добитка/губитка.

По отварању пословних књига за наредну годину, ова добит преноси се на рачун 340 - Нераспоређена добит ранијих година, што значи да у почетном билансу стања предузећа не може бити исказана нераспоређена добит текуће године.

Према Правилнику о контном оквиру, на рачунима групе 35 - *Губитак*, обухвата се губитак ранијих година и губитак текуће године, до висине капитала. Губитак је, у ствари, исправка вредности капитала, који показује који део капитала у току пословања предузеће није успело да одржи, па се зато у билансу стања исказује у оквиру капитала. Међутим, уколико предузеће оствари губитак који је виши од износа капитала и који указује да није одржана ни супстанца предузећа, такав губитак се исказује у активи биланса стања на рачуну 290.

Правна лица која имају исказан губитак изнад висине капитала (имају салдо на рачуну 290) треба, приликом закључних књижења резултата, да обрате пажњу на

следеће:

- ако по годишњем рачуну за 2011. годину искажу добит (724/341) тиме повећавају позицију капитала. Због тога се за износ исказаног добитка мора дати став 350/290;
- ако по годишњем рачуну за 2011. годину искажу губитак, тај губитак се књижи ставом 351/724. После овог књижења салдо класе 3 је дугован за тај износ, јер капитал има негативну вредност. Због тога се за износ губитка текуће године мора умањити губитак ранијих година, а увећати губитак изнад висине капитала (290/350), чиме се вредност капитала своди на нулу.

У наставку дајемо примере карактеристичних књижења код правних лица која исказују губитак изнад висине капитала, а која омогућавају да биланс стања задовољи контролна правила.

5.2.2. Добитак као циљ пословања предузећа

Основни разлог организовања привредне активности предузећа је добит, јер она представља најважнији израз успешности у остваривању његових циљева: У исто време рентабилност пословања предузећа указује на мерило остварене успешности. Добит, исто тако, представља једини начин реализације и расподеле приноса на уложени капитал, односно он је и гаранција потенцијалним инвеститорима да ће моћи да остваре очекивани уговорени принос на позајмљена средства и очувају уложену главницу.

Добит за екстерне кориснике финансијских извештаја представља значајну информацију на основу које они сагледавају своју зарађивачку способност. То из основног разлога што наведене информације обликују тржишну вредност сваког предузећа.

Политика добити, због наведених разлога, као део опште пословне политике предузећа, има своје место још од фазе постављања добити као циљне функције и стварања начелних оквира за операционализацију те функције. Пословном политиком предузеће врши концентрацију људских и материјалних ресурса усмеравајући их ка постизању постављених циљева. Суштински, она представља вештину остваривања најбољих перформанси уз најниже трошкове и подразумева доношење уопштених и усмеравајућих пословних одлука, односно одлука начелног карактера и од кључног је значаја за опстанак, раст и развој предузећа.

Из угла појмовног одређења, политика добити би се могла дефинисати као скуп начела, метода и поступака усвојених од стране менаџмента у циљу усмеравања одлука и акција у процесу обликовања и диспонирања резултата предузећа.¹⁷⁷ Да би добит као опши циљ могла да буде у функцији доношења пословних одлука, потребно је да се изврши њена операционализација на нивоу предузећа, односно њено формулисање. Ова политика подразумева реално алоцирање добити по сегментима и изворима предузећа, односно по: производима, групама производа, географским локацијама пословања, тржиштима за одређени временски период.

Политици формулисања добити, којом се означава добит као циљ предузећа, логично се надовезује политика исказивања, односно мерења добити, потом политика употребе, односно расподеле добити. Наведена три сегмента добити

¹⁷⁷ Малинић, др Д., нав. дело. стр. 79.

представљају међусобно тесно повезане делове целине, те повлачење оштрих линија између њих није увек могуће.

Планирани биланс успеха акценат ставља на остварену продају, цену коштања и пословни добитак. Планови се праве на годишњем нивоу за главни производ или за шире групе производа, за неколико година унапред и то тако што се најчешће тестирају финансијске могућности постојећег асортимана у односу на постојећа тржишта, али се могу планирати и ефекти пласирања нових производа, као и ефекти освајања нових тржишта. Приказујемо пример једног пројектованог биланса успеха.

Табела бр. 9: Пројектовани (планирани) биланс успеха

Елементи	Претходна година	Пројектоване године		
		1.	2.	3.
Приходи од продаје	620.000	800.000	1.000.000	1.200.000
Трош. прод. произв. без амортиз.	372.000	480.000	550.000	630.000
Бруто посл. резултат пре амортиз.	248.000	320.000	450.000	570.000
Амортизација	100.000	120.000	132.000	140.000
Бруто пословни резултат	148.000	200.000	318.000	430.00
Остали пословни расходи	126.600	175.000	190.000	260.000
Пословни резултат	21.400	25.000	128.000	170.000
Финансијски и остали расходи	17.400	19.000	30.000	45.000
Резултат пре опорезивања	4.000	6.000	98.000	125.000
Порез на добитак	400	600	9.800	12.500
Нето добитак	3.600	5.400	88.200	112.500
Стопа пословног добитка	3,45	3,13	12,8	14,17
Стопа нето добитка пре пореза	0,68	0,75	9,8	10,42
Стопа нето добитка после пореза	0,58	0,68	8,82	9,37

Садржина планираног биланса успеха најчешће се даје у про форми садржини и прилагођава потребама корисника. Најчешће је он скраћен на ниво пословног резултата уколико су безначајни финансијски и остали приходи и расходи, а може бити и детаљнији.

Сви организациони делови предузећа за које се планира добит требало би да представљају делове целине, једног ширег интереса чији циљеви и политике морају да буду међусобно усаглашени и одобрени од управе, односно менаџмента предузећа. Концепт рачуноводства у смислу формулисања циљне добити обухвата: планирање добити, додељивање одговорности у вези са планираном добити, успостављање контроле за оно што је остварено и превођење очекивања у реалност.

Циљеви предузећа као целине најчешће се формулишу у обухватним општим терминима, а описани су све конкретније како се иде према нижим нивоима организације.¹⁷⁸ И МРС 14 - Извештавање по сегментима,¹⁷⁹ исто тако, поставља захтеве и услове за приказивање појединачних информација о пословању мањих организационих делова, сегмената, који зависно од организације предузећа могу имати облик пословних или географских сегмената.

Како МРС 33 - Зарада по акцији садржи принципе за утврђивање и

¹⁷⁸ Новићевић, др Б., „Управљачко рачуноводство, контрола извршења буџета предузећа“, СРПС, Београд, 2005.

¹⁷⁹ У МРС 14 сегмент се дефинише као посебан део пословног субјекта који производи различите производе или се бави пружањем различитих услуга, што му омогућава остваривање различитих стопа приноса, као и различите перспективе и изложеност различитим ризицима.

презентовање зарада по акцији са циљем омогућавања сагледавања успешности пословања, како истог предузећа у различитим извештајним периодима, тако и различитих предузећа, његове смернице могу бити од великог значаја за поступак планирања добити. Иначе, зарада по акцији¹⁸⁰ може бити један од параметара који се планира у вези са одређивањем циљне добити, односно она представља веома важан (па и одлучујући) показатељ за инвеститора.

Познато је, исто тако, да политика добити може бити посматрана и са аспекта периода за који се обликује, односно може се посматрати као дугорочна и краткорочна политика добити, што зависи од начина приступа циљевима и средствима за њихово остварење у претходним политикама.

Једна од основних карактеристика ваљане политике, конзистентност као основни принцип рачуноводства, упућује на потребу постојања потпуне усклађености краткорочне и дугорочне политике добити, тако да краткорочна политика произилази из дугорочне, јер само њиховом синергијом могу се остварити циљеви политике добити предузећа.

Рачуноводство у свим сегментима политике добити има значајну улогу, а посебно кад је реч о њеном конципирању и спровођењу.

5.2.3. Исказивање добитка/губитка предузећа

Добит као резултат пословања и рада предузећа, односно профит, представља: централну тачку финансијског извештавања, битан елемент микро и макро економске анализе, примарни циљ и мотивациони чинилац, критеријум алоцирања ресурса, материјалну основу и материјални оквир повећања благостања и основни критеријум успешности предузећа. Због свега наведеног исказани податак о добити представља у сваком смислу (информационом и материјалном) веома битну информацију, до које се долази билансирањем позитивних и негативних компонената успеха, у складу са општеприхваћеним рачуноводственим принципима, рачуноводственим стандардима и законским нормама. Како наведени извори допуштају у одређеним околностима право избора опције приликом приказивања пословних догађаја то, каже се, постоји одређени маневарски простор за висину исказане добити, што је и разлог свих напора који се чине на плану смањења флукуације и одступања у њеном исказивању.

Посматрана кроз функционалну одговорност за њену практичну реализацију политика исказивања добити у највећем делу припада рачуноводственој политици, због тога што се велики број рачуноводствених политика донетих на основу смерница законске и професионалне регулативе (посебно МРС, односно МСФИ) односи на политику исказивања добити у финансијским извештајима предузећа.

Када је реч о питању у виду недоумице о добити предузећа у смислу да ли сву добит, која може бити обрачуната, треба и исказати, политика исказивања добити манифестује се најчешће кроз:

- *политику уравнотежења добити*, која представља тежњу за исказивањем стабилне добити, независно од колебања која могу имати за последицу флукуирање добити. Политика уравнотежења добити има за последицу смањење тржишног ризика и сигнализовање будућих новчаних токова, чиме се поспешује процес одлучивања и ствара основ за континуирану исплату дивиденди, што на крају утиче

¹⁸⁰ МРС 33 упућује на то да се израчунавање основних зарада по акцији врши тако што се добит одређеног извештајног периода дели пондерисаним просечним бројем акција у оптицају. Према истом стандарду, израчунавање разређене (смањене) зараде по акцији врши се на исти начин, уз претходно кориговање добити за ефекте реализације свих потенцијалних обичних акција.

позитивно на цену акција и на уштеде у опорезивању добити, што практично представља бескалатно финансирање.¹⁸¹

Лимити за спровођење политике уравнотежавања добити, која поставља рачуноводствена регулатива су законски одређени рокови за евиденцију пословних трансакција, као и примена принципа рачуноводствене основе настанка догађаја, затим примена МРС 10 - Догађаји после датума биланса стања, МРС 8 - Рачуноводствене политике, промене рачуноводствених процена и грешке.

- *политику флукутирајуће добити*, која подразумева исказивање добити, из периода у период, у складу са стварно насталим пословним догађајима и која се примењује у мањим корпорацијама где је присутна јака власничка контрола и где менаџмент и запослени не инсистирају увек на максималној расподели остварене добити.

- *политику „одређених руку“*, као политику исказивања добити од случаја до случаја, која подразумева свестан утицај на исказивање и обликовање добити зависно од тренутних околности, условљених: потребама развоја предузећа, понашањем конкурентских предузећа, потребом за поправљањем финансијске структуре и положаја ликвидности и сл.

5.3. ФИНАНСИЈСКО ПЛАНИРАЊЕ, НОВЧАНИ ТОК И КЊИГОВОДСТВЕНА ВРЕДНОСТ АКЦИЈА

5.3.1. Финансијско планирање

Битан инструмент финансијског менаџмента у области финансијског планирања је плански биланс стања/успеха. Уколико се жели доћи до таквог планског биланса стања/успеха који ће максимално приближити ПОТРЕБНО МОГУЋЕМ, ово планирање мора бити третирано у таквом процесу да се испитају све могућности остварења што већег добитка и остварења што бољег финансијског положаја предузећа. Разуме се, процес таквог планирања захтева да се најпре, на основу прикупљених података од свих функционалних делова предузећа, сачини спонтана варијанта планског биланса стања/успеха, а потом спроведе испитивање могућности побољшања финансијског положаја у односу на такав положај који обећава спонтана варијанта биланса стања.

Предметна преиспитивања врше се у сарадњи са менаџерима одговарајућих функционалних подручја предузећа. Уколико ова испитивања не покажу да плански биланс стања исказује добар финансијски положај, или ако плански биланс стања исказује чак и лошији финансијски положај у односу на финансијски положај који исказује закључни биланс стања за претходну годину, утврђује се циљни добитак на нивоу минимума и на нивоу максимума. Онда кад је квалитативно одређен минимум и максимум циљног добитка планер се враћа на плански биланс успеха и испитује колико би требало повећати обим производње и продаје у односу на спонтану варијанту биланса успеха како би се остварио циљни минимум/максимум добитка, уз непромењене планиране продајне цене. Свакако, ове две варијанте у погледу остварења циљног добитка међусобно су конкурентне па се могу и комбиновати.

Уз учешће и менаџера свих функционалних подручја, са овим прорачуном,

¹⁸¹ У неким правним системима порез на добит се плаћа по прогресивној стопи, док је у Србији према чл. 39. Закона о порезу на добит предузећа ("Сл. гласник РС". бр. 25/01, 80/02. 43/03 и 84/04) одређена пропорционална и једнообразна стопа опорезивања у износу од 10%.

топ менаџмент доноси коначну одлуку о обиму производње и продаје и продајним ценама и тада се склапа коначна варијанта планског биланса стања/успеха.

Иначе, познато је у условима тржишне привреде, менаџери имају право и на бонус, ако су резултати остварени у складу са стандардом произашлим из плана. Они, исто тако, имају право и на екстра бонус уколико је остварени резултат бољи од стандардног.

Наредно подручје финансијског планирања јесте планирање нето новчаног тока, који се може на основу планског биланса стања/успеха планирати за читаву годину, а при чему би се, познато је, план нето новчаног тока састојао из три сегмента и тачно из:

- оперативног нето новчаног тока,
- новчаног тока инвестиционе активности и
- новчаног тока финансијске активности.

Међутим, проблем треба посматрати у смислу да су финансијском менаџменту нужни нето новчани токови за краћа раздобља од годину дана, те да би се задовољила та потреба, плански биланс стања/успеха, исто тако, требало би да су сачињени за краћа временска раздобља. За превазилажење овог проблема врши се планирање прилива и одлива готовине за краћа временска раздобља, без састављања планских биланса.

Посао планирања прилива и одлива готовине, по правилу, се врши квартално, месечно и декадно, па и седмично. Сврха таквог планирања је да финансијски менаџмент благовремено добије информацију о томе да ли ће предузеће у датом временском периоду бити ликвидно или не, што омогућава финансијском менаџменту да правовремено предузме мере које ће довести до ликвидности.

Најзад, подручје финансијског планирања тиче се и инвестирања, односно доношења одлука о инвестицијама, где се такође полази од нето новчаног тока, али за период имобилизације средстава у инвестицију, где се уз помоћ нето новчаног тока долази до стопе повраћаја уложених средстава у инвестицију, која представља стопу рентабилности инвестиције, односно приноса на укупан капитал. Наравно, инвестиција је прихватљивија и рентабилнија уколико је и стопа повраћаја већа од цене извора финансирања.

5.3.2. Новчани ток према МСФИ/МРС

Данас, у савременим условима пословања и рада, МСФИ, односно МРС представљају основ хармонизације финансијског извештавања, због чега су и постали прихватљиви као национални стандарди у многим земљама, па и код нас. Предузећа су, према овим стандардима дужна да извештавају о новчаним токовима предузећа, јер су они значајни великом броју корисника за доношење пословних одлука. МРС 7 - Извештај о новчаним токовима, представља основ за састављање извештаја о токовима готовине предузећа.¹⁸²

Овим стандардом (параграфом 6) одређују се захтеви за приказивањем новчаног тока и повезана обелодањивања. Извештај о новчаном току, или токовима готовине помаже корисницима финансијских извештаја да процене способност предузећа да генерише готовину, као и потребе предузећа за готовином. У МРС 7 каже се да „Готовина обухвата новац (у благајни и депозите по виђењу), док су готовински еквиваленти - краткорочна високоликвидна улагања која се брзо

¹⁸² МРС 7 - Извештај о новчаним токовима, у књизи: МСФИ 2005, СРРС, Београд, 2006.

претварају у познате износе готовине и нису под значајним утицајем ризика од промене вредности.“

Основни разлог држања готовине и готовинских еквивалената је исплата краткорочних готовинских обавеза, а не инвестирање слободних средстава, јер се инвестирана средства могу сматрати еквивалентом готовине само ако је њихов рок доспећа у моменту стицања био три месеца или краћи. Иначе, у складу са МРС 1 - Презентација финансијских извештаја, предузећа су дужна да објаве усвојену политику у вези са саставом готовине и готовинских еквивалената.¹⁸³

По дефиницији из Стандарда, готовински токови су "...приливи и одливи готовине и еквивалената готовине".¹⁸⁴ За утврђивање извора и употребу новца корисницима финансијских извештаја је неопходно све пословне трансакције предузећа груписати у одређене активности. Класификација и груписање треба да унесе неопходну систематичност у анализу новчаних токова и да повећа информациону корисност анализе о којој је реч".¹⁸⁵

Извештај о новчаном току, у складу са МРС 7, садржи три групе активности:

- пословних активности,
- инвестиционих активности и
- финансијских активности.

Пословне активности су: "... главне активности којима се стварају приходи предузећа и друге активности, осим финансијских и инвестиционих".¹⁸⁶ Пословне активности повезане су са главном делатношћу предузећа, односно оне су примарно усмерене на производњу и продају производа и робе, те пружање услуга.

Инвестиционе активности се дефинишу као "...стицање и отуђивање дугорочне имовине и других улагања која нису укључена у еквиваленте готовине".¹⁸⁷ Ове активности укључују битне трансакције намењене остваривању будућег добитка и новчаних прилива. Иначе, систематизације ради, дата дефиниција може бити подељена на два дела, односно као: улагања у дуготрајну имовину (стална средства) и друга улагања.

Финансијске активности су "...активности које резултирају променама величине и састава акцијског капитала и задуживања предузећа".¹⁸⁸ Реч је о трансакцији на релацији: предузеће - власници и предузеће - кредитори. Ове активности обухватају примања новца од власника (емисија акција), али и повраћај новца власницима на уложену имовину (дивиденде).

На основу параграфа 18 МРС 7, састављање извештаја о новчаном току може се вршити коришћењем два поступка, односно метода, директан и индиректан, који се разликују између себе по начину приказивања токова готовине из пословних активности, док се токови готовине проистекли из активности инвестирања и активности финансирања приказују на потпуно исти начин и по директној и по индиректној методи.¹⁸⁹ Коришћењем и једне и друге методе, у сваком случају, "...треба да се добију исти износи новчаних средстава за сваку позицију из биланса новчаних токова".¹⁹⁰

¹⁸³ МРС 7., цитирано дело, параграф 43.

¹⁸⁴ Ибид, параграф 6.

¹⁸⁵ Стевановић, др Никола; „Управљачко рачуноводство“, Београд, 2000. стр. 250.

¹⁸⁶ МРС 7. Ибид, параграф 6.

¹⁸⁷ Ибид.

¹⁸⁸ Ибид.

¹⁸⁹ Детаљније о овим методама погледати у нпр.: Ђукић, мр Тадија: Биланс токова готовине као инструмент управљања ликвидношћу предузећа, докторска дисертација. Економски факултет, Ниш, 2005.

¹⁹⁰ Илић, др Гаврило: "Биланс новчаних токова". Књиговодство. 12/1995, стр. 20.

Кад је реч о презентовању информација о новчаним токовима, предузећа се охрабрују, али не обавезују да користе директан метод. Његовим коришћењем за састављање биланса токова готовине предузеће исказује бруто износе основних компонената готовинских прилива и готовинских одлива, као што су готовина добијена од купаца и готовина исплаћена добављачима и запосленима. Најчешће се претпоставља да су бруто износи готовинских прилива и готовинских одлива релевантнији од нето износа, па се зато као опште правило при коришћењу овог метода захтева да нпр. одливи за набавку опреме буду унети у биланс токова готовине одвојено од прилива од продаје ове активне.¹⁹¹

Највећи број корисника финансијских извештаја, захтевају коришћење директне методе за презентовање информација о новчаним токовима. Овакав став објашњавају чињеницом да је ова метода конзистентнија са циљем извештавања о новчаним токовима, а то је обезбеђење детаљних информација о приливима и одливима готовине.¹⁹²

Други, индиректни метод утврђивања токова готовине из пословних активности је метод у оквиру којег се нето добитак или губитак, исказан у билансу успеха обрачунског периода, коригује за промене настале у неготовинским средствима и обавезама, као и за приливе и одливе настале по основу прихода и расхода обухваћених у билансу успеха, који се односе на активности инвестирања и финансирања.

5.3.2.1. Важност извештаја о току готовине ex post

Извештај о новчаном току треба да задовољи један од циљева финансијског извештавања, односно да пружи информације о токовима готовине правног лица и помогне корисницима у процени износа, временског дешавања и извесности будућих новчаних токова. Иначе, основни рачуноводствени извештаји попут: биланса стања, биланса успеха и извештаја о променама на капиталу пружају фрагментално и информације о новчаном току предузећа за одређени обрачунски период.

За задовољење тог захтева користимо извештај о готовинском току. Њиме, дакле, обезбеђујемо релевантне информације о динамици новчаних токова, односно о готовинским наплатама (приливима) и готовинским плаћањима (одливима) предузећа током одређеног обрачунског периода. Информације о готовинском току корисне су за процену способности предузећа да оствари готовину и готовинске еквиваленте и омогућавају корисницима да развију моделе за процену и поређење садашње вредности будућих токова готовине различитих предузећа.¹⁹³ Овај извештај служи за помоћ инвеститорима, кредиторима и менаџменту да сазнају шта се дешава са најликвиднијим ресурсом компаније. Иначе, остварени биланс токова готовине треба да пружа одговоре на следећа једноставна, али важна питања.¹⁹⁴

¹⁹¹ Williams R.J.: Miller GAAP Guide, Harcourt Brace & Company, London, 1999., стр. 406.

¹⁹² Krishan V. Gopal and Largay A. James, "The Predictive Ability of Direct Method Cash Flow Information", Journal of Business Finance & Accounting, January/March 2000, стр. 215.

¹⁹³ Један од узрока светске финансијске кризе је, свакако, и занемаривање информација из Извештаја о готовинском току, из којих су доносиоци одлука могли да добију податке о износу расположивог новца за инвестирање и друге облике потрошње, а да при томе не угрозе ликвидност и солвентност субјекта привређивања. Међутим, за оне који су одлучивали о расподели добитка, били су повољнији подаци из биланса успеха који су давали лажну слику финансијске моћи, па је тако вршена расподела онога што није постојало. Наравно, недостајућа готовина попуњавана је из кредита који нису могли да се врате, што је довело до неликвидности и несолвентности, а касније и до стечаја тих субјеката.

¹⁹⁴ Kieso E. Donald, Weygandt J. Jerry, Warfield D. Terry: Intermediate Accounting, Tenth Edition, John

- одакле је дошла готовина током тог периода;
- за шта је употребљена готовина током тог периода и
- каква је промена наступила у готовинском билансу током тог периода.

Системом анализе и извештавања о готовинском току најпре треба поћи од токова готовине остварених у текућем обрачунском периоду, али истовремено треба користити и податке о оствареним токовима готовине у претходном обрачунском периоду, пре свега, због уочавања промена у износима на истим позицијама и идентификовања тенденција у оквиру новчаних токова по активностима предузећа.

5.3.2.2. Садржина Извештаја о готовинском току

Садржина Извештаја о готовинском току прописана је одредбама члана 6. до 17. Правилника о обрасцима. Према тим одредбама, под готовинским током (новчани ток), подразумевају се наплате и исплате у готовини и готовинским еквивалентима преко пословних и девизног рачуна, укључујући компензације, асигнације и цесије спроведене преко тих рачуна.

Износ прилива и одлива готовине може се утврдити на основу евиденције о приливима и одливима у благајни, на пословним рачунима и девизном рачуну, или са одговарајућих рачуна биланса стања, биланса успеха и група рачуна и рачуна у рачуноводству привредног друштва.

При састављању обрасца Извештаја о готовинском току, посебно се уносе подаци за одговарајући период претходне године, у односу на податке за текућу годину.

Иначе, новчани токови односе се на све изворе готовине, те употребу готовине. Према МРС 7 - Извештај о новчаним токовима, новчани токови се класификују на: новчане токове из пословне активности, новчане токове из инвестиционе активности и новчане токове из финансијске активности.

Утврђивање готовинских токова из *пословних активности* прописано је одредбама члана 7. до 9. Правилника о обрасцима. Ови новчани токови јављају се у оквиру пословне активности предузећа и веома утичу на биланс успеха, јер користе као елементи за утврђивање нето добитка. Такав случај имамо нпр. код примања готовине која потичу из пословне активности од продаје робе за готовину, готових производа и услуга, наплате потраживања од купаца, примања по основу премија и сл., док се издавања готовине јављају по основу исплате зарада, плаћања камате, пореза и сл.¹⁹⁵

Токови готовине из пословних активности произлазе из главних активности које стварају приходе и расходе и утичу на нето добитак или губитак привредног друштва.

У приливе готовине пословних активности спадају приливи готовине од продаје роба/услуга, приливи готовине од тантијема, удела у добитку, накнада, провизија, и други приходи, приливи готовине од осигурања и камата, новчани повраћај пореза, приливи готовине од уговора који уређују пословне активности и др.

У одливе готовине из пословних активности спадају све исплате добављачима за испоручену робу и пружене услуге, исплате запосленима и за рачун

Willey & Sons, Inc. 2001, стр. 206.

¹⁹⁵ Детаљнија објашњења извора и употребе готовине са становишта пословне, инвестиционе и финансијске активности могу се видети из наведеног МРС7 - Извештај о новчаним токовима, параграфи 13. 14. 15. 16. и 17.

запослених, новчане исплате премија осигурања, пореза, као и исплате готовине према уговорима који одређују пословне односе.

За послове извештавања о готовинском току од пословних активности може се користити директна или индиректна метода, с тим што је у нашим условима дозвољена употреба само директне методе, а Правилником о обрасцима прописан је баш образац прилагођен тој методи.

Извештај о готовинском току састављен директном методом пружа увид у приливе и одливе готовине и готовинских еквивалената од пословних, инвестиционих и финансијских активности. Због једноставнијег састављања и лакшег разумевања, МРС подстиче да се извештаји о готовинском току од пословних активности састављају посредством директне методе.

Однос између прихода од продаје производа, робе и услуга, промена у доспелим потраживањима и прилива готовине може се представити и једначином:

$$\text{Прилив од продаје} = \text{Приход од продаје, а}$$

који износи настају као последица позитивних/негативних промена типа:

- + смање потраживања од купаца
- + повећање обавеза за авансе од купаца, или
- повећање потраживања од купаца и
- смањење обавеза за авансе од купаца

Однос између одлива у виду исплате добављачима и датим авансима, као износи извршених исплата добављачима за набавке сировина и материјала и других трошкова пословања у току обрачунског периода, као и износи плаћених аванса добављачима за будуће набавке материјала, робе, енергије и услуга може бити, такође, дат једначином:

$$\text{Одливи за набавке материјала и робе и за трошкове услуга} = \text{Трошкови материјала, набавна вредност робе и трошкови услуга, а}$$

који износи настају као последица позитивних/негативних промена типа:

- + повећање залиха и аванса
- + смањења обавеза добављачима, или
- смањења залиха и аванса и
- повећања обавеза добављачима.

Токови готовине од *инвестиционих активности* су одливи за капитална добра намењена остваривању будућих добитака и токова готовине. Инвестициона активност односи се на вредновање и селекцију улагања чији је рок дужи од једне године, односно улагања чији ефекти се очекују у периоду дужем од једне године. У прилив готовине по основу инвестиционе активности спадају: продаја основних средстава, продаја обвезница и акција других предузећа, док одливи по овом основу чине: набавка основних средстава, куповина обвезница и акција других предузећа и сл.

У приливе готовине из инвестиционих активности спадају, дакле, сви приливи од продаје дуготрајне имовине, приливи од продаје сопствених акција или дужничких ХоВ других привредних друштава и удела, приливи готовина од аванса и зајмова, приливи готовине по предрачунима и сличних инвестиционих активности.

У одливе готовине из инвестиционих активности спадају издаци за набавку

дуготрајне имовине, исплате готовине за стицање удела или дужничких ХоВ других привредних субјеката, новчани аванси и зајмови дати другима, новчане исплате за будуће уговоре, уговоре с опцијом и компензационе уговоре, који се не односе на пословне и финансијске активности.

Финансијске активности утичу на висину и структуру капитала, али и других обавеза привредног друштва. Када је реч о финансијској активности, мисли се на односе предузећа са власницима (акционари, инокосни власници, ортаци и сл.) и повериоцима (краткорочним и дугорочним). Настали новчани токови на овај начин, у оквиру финансијске активности, по правилу не утичу на биланс успеха.

Приливи по овом основу настају активношћу од емисија и продаје акција, докапитализације друштва са ограниченом одговорношћу, од емисије обвезница, хипотека, задужења по основу краткорочних кредита и других обавеза, док се одливи готовине у овој активности односе на исплату власницима за стицање сопствених акција и удела, плаћање главнице на дугорочне кредите и отплату краткорочних кредита предузећа.

5.3.2.3. Припреме и састављање Извештаја о новчаном току

За састављање Извештаја о новчаном току, потребно је располагати бруто билансом привредног друштва, који се користи као подлога за израду финансијских извештаја. Исто тако, потребно је стање на рачунима главне књиге друштва с почетка године. За ову сврху користе се и други подаци којима предузеће располаже, или их може прибавити.

Извештај о готовинском току састављен према директној методи полази од анализе односа између рачуна готовине и готовинских еквивалената и других рачуна главне књиге. Ова метода извештаја о новчаном току показује главне врсте бруто прилива и одлива готовине.

Готовински ток од привредних активности представља разлику између прилива и одлива новца од 239.264 динара и обухвата:

Прилив готовине од продаје	
Потраживања од купаца са ПДВ	1,770.000
- Повећање потраживања од купаца	170.000
Наплата готовине од продаје робе	1,600.000
Прилив од камата	7.000
Прилив из пословних активности	1,607.000
Одлив готовине из пословних активности	
Набавна вредност продате робе	1,384.120
- Смањење залиха робе	- 500.000
+ Повећање обавеза према добављачима	200.000
Укупан одлив готовине добављачима	1,084.120
Исплате запосленима	152.336
Исплате камате	6.000
Плаћени ПДВ	119.880
Плаћени порез на добитак	5.400
Одлив готовине из пословних активности	1,367.736
Нето одлив из пословних активности	239.264

Готовински ток из инвестиционих активности суштински представља смањење новца уз истовремено повећање дуготрајне материјалне имовине.

Готовински ток из инвестиционих активности:

Плаћено добављачу за постројење и опрему	100.000
Текући рачун	100.000

Готовински ток из финансијских активности исцрпљује се отплатом главнице дугорочног кредита, исплатом са рачуна готовине и противставком задужења обавеза.

Готовински ток из финансијских активности:

Смањење обавеза по дугорочним кредитима	100.000
Текући рачун	100.000

У обрачунском периоду расположива готовина и готовински ток Предузећа „АБ“ имају изглед:

Готовина на почетку године	160.000
Укупне уплате у току године	1,607.000
Укупне исплате у току године	1,567.759
Готовина на крају године	199.241

У анализираном периоду је због једноставности рачун 241 – Текући рачуни, посматран синтетички и обухватао је све рачуне готовине и готовинских еквивалената. Према Контном оквиру на рачунима групе 24 – Готовински еквиваленти и готовина, обухватају се сви новчани рачуни (благајна, новац на текућим рачунима, девизни рачуни, издвојена новчана средства, ХоВ), готовински еквиваленти и остала новчана средства. Све трансакције између готовине и готовинских еквивалената се међусобно пребијају, чиме се избегава двоструко исказивање износа.

У наредном прегледу приказан је готовински ток у 2012. години за Привредно друштво „АБ“, који има изглед:

Готовински ток из инвестиционих активности:	
Улагање у постројења и опрему	-100.000
Готовина од инвестиционих активности	-100.000

Готовински ток од финансијске активности:

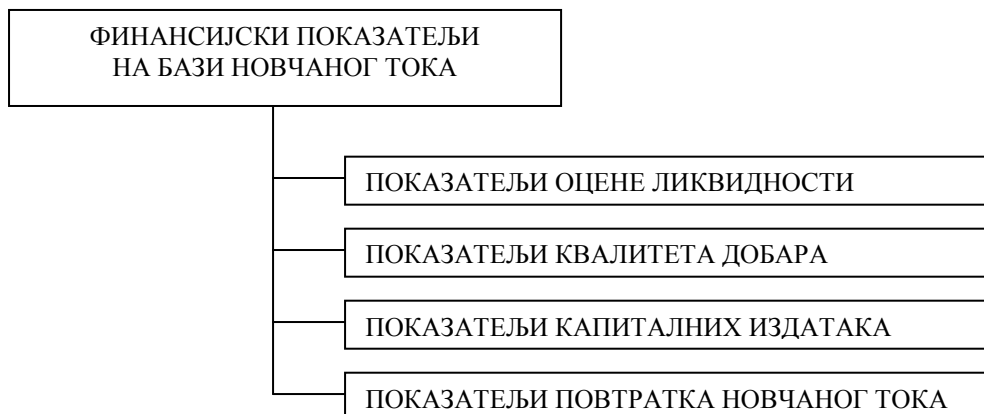
Смањење дугорочног кредита од банака	-100.000
Готовина од финансијских активности	-100.000
Повећање/смањење готовине	39.264
Готовина на почетку године	160.000
Готовина на крају године	199.264

Захваљујући Извештају о готовинском току може се закључити о успеху предузећа да усклади укупна примање и издавања готовине, као и ток готовине између појединих активности. Изузетно је важно проверити, одговарајућим показатељима ликвидности, да ли је очувана ликвидност и да ли постоје расположиви вишкови готовине који се могу рентабилно употребити. Компарацијом рокова улагања у поједине облике средстава, као и рокова доспелости извора финансирања могуће је сагледати да ли је предузеће успело да побољша своју финансијску структуру и структуру капитала. За потпуност и поузданост оцене, требало би компарирати произашле закључке са показатељима који се односе на

просек гране у којој предузеће послује, као и са планираним величинама.

Извештај о готовинском току, уз биланс стања и биланс успеха, употпуњује реалну слику о пословању и раду привредног друштва. Веома је битан за интерне и екстерне кориснике финансијских извештаја.

Слика 8: Финансијски показатељи на основу новчаног тока

Закључци у вези са управљањем новчаним токовима у предузећу „АБ" показују да се ради о успешном предузећу. Но, ако би на основу извештаја о новчаном току неког другог предузећа закључили да оно остварује негативан нето новчани ток из пословне активности, морали бисмо да испитамо узроке таквог стања и предузмемо мере да би се они отклонили. Предузеће са погоршаном финансијском структуром требало би да води рестриктивну политику расподеле и сл.

Закључци би се могли допунити поређењем добијених резултата са већ наведеним просеком привредне гране, планираним показатељима или резултатима оствареним у претходним годинама и сл.

5.4. МСФИ КАО ОКВИР ТАЧНОСТИ, ТРАНСПАРЕНТНОСТИ И ТРЖИШНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ЗА ПРЕДУЗЕЋА У СРБИЈИ: ОД ТЕОРИЈСКОГ МОДЕЛА КА ПРАКСИ

5.4.1. МСФИ као оквир тачности и тржишне перспективе предузећа

На основу објашњења Одбора за Међународне рачуноводствене стандарде термин Међународни стандарди финансијског извештавања (International Financial Reporting Standards - IFRS) представља:¹⁹⁶

- Међународне стандарде финансијског извештавања (МСФИ),
- Тумачења која је објавио Комитет за тумачење МСФИ,
- МРС (International Accounting Standard - IAS) и
- тумачења Сталног комитета за тумачење МРС.

Све до јануара 2007. године IASB, који је отпочео да ради у априлу 2001. године, објавио је.¹⁹⁷

¹⁹⁷ www.IASB.org.

¹⁹⁷ Ибид.

- осам МСФИ,
- већи број Тумачења МСФИ и
- ревидиране МРС (од тридесет четири МРС, које је објавило претходно надлежно тело).

Глобално професионално регулисање периодичних обрачуна проистиче из чињенице да благовремени, истинити и поштени периодични финансијски извештаји служе бројним корисницима да сагледају финансијску позицију, рентабилитетни положај и способност предузећа да генерише готовину у краћим временским интервалима. На основу информација садржаним у међубилансима билансни адресати доносе важне економске одлуке, које могу имати озбиљне економске консеквенце. Иначе, МРС 34 (International Accounting Standards - IAS), под називом "Периодично финансијско извештавање" (Interim Financial Reporting) уређује се проблематика састављања и обелодањивања финансијских извештаја за периоде краће од пословне, односно календарске године.

Важност периодичног финансијског извештавања увек је потенцирана динамичним условима модерног тржишног пословања, пре свега, због чињенице да је период од годину дана исувише дуг за доношење одређених одлука на бази годишњих финансијских извештаја. Каже се да је то један од основних разлога којима се руководе одговарајући органи националних влада, професионалне рачуноводствене асоцијације, комисије надлежне за дугорочне ХоВ и регулаторна берзанска тела, када захтевају од предузећа одређених правних форми, као и од предузећа чијим се акцијама и дугорочним ХоВ јавно тргује, да објављују периодичне финансијске извештаје. Одбор за МРС, сходно томе, подстиче компаније да састављају периодичне обрачуна најмање на крају првог полугодишта пословне године.

МРС 34 примењује се онда када се од предузећа императивно захтева преко регулаторних тела, или ако оно добровољно изабере да објављује периодичне финансијске извештаје у складу са МСФИ. Периодични финансијски извештај је, по дефиницији из параграфа 4 овог стандарда, финансијски извештај који садржи, било комплетан сет финансијских извештаја, чија је форма и садржина у складу са МРС 1 - Презентација финансијских извештаја, било скуп скраћених извештаја за одређени међупериод. Тако, ако предузеће обелодањује скраћене извештаје, у складу са МРС 34, минимум који они треба да обухвате је:¹⁹⁸

- свако заглавље укључено у последње годишње финансијске извештаје;
- сваки међузбир садржан у последњим годишњим финансијским извештајима;
- изабране (објашњавајуће) напомене;
- додатне посебне ставке или напомене, уколико би њихово изостављање имало за последицу угрожавање концепта "истинита и фер презентација" ("true and fair view") скраћених извештаја и
- зараде по акцији, за међупериод.

По дефиницији из Стандарда међупериод је рачуноводствени извештајни период, краћи од пословне године. Иначе, учесталост периодичног финансијског извештавања може да буде тромесечна (квартална) и полугодишња. Па тако, ако

¹⁹⁸ У параграфу 46 МРС 1 - Презентација финансијских извештаја, захтева се да се посебно истакну следеће информације: назив правног лица о коме се извештава, датум биланса стања или период на који се односи извештај, назив валуте у којој се извештава итд. „Захтеви из овог параграфа обично се испуњавају тако што се на свакој страни финансијског извештаја напишу заглавља и скраћени називи колона" (п. 47 МРС 1)

предузеће обелодањује полугодишње периодичне финансијске извештаје, оно ће презентовати потпуне или скраћене извештаје, нпр. на дан 30. јуна 2012. године на следећи начин:

Табела бр. 13: Презентација полугодишњих финансијских извештаја

Ред. бр.	Опис	Текућа година	Претходна година
1.	Биланс стања на дан	30.6.2011.	30.6.2010. 31.12.2010.
2.	Биланс успеха (кумулятивно за полугодиште)	30.6.2011	30.6.2010
3.	Извештај о токовима готовине (кумулятивно за полугодиште)	30.6.2011	30.6.2010
4.	Извештај о променама на капиталу (кумулятивно за полугод.)	30.6.2011	30.6.2010
5.	Напомене	30.6.2011	30.6.2010

Онда када је у питању материјална садржина периодичних финансијских извештаја, у складу са МРС 34, као билансних позиција које се признају¹⁹⁹ и вредности по којима се оне процењују, важно је напоменути.²⁰⁰

- предузеће треба да примењује исте рачуноводствене политике као у својим годишњим финансијским извештајима,
- признавање елемената финансијских извештаја: имовине, капитала, обавеза, расхода, прихода, прилива готовине, одлива готовине, врши се према Оквиру за припремање и презентацију финансијских извештаја и у складу са осталим релевантним МСФИ,
- процедуре и основе за процењивање треба да буду једнаке онима које се користе при састављању годишњих финансијских извештаја,
- припремање тј. састављање међупериодичних финансијских извештаја генерално захтева већу примену одговарајућих процена, него при састављању годишњих извештаја,
- приликом одлучивања о признавању, одмеравању, класификацији и обелодањивању појединих позиција важи принцип материјалности, што је случај и код годишњих извештаја.

Садржај наведеног МРС којим се регулише проблематика периодичног финансијског извештавања, као и детаљна разрада свих битних питања из ове проблематике, сведочи о значају који периодични финансијски извештаји имају како за интерне, тако и за екстерне кориснике.

5.4.2. Периодични финансијски извештаји и пословно одлучивање

Динамичан развој теорије менаџмента, допринео је развоју различитих теоријских приступа и школа менаџмента. Модерна стручна литература из ове области наводи и објашњава настанак, развој и основне научне постулате бројних

¹⁹⁹ "Признавање је процес уношења у биланс стања или биланс успеха неке позиције која задовољава дефиницију елемената финансијских извештаја и задовољава критеријуме прописане стандардима за признавање те позиције. То подразумева на опис позиције помоћу одговарајуће речи и новчаног износа, као и укључивање тог износа у биланс стања или биланс успеха" (Оквир за припремање и презентацију финансијских извештаја).

²⁰⁰ "Процењивање тј. одмеравање је процес утврђивања новчаних износа по којима елементи финансијских извештаја треба да се унесу у биланс стања и биланс успеха. То укључује избор основе за процењивање, тј. одмеравање: набавна вредност односно цена коштања, "фер" вредност, репродукциона вредност и садашња вредност " (Оквир за припремање и презентацију финансијских извештаја).

теорија, као што су:²⁰¹ класична, хуманистичка, квантитативна, системска, ситуациона теорија, теорија доношења одлука и теорија социјалне акције. По основу предметне опредељености рада, на овом месту у најкраћим цртама указујемо на основне ставове системске теорије менаџмента и теорије доношења одлука.²⁰²

Појава и развој *системске теорије менаџмента* резултат су повезивања универзално применљивих теоријских ставова и принципа опште теорије система и ставова науке о менаџменту. "Системска школа менаџмента управљачку активност третира као својеврстан трансформациони процес у коме се подаци, односно информације појављују и као његов инпут (о карактеристикама проблема које треба решавати), као и његов аутпут (у форми управљачких порука путем којих се регулише функционисање организационих система)".²⁰³ Данас, у веома актуелној и релевантној стручној литератури из области менаџмента "...евидентна је општа сагласност о њеној актуелности и у будућности"²⁰⁴

Сагледавање значаја одлучивања уопште, а у предузећима пословног одлучивања, нарочито у сложеним пословним и осталим целинама, у савременим изразито динамичним условима пословања, резултирало је појавом *теорије доношења одлука*. Ова теорија је, поред осталог, резултат афирмације системске теорије менаџмента. "Посматрање организације као система истакло је, поред осталог, и значај квалитетних информација и канала комуницирања, у смислу њиховог доприноса доношењу ефективних одлука у организацији."²⁰⁵ Теорија доношења одлука фокусира се, сходно томе, на процес одлучивања и модалитете прикупљања, обраде и коришћења информација приликом доношења одлука.

Све изворе информација пословног одлучивања делимо на интерне и екстерне. Указујемо, с тим у вези, на примеру годишњег пословног плана и одлука везаних за његово доношење, следеће:²⁰⁶

- у оквиру полазних информација из предузећа за потребе значајно место заузимају информације садржане у годишњим финансијским извештајима и анализама заснованим на њима,
- збир парцијалних пословних планова су: плански биланс стања, плански биланс успеха, плански извештај о токовима готовине и плански извештај о променама на капиталу; сви они садрже прецизно квантификоване најважније планске циљеве,
- периодични финансијски извештаји су информациона основа за анализу степена реализације пројектованих циљева и доношење корективних пословних одлука, и
- анализом и оценом информација садржаним у годишњим финансијским извештајима утврђује се степен реализације одређених важних полазних циљева, чији циклус се обнавља.

Иначе, интерни информациони спектар може се схематски приказати на следећи начин:²⁰⁷

²⁰¹ Видети опширније у: Симић, др Ивана: „*Топ менаџмент*“, Економски факултет, Ниш, 2006., од стр. 31 до стр. 53.

²⁰² При томе се не умањује значај, научна фундираност и практична корист осталих теорија менаџмента.

²⁰³ Лончаревић, др Ранко: „*Менаџмент*“, Универзитет "Сингидунум", Београд, 2007, стр. 72.

²⁰⁵ Ибид, стр. 74.

²⁰⁵ Симић, др Ивана Симић: *op. cit.*, стр. 50.

²⁰⁶ Стоилковић, др Милорад; Реферат са 38. симпозијума, одржаног на Златибору, СРПС, Београд, бр. 38/07.

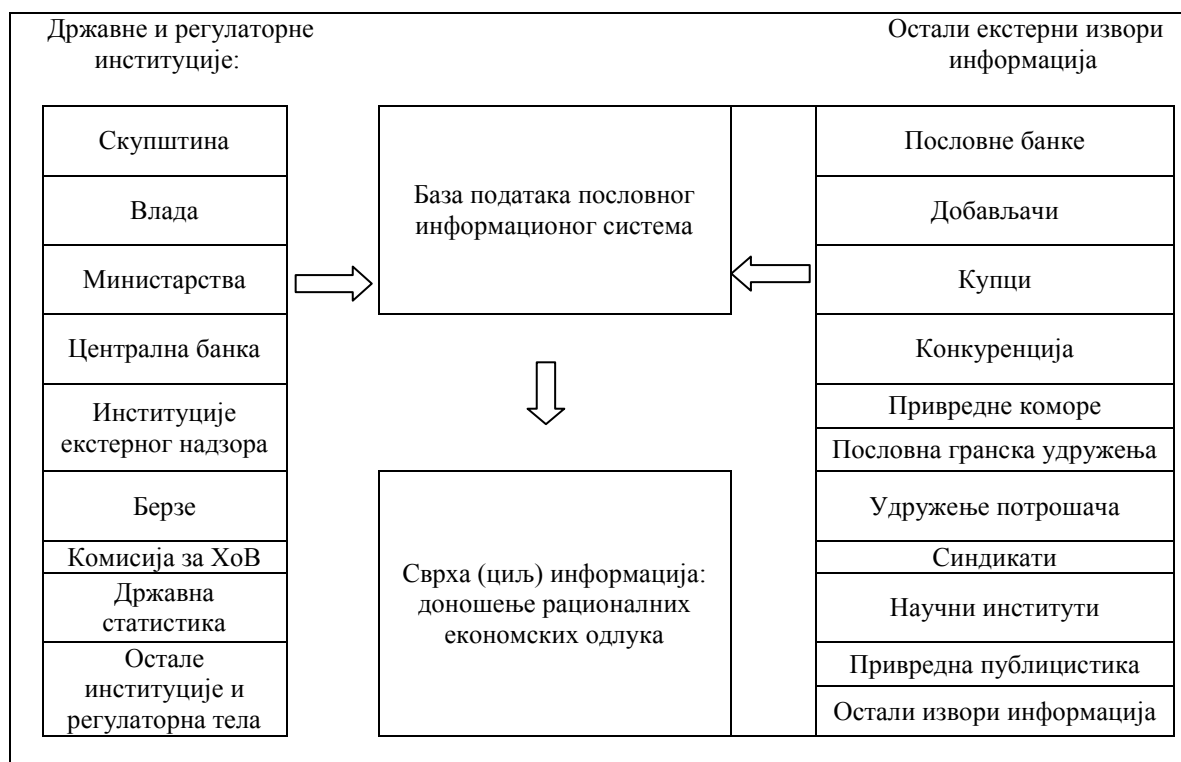
²⁰⁷ Ибид.

Слика бр. 9: Интерни информациони спектар за пословно одлучивање

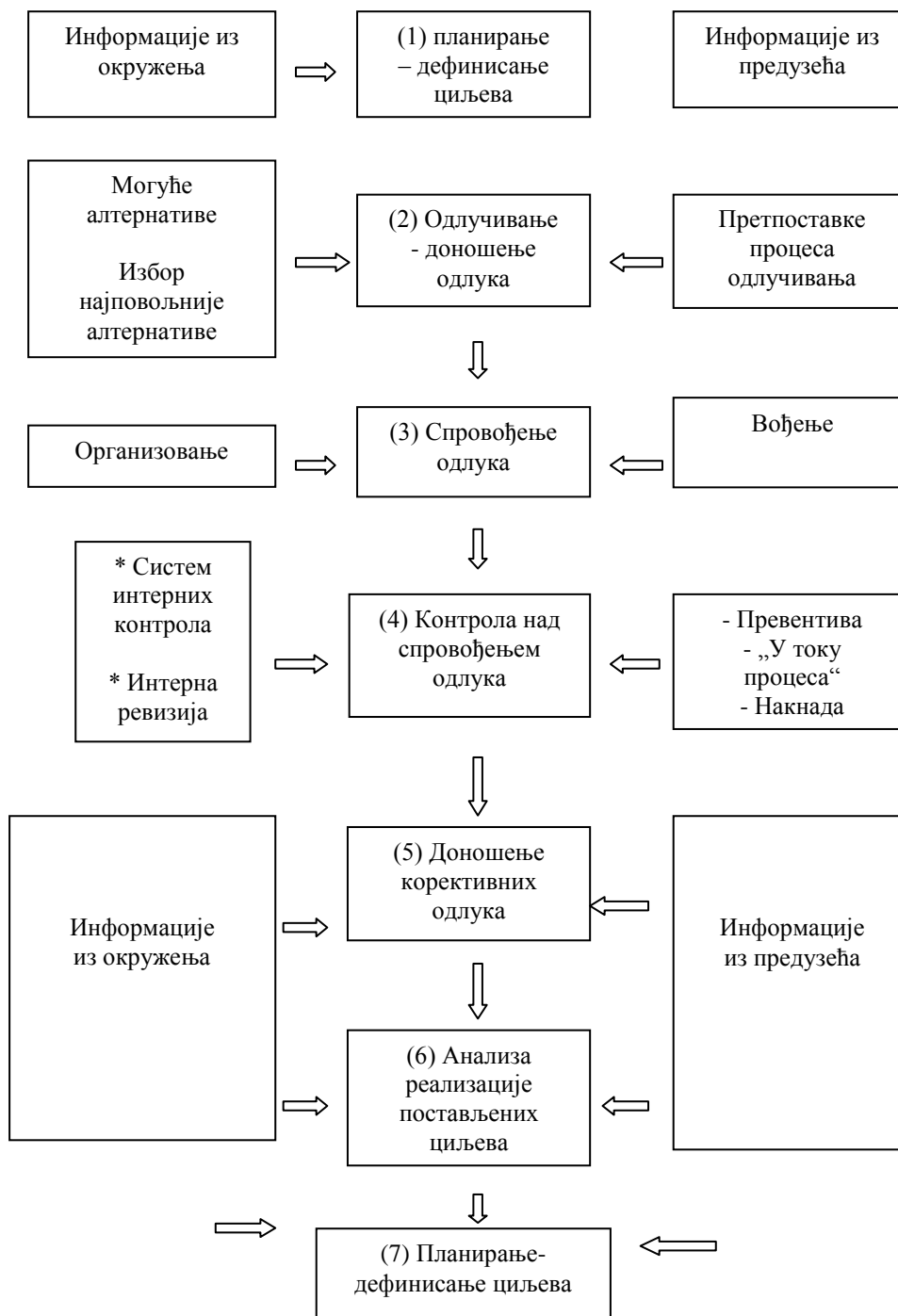
Супротно интерном информационом спектру, за пословно одлучивање користи се екстерни спектар информација, који се шематски може презентовати на следећи начин:

Слика бр. 10: Екстерни информациони спектар за пословно одлучивање

Како је предмет разматрања овог дела рада тачно-транспарентно периодично финансијско извештавање и то превасходно посматрано као подршка тржишној перспективи, у наставку ћемо кратко указати на финансијско рачуноводство као сегмент интерног информационог спектра и државну статистику као саставни део екстерног система извора информација. Сам систем доношења пословних одлука у предузећу може се шематски приказати на следећи начин.²⁰⁸

Слика бр. 11: Системи доношења одлука

На основу претходног излагања сматрамо да је шема довољно илустративна да би се разумели значај, улога и место годишњих и периодичних финансијских

²⁰⁸ Ибид.

извештаја (стварних и планских) у процесу пословног одлучивања.

5.4.3. МСФИ и тржишна перспектива предузећа у Републици Србији

Нашим Законом о рачуноводству и ревизији прописано је обавезно састављање годишњих финансијских извештаја за текућу пословну годину са стањем на дан 31. децембра текуће године. Исто тако, уведен је тројни систем финансијског извештавања, у зависности од правне форме и величине предузећа, односно:

- велика и средња правна лица, матична правна лица која у складу са Законом састављају консолидоване финансијске извештаје, правна лица која емитују ХоВ и друге финансијске инструменте којима се тргује на организованом тржишту, као и сви издаваоци ХоВ и других финансијских инструмената обавезно примењују МСФИ;
- мала правна лица и предузетници, ако желе, могу да примењују МСФИ;
- мала правна лица и предузетници могу да примењују Правилник којим министар надлежан за послове финансија прописује начин признавања, мерења и процењивања имовине и обавеза, прихода и расхода малих правних лица и предузетника која не примењују МСФИ.

Законом се ниједном речју не спомиње периодично финансијско извештавање, чак и као добровољна опција. Ослањање на примену МСФИ и МРС 34 - Периодично извештавање као евентуално оправдање за изостанак одредаба о периодичним обрачунима, не би се могло прихватити као валидан аргумент. Јер, као што је већ истакнуто, велики број привредних субјеката може, ако хоће, да буде изван система финансијског извештавања у складу са МСФИ, што доводи у питање тачност, транспарентност, па тиме и тржишну перспективу највећег броја наших предузећа.

Народна скупштина Републике Србије (на седници од 25. маја 2006. године) усвојила је Закон о тржишту ХоВ и других финансијских инструмената ("Службени гласник РС", број 47/06. године), који је у примени од 10. децембра 2006. године. За његову имплементацију, Комисија за ХоВ донела је једанаест правилника ("Службени гласник РС", број 100/06. године).

Из угла тематске, односно предметне опредељености рада, истичемо чињеницу да је Законом о тржишту ХоВ и других финансијских инструмената прописана обавеза јавних друштава да састављају и достављају Комисији за ХоВ полугодишње финансијске извештаје односно периодични обрачун. "Он није предвиђен Законом о рачуноводству и ревизији, али се очигледно сматра да је за интересе финансијског тржишта годишњи извештај сувише дуг период."²⁰⁹ Иначе ове финансијске извештаје морају усвојити надлежни органи јавног друштва и морају бити обелодањени у дневном листу који се продаје на целој територији Републике Србије, као и у облику електронског документа на сајту берзе на којој се тргује ХоВ друштва.

Поменута законска регулатива, укључујући и Закон о привредним друштвима, у међусобној колизији је, не само када је у питању терминологија, него и обавеза периодичног финансијског извештавања. А, наиме, правне форме предузећа према Закону о привредним друштвима ("Службени гласник РС", бр.

²⁰⁹ Албанезе, мр Жељко: "Јавна друштва на организованом тржишту ХоВ", Специјалан прилог "Савремене праксе". бр. 2/2007, "Савремена администрација", Београд, стр. 86.

125/04. године) и другим законима су: привредно друштво, друштвено предузеће и јавно предузеће.

Привредна друштва могу бити друштва лица и друштва капитала. Друштво лица оснива се као ортачко или командитно друштво. Друштво капитала (корпорација) оснива се као акционарско друштво или друштво са ограниченом одговорношћу. Акционарско друштво може бити отворено или затворено. Супротно томе, Законом о тржишту ХоВ уводи се појам јавног друштва и према његовим одредбама, јавно друштво је правно лице које је као издавалац ХоВ успешно извршило најмање једну примарну јавну понуду одређених ХоВ и које је добило дозволу од комисије за ХоВ за издавање, односно укључивање тих хартија на организовано тржиште. "То значи да сем акционарског друштва и остали облици привредних друштава, као и друга правна лица могу бити јавна друштва ако обаве јавну емисију ХоВ или тргују истим, на организованом тржишту."²¹⁰

Из угла целовитог приступа тачном и транспарентном периодичном финансијском извештавању битно је нагласити да јавна друштва имају обавезу да обелодане у средствима јавног информисања изјаву о шестомесечном плану пословања, чију садржину и форму прописује комисија за ХоВ. Истичемо ову чињеницу, јер се тиме ствара могућност симултане примене тзв. *ex ante* - *ex post* приступа периодичном извештавању.²¹¹

Напред наведено илуструје да је један од идентификованих проблема, који чини оцену актуелног стања, нормативна неусаглашеност у погледу тачности и транспарентности периодичних финансијских извештаја.

Наше професионалне асоцијације рачуновођа у својим публикацијама (и редовним и периодичним), објављују моделе Правилника о рачуноводству, односно Акта о рачуноводственим политикама предузећа. Ни један од тих актуелних модела не истиче значај периодичног финансијског извештавања и не подстиче предузећа да у интерну нормативну регулативу уграде обавезно периодично полугодишње извештавање, као оквир тачности, транспарентности и тржишне перспективе предузећа.²¹²

Највећи број рачуновођа, менаџера, па чак и неки наши теоретичари, неоправдано сматрају да су и годишњи и периодични финансијски извештаји искључиво екстерно оријентисани, што је тачно, али то не искључује потребу указивања на њихову тачност, транспарентност и тржишну перспективу предузећа. "Финансијско рачуноводство је екстерно оријентисано, јер су његове информације претежно намењене екстерним корисницима. Његов главни задатак се своди на полагање рачуна управе предузећа, односно пружање праве слике о имовини, финансијској ситуацији и резултату пословања предузећа."²¹³

Чињеница је да су финансијски извештаји опште намене превасходно екстерно оријентисани, али се при том ниједног тренутка не сме испустити из вида чињеница да су они уједно и оријентир менаџменту предузећа за доношење пословних одлука. "Биланс стања и биланс успеха су одраз свих пословних

²¹⁰ Ибид.

²¹¹ Видети опширније: Малинић, др Дејан; „Политика добити корпоративног предузећа“, Економски факултет, Београд, 1999., стр. 344-345.

²¹² Приручник за професионалне рачуновође, под називом Рачуноводствене политике, чији је издавач СРРС, објављен јула 2006. године, садржи Предлог акта о рачуноводству и рачуноводственим политикама под називом Правилник о рачуноводству и рачуноводственим политикама. Правилник садржи 36 чланова објављених од 254. стр. до 307. стр. приручника. У њему се ни на једном месту не спомиње периодично финансијско извештавање. Исти је случај и са Правилником о рачуноводству и рачуноводственим политикама, објављеним у Привредном саветнику бр. 22-23/06. стр. 34. до 47.

²¹³ Петровић, др Зоран: „Управљачко рачуноводство“, Универзитет "Сингидунум", Београд, 2006. стр. 7.

активности предузећа. Они могу бити историјски и будући. Могућност долажења до будућих стања и предвиђања будућих пословних токова, као и контроле остварења тих стања и токова објашњава велику улогу финансијског рачуноводства у управљачком процесу предузећа".²¹⁴

Поред тога, проучавањем наше периодичне рачуноводствене литературе може се уочити да неки аутори неоправдано изједначавају краткорочно извештавање у оквиру обрачуна трошкова са периодичним финансијским извештавањем. У вези са тим, треба подсетити на ставове великог броја теоретичара који истичу да се ради о двама различитим и међусобно комплементарним информационим токовима. Наведено указује на околност да још увек код одређеног броја рачуновођа, менаџера као и веома малог броја теоретичара не постоје правилна схватања и свест о потреби и значају периодичног финансијског извештавања. Исто тако, неоправдано се запоставља значај периодичног финансијског извештавања за рачуноводствену контролу која представља важан извор информација за пословно одлучивање.

Најзад, али не и по важности последње, треба истаћи да изостанком обавезног полугодишњег периодичног финансијског извештавања државна статистика остаје лишена значајног извора информација, који се добијају када се статистички обраде периодични финансијски извештаји. Последица која из тога проистиче је да влада и њене институције немају, по истеку полугодишта, адекватан обим тачних, транспарентних и рачуноводствено-статистички обрађених информација на начин који омогућава оцену остваривања мера економске политике за текућу годину. На тај начин основни регулатор националне економске политике: влада, надлежна министарства и остале државне институције губе могућност да правовремено реагују ако дође до одређених нежељених одступања, јер једноставно не располажу релевантним информацијама. Менаџмент предузећа истовремено не може да дође до статистичких података о кључним пословно-аналитичким показатељима (рацио бројевима) на нивоу привреде, привредне гране и групације у којој послује и ето проблема за тржишно оријентисана предузећа.

Напред идентификовани проблеми у области периодичног финансијског извештавања, посматрани како из угла пословног одлучивања, тако и из угла функционисања финансијског тржишта и контроле спровођења мера текуће економске политике, налажу предузимање адекватних мера за њихово решавање. То је разлог често великих проблема везаних за финансијско извештавање и неповољну оцену актуелног стања у овој области, због чега сматрамо да је неопходно да се предузму одговарајуће мере за унапређење финансијског извештавања, посебно у домену тачности, транспарентности и тржишне оријентисаности наших предузећа. Носиоци активности у вези са предузимањем могућих мера требало би да су:

- државни органи и институције,
- професионалне асоцијације рачуновођа,
- овлашћене рачуновође (ревизори),
- менаџмент предузећа,
- професионалне асоцијације менаџера и
- научне институције и научни радници.

Надлежни државни органи треба да усагласе нормативну регулативу у области финансијског извештавања усклађеног са МСФИ/МРС. То се нарочито односи на: Закон о привредним друштвима, Закон о рачуноводству и ревизији и Закон о тржишту ХоВ и других финансијских инструмената. У вези са тим, сматрамо да је неопходно вратити се на решење из Закона о рачуноводству из 1996.

²¹⁴ Новићевић, др Благоје: „Управљачко рачуноводство (обрачун трошкова)“, Економски факултет, Ниш, 2002. стр. 9.

године, којим је прописивано обавезно састављање полугодишњег рачуна, које законско наметање обавезе периодичног финансијског извештавања треба схватити као изнуђену меру, у актуелној ситуацији. Мишљења смо да је она неопходна све док професионалне асоцијације рачуновођа, професионалне асоцијације менаџера, професионалне рачуновође и професионални менаџери не схвате значај периодичних обрачуна и не стекну „културу“ периодичног финансијског извештавања. Аргумент у прилог предложеном решењу је и значај статистичке обраде периодичних обрачуна, односно коришћења тако добијених података за функцију успешног вођења економске политике, посебно у периоду транзиције наше привреде.

Професионалне асоцијације рачуновођа треба да престану да се споре око чланова, семинара, публикација и других комерцијалних питања и да о суштински битним проблемима везаним за финансијско извештавање заузму јединствен став, по угледу на сличне професионалне асоцијације у свету. Од важних питања, за почетак би могле да својим члановима укажу на значај периодичног финансијског извештавања, према МСФИ/МРС, као и да обавезне полугодишње обрачуна уграде у своје правилнике о рачуноводству и рачуноводственим политикама.

Овлашћене рачуновође (ревизори) треба да буду свесни значаја периодичног финансијског извештавања за пословно одлучивање и да се снагом аргумената изборе и менаџменту укажу на корисност састављања обавезних - интерним актима предузећа прописаних периодичних обрачуна.

Менаџмент наших предузећа мора да користи све расположиве информационе ресурсе у предузећу и изван предузећа. Они морају да знају да није довољно састављати периодичне обрачуна по потреби, што данас обезбеђује сваки софтвер за вођење финансијског рачуноводства. Јер, формализовано полугодишње полагање рачуна власницима капитала у интересу је менаџера и власника капитала и осталих учесника у тржишној утакмици.

Професионалне асоцијације менаџера које организују разне едукативне семинаре са циљем стручног усавршавања својих чланова, треба да организују у сарадњи са професионалним асоцијацијама рачуновођа и ревизора инструктивне семинаре о значају финансијског извештавања уопште, а самим тим и периодичног финансијског извештавања за пословно одлучивање.

Научне институције и научни радници својим предлозима у стручним часописима, као и на симпозијумима и другим скуповима, треба да предлажу могуће правце развоја финансијског извештавања у Републици Србији. Коначно, сматрамо да кроз законодавну, професионалну и интерну регулативу у Републици Србији треба афирмисати:

- концепт "пословно-финансијског" извештавања за потребе пословног одлучивања и информисања уопште, у складу са смерницама из извештаја Џенкинсовог (Edmund Jenkins) комитета Пословно извештавање (Business Reporting), који представља шири концепт од традиционалног финансијског извештавања;²¹⁵
- концепт заједничке примене ex post и ex ante приступа финансијском извештавању, због тога што њихова заједничка примена, повезујући de facto прошлост и будућност обезбеђује побољшање квалитета финансијског извештавања уопште, а самим тим и периодичног финансијског извештавања. То је у интересу и менаџмента предузећа и инвеститора и осталих корисника финансијских извештаја.

²¹⁵ На интернету је могуће пронаћи, на више веб адреса, интегрални текст Џенкинсовог извештаја ("Jenkins Reporting"), у зависности од језика на коме је објављен (енглески, француски, немачки, итд.).

Свакако да постоји могућност и многих других праваца унапређења периодичног финансијског извештавања, односно квалитетнија и адекватнија решења и солуције. У вези са тим, напред изложене предлоге не треба схватити као искључиве ставове, већ као полазну основу за даљу стручну расправу о начинима решавања актуелних проблема финансијског извештавања у нашој земљи на основама МСФИ/МРС.

VI

**ИЗВЕШТАВАЊЕ
МЕНАџМЕНТА У
РЕАЛНОМ ВРЕМЕНУ**

6.1. МОДЕЛИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНИХ СЦЕНАРИЈА „ШТА АКО“ У БИЛАНСУ СТАЊА ПРЕДУЗЕЋА

6.1.1. Приступ билансу у нестабилним условима

Новчана јединица представља меру у којој су исказане све билансне вредности. Висина средстава и извора средстава у билансу стања и приходи и расходи у билансу успеха исказују се у истој новчаној јединици, јер је свака друга квантификација немогућа. Међутим, новчана јединица као јединствени именоване билансних позиција у временском периоду може да има променљиву вредност, што значи да билансне позиције могу бити исказане у различитој вредности новца у зависности од периода када су настале. Познато је да у периодима инфлације реална вредност новца пада, док у периодима дефлације расте.

И у једном и у другом случају билансне позиције које су настале у тим периодима нису хомогене, јер су изражене у новцу различите куповне моћи. Илустрације ради, претпоставимо да предузеће »А« и »Б« имају средства за рад која су физички идентична у сваком погледу, осим што су код предузећа »А« купљена у време ниских цена за 100 милиона динара и скоро су амортизована, док су код предузећа »Б« купљена касније за 180 милиона динара, кад су цене порасле за 80%. Ако у текућој години оба предузећа остваре исти приход и исте трошкове производње, осим амортизације која је већа код предузећа »Б«, предузеће »А« исказаће већи пословни резултат, што може довести до погрешног закључка да је успешније пословало од предузећа »Б«. Процент учешћа добити у приходу од продаје биће већи код предузећа »А«, него код предузећа »Б«. Саопштавањем таквог податка даје се погрешна информација о већој рентабилности предузећа »А«.

Према томе, промене у вредности новчане јединице због инфлације или дефлације озбиљно умањују ваљаност информација које пружају рачуно бројеви. У циљу превазилажења проблема које је наметнула инфлација у погледу утврђивања и презентирања резултата пословања, рачуноводствена теорија и пракса утемељила је два метода чијом се применом квантификује утицај промена цена на текући пословни резултат. То су:

- метод обрачуна трошкова на бази текућих цена (цена замене) и
- метод прерачунавања историјских трошкова за промене у општем нивоу цена.

Метод обрачуна трошкова на бази текућих цена (односно трошкова замене) утемељен је на поставци о континуитету пословања предузећа. Поставка о континуитету пословања заснива се на чињеници да ће предузеће пословати неограничено дуго, ако нема индикација да ће престати с пословањем. У том случају

сматра се оправданим да се трошкови у обрачуна пословног резултата инкорпорирају у висини репродукционе цене, а не у висини набавне (историјске) цене. Захтев да се уместо набавних цена користе репродукционе цене, постаје актуелан само у условима неравномерних промена цена. Када су цене потпуно стабилне, обрачун трошкова по набавним или репродукционим ценама дао би исти резултат. Коректност примене метода текућих цена замене за квантификавање инфлације у рачуноводственим исказима може се ценити према дефиницији трошкова, како их овај метод презентира. Утврђивање пословног резултата на такав начин оправдано је из разлога, што утрошак једне количине залиха омогућује одмах попуну залиха новом количином истог обима ако предузеће жели да настави с радом. Применом овог метода предузеће утврђује износ пословног резултата којим може слободно располагати, а да при томе не смањи ранији обим пословања.

Метод прерачунавања историјских трошкова за промене у општем нивоу цена утемељен је на потреби кориговања историјских трошкова који се инкорпорирају у обрачун пословног резултата по набавној цени. Примена овог метода заснована је на поставци да је у условима неравномерних промена цена реалан онај резултат, који се добија када се из прихода од продаје накнаде трошкови који су исказана у новцу исте куповне моћи у којем је исказан и приход. На тај начин обрачун пословног резултата у нестабилним условима биће исти као у условима када је новчана јединица стабилна, јер су у стабилним условима приходи и расходи у билансу успеха исказани у нивоу исте куповне моћи.

Који је од претходна два метода кориснији за потребе финансијске анализе питање је на које до сада рачуноводствена теорија и пракса није дала прави одговор. У последње време у савременој литератури преовлађује мишљење да саопштавање ефеката промена цена на финансијски резултат треба дозволити само у допунским суплементарним извештајима, при чему се предност даје примени метода текућих цена (трошкова) замене.

Примена наведених метода за квантификавање промена цена подједнако се може користити за саопштавање утицаја инфлације, како на позиције биланса успеха, тако и на позиције биланса стања. Њихова примена утиче на побољшање информација које се саопштавају на основу примене инструмената финансијске анализе.

Међутим, проблеми наметнути сталним променама у обрачунским принципима, а посебно проблеми које доноси инфлација, усмерили су пажњу са рачуно бројева на анализу промена у готовини и обртним средствима. Кориснике рачуноводствених исказа интересује колико је готовине или нето обртних средстава остварено пословањем? Зашто је високо профитабилно предузеће у стању да исплати само ниске дивиденде, понекад много ниже од дивиденди које исплаћују предузећа са мањим профитом? Колико је капитала ангажовано за нова постројења и опрему и како је извршено финансирање? Како је предузеће могло да исплати дивиденде, када је у тој години забележило нето губитак?

Одговори на претходно постављена питања, или њима слична, могу се добити на основу информација које се добијају на основу посебно сачињених извештаја о променама финансијског положаја предузећа, у оквиру којих су најпознатији извештаји о токовима готовине и нето обртних средстава. Предност тих извештаја над рачуно бројевима, поред информација које пружају, јесте и у томе што у условима инфлације или дефлације за њихову израду није потребно вршити усклађивање билансних позиција за ефекте промена цена. Само трошкови по историјској цени, као и друга улагања исказана по историјској цени за која је извршено плаћање показују тачан одлив новца који се десио. Кориговане билансне позиције, односно кориговани историјски трошкови не одражавају стварне токове

који су настали, већ су мање више показатељ неког замишљеног будућег тока, а не оног који је настао.

Да би се саставио извештај о токовима нето обртних средстава потребно је дефинисати шта се подразумева под нето обртним средствима. То су у ствари она обртна средства која су финансирана из дугорочних извора (трајни капитал и дугорочне обавезе). Износ нето обртних средстава рачунски се може утврдити на два начина. *По првом начину*, нето обртна средства утврђују се као разлика између обртних средстава из активе и краткорочних обавеза из пасиве. *По другом начину*, нето обртна средства утврђују се као разлика између дугорочних извора из пасиве и дугорочно ангажованих средстава из активе (нематеријална и материјална улагања у дугорочна финансијска улагања), при чему се добија исти резултат као применом првог начина. Другим речима, предузеће код кога је рацио текуће ликвидности већи од један, има нето обртна средства која представља коефицијент добијен умањењем рациа текуће ликвидности за један. Због тога висина и промена нето обртног фонда представљају индикатор на основу кога се мери ликвидност и платежна способност предузећа. За потребе анализе промена нето обртних средстава прво треба из анализе искључити оне промене које су у обрачунском периоду настале само на рачунима у оквиру обртних средстава и краткорочних обавеза. На основу тих промена мења се само структура (састав) нето обртних средстава, али њихова висина остаје иста. Исто тако и оне промене које се књиже у оквиру два рачуна основних средстава у активи, или на два рачуна у оквиру дугорочних извора у пасиви, не утичу на промене нето обртног фонда.

Према томе, на промене висине нето обртног фонда, као што смо видели, не утиче велики број књиговодствених промена. Промене које утичу на висину нето обртног фонда су, у ствари, оне промене, које се књиже на контима обртних средстава или краткорочних обавеза уз истовремено књижење на контима основних средстава или дугорочних извора.

Тако на пример, повећање готовине по основу издатих дугорочних обвезница утиче на повећање нето обртних средстава, а тиме и на повећање укупних обртних средстава. Куповина опреме на краткорочни кредит смањује нето обртна средства, јер се повећавају краткорочне обавезе, а не повећавају се обртна средства, већ основна. Међутим, књижење наплате фактуре од купца или плаћање добављачу не утиче на висину нето обртних средстава, јер је реч о променама које се књиже само у оквиру обртних средстава и краткорочних обавеза.

За објашњење промена нето обртних средстава у току обрачунског периода могу се посматрати само промене настале на позицијама активе, изван обртних средстава и промена на позицијама пасиве, изван краткорочних обавеза.

Извештај о променама нето обртних средстава на бази промена позиција изван обртних средстава и краткорочних обавеза саставља се да би се јасније видело које су промене утицале на повећање нето обртних средстава. Такве информације не може да пружи извештај о променама нето обртних средстава на бази промена позиција обртних средстава и краткорочних обавеза, мада се и код таквог извештаја мора добити исти износ за који су повећана или смањена нето обртна средства на крају обрачунског периода.

При састављању извештаја о токовима готовине поступа се на исти начин као што је претходно приказано код извештаја о променама нето обртних средстава, с тим што се у том случају у обрачун укључују све позиције које су утицале на промене готовине без позиција готовине.

Све врсте извештаја о токовима средстава који се састављају на основу разлика између позиција два узастопна биланса стања заснивају се на правилу да су укупне промене у активи једнаке укупним променама у пасиви.

6.1.1.1. Неутралисање утицаја инфлације

У рачуноводственој литератури и модерној привредној пракси дуго се трага за методама неутралисања утицаја инфлације на биланс стања.

Методе помоћу којих се жели неутралисати утицај инфлације на биланс стања чине: метода дегресивне амортизације, метода нормалних залиха и лифо принцип.

Дегресивном методом амортизације циљ отписивања своди се на обезбеђење сталности капитала и очување његовог физичког интегритета. По овој методи, амортизациони отписи су у првим годинама рада знатно већи у односу на ниво отписа који би био обрачунат по константној методи.

Утицај инфлације на залихе неутралише се применом *методe везаних (нормалних) залиха* и *ЛИФО метода* у њиховој процени. Ова метода почива на схватању "...да је извесна залиха материјала неопходна за храњење производње, на исти начин као што је неопходна храна за одржавање живота и ма какве биле варијације новца, залиха мора да буде одржавана на истом нивоу."²¹⁶ Метода везаних залиха, дакле, почива на апстрактној тези према којој се квантум залиха не мења из периода у период.

Често се метода везаних залиха модификује применом ЛИФО принципа, према коме цене последњих набавки материјала представљају излазне цене по којима се обрачунавају трошкови. Иначе, залихе су у случају примене ове методе потцењене.

По концепту одржања реалне вредности капитала, новац је основ пословне активности предузећа, јер је његову вредност могуће очувати заменом номиналне новчане јединице (променљиве вредности), новчаном јединицом непроменљиве вредности, коју одликује општи однос цена.

Код разматрања овог концепта, *општи индекс цена* није добар индикатор промене вредности новца, јер у себи асимилира промене индивидуалних цена, које настају под утицајем монетарних и немонетарних фактора. По овом концепту, поред званичних финансијских извештаја састављају се паралелни (суплементарни извештаји), у којима се позиције биланса исказују у новцу куповне моћи на дан билансирања. Концепт је у литератури познат под називом биланс у злату, који је развио немачки научник Шмаленбах и по њему позиције биланса у време инфлације треба приказивати у златној марки, која представља стабилну меру вредности.²¹⁷

Концепт одржања супстанце предузећа полази од премисе према којој основу предузећа чини имовина коју је могуће очувати ако се из оствареног добитка перманентно издвајају средства за замену дела утрошене имовине по набавним ценама.

По статичком принципу, треба обезбедити репродукцију исте врсте и количине имовине која је утрошена у процесу репродукције, а по динамичком концепту одржања супстанце, треба обезбедити репродукцију свих облика имовине који се троше у предузећу, у складу са техничко-технолошким и економским променама које прате његово пословање.

Имплементацију овог концепта прати проблем утврђивања репродукционих цена, присуство субјективизма у процењивању, као и обавезност предузећа да се бави истом делатношћу на дуги рок. У случају монетарних поремећаја, концепт

²¹⁶ Проф др Боривоје Б. Прокоповић и Живојин Б. Прокоповић; (2005.), Финансијско рачуноводство и биланс (3. издање), Проинком, Београд, стр. 246.

²¹⁷ Schmalenbach; (1962.), *Dinamische Bilanz*, Keln.

одржања капитала и супстанце представља алтернативну солуцију, где по првом концепту, основ пословања предузећа чини капитал, а по другом имовина.

Концепт одржања капитала, за ту сврху, препоручује примену општег индекса цена, односно индекса цена на мало и велико, а концепт одржања супстанце, примену индивидуалних цена, односно специфичних индекса цена.

Док концепт одржања капитала уважава утицај инфлације на монетарне и немонетарне позиције биланса, дотле концепт одржања супстанце уважава само утицај на немонетарне позиције. Циљ и једног и другог концепта, у крајњој консеквенци, је свођење номиналног на реалан резултат.

Са жељом да се елиминише утицај инфлације на финансијске извештаје и они учине реалним извором информација, све више долази до изражаја комбинација позитивних особина приказаних метода којима се настоји да се обезбеди одржање супстанце и капитала предузећа од којих је посебно пажње вредна метода одржања индивидуалних вредности немонетарних и монетарних позиција биланса, чије се историјске вредности коригују применом специфичних индекса цена, односно општег индекса цена и њиховог приказивања у суплементарним финансијским извештајима.

Мишљења професионалних светских асоцијација, које се баве стандардизацијом у рачуноводству, мењају се по питању примене метода за неутралисање утицаја инфлације на биланс. Оно се обрађује у свим МСФИ/МРС у којима се приказују поједине рачуноводствене категорије.

6.1.1.2. Неутрализација утицаја окружења

Економска литература и модерна привредна пракса окружење посматрају као конкурентни изазов са могућностима и опасностима које доноси нова епоха привређивања. Окружење, као шансу и опасност, које је недавно креирано,²¹⁸ конкуренти схватају као идеју пословања и опстанка на тржишту садржану у принципу: "...понудити производ са жељеним високим квалитетом, високом функционалношћу и ниским трошком."²¹⁹

Пословање у окружењу, са шансом и опасношћу, представља нови терен привређивања, изграђен крајем последње деценије XX века, као правила игре омеђена троуглом опстанка који формирају три фундаменталне карактеристике производа предузећа: квалитет, функционалност и трошак, односно цена. Slagmulder наводи, "...фирме, да би усвојиле стратегију конфронтације, морају постати експерти у развијању нижих трошкова и високог квалитета производа, при чему производ треба да испуњава функционалне захтеве потрошача. Уколико фирма не успе да редукује трошкове онолико брзо и ефикасно колико њени конкуренти то чине, убрзо ће увидети да је њен гранични профит "стиснут" и тиме егзистенција угрожена."²²⁰

Стратегија окружења узима у обзир конкретне услове привређивања које диктирају савремени трендови пословања, пажљиво их интерпретира и анализира, те тиме стално и изнова проналази начине за развијање и унапређење ефективних механизма управљања трошковима, уз подршку разноврсних и многобројних техника. Она упозорава да, уколико се предузеће задовољи у окружењу које обликују конфронтационе силе, прети му опасност да ће се веома брзо наћи у

²¹⁸ Нека размишљања о конфронтационом менаџменту појавила су се већ крајем XX века.

²¹⁹ Родоначелником конфронтационе стратегије предузећа сматра се Купер Робин (Cooper, Robin).

²²⁰ Cooper, R., Slagmulder, R; (1997.), Target Costing and Value Engineering, Productivity Press, Portland, Oregon (USA), str. 7.

озбиљној опасности да буде избачено са њега. Зато интелигентан менаџмент пажљиво приступа анализи исписаног рецепта примереног савременим тржишним трендовима, перманентно га користи, схватајући да у њему почива гаранција успеха пословања у таквом окружењу. Тиме се и потреба за пажљивим, сталним и свеобухватним приступом оптималном балансирању у пословању предузећа у значајној мери детерминише пут успеха његовог пословања.

Неки аутори упозоравају да се неће постићи успех имплементацијом стратегије окружења уколико предузеће усмерава своје напоре у правцу развијања сва три угла опстанка. Они указују, а искуство потврђује, да успех стратегије окружења почива на способности предузећа да открије основну њену идеју. Купер наглашава да суштина стратегије окружења почива на способности предузећа да развије једну од карактеристика троугла, која је по мишљењу предузећа најзначајнија за успех, додајући да је то она карактеристика која треба да доминира у односу на друге две и која тиме доприноси како сатисфакцији потрошача, тако и успеху предузећа.²²¹

6.1.1.3. Други могући узроци и проблеми

Искази теоретичара и практичара су да је појава кризе у финансијском извештавању проистекла из кредита и зајмова, те да поремећаји у финансијском извештавању о лошим дуговима утичу на учесталост нарушавања тржишне дисциплине.

Као одговор на проблем је да се не ради са стварним дуговима, већ да се на основу ризичног менаџмента, дође до очекиваних лоших дугова и да се за тај обим дугова обезбеди издвајање. Овом моделу теже и банкари и рачуноводствена професија, верујући да он може да обезбеди благовремену информацију о лошим дуговима, па се очекује да инвеститор може да донесе бољу пословну одлуку.

Исто тако, у условима кризе може се очекивати активније пореско планирање, јер у земљама захваћеним кризом, министарства финансија и пореска администрација раде на дефинисању нових пореских пакета. У таквим околностима приходи опадају, све је већа и све комплекснија пореска евазија, а државне касе све су празније.

Приходи од пореза у пракси опадају, јер порески обвезници покушавају да оптимизују своју пореску ситуацију и створе комплексније инструменте за пореску евазију. Ти инструменти су веома често на ивици закона, али ипак у доброј мери иницирају иновативно понашање свих учесника, а нова прихваћена решења се формирају.

Сама тржишна дисциплина претпоставља постојање свеобухватне друштвене дисциплине у области пореза. Јер, недостатак пореске дисциплине, односно њена ерозија у доброј мери доприносе волонтаризму, како на тржишту, тако и у друштву. Учесници тржишта који избегавају плаћање пореза у повољнијем су положају у односу на остале, креирајући нелојалну конкуренцију.

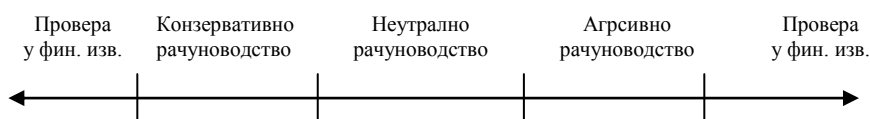
²²¹ Чињеница је да су компаније на западу покушавале да следе идеју најбољи у све три, тиме што су иступале на тржиште са производом који има запажено највећи квалитет и функционалност, који је произведен уз најниже трошкове пословања и правремено на њега пласиран. Међутим, критичан фактор успеха на значајном броју конкурентних тржишта није развијање свих круцијалних варијабли троугла опстанка, већ је детерминисан само једном компонентом за коју компанија, односно тржиште, процени да доминира у односу на друге две. То је уједно била и загонетка коју компаније на Западу нису на самом почетку успеле да одгонетну, и која је узроковала низ негативних импликација које су се касније, у значајној мери одразиле на поље неуспеха у њиховом пословању.

6.1.2. Појавни облици манипулација финансијским извештајима

И поред тога што у финансијским преварама манипулације финансијским извештајима учествују са мање од 5%, оне имају далеко значајније последице на привредни амбијент у односу на остале облике превара.²²² Чињеница да финансијски извештаји имају огроман значај за сваку, на тржишним принципима засновану економију, заједно са изнетим подацима о негативним последицама које могу настати њиховом злоупотребом указује на потребу да се идентификује метод на који се финансијским извештајима може манипулисати, као и зашто се то ради.

У финансијским извештајима, како је већ речено, не постоји апсолутна истина, што се објашњава постојањем рачуноводствене флексибилности и бизнис окружењем. Вршење процене и професионално просуђивање приликом припреме финансијских извештаја додатни је аргумент. У вези са тим, неопходно је правити разлику између конзервативних, неутралних и агресивних рачуноводствених избора, с једне, и превара у финансијским извештајима, с друге стране (види слику)

Слика бр. 12: Рачуноводствени избори²²³

Конзервативни рачуноводствени избори, супротно другим опцијама, усмерени су на опрезније приказивање финансијске ситуације предузећа (краћи период отписа опреме, формирање већег износа резервисања, расходовање трошкова који би се могли капитализовати, уколико постоји могућност избора и сл.). Код овог избора реч је о разборитој примени начела опрезности, а не о његовој злоупотреби.

Неутрални су они рачуноводствени избори који приказују економску ситуацију предузећа реално и без потеза усмерених на наметање жељене слике.

Агресивни рачуноводствени избори тичу се избора допустивих опција приликом коришћења рачуноводствене дискреције, односно флексибилности усмерених на приказивање повољније слике предузећа (дужи амортизациони период, капитализација трошкова, објективирање латентних резерви и сл.).²²⁴

Политика финансијског извештавања полази од оптимизације финансијских перформанси кроз проактивне пословне одлуке донете заједно са ефикасним избором и применом прихватљивих алтернатива предвиђених МСФИ/МРС.

Преваре су намерне активности погрешног приказивања или изостављања рачуноводствених информација, како би се сакриле реална и неповољна финансијска стања, што резултира наметањем лажне слике корисницима

²²² Резултати приказани у „Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse“ објављеног од стране Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) за 2010, годину указују да је значајно смањено учешће кривотворених финансијских извештаја у укупним привредним преварама (са 10,8% у 2008. години на 4,3% у 2010. години). Међутим, просечна тежина преваре драстично је повећана. Тако на пример, од укупне суме губитка који привреда трпи услед свих откривених превара, 68% настаје као резултат превара у финансијским извештајима. Преузето са www.acfe.com доступно 03.03.2012.

²²³ Самостална илустрација аутора.

²²⁴ Разлике између агресивних рачуноводствених политика и креативног рачуноводства није увек могуће прецизно утврдити. Смернице у том смислу могу бити респектовање рачуноводствених принципа и циљ који таквим поступком менаџмент жели да постигне - превара или сигнализовање.

финансијских извештаја. Преваром извршилац стиче одређене користи на рачун билансних адресата, јер такве активности резултирају трансфером вредности ка починиоцима превара, на рачун власника и других поверилаца предузећа.

У економској теорији и модерној пракси, преваре у финансијским извештајима, срећу се и под изразом креативно рачуноводство, али је феномен изузетно комплексан, па не постоји јединствен став у вези са његовом садржином. Неки аутори под креативним рачуноводством сматрају све активности обликовања финансијских извештаја, како допустиве, тако и оне које представљају грубо кршење професионалне и законске регулативе. Придружимо се ауторима који под креативним рачуноводством сматрају праксу обликовања финансијских извештаја, која излази из домена општеприхваћених рачуноводствених принципа, МСФИ/МСР и добрих пословних обичаја.²²⁵

Креативно рачуноводство је могуће дефинисати на бројне начине, па тако из перспективе састављача добијање финалне верзије финансијских извештаја - претпоставља решавање бројних конфликта између алтернативних приступа презентовању ефеката појединих догађаја и трансакција. Другим речима, пракса финансијског извештавања која садржи бескрупулозне елементе рачуноводствене и менаџерске професије позната је као креативно рачуноводство.²²⁶

Неки теоретичари креативно рачуноводство виде као процес трансформације финансијско-рачуноводствених информација из реалног у стање које желе састављачи финансијских извештаја, што се постиже интерпретирањем појединих правила на начин који одговара менаџменту, као и игнорисањем одређених правила.

Често коришћене методе креативног рачуноводства садржане су у следећем:²²⁷

- манипулисање и самовољно интерпретирање рачуноводствених принципа и опција садржаних у МСФИ;
- прецењивање прихода од продаје и вредности имовине;
- потцењивање трошкова продатих производа, других расхода и обавеза;
- временске манипулације приликом признавања прихода и расхода;
- књижење фиктивних трансакција;
- неразборите процене;
- некоректно одмеравање или процена ефеката догађаја и трансакција;
- погрешно приказивање или неприказивање значајних догађаја и
- манипулисање новчаним токовима.

Непоштовање рачуноводствених принципа приликом састављања финансијских извештаја, пре свега принципа реализације, опрезности и принципа разграничења према предмету и времену, манифестују се у превременом признавању прихода, признавању фиктивних прихода, ванбилансном финансирању, креирању скривених резерви.

У примеру предузећа Енрон, због околности да су се амерички рачуноводствени стандарди (US GAAP) у том периоду заснивали на правилима²²⁸, било је веома тешко доказати да је превара настала, због тога што, уколико не постоји експлицитно наведено правило које одређени поступак забрањује, превара наизглед и не постоји. Због наведених околности биле су неопходне године да се покрене судски поступак у случају фирме Енрон. Баш овај скандал иницирао је

²²⁵ Видети рад др Д. Малинића, „Creative financial reporting as a source of information risks“, Економика предузећа, бр. 5-6, стр. 182. до 193.

²²⁶ Amat O., Blake J., Dowds J., The ethics of creative accounting, Economics working paper, 1999.

²²⁷ Mulford C. W., Comiskey E. E., The financial number game: Detecting creative accounting practices, Wiley, 2002, p.15.

²²⁸ У току је процес конвергенције US GAAP и МСФИ.

промену професионалне и законске регулативе финансијског извештавања у САД и конвергенцију ка МСФИ.

Пошто су приходи први индикатор успешности предузећа, као такви су и важан инструмент за обликовање резултата. Стога не изненађује чињеница да се 38% укупних превара у финансијским извештајима везује баш за ову позицију.²²⁹ Тренутак реализације разликује се од случаја до случаја, при чему је нужно узимање у обзир суштине трансакције у односу на њену правну форму, јер прерано признавање прихода има за последицу приказивање нереализованог добитка (нпр. признавање прихода пре испоруке робе, када купац има право на повраћај робе, затим када је роба отпремљена у складу са значајним условима, а приходи се признају пре монтирања или испитивања производа).²³⁰

Предузеће треба да призна само приходе који су зарађени, односно када су испуњени услови предвиђени МРС 18. Поред прихода од продаје робе, приходи по основу услуга такође представљају предмет креативног рачуноводства, а могућности се односе на манипулисање процентом довршења услуге, одложено или пре термина реализације извршено признавање прихода и сл.

Искривљен приказ позиција у извештају о финансијској позицији такође је условљен могућностима избора између бројних мерила вредности наведених у Оквиру, па предузећа веома често користе комбинацију различитих мерила за потребе припреме финансијских извештаја.

Осим процењивања позиција залиха, амортизације, резервисања, импаритетних губитака за поједине позиције, менаџмент предузећа утиче на финансије и преко класификације позиција прихода и расхода у извештају о успеху. Тако је изменама МРС 1 - Приказивање финансијских извештаја, од 2005. године забрањено исказивање ванредних прихода и расхода, па креативном рачуновођи и несавесном менаџменту наведена ревизија стандарда може послужити за обликовање пословног добитка, тако да се ефекти једнократних догађаја прикажу као ставке које проистичу из редовног пословања.

И поред тога што се заснива на објективној верификацији, извештај о новчаном току може бити предмет креативног рачуноводства, пре свега, путем напора да се прилагоде информације о способности предузећа да ствара готовину, кроз дисторзију висине, временског распореда и извесности настанка новчаних токова у будућим периодима.

Све технике креативног рачуноводства у овом домену тичу се рекласификације прилива готовине из инвестиционих активности и једнократних ставки у приливе по основу пословних активности, приказивање одлива готовине из пословних активности у делу извештаја који се односи на инвестиционе активности и сл.²³¹

Поред процесирања информација, обелодањивање односно необелодањивање одређених информација је, исто тако, саставни део креативног рачуноводства. По питању обелодањивања интересантна су запажања која је изнео De Voe на основу анализе бројних финансијских извештаја и писама председника компанија. Тако нпр., у извештају изнету тврдњу: „Предузеће је спремно за значајан економски раст”

²²⁹ Заступљеност осталих елемената као „мета“ преваре је следећа: манипулације расходима (12%), неадекватно обелодањивање (12%), манипулација обавезама (8%), манипулација имовином (7%), манипулација резервама (7%). Детаљније погледати: Deloitte, Ten things about financial statement fraud-third edition: A review of Sec enforcement release 2000-2008, Deloitte Forensic Center, p.8.

²³⁰ Више у МРС 18 - Приходи, Међународни стандарди финансијског извештавања (IFRS), CPPC, 2010.

²³¹ Детаљније у: др Ката Шкарић-Јовановић; „Креативно рачуноводство, мотиви, инструменти и последице”, Зборник радова: Место и улога рачуноводства, ревизије и финансија у новом корпоративном окружењу, XI конгрес, CPPC, Теслић, 2007., стр. 61.

треба тумачити као замагљивање истине.²³²

6.1.3. Чиниоци злоупотребе финансијских извештаја

Код разматрања мотива за фабриковање финансијских извештаја немогуће је изоставити концепт преваре, који указује на три кључна покретача које је могуће детаљније рашчланити, а реч је о:

- притисцима да се превара изврши;
- могућностима да се замисао спроведе у дело и
- менаџмент има оправдање за своје поступке.²³³

Онда када су присутна сва три наведена чиниоца, мала је вероватно да ће превара бити избегнута.

а) Највећи број притисака за исказивање бољих од реалних финансијских информација је финансијске природе, но не треба занемарити ни нефинансијске притиске на менаџмент предузећа (похлепа и сл.). Димензију троугла преваре могуће је разложити на компоненте назначене у наставку.²³⁴

И поред тога што су преваре одувек пратиле финансијске извештаје, осврнућемо се на период од последње две деценије, с обзиром да се у овом периоду могу идентификовати корени кризе чије последице се данас осећају. Тако, крајем XX и почетком XXI века, значајан број превара маскиран је растућом економијом, односно експанзијом као циклусом привредних кретања.

Неоспорно је да су велики апетити инвеститора значајно допринели рачуноводственим скандалима и текућој финансијској кризи. Као важан показатељ перформанси, менаџмент и борд директора користе цене акција, које пореде са конкурентским предузећима. Тако, свесни последица услед неиспуњених очекивања, често подлежу притисцима.

И садржај плана компензација, исто тако, представља значајан подстицај за преваре, посебно када је награђивање менаџмента директно повезано са резултатима приказаним у финансијским извештајима, а бројне преваре настале у претходне две деценије недвосмислено указују на погрешне подстицаје менаџмента. Тако је вишемилionска вредност опција на акције, као део компензационог пакета у рукама несавесног менаџмента, довела до тога да уместо управљања предузећем њихову пажњу заокупља питање управљања ценама акција на берзи.

Позиција менаџмента, односно страх од губитка посла представља значајан притисак на понашање менаџмента, тако да традиционални модели истраживања превара личну позицију менаџмента дефинишу као примарну врсту притиска.

б) Код ове димензије преваре неопходно је размотрити неке аспекте. Спољни

²³² Schilit H., Perler J., *Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks and Fraud in Financial Reports*, McGraw Hill, 2010, p. 56.

²³³ Иако је настао 1953. године као резултат спроведених испитивања затвореника који су били оптужени за финансијске проневере од стране Cressey, концепт „троугао преваре“ у рачуноводственој теорији и пракси уведен је октобра 2002. године када је AICPA издала „Statement on Auditing Standards (SAS) No. 99, Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit“, како би се идентификовале преваре у финансијским извештајима, према: Montgomery D., Beasley M., Menelaides S., Palmrose Z., „Auditors? New Procedures for Detecting Fraud“, *Journal of Accountancy*, May 2002, p. 63.

²³⁴ Suyanto, „Fraudulent Financial Statement“, *Gadjah Mada International Journal of Business*, January-April 2009, Vol. 11, No. 1, p 118.

надзор и контролу чине екстерна ревизија, регулаторне агенције и други облици спољног надзора. Крајем прошлог века, рачуноводствене фирме користиле су услуге ревизије како би успоставиле контакт са предузећима и понудиле им профитабилније услуге консалтинга. У вези са тим, модерна пракса је показала да је за глобалне рачуноводствене фирме било далеко лакше закључити уговор о консалтингу са предузећем које је већ корисник ревизорских услуга, него са предузећем са којим претходно није успостављена одређена сарадња. Чињеница да је провизија ревизора била нижа од провизије консултанта условила је да јавне рачуновође осете сукоб интереса и изгубе фокус са ревизије, пружајући уз ревизију и консалтинг. Таква ситуација (жеља за максимизирање профита) допринела је настанку скандала Енрон, у који је био умешан и Arthur Andersen, један од чланова велике рачуноводствене петорке. Међу познаваоцима овог посла се и пре аранжмана са Енроном причало за наведену ревизорску фирму да ју је пратила лоша репутација (агресивне ревизије), што значи прилагодљивост и попустљивост клијентима, који су били сувише важни да би им се замерали.²³⁵

Већа структура окружења и повезане стране отежава надзорним телима (Одбору директора, Комитету за ревизију, ревизорима и др.) прави увид у финансијску позицију предузећа. Тако велика комплексност структуре предузећа пружа менаџменту могућност и запосленима да сакрију преваре, док повезане стране пружају могућност прикривања кривотворених трансакција. Такав је случај био нпр., код Енрона који је имао веома комплексну структуру мерцера насталу и брзим растом, па је менаџмент користио ентитете за специјалне намене како би сакрио губитке и дугове, док је компанија наизглед била високо профитабилна.

Познато је да преваре успевају услед чињенице да жртве немају довољно знања или способности да их открију.

в) Систем лаког налажење оправдања представља важну детерминанту преваре, а већа могућност изналажења оправдања повећава вероватноћу извршења преваре. Похлепа је значајна компонента личне етике, она умањује личну етичност и доприноси да се преваре лакше оправдају. Нарочит ниво похлепе типичан је за менаџмент, инвестиционе банкарне, инвеститоре и сви они профитирају од јаке и снажне привреде, јер нико не жели да прихвати неповољне вести. Кад је реч о предузећу Енрон, комерцијалне и инвестиционе банке зарадиле су милијарде долара на основу профитабилних трансакција, односно на десетине милиона долара од провизија и камата. Овим је могуће и објаснити чињеницу да нико од њих није упозорио инвеститоре на проблем откупа и продаје ХоВ, а три највеће рејтинг агенције (Moody's, Standard&Poor's и Fitch/IBC), које су од Енрона добијале значајне провизије нису упозориле инвеститоре на долазеће проблеме.²³⁶

Велики број појединаца са израженом потребом за напредовањем дефинишу више циљеве и настоје да раде боље како би се доказали.

6.1.4. Последице удаљавања финансијских извештаја од реалности

За предузећа која иступају на тржишту капитала се каже да имају одговорно корпоративно управљање, спроводе пословање на етичан и легалан начин, а њихови финансијски извештаји припремљени су са интегритетом и представљају фер приказ

²³⁵ Giroux G., Earnings magic and the unbalance sheet: the search for financial reality, John Wiley&Sons, Inc., 2006, p. 28.

²³⁶ The International Financial Crisis: its causes and what to do about it?, A Liberalsand Democrats Workshop, February, 2008, p. 87.

економске ситуације у предузећу. Има, међутим, случајева да се понекад финансијски извештаји припремају тако да намерно погрешно приказује финансијски положај предузећа. И баш такви финансијски извештаји иницирају бројне проблеме и имају значајне негативне консеквенце за предузећа и њихове стејкхолдере, уз истовремено урушавање поверења јавности у рачуноводствену професију.

Ефикасност, ликвидност и еластичност тржишта капитала кључне су и важне компоненте сваке тржишне привреде, а зависе од способности инвеститора, кредитора и регулатора да процене финансијску слику предузећа учесника. Доста је примера који сведоче о финансијским и рачуноводственим скандалима карактеристичних за почетак овог века, који су 2002. године истопили тржишну капитализацију, у вредности од око 460 милијарди америчких долара. Све то сугерише да откривена превара у финансијским извештајима редукује тржишну вредност акција више од пет стотина пута у односу на износ откривене преваре.²³⁷

Лош квалитет финансијских информација чини да предузећа постану знатно осетљивија на флукуације понуде капитала и када се она смањи, предузећа са нижим квалитетом информација имаће веома ограничен приступ изворима финансирања. А, повећани трошкови финансирања, услед већег ризика и мање понуде, воде редуковању инвестиција, пад пак инвестиционе активности предузећа успорава привредни раст и негативно утиче на просперитет. Предузеће које се упустило у превару има озбиљне дугорочне консеквенце да убрзо пошто се превара открије банкротира. Истраживања указују да око 36% предузећа укључених у превару банкротира,²³⁸ због тога што преваре значе деструкцију редовног пословања и перформанси предузећа, повлаче значајне правне трошкове, негативно утичу на морал запослених, чиме се редукује продуктивност. Затим, откривене преваре условљавају губитак поверења међу пословним партнерима, чиме се топе годинама грађени репутација и гудвил. Откривене преваре значе и суноврат каријере лица која су у превару укључена.²³⁹

Потпунији увид у уплив финансијског извештавања на текуће економске прилике тражи да се укратко осврнемо на почетак стандардизације рачуноводствених правила, а који се везује за двадесете године прошлог века, простор САД и период који је одликовао раст индустрије и берзе. Похлепа и опортунистичко понашање менаџмента резултирали су преварама у финансијским извештајима, неодрживим ценама ХоВ и коначно, економским крахом 1929. године.²⁴⁰

У вези глобалне финансијске кризе, настале 2007. године, председник Одбора за МРС, David Tweedie указује на следеће: "Ако се осврнемо на кризу и њене узроке, то свакако није било рачуноводство. Разлог су банке које су одобравале кредите без икаквог смисла, клијентима без прихода, посла, имовине, затим преваре менаџмента, неадекватна компензациона политика предузећа, неефикасно управљање ризицима".²⁴¹ За сагледавање улоге финансијског извештавања у наведеном процесу, неопходно је нагласити да процеси регулисања финансијског извештавања и доношења рачуноводствених стандарда имају изражену политичку

²³⁷ Suyanto, Fraudulent Financial Statement, Gadjah Mada International Journal of Business, January-April, 2009, Vol. 11, No. 1, p 118.

²³⁸ Albrecht, W. S., Albrecht C. C., Albrecht. C. O., Zimbelman M.F. Fraud Examination, South-Western Cengage Learning, 2011, p. 364.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Rockness H., Rockness J., „Legislated ethics: from Enron to Sarbanes-Oxley, the impact on Corporate America", Journal of Business Ethics, Vol. 57, 2005, p. 32.

²⁴¹ Bertomeu J., Magee R., From low-quality reporting to financial crises: Politics of disclosure regulation along the economic cycle, op. cit, стр. 209.

конотацију, која проистиче из чињенице да рачуноводствена правила утичу на понашање људи и да, сходно томе, морају да их прихвате они чије понашање регулишу.

Онда када су инвеститори недовољно информисани о стању у привреди, рачуноводствени извештаји имају задатак да их о томе информишу. Познато је да на почетку пада економске активности, већина предузећа настоји да редукује квалитет обелодањивања, што резултира већим износом лоших зајмова у финансијским извештајима банака, услед чега и банке почињу да захтевају нижи степен обелодањивања. Иначе, пад квалитета рачуноводствених информација претходи избијању финансијске кризе, а повећани степен неисплативости претходно финансираних пројеката открива сву јачину кризе.

У жељи да се одговори на питање улоге финансијског извештавања и МСФИ/МРС, немогуће је изоставити рачуноводство фер вредности и повезана мишљења да управо баш оно:

- представља директни генератор финансијске кризе;
- погоршава кризу коју су иницијално покренули други фактори и
- месецима прикрива кризу, што резултира неблагоприятним реакцијама на настале проблеме.

Мотиве превара у рачуноводству фер вредности треба тражити у чињеници да је по својој природи овај концепт непрецизан, због тога што мерење у одређеним околностима укључује неизвесност и да се заснива на временски променљивим претпоставкама. Познато је да утврђивање првог нивоа фер вредности не представља посебан проблем, док је потпуно другачија ситуација присутна уколико је неопходно утврдити II и III ниво те вредности.²⁴²

У децембру 2008. године америчка Комисија за ХоВ чврсто је подржала примену концепта фер вредности, што указује на то да употреба фер вредности сама по себи није узрок кризе, већ разлоге треба тражити у злоупотреби овог концепта.

Полазећи од претходног, за све учеснике на тржишту капитала од посебног је значаја да благовремено препознају ризик од превара у финансијским извештајима, у чему им могу помоћи знаци упозорења, односно рани сигнали који указују на могућност превара, попут следећих:²⁴³

- приходи од продаје, који нису у складу са нефинансијским мерилима перформанси;
- неконкурентност прихода од продаје и оперативног новчаног тока;
- превише висок попуст одобрен купцима (дисконт);
- велики број враћених продаја;
- значајне трансакције са повезаним странама;
- предузеће има изузетно висока потраживања или је стопа раста потраживања висока;
- непостојање оригиналне документације;
- честе промене врсте прихода;
- неуобичајене корекције прихода преко трансакција на крају рачуноводственог периода (тзв. last-minute трансакције);
- честе промене рачуноводствених политика;
- велики непознати купци и
- честа промена ревизора, менаџмента, правних заступника и другог

²⁴² Ниво II и III фер вредности утврђују се када не постоји активно тржиште за имовину и обавезе које су предмет вредновања.

²⁴³ Moharam S. P.: „How to manage earnings management?“ Accounting World, Institute of Chartered Financial Analysis of India, No. 10, 2003.

кључног персонала.

Читав проблем, у вези са наведеним индикаторима, садржан је у чињеници да њихово постојање не значи нужно и постојање преваре у финансијским извештајима.

6.1.5. Прецизирање забрањених активности

Постоји прецизирана листа од девет неревизорских услуга које ревизорске фирме убудуће неће моћи да пружају, а које укључују:

- услуге вођења пословних књига,
- дизајнирање и имплементацију информационих система,
- услуге у вези са проценама вредности фирме,
- актуарске услуге,
- интерну ревизију,
- менаџерске услуге и услуге хуманих ресурса,
- саветодавне брокерске, дилерске или инвестиционе услуге,
- правне и стручне услуге које се односе на процес ревизије и
-
- све друге услуге за које Одбор за јавни надзор оцени да нису дозвољене.

У намери да се одржи интегритет и објективност ревизора у односу на клијента, овим законом су прописане рестриктивне мере, којима се забрањује свака активност која би могла да доведе до угрожавања квалитета и професионалности ревизорских услуга. Овим се кажњавају и они чланови професије који су подлегли искушењу да жртвују своју објективност у односу на клијента, а у сврхе више посла и профита. Тако се истиче да штету нису претрпели само Enron и Artur Andersen (као ревизор и консултант), него и цела професија и то због непрофесионалног приступа само једне фирме (Artur Andersen, односно неколико појединаца који су руководили пројектима). Догодило се тако да је због неколико нечасних појединаца, целокупна рачуноводствена професија завршила на стубу срама, што није случај са осталим професијама. Па тако, нпр. у архитектури, архитекта погреша и направи пројекат за зграду која се касније сруши, законске последице ће сносити појединац који је то урадио, а неће бити кажњена цела професија. Такво размишљање у свему објашњава због чега рачуновође морају имати високе стандарде рада и етике у свом понашању.

6.2. АНАЛИТИЧКИ ПРИСТУП КАО ПОЛИВАЛЕНТНА МЕТОДОЛОГИЈА: СТВАРНИ БИЛАНС СТАЊА У ОДНОСУ НА ПРОЈЕКТОВАНИ

6.2.1. Аналитички приступ стварном билансу стања у односу на планирани

Биланс стања је рачуноводствени исказ који даје слику о стању средстава и извора средстава на почетку и крају обрачунског периода. Он је историјски документ из кога се могу сагледати стање и резултати настали у прошлости а, у одређеној мери, даје и индикације о текућем стању, указујући на вероватне

тенденције у будућности. Његовом анализом долази се до различитих информација потребних за сагледавање ефеката ранијих финансијских и инвестиционих одлука. Иначе, анализа овог рачуноводственог исказа заснива се на поређењу које може да буде сасвим непрецизно и интуитивно, или експлицитно и прецизно. Тако нпр. податак којим се саопштава да је предузеће »А« остварило промет од 10 милиона динара сам по себи нема никакву корист, иако се такав податак код нас често саопштава. Уколико знамо да је предузеће »А« гигант са хиљаду запослених, онда интуитивно можемо закључити да је промет од 10 милиона динара слаб учинак продаје, поготово што смо створили утисак да такви гиганти треба да остварују већи промет. Висина промета од 10 милиона динара биће корисна тек пошто се упореди с другим податком. Прецизан закључак о висини промета може се извести тек када се промет од 10 милиона динара упореди с прошлогодишњим прометом, односно са прометом који је ове године остварио сличан гигант. Тек у процесу поређења, дакле, цифра добија на значају.

За ту сврху модерна економска литература и привредна пракса у финансијској анализи користе три величине за поређење стандарда:

- утврђених планом;
- из претходног периода и
- остварених у другим предузећима.

а) Каже се да су стандарди циљне величине постављене финансијским планом предузећа, који имају и своја ограничења у погледу квалитета информација добијених поређењем оствареног са планираним. Често планиране цифре нису брижљиво утврђене, а и када јесу оне могу постати нетачне због промена одређених претпоставки на основу којих су донете. Зато, поређење остварених величина са планираним, које нису адекватне може бити исто, као и када се остварене величине саопштавају без поређења са другим подацима. Но ипак, планирани подаци представљају стандарде који стварају мање тешкоћа у односу на историјске или неке друге екстерне податке.

б) Поређење остварених са историјским подацима може да покаже само да ли је текуће пословање боље или лошије од прошлог, али не и да ли је раније и текуће пословање било добро и колико је могло бити боље. Поредивост података може бити ограничена и због промене вредности куповне моћи новца.

в) И када се једно предузеће упоређује с другим треба водити рачуна да ли су та два низа бројки међусобно упоредиви. Та поредивост зависи и од примењених рачуноводствених начела процењивања билансних позиција, од висине пореског оптерећења тих предузећа и сл.

Наведена ограничења успешно се отклањају спретношћу аналитичара да разлике уочи и накнадно усклади, чиме се постиже већа прецизност информација добијених поређењем са одабраним стандардом.

6.2.1.1. Аналитички приступ билансу стања

Ефикасна финансијска анализа заснива се на коришћењу рачуноводствених информација које пружа биланс стања са циљем да се сагледају ефекти ранијих финансијских и инвестиционих одлука на текући финансијски положај и перспективе предузећа. Процес финансијске анализе заснива се на поређењу позиција биланса стања два узастопна периода, или стављањем у однос позиција биланса стања са позицијама биланса успеха. Разуме се, поређења се могу вршити и између планираних и остварених позиција, или између позиција остварених у два

различита предузећа. Посматрањем односа једне према другој билансној позицији добија се број који се третира као показатељ, рацио или коефицијент, при чему се рацио број добија дељењем једног броја с другим као базом. Јасно је да се на основу позиција биланса стања могу израчунавати на десетине рацио бројева. Како ови бројеви немају исту аналитичку вредност, у аналитичке сврхе у датој ситуацији обично се користе само они који пружају релевантне информације. Рацио бројеви могу се груписати у категорије показатеља, односно као:

- показатељи рентабилности,
- показатељи ликвидности,
- показатељи солвентности и
- општи показатељи пословања.

а) Најчешће коришћена метода испитивања *показатеља рентабилности* заснива се на исказивању сваке ставке биланса успеха у виду процента од прихода. Преуређени биланс за те потребе даје показатеље, како следи:

		- у милионима -	
		износ	%
1. Остварени приход		3.130	100%
2. Трошкови продатих производа	3.000		
3. Премије осигурања	70	3.070	98%
4. Бруто добит		60	2%
5. Порези	30		
6. Отписи и амортизација	140	170	
7. Губитак (4-5-6)		(-110)	3,5%

У хипотетичком билансу од приказаних процената, бруто добит чини 2% оствареног прихода, трошкови продатих производа 98% оствареног прихода и губитак 3,5% оствареног прихода.

Како проценат нето добити чини меру укупне рентабилности, а пошто у нашем примеру није остварена нето добит већ губитак, испада да је предузеће пословало нерентабилно, јер је на сваких 100 динара прихода остваривало 3,5 динара губитка.

б) Више је врста рацио бројева посредством којих треба утврдити могућност предузећа да измири доспеле обавезе. Пошто могућност измирења доспелих обавеза зависи, пре свега, од висине ликвидних обртних средстава у активи на дан доспећа обавеза, то будуће односе треба проценити рациом *ликвидности* који одражавају стање прошлости. На основу прошлог стања лако је предвидети будуће односе, када се износи ликвидних средстава и обавеза не би мењали. Но, како је ситуација у пословању предузећа таква да су они неравномерни, то ток ликвидних у оквиру конта обртних средстава захтева испитивање ликвидности употребом различитих рацио бројева од којих су најпознатији: рацио опште (текуће) ликвидности и ацид-тест рацио (рацио тренутне ликвидности).

Према ситуацији хипотетичког биланса стања рацио текуће ликвидности износи:

$$\frac{\text{Обртна средства}}{\text{Краткорочне обавезе}} = \frac{1000}{530} = 1,89 \text{ пута, или } 1,89 \text{ према } 1$$

Дати рацио текуће ликвидности показује да су обртна средства већа за 1,89

пута од краткорочних обавеза. Пошто овај рацио није само мера ликвидности предузећа, већ и мера марже сигурности чија величина показује могућност покрића неравномерног прилива ликвидних средстава у оквиру конта обртних средстава, потребно је при тумачењу рациа текуће ликвидности утврдити и структуру обртних средстава, која би показала праву слику о ликвидности предузећа. Та околност условљава испитивање ликвидности применом строжијих критеријума, па се као тест ликвидности користи тзв. *ацид-тест рацио*, који захтева мерење ликвидности из односа ликвидних средстава (готовина, ХоВ и потраживања која ускоро доспевају за наплату) према краткорочним обавезама. Према ситуацији хипотетичког биланса стања овај рацио је:

$$\frac{\text{Ликвидна средства}}{\text{краткорочне обавезе}} = \frac{730}{530} = 1,38 \text{ пута, или } 1,38 \text{ према } 1$$

Овај *ацид-тест рацио* показује до којег су степена ликвидна средства одмах расположива за покриће краткорочних обавеза, због чега се по некима у именитељу обрасца узимају доспеле обавезе, а не укупне краткорочне обавезе.

в) У односу на ликвидност, која представља способност предузећа да измирује краткорочне обавезе, *солвентност* представља способност предузећа да плаћа камате и отплату по основу дугорочних обавеза према плану отплате. Из угла предузећа дугорочне обавезе, било да се односе на класичне зајмове или на обавезе по основу емитованих обвезница, представљају веома ризичан дужнички капитал. Мање ризичан за предузеће је сопствени и акцијски капитал, јер акционари добијају дивиденде тек по дискреционом праву менаџмента или управног одбора предузећа.²⁴⁴ Како су акционари са мањом сигурношћу да ће примити дивиденду, него имаоци обвезница да ће наплатити камату, имаоци капитала обично с више ризика улажу у акције, осим ако реално не очекују да ће остварити већи принос него кад би уложили у обвезнице. Ако пак, у другом случају, предузеће може да прибави капитал емитовањем обвезница по релативно ниској каматној стопи, оно ће тежити да што више средстава прибави на тај начин, у очекивању да ће тиме остварити веће дивиденде за акционаре. Иначе, као показатељ равнотеже између акцијског и дужничког капитала користи се рацио акцијског капитала, који се израчунава поделом укупног капитала на краткорочне обавезе, дугорочне обавезе и акцијски капитал, односно капитал власника, при чему висина тих категорија у односу на структуру aktive у знатној мери утиче на солвентност предузећа.

Рацио акцијског капитала, односно како се још назива рацио дуга према капиталу у нашој табели износи 70 према 30 или 2,3 према 1. А, када се искључе краткорочне обавезе рацио акцијског капитала је 70 према 14 или 5 према 1. Значи, акцијски и сопствени капитал у примеру већи је за 5 пута од дугорочних обавеза, што је индикатор да предузеће има релативно мали ризик у погледу могућности измирења камата и отплате по основу дугорочних обавеза.

г) У случају *општих показатеља пословања* предузећа врло често се користи рацио приноса на просечни дугорочни капитал. Његово израчунавање врши се деобом прихода, односно бруто добити са просечним стањем акцијског капитала и

²⁴⁴ Са становишта ризика ситуација је обрнута када су у питању имаоци обвезница и акционари. Наиме, имаоци обвезница имају релативно мали ризик у погледу наплате обвезница, док су акционари са већим ризиком због чега се акцијски капитал често третира и као предузетнички, односно ризични капитал.

дугорочних обавеза. Овај рацио према цифрама из наших биланса износи:

$$\frac{\text{Бруто добит}}{\text{Просечни акцијски капитал} + \text{Просечне дугорочне обавезе}} = \frac{60}{2.070 + 550} = \frac{60}{2.620} = 2,3\%$$

Могуће је овај рацио израчунавати и на други начин, односно тако што се прво израчуна коефицијент обрта дугорочног капитала, који се затим множи са процентом учешћа бруто добити у приходу од продаје. Овај метод је дужи, али је зато подеснији за анализу. Према њему коефицијент обрта дугорочног капитала износи:

$$\frac{\text{Остварени приход}}{\text{Просечни дугорочни капитал}} = \frac{3.130}{2.620} = 1,19,$$

а проценат учешћа добити у приходу од продаје је:

$$\frac{\text{Остварени приход}}{\text{Бруто добит}} = \frac{3.130}{60} = 2\%$$

Према претходним показатељима рацио приноса на просечни дугорочни капитал је:

Коефицијент обрта дугорочног капитала	x	Процент учешћа добити у оствареном приходу	=	Рацио принос дугорочни капитал
1,19		x 2%	=	2,3%

Из добијених података може се закључити да се перформансе предузећа могу побољшати у два случаја, односно повећањем:

- прихода од продаје по једном динару коришћеног дугорочног капитала или
- бруто добити на сваки динар оствареног прихода од продаје.

6.2.1.2. Аналитички приступ планирању биланса и новчаног тока

Пракса је успешних предузећа да редовно приступају финансијском планирању, за које послове издвајају и озбиљна средства. Као конкретан производ тог процеса добијају финансијски план као унапред сачињен обрачун приказан у облику биланса стања, биланса успеха и извештаја о новчаним токовима. Овај обрачун садржи финансијске циљеве предузећа произашлих из процеса разматрања укупних ефеката финансијских и инвестиционих одлука које треба извршити у периоду за који се план доноси. Суштински, финансијско планирање као процес обухвата:

- анализу садашњег финансијског и инвестиционог стања предузећа,
- последице изненађења и веза између садашњих и будућих одлука,
- избор између више алтернативних могућности и
- оцену оствареног у односу на циљеве у финансијском плану.

У економској литератури и модерној привредној пракси наилазимо на различите поделе и врсте финансијских планова. Најчешћа од њих полази од дужине временског хоризонта до којег досежу финансијске и инвестиционе одлуке донете самим планом. Уколико тај хоризонт није дужи од 12 месеци реч је о краткорочном плану, док се под дугорочним планом подразумевају планови који обухватају период дужи од 12 месеци.

Краткорочни финансијски план омогућује предузећу сагледавање ликвидних обртних средстава за плаћање обавезе које ће доспевати у наредном периоду. Посредством краткорочног финансијског плана доносе се одлуке о краткорочном позајмљивању и кредитирању, односно о пласирању вишка готовине у благајничке записе, обвезнице и друге ХоВ. Иначе, краткорочне финансијске одлуке најчешће обухватају обртна средства у активи и краткорочне обавезе у пасиви, а управљање њима врши се на основу краткорочног финансијског плана.

Према дугорочном финансијском плану одлуке о финансирању и инвестирању, које опредељују структуру капитала у пасиви и сталне имовине у активи, обухватају ангажовање дугорочно везаних средстава и структуру дугорочних извора за више година унапред. Ове одлуке називају се дугорочним, као и сам план на основу којег се оне доносе. Иначе, дугорочни финансијски план исцрпљује се годишњим плановима, који представљају стандарде за мерење остварених учинака обрачуна у односу на циљне величине утврђене планом. При његовој изради приступа се двојачко, тако што *један* полази од планирања одоздо ка горе, по којем дугорочни план представља збир вишегодишњих планова, док *други* од планирања одозго ка доле, па годишњи планови представљају парцијалне делове дугорочног плана.

а) За планирање биланса стања и извештаја о токовима средстава неопходно је најпре сачинити *планирани биланс успеха* и у њему дати податке о планираној висини нето добити из које се и повећавају нето обртна средства и сопствени капитал. Исто тако, планирана висина нето добити утиче на планирање финансијске структуре капитала у билансу стања, а опредељује и политику ликвидности, односно солвентности за време за које се доноси план.

Методолошки планирање биланса успеха врши се на различите начине. Један од њих заснива се на сумирању посебних планова по функционалном принципу, као што су: план продаје, план трошкова, план набавке, план производње, план залиха, план инвестиционих улагања итд. Тако, можемо приказати поступак планирања биланса успеха за 2011. годину полазећи од примера биланса успеха за 2010. годину. Посматрано предузеће је на основу посебних планова по функционалном принципу сагледало могућност и одлучило се за стратегију да у 2011. години оствари нето добит у проценту од 1,5% у односу на остварени приход од продаје за који је утврђено да се може реално повећати за 30% у односу на 2010. годину, док је за остале врсте прихода предвиђено повећање за 20%. Истовремено, предвиђено повећање амортизације износи 20% што даје амортизацију од 60 милиона (50 x 1,2). Премије осигурања од 20 милиона отписаће се у целини, а остали отписи се не планирају. Предвиђено је повећање трошкова реализованих производа за 25% и премија осигурања за 20%. Према датим подацима планирани биланс успеха изгледао би, како следи:

Према датим општим показатељима пословања предузећа, сагледава се које се перформансе могу побољшати ради остварења планираних резултата. Коефицијент обрта на основу планираних величина дугорочног капитала је како следи:

$$\frac{\text{Оставрени приход}}{\text{Просечан дугорочни капитал}} = \frac{4.044}{2.810 + 3.220} = 1,34$$

Дати подаци показују да предузеће треба да повећа коефицијент обрта дугорочног капитала са 1,19 пута у 2011. години на 1,34 пута у 2012. години и проценат учешћа бруто добити у приходу са 2% у 2011. години на 5 у 2012. години.

Према датим подацима проценат учешћа бруто добити у планираном приходу је, како следи:

$$\frac{\text{Бруто добит}}{\text{Планирани приход}} = \frac{200}{4.040} = 5\%$$

а планирани рацио приноса на дугорочни капитал износи:

Коефицијент обрта дугорочног капитала	Процент учешћа добити у планираном приходу	Рацио приноса на дугорочни капитал
1,34	5%	7

б) Сам план промена нето обртних средстава треба да обухвати промене које ће настати на позицијама дугорочних извора у пасиви и сталних средстава у активи, јер се на основу њих најлакше могу *планирати промене нето обртних средстава*. То другим речима значи да овим планом треба обухватити промене изван обртних средстава и краткорочних обавеза које утичу на промене нето обртних средстава.

в) Планирани биланс успеха и извештај о променама нето обртних средстава нуде могућност предузећу да сачини *планирани биланс стања* у којем би се исказала планирана структура капитала у пасиви и средства у активи.

Није лако одговорити на питање да ли претходно сачињени прелиминарни биланс стања и извештај о променама нето обртних средстава представљају за предузеће најбоље одабране алтернативе. Досадашња економска теорији и модерна привредна пракса још увек нису понудиле модел који би обухватио сву сложеност опција и алтернатива које треба анализирати при доношењу финансијског плана.

Остало нам је на крају још да укажемо на неке ставове у вези са краткорочним финансијским планом, којим предузеће утврђује да ли ће у планском периоду имати потребе за краткорочним позајмљивањем капитала или ће имати вишка готовине коју треба пласирати. Иначе, опште познато је да се укупне потребе за капиталом могу задовољити дугорочним или краткорочним финансирањем.²⁴⁵ И онда када дугорочни извори финансирања предузећа не покривају укупне потребе за капиталом, оно мора да мобилише краткорочни капитал да би се та разлика надокнадила. Онда, пак, када су дугорочни извори капитала већи од укупних потреба за капиталом, предузеће има вишак расположиве готовине за улагање. А на питање, који је оптимални ниво дугорочних извора у односу на укупне потребе за капиталом, тешко је дати одговор. Досадашња сазнања, међутим, показују да добру финансијску структуру имају она предузећа која имају и позитиван ниво нето обртних средстава, због чега се препоручује и често врши анализа промена нето обртних средстава као важног показатеља ликвидности и могућности улагања

²⁴⁵ Укупне потребе за капиталом чине укупна кумулирана улагања у основна и обртна средства и друге позиције активе које су потребне за пословање, које нису исте у току године и које у току животног века предузећа расту узлазном линијом.

6.3. ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАЦИ ИНФОРМАЦИЈА ИЗ ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЕШТАЈА: ПОЗИЦИЈА РИЗИКА ПРЕДУЗЕЋА

6.3.1. Значај информација у систему финансијског извештавања

С обзиром на то да је за кориснике информација циљ да предвиде финансијску будућност компаније, поставља се питање начина обезбеђења таквог присуства. Као основна подлога и извор за разматрање финансијских и нефинансијских информација служе нам финансијски извештаји опште намене, при чему се до финансијских информација долази посредством презентованих финансијских извештаја кроз званичне билансне шеме. Постоје, наглашавамо, и нефинансијске информације наведене у напоменама, које су у избору одговарајућих рачуноводствених политика саставни део сета финансијских извештаја. Иначе, познато нам је из обављених истраживања да за то корисници примењују методе, како следи:

- *проучавање информација о прошлости и садашњости.* Овај процес предвиђања будућности обично започиње студијом прошлости и садашњости, тако да информације о пословима једне компаније омогућују корисницима увид у шансе и разлике са којима се суочава. Исто тако, неопходно је разумевање повезаности догађаја и активности и њиховог финансијског утицаја на компанију, да би се предвидео будући финансијски исход, а информације о прошлости корисне су само у мери у којој обезбеђују увид у будућност;
- *трагање за водећим индикаторима у историјским подацима.* Главни индикатори су постојећи услови који обезбеђују увид у будућност, а ради се о трендовима који утичу на посао, мерама перформанси и узајамно зависне мере;
- корисници често анализирају историјске податке при испитивању утицаја економских, технолошких, социолошких, политичких и регулаторних трендова за које се очекује да ће се наставити. Ово је веома корисно, уколико се подаци о једној компанији припремају на начин који олакшава откривање и анализу трендова. Од помоћи су две технике. *Прво*, подаци треба да се припреме на доследан начин, тако да промене током времена произилазе из промена активности и догађаја, а не из начина на који се ти подаци припремају и *друго*, ефекте необичних активности и догађаја који се не понављају треба одвојити од ефеката активности које се понављају;
- *мере перформанси* су индикатори успешности једне компаније у извршавању кључних пословних процеса, а усклађене мере су услови који су у блиској вези са будућим перформансама компаније;
- *трагање за проспективним информацијама.* Проспективне информације су било какво предвиђање или информације које омогућавају предвиђање, а укључују планове менаџмента, процене могућности и ризика и предвиђене податке.

6.3.2. Информације за потребе менаџера

Како сва предузећа делују у датом економском окружењу, менаџерима су потребне безброј систематизованих, потпуних и правих информација. Њих најчешће посматрамо као, како следи:

- *информације о окружењу у којем предузеће делује или ће деловати.* Све ове информације морају да испуне очекивања о јасности, сталности и доследности. Посматрамо их као информације о општем окружењу и оне о непосредним конкурентима. За сагледавање стања у односу на непосредне конкуренте неопходно је осигурати упоредиве информације о њиховом: нивоу технологије, маркетингу, оцени продуктивности, тржишном уделу, приходу у односу на имовину и профитабилности.
- *информације о пословним партнерима.* Менаџери морају имати све неопходне информације о својим пословним партнерима да би могли управљати трошковима и увећавати профит. У савременим условима пословања број класичних добављача се смањује, а предузећа се повезују дугорочним уговорима, правећи најчешће виртуелну организацију. Свако предузеће тако постаје део економског ланца и мора сарађивати са осталим члановима тог ланца. У економском ланцу повезаних предузећа најслабија карика је уско грло и утиче на резултате свих повезаних предузећа. Због тога компаније прелазе с рачуноводства само својих организација на рачуноводство читавог економског процеса. За упознавања способности и пословних резултата партнера најчешће се полази од две основне групе информација, о профитабилности и о трошковима.
- *информације о сопственим способностима и пословним резултатима.* За упознавања способности и пословних резултата партнера најчешће се полази од две основне групе информација, о профитабилности и трошковима (солвентност и ликвидност). Информације, с тим у вези, морају осигурати предузимање промена које значе унапређење.
- *информације о купцима и онима који то могу постати.* Увек се најтеже долази до информација о платежном понашању купаца, па на прибављању тих информација треба стално радити, па купце који имају тешкоће у пословању, по правилу, треба избегавати. За повећање пласмана предузеће мора стално истраживати жеље и потребе купаца. Постојеће купце треба задржати, али тежити и према онима који могу постати наши купци.

На основу набројаних информација, менаџери треба да креирају инструменте за доношење оптималних пословних одлука.

6.3.3. Предности и недостаци информација из финансијских извештаја

Основна сврха и циљ финансијских извештаја, као непосредног производа рачуноводства (централни сегмент информационог система предузећа), јесте обезбеђивање информација о финансијском положају, перформансама предузећа, али и о његовој способности да остварује добит. Њима се обезбеђују и подаци о полагању рачуна управе у вези са средствима, као и за доношење пословних одлука веома великог броја интерних и екстерних корисника (управа, власници, запослени, кредитори, купци, добављачи, држава и њен апарат, други повериоци, јавност и сл.).

Питање квалитета финансијских извештаја, свакако подразумева сагледавање

изазова и ограничења који се јављају кроз читав систем информација у њима. Зато, нашу пажњу заслужује краћи осврт на концепт квалитета финансијских извештаја, са проценом димензије квалитета у смислу предности и недостатака информација проистеклих из извештаја. Такав приступ омогућава да се боље разуме контекст у коме квалитетни финансијски извештаји представљају инструмент за елиминисање ризика и подлогу за квалитетне или неквалитетне информације.

Корисници финансијских извештаја траже од предузећа информације корисне за доношење многих пословних одлука (о: улагању, набавци, продаји и сл.). Законом о рачуноводству и ревизији прописани рачуноводствени извештаји садрже скоро у потпуности информације о протеклим пословним догађајима, који нису у стању да подмире потребе свих заинтересованих корисника. О овоме проф. Крстић с правом констатује да „...постојећи модел за финансијско извештавање већ одавно представља једну од препрека за обликовање једног новог, савременим условима пословања уподобљеног система за финансијско извештавање.“²⁴⁶ Наиме, он истиче како ех анте информације у годишњем обрачуну, али и ограничена употребљивост већ постојећих података за доношење одлука (о улагању), намеће потребу за повећањем исказне моћи рачуноводствених информација и њихове стандардизације.

Један од потенцијалних недостатака информација из финансијских извештаја састављених на основу постојећих прописа је свесно искривљавање података системом погрешног вођења билансне политике, или посебним подешавањем стварних односа који су мотивисани одговарајућом политиком информисања у предузећу.²⁴⁷

На описан начин дат уопштени приказ концепта недостатака информација из финансијских извештаја омогућава да се једноставније разуме општа заинтересованост учесника тржишта капитала за правила билансирања и финансијског извештавања, које би требало да буде: јасно, разумљиво, потпуно и ослобођено права избора.

Када је у питању општи оквир о квалитету информација из финансијских извештаја, свакако да треба уважити и присуство њихових корисника. Исто тако, треба имати у виду да концепт квалитета информација из финансијских извештаја, глобално посматрано, ипак има одређене специфичности и то је оно што је посебно важно, јер постоји велика различитост карактеристика и корисника финансијских извештаја.

Опште карактеристике квалитета информација из финансијских извештаја проистичу из Оквира за припремање и презентацију финансијских извештаја и осим *материјалности* као прага квалитета и полазне основе за разумевање концепта квалитета финансијских извештаја, Оквиром су наведене следеће квалитативне карактеристике информационе садржине у финансијским извештајима:²⁴⁸

- *разумљивост*, која подразумева припрему финансијских извештаја тако да буду разумљиви корисницима;
- *релевантност*, која се огледа у потреби и неизоставности финансијских извештаја за доношење одлука;
- *поузданост*, која је услов и претпоставка за пословно-финансијско одлучивање, а из разлога што нико не жели да одлучује на основу информација које нису поуздане. Реч је о обележју које захтева да информациони садржаји финансијских извештаја не садрже грешке и

²⁴⁶ Крстић, др Ј; (2002.), Инструменти финансијско-рачуноводственог извештавања (приступ ех пост и ех анте), Економски факултет, Ниш, стр. 36.

²⁴⁷ Шкарић-Јовановић, др К; (2000.), реферат са 3. Симпозијума у Бањи Врујци; и Ранковић др Ј; (1992.), Теорија биланса, Економски факултет, Београд, стр. 234. до 240.

²⁴⁸ Оквир за припремање и презентацију финансијских извештаја, ибид.

- пристрасности, већ да верно одражавају економску стварност и
- *упоредивост*, као важна карактеристика информационе садржине у финансијским извештајима, подразумева припрему финансијских извештаја тако да буду разумљиви корисницима и примерени знању и вештинама корисника да их разумеју и користе приликом доношења одлука.

Савремени услови пословања и рада предузећа данас постављају велике и веома сложене задатке, али и изазове пред рачуноводством и у погледу благовремености презентованих информација. У вези с тим, и питање коришћења информационих и комуникационих достигнућа ради постизања веће поузданости и транспарентности, поставља се као императив.

Наведени захтеви су посебно важни уколико је реч о иностраним корисницима, с обзором на разлике које још увек постоје у националним и међународно прихваћеним стандардима и које условљавају различито тумачење рачуноводствених извештаја од стране иностраних корисника (инвеститора и сл.).

6.3.4. Позиција ризика предузећа у финансијским извештајима

Напред наведено представља основ да се, поред већ изречене констатације о квалитету информација из финансијских извештаја, као сложенем феномену и идеалу коме треба тежити, истакне да квалитетни финансијски извештаји садрже и битне карактеристике од утицаја на позицију ризика предузећа. Разуме се, то подразумева да финансијски извештаји треба да буду састављени у складу са релевантном рачуноводственом регулативом и да информацијама у себи одражавају економску стварност предузећа. Отуда се с правом истиче како је квалитет финансијских извештаја и информација у њима присутан у мери у којој они одговарају економској реалности и ако, са становишта позиције ризика предузећа, гарантује њихову реалну процену. Због тога се, како је већ поменуто, недостаци информација из извештаја обично везују за неадекватну рачуноводствену праксу и разне финансијске преваре. Уобичајено се, с друге стране, сматра да предности информација имају извештаји засновани на рачуноводственом објективизму, опрезном одмеравању резултата, разумном процењивању имовине и ризика, уз прикладну употребу фер вредности, реално исказивање обавеза и потпуно обелодањивање свих битних догађаја (укључујући и догађаје након биланса стања) од значаја за стицање увида у праву финансијску позицију и успешност пословања и рада предузећа. Сматра се да квалитетни финансијски извештаји и информације у њима увелико смањују ризике финансијског извештавања, укључујући ризик од негативне селекције и ризик од злоупотребе, који настају као последица информационе асиметрије, односно да они и не представљају опасност по кориснике.²⁴⁹

²⁴⁹ Крстић, др Ј; (2002.), Ибид.

6.4. СТИЛ УПРАВЉАЊА И МЕНАџМЕНТ РИЗИКА У ПРЕДУЗЕЋУ: СТУДИЈЕ СЛУЧАЈА ОДАБРАНИХ ФИРМИ У СРБИЈИ

6.4.1. Менаџмент ризика

Ризик је у савременим условима данас, под дејством бројних фактора, постао приоритет управних одбора и менаџмента предузећа. Детерминанта тога су, поред осталог, финансијски и рачуноводствени скандали и катастрофа 11. септембра 2001. у САД.

Данас је ризик израз који се највише употребљава у економском животу, па и економској литератури, а пратилац је и свакодневног живота. На ризик се мора рачунати и при обичном преласку улице, као и при доношењу крупних животних одлука (нпр. избор занимања, места становања и сл.). У случају ризика, реч је о вишезначном појму са многоструком употребом. Иначе, он обично означава поступак излагања могућности губитка, степену вероватноће губитка, новчани износ улагања који се може изгубити, вероватноћу доношења погрешног закључка, вероватноћу прихватања погрешне претпоставке, степен неизвесности у очекивању исхода преузете акције и сл. У стручној литератури и модерној привредној пракси спомињу се различите врсте ризика, као што су пословни ризик, финансијски ризик, ризик од грешке у закључивању и сл. Иначе, сам појам ризика увек је повезан са неизвесношћу исхода будућих догађаја.²⁵⁰

За рационално остварење циљева предузећа, ризиком треба управљати. "Управљање ризиком (енгл. risk management) је процес идентификовања, процене, управљања и контроле потенцијалних догађаја или ситуација у циљу обезбеђења разумног уверења у погледу остварења циљева организације."²⁵¹ Управљање ризиком битно је и за вођење рачуноводствених евиденција предузећа, те и за састављање финансијских извештаја, а због акционара као власника предузећа, али и менаџмента, ревизора, државе и друге интересне групе заинтересоване за циљеве предузећа.

6.4.1.1. Управљање ризиком у предузећу и финансијско извештавање

Својом економском активношћу предузећа би требало да су оријентисана на будућност, а извршене анализе неуспеха и пропасти највећег броја предузећа показују да нису у довољној мери била окренута будућности, односно да нису на време идентификовала проблеме који могу угрозити њихове циљеве и егзистенцију. Доста је догађаја који утичу на остварење циљева предузећа, а који представљају могуће ризике. За таква предузећа каже се да нису управљала ризиком, односно нису идентификовала, процењивала, контролисала и пратила потенцијалне догађаје или ситуације. Велики број финансијско-рачуноводствених скандали који су се догодили крајем двадесетог и почетком двадесет првог века, као и законска регулатива испровоцирана овим скандалима, указује на значај управљања ризиком и на значај контрола као инструмента управљања ризиком у процесу финансијског

²⁵⁰ Економски речник, друго измењено и допуњено издање, Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду, 2006. год стр. 686.

²⁵¹ Професионална пракса интерне ревизије, Савез рачуновођа и ревизора Србије, децембар 2006, стр. 30.

извештавања.²⁵²

У току пословања и рада предузеће је изложено ризицима по различитим основама, као што су: ризик од неликвидности, технолошке промене, регулаторна неизвесност, промене девизних курсева, промене каматних стопа и сл. За успешно управљање наведеним ризицима, предузеће треба да успостави процедуре којима би се дефинисали поступци контроле ризика пословања и минимизирање негативних последица по основу изложености његовом дејству. Неговање добре стратегије управљања ризиком треба да обухвати дизајнирање процедура и механизма за мерење и извештавање о изложености предузећа потенцијалним ризицима, као и да пружи основу за алтернативно пословно одлучивање. Пословање носи ризике и могућности које могу позитивно или негативно деловати на функционисање предузећа, па ефикасно управљање ризиком омогућава менаџменту предузећа да на одговарајући начин одговори на неизвесности и ризике, те последице које из тога произилазе и да на тај начин увећава способност предузећа да ствара вредност.

За остварење пословних циљева, менаџмент треба да води рачуна о томе да буду установљени поуздани процеси управљања ризиком и да они добро функционишу. Дакле, управљање ризиком представља кључну одговорност за менаџмент. Те активности треба да се документују на одговарајући начин у стратешким плановима и политикама управног одбора, директивама менаџмента, процедурама пословања и рада, али и другим управљачким инструментима.

Основна сврха управљања ризиком је повећање његове транспарентности ради олакшања процеса управљања и одлучивања. Систем управљања ризиком омогућује јаснији поглед у будућност и могуће исходе, отвара нове видике менаџменту, процењујући му циљеве и стратегије у односу на ризике. Тај систем важан је за цело предузеће, јер му ствара стратешку предност пред конкуренцијом. Он, наиме, процес пословног управљања чини транспарентним и ефикаснијим. Пошто ризик изражава променљивост очекиваног будућег повраћаја на улагање капитала, при утврђивању се успешно може применити статистика вероватноће као помоћ приликом одлучивања.

Предузећа без системски добро уређене функције управљања ризиком решавају проблем тек када се појави, а модерна то чине покушавајући да реше потенцијални проблем пре него што се он појави. Ту би требало и тражити суштину уметности управљања ризиком, јер све активности и сви пројекти у предузећу имају одређену дозу неизвесности, с обзиром на окружење у којем се дешавају.

Много је фактора ризика у предузећу, од којих спомињемо:

- делатност предузећа,
- етичка клима у предузећу,
- компетентност и интегритет особља,
- величина и структура активе и обим трансакција у предузећу,
- конкуренција,
- утицај купаца, добављача, односно пословних партнера,
- развијеност информатичких система,
- географска дисперзија предузећа,
- законске, организационе, оперативне, технолошке и друге промене.²⁵³

Све делатности у предузећу изложене су опасности да не остваре очекивано и жељено, због чега може наступити нешто непредвидиво, што негативно утиче на

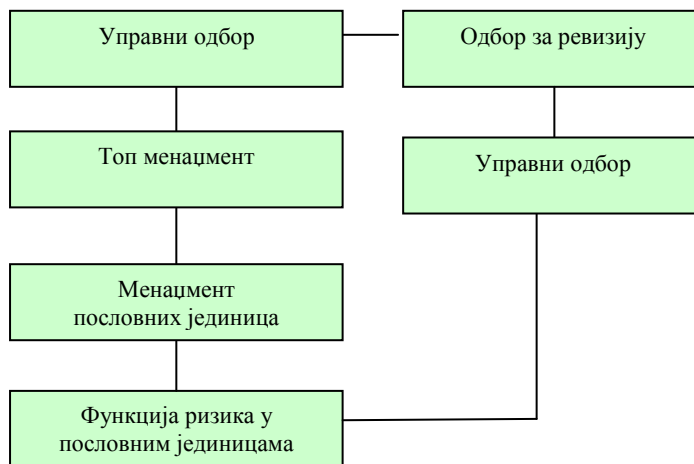
²⁵² Детаљније: KH Spencer Pickelt (assiste by Jennifer M. Pickett): The internal Auditing Handbook. John Willey & Sons Inc, Hoboken, New York, 2003. страна 19.

²⁵³ Видети детаљније: Standards and Guidelines for the Professional Practice of Internal Auditing, The Institute of Internal Auditors United Kingdom, 1998, стр. 56.

његово пословање и рад. Сви могући пословни ризици везују се за маркетинг, опрему, наплату кредита, залихе, законску регулативу, али и за ризике од пожара, крађе и несрећног случаја.

Теорија о управљању ризиком веома снажно утиче и на формирање организационе структуре предузећа. Присуство традиционалне структуре организације управљања ризиком у предузећу зависи од степена развијености интерне ревизије, извештавања менаџмента о организационим ризицима и извештавања управног одбора о изузетцима, обично кроз одбор за ревизију (видети слику).²⁵⁴

Слика бр. 13: Традиционална организациона структура

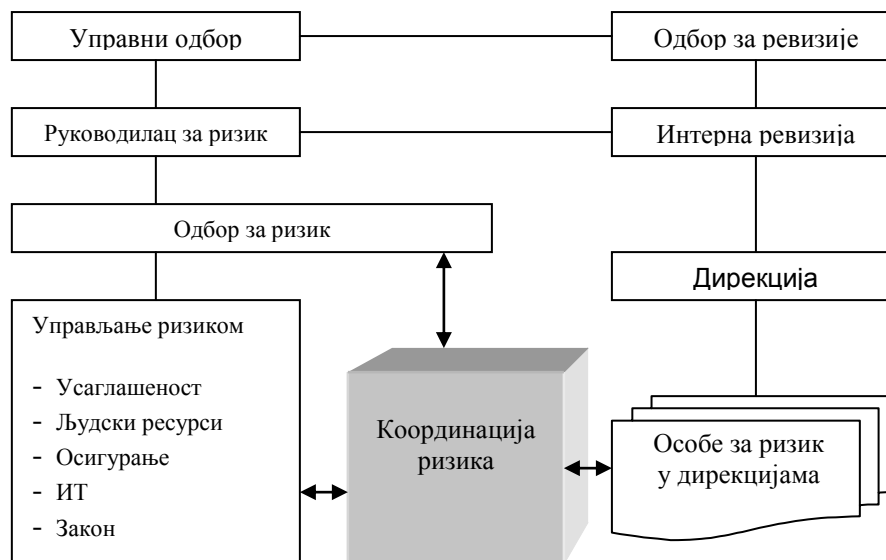
Код наших предузећа нарочито су присутни ризици везани за законску регулативу. Напомињемо да су добро познате последице по рачуноводствену професију и квалитет финансијског извештавања, због неких од решења у важећем Закону о рачуноводству и ревизији, о чему је доста писано у последње време. Тако је наш законодавац, игнорисањем рачуноводствене професије односно лошим решењима, повећао ризик од неквалитетног финансијског извештавања у предузећима.

Често се с правом истиче да је за добро финансијско извештавање веома битно и добро управљање ризицима, јер сви напред набројани ризици и управљање њима директно или индиректно утичу на квалитет финансијског извештавања.

Лоша страна овакве организационе структуре је могуће кашњење у решавању проблема (post festum извештавање и корективне акције), па се највећи број предузећа опредељује за другачију, која омогућава сакупљање информација о ризику како оне настају - хронолошки и на једном месту. Оваква алтернативна структура утврђује функцију координирања ризика и слања информација управном одбору преко комитета за ризик и руководиоца за ризик, при чему функција координације ризиком није одговорна за управљање ризиком, јер је она препуштена појединачним извршним функцијама.

²⁵⁴ Видети: <http://www.securityforum.org/html/framesct.htm>

Слика бр. 14: Функција координације ризика²⁵⁵

Предности овакве структуре организације су да је превентивно оријентисана, јер како координација ризика прикупља све информације о ризику, она координира и све активности са одговарајућом штабном функцијом управљања ризиком. На тај начин организационом шемом се инсистира на томе да функција управљања ризиком мора имати јасан и недвосмислен однос према предузећу и управном одбору. Ризици којима треба управљати могу бити: стратешки, информатички, технолошки, тржишни, кредитно финансијски, кадровски и сл.

Предузећу је изузетно важно да успостави корпоративни оквир за управљање ризиком, који омогућава расправу о ризицима и управљање њима на интегралан и ефикасан начин, у предузећу као целини и на свим његовим нивоима.

Важни елементи корпоративног оквира за управљање ризиком у предузећу могли би се посматрати као:

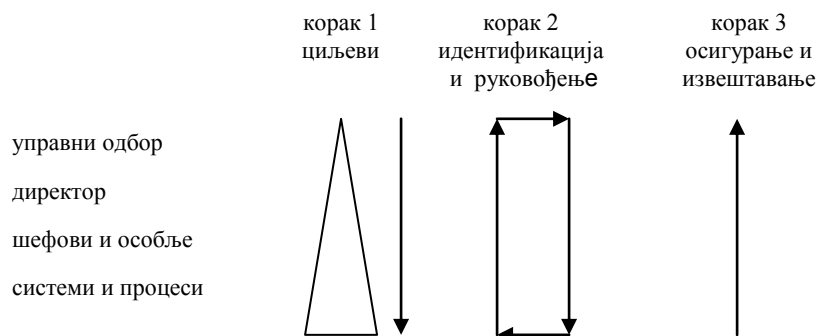
- јасна, доследна корпоративна политика ризика и стандарда,
- одговарајући форуми за расправе и комуникацију о ризицима,
- јасно дата овлашћења кључним кадровима за управљање ризиком,
- одговарајући корпоративни програми и процедуре везане за ризик и
- одговарајући ангажмани праћења, надзора и управљања ризиком.

Читав систем управљања ризиком треба да прожима цело предузеће, од врха до дна, а врсте, нивои и распони ризика разликују се по хронологији у предузећу и у надлежности су одређених управљачких структура. Наредном шемом приказујемо три корака управљања ризиком у предузећу²⁵⁶.

²⁵⁵ Ибид.

²⁵⁶ Ибид.

Слика бр. 15: Управљање ризиком предузећа

У наведеној шеми видљив је захтев у првом кораку да ризик треба планирати, односно да треба означити циљеве. Други корак инсистира на идентификовање и руковођење ризиком, а трећи на контролу и извештавање о ризицима.

Према COSO-у, постоји осам међусобно повезаних компонената оквира за управљање ризицима, које су међусобно и зависне:²⁵⁷

- интерно контролно окружење,
- постављање циљева,
- идентификација догађаја,
- вредновање ризика,
- реакција на ризике,
- контролне активности,
- информација и комуникација и
- надзор.

Интерно контролно окружење поставља филозофију предузећа у односу на њихово утврђивање. Ово окружење представља темељ управљања ризицима на нивоу предузећа.

Постављање циљева полази од чињенице да нема управљања ризицима без њиховог утврђивања, јер постављање циљева представља први корак у управљању ризицима и утврђивању склоности предузећа ка њима.

Идентификација потенцијалних догађаја представља наредни елемент оквира. Иначе, догађаји могу представљати ризике и добре прилике, који веома често путују заједно и некада их је тешко разликовати. Они који могу имати негативан утицај и да представљају ризике, а могу имати и позитиван утицај и да представљају природна потирања ризика, односно добру прилику и све њих менаџмент узима у разматрање при постављању стратегије.

Вредновање ризика омогућава предузећу да схвати ниво до којег потенцијални догађаји могу да утичу на циљеве. Потребно је у овој фази квантификовати ризик односно измерити потенцијални губитак и вероватноћу његовог појављивања. По многим карактеристикама ризици могу бити посматрани као: критични (могу довести до банкротства предузећа), важни (не доводе до банкротства, али се не могу лако санирати) и неважни (могу се лако санирати).

Реакција на ризике показује могућности предузећа да реагује на ризике, а реакција се заснива на претходној анализи и вредновању ризика. За квалитетно реаговање предузећа на ризике, оно треба да сачини портфолио потенцијалних ризика и реакција на њих.

Контролне активности представљају политике и процедуре које обезбеђују

²⁵⁷ COSO - Committee of Sponsoring Organizations, према Robert R. Moeller. Sarbanes-Oxley nml and the Intental Auditing Rules, John Wiley & Sons, 2002, стр. 235.

да се на ризике адекватно реагује (присутне на нивоу предузећа и пословним функцијама).

Информација и комуникација су веома битан чинилац корпоративног оквира, јер је управљање ризицима немогуће без релевантне информације и комуникације које морају доћи до оних који доносе одлуке.

Надзор је последњи елемент оквира и означава чињеницу да је неопходан над ефективношћу свих других компонената управљања ризицима.

COSO-ов оквир за управљање ризицима чврсто инсистира на томе да свих осам компоненти буду разматране на нивоу предузећа, сектора или дирекције и процеса.

У случају рачуноводствене функција, груба грешка која се прави у предузећима јесте што се у великом броју њих сматра да је једино рачуноводствена функција одговорна за рачуноводствену евиденцију и квалитет финансијског извештавања. Доста добро се зна да рачуноводствена функција има своје ризике у процесу финансијског извештавања, али је чињеница да квалитет финансијског извештавања не зависи само од ње, јер се пословне промене дешавају на свим нивоима и свим деловима предузећа, тако да добро финансијско извештавање суштински зависи од управљања ризиком и контролних активности у целом предузећу.

6.4.1.2. Информатички ризик и квалитет финансијског извештавања

Постоји чврста веза између информатичког ризика и квалитета финансијског извештавања, због чега се сматра да је управљање информатичким ризиком једна од најважнијих претпоставки уредне и добре рачуноводствене евиденције и квалитета финансијских извештаја.

Веома је доста термина који се користе за дефинисање појаве ризика везаног за информатику. Често се користе називи IT security risk, information security risk или information risk.²⁵⁸ Информатички ризик претпоставља могућност пословне штете услед губитка интегритета, поверљивости и доступности информација предузећа.

Интегритет полази од тога да подаци, информације и разне услуге смеју да буду измењени искључиво од стране овлашћене особе или институције, а могући узроци повреде интегритета су: саботажа, манипулације од стране запослених, или неког споља, превара, преступи у рачунарству, вируси и софтверске грешке.

Последице повреде интегритета настају у виду: губитка података клијента, губитка везаних за know-how, прекида рада, губитка клијената и промета, губитка поверења и нарушавање имица, трошкова поновног успостављања рада, одштетних захтева и судских трошкова и казни.

Поверљивост података претпоставља да подаци, информације и разне услуге смеју да буду доступне искључиво овлашћеним особама или институцијама. Реч је о веома осетљивом питању које, уколико му се не приступи крајње озбиљно, може довести до потпуног губитка поверења купаца и рушења угледа компаније. Узроци повреде поверљивости података могу бити: ослушкивање комуникација, шпијунирање, због пропуста у раду или неовлашћених приступа, преступи у рачунарству, као недозвољене радње, вируси, крађа, откривање података, могуће последице повреде поверљивости података, губитак поверења и нарушавање имица, губитак клијената и промета, повреда интелектуалне својине, повреда приватности заштићених података, преваре, покушаји изнуђивања и уцене, трошкови поновног

²⁵⁸ Видети: <http://www.securityforum.org/html/frameset.htm>

успостављања рада и судски трошкови и казне.

Доступност полази од тога да информације и разне услуге морају бити доступни у жељеном временском тренутку. Опасни упади преступника у рачунарству могу у тренутку да доведу до великог пада вредности акција компаније, због чега светске берзе бурно реагују када су у питању такви догађаји. Узроци недоступности информација: DoS (Denial of Service) напади, преоптерећење, погрешно коришћење, недозвољене радње у рачунарству, вируси, софтверске грешке, нестанак струје, прекид рада телекомуникационе мреже и сл.

Последице недоступности информација појављују се у виду: застоја промета, нарушавања имиџа компаније, губитка клијената и учешћа на тржишту, пада акција, трошкова поновног успостављања рада, одштетних захтева.

Ове ризике су највеће светске интернет компаније већ осетиле на својој кожи, па чак и неке које се не баве електронским пословањем. Тако су у фебруару 2000. године неки од најпосећенијих америчких сајтова били потпуно блокирани коришћењем Denial-of-Service напада (CNN-com, E-Trade, E-bay, Buy.com, Yahoo и Amazon). Тиме су синхронизованим нападом хакера са више различитих IP адреса наведени сајтови више часова били недоступни корисницима, а колико су застрашујуће последице ових напада најбоље сведочи извештај The Yankee Group, који је губитке проценио као: преко 1 милијарде \$ капиталних губитака у вредности акција; изгубљени приход од продаје и реклама преко 100 милиона \$; и 100-200 милиона \$ процењено је као улагање у побољшање сигурносних решења код погођених и других компанија.²⁵⁹

Свако модерно предузеће данас треба да има дефинисан план информационо-технолошког заштитног пословања у случају ризика. Неопходно је да постоји план за наставак пословања којим би се утврдила стратегија опоравка за комплетно пословно окружење у случају веће хаварије, при чему је план за наставак пословања по свом концепту шири него план за опоравак система. Акцент плана за опоравак система односи се углавном на информационо окружење, док је циљ плана за наставак пословања опоравак критичних пословних процеса у предузећу. Свако предузеће треба да се запита да ли постоји значајан ризик да ће у случају веће хаварије бити у стању да опорави информациони систем и кључне пословне функције без значајних губитака.

За заштиту података потребно је да у предузећу постоји системско наметање промене права уласка у систем (лозинке) у одређеним временским интервалима. Потребно је да предузеће јасно прецизира својим процедурама да је коришћење туђег корисничког имена и лозинке строго забрањено и да сваки запослени мора чувати у тајности додељену лозинку. Исто тако, потребно је дефинисати и одређене санкције за случај кршења установљених процедура, а поред тога је корисно да сваки менаџер у домену своје надлежности у редовном поступку добија извештаје о лицима која су вршила унос или измену података у апликацији.

За смањење информатичких ризика, потребно је да предузећа установе корпоративни оквир за управљање овим ризицима. Елементи тог оквира су:²⁶⁰

- структура управљања информатичким ризицима покрива целу организацију са јасном поделом улога и одговорности;
- процес додељивања информатичких ризика је конзистентан и као најмање идентификује природу и обим информатичких ризика, додељује вероватноћу остварења појединих ризика и установљава *cost-benefit* анализу појединих контрола за управљање ризицима;
- политике, стандарди и процедуре осигуравају установљавање

²⁵⁹ Видети: <http://www.securityforum.org/html/framesct.htm>.

²⁶⁰ Information Risk Management in Corporate Governance, Informaton Security Forum.

прихватљивог ризика (risk apetite), осигурање адекватног обавештавања одговарајућег одбора и имплементирање одговарајућих контролних мера за смањење опасности (превенција, детекција и опорављање);

- процедуре за надзор над ефективношћу контрола и интегритетом процеса управљања информатичким ризицима;
- процес регуларног извештавања о ризицима са могућношћу повратне информације према управљању ризицима и
- процес комуникације информација о информатичком ризику интерно и екстерно.

6.4.2. Контролне активности и управљање ризиком

Пошто утврди релевантне ризике, менаџмент предузећа предузима мере да их стави под контролу, односно да идентификује контролне активности потребне за обезбеђивање да се ризици решавају правилно и благовремено. У вези с тим, менаџмент процењује како ће контролне активности деловати на вероватноћу и утицај ризика, те свођењем ризика на прихватљиви ниво разматра користи и трошкове.

Размишљање менаџмента да ризик са малом вероватноћом да ће се догодити не захтева потребу даљег разматрања, док онај са великом вероватноћом да ће се догодити захтева знатно већу пажњу. Такво стање ствари обично захтева да се о ризику озбиљно размишља и то рационално и на прецизан начин, те кад се утврде значај и вероватноћа његовог наступања менаџмент треба да одлучи како њиме управљати. Посао који је потребно обавити да би се смањио значај, или вероватноћа наступања ризика, укључује велики број оперативних одлука менаџмента.

При разматрању суштине о томе како управљати ризиком, односно процени које контролне активности и када треба предузети, треба поћи од тога да ће запослени материјалне нетачности у финансијским извештајима благовремено спречити или открити током нормалног обављања функција које врше.

Процена ризика, из перспективе интерне контроле, треба да утврди и оцени интерне и екстерне чиниоце који би могли негативно да утичу на остварење циљева финансијског извештавања. Ови послови треба да обухвате све ризике са којима се финансијска, односно рачуноводствена функција суочава и да се спроводи на свим нивоима унутар предузећа. Процена ризика укључује оцену да би се утврдило које ризике предузеће може да контролише, а које не и за оне који могу да се контролишу процени да ли да се прихвате или да одреди ниво до ког се жели да исте ублажи путем процедура контроле. Код оних које не може контролисати предузеће мора да одлучи да ли да их прихвати, односно да обустави или смањи ниво пословних активности.

За ефективну процену ризика и систем интерне контроле потребно је да менаџмент вишег ранга стално оцењује ризике који утичу на остварење циљева у односу на промењене околности. Често је потребно да се интерне контроле ревидирају, нпр., код појаве финансијских иновација важно је да предузеће оцени нове финансијске инструменте и тржишне трансакције и размотри ризике повезане са тим пословима. А ризици могу најбоље да се разумеју када се размотри како различити сценарији (економски и други) утичу на новчане токове и зараде од финансијских инструмената и трансакција.²⁶¹

²⁶¹ Пример такве процене система интерне контроле за финансијско извештавање и извештавање о управљању видети: Committee of Sponsoring Organization of the Treadway Commission, Internal Control - Integrated Framework, COSO, September 1992, p. 128-129.

Ревизорским стандардом се често наводи да су одређени недостаци у најмању руку значајни недостаци у интерној контроли, који су de facto значајни недостаци у следећим областима.²⁶²

- контроли над селекцијом и применом рачуноводствених политика;
- програма и контроле спречавања преваре;
- контроле над нерутинским и несистематским трансакцијама;
- контроле над процесом финансијског извештавања за крај периода;
- иницирања, евиденције и обраде дневних уноса у главну књигу и
- једнократне корекције финансијских извештаја и корекције које се понављају.

Ревизорски стандард, исто тако, наводи да одређене околности треба сматрати бар значајним недостатком и снажним индикатором да постоји нека материјална слабост, где спадају:

- поновно навођење раније објављених финансијских извештаја;
- идентификовање од стране ревизора материјалне нетачности који првобитно није идентификовала интерна контрола предузећа;
- надзор над спољним финансијским извештавањем и интерне контроле над финансијским извештавањем предузећа, од стране комитета за ревизију;
- да је за веће и комплексније субјекте функција интерне ревизије неефективна;
- идентификовање преваре било којег обима од стране вишег менаџмента и
- значајни недостаци који су саопштени менаџменту и комитету за ревизију остају некориговани након разумног временског периода.

На крају, треба рећи да је неадекватна документација пројекта контроле недостатак интерне контроле који треба оценити на исти начин као било који други недостатак.

6.5. ФУНКЦИЈА РАЧУНОВОДСТВА ПОШТЕНЕ ТРЖИШНЕ ВРЕДНОСТИ НА ОСНОВУ МСФИ И МЕНАЏМЕНТА РИЗИКА

6.5.1. Рачуноводство и корпоративно управљање

Корпоративно управљање према подацима ОЕСД-а разликује се од земље до земље, независно од тога да ли су чланице ОЕСД-а или не. И сам процес раздвајања власништва од контроле, који је узроковао појаву акционарских друштава, одвијао се различито од земље до земље. Упоредо с развојем корпоративне структуре развијала су се и финансијска тржишта сваке земље. Сматра се да су привреде земаља код којих се раније развило акционарство и финансијска тржишта далеко богатије од осталих.

Данас свака земља својом правном и пореском регулативом уређује свој систем корпоративног управљања. У земљама чланицама ОЕСД-а посебна пажња посвећује се корпоративном управљању као механизму повећања ефикасности предузећа, али и друштва у целини. У систему корпоративног управљања постоји јасна подела права и одговорности корпоративних учесника, а посебно акционара и менаџмента.

²⁶² Auditing standard no. 2 - An Audit of Internal Control Over Financial Reporting Performed in Conjunction with An Audit of Financial Statements, Public Company Accounting Oversight Board, 2006.

„Корпоративно управљање представља систем управљања и контроле акционарских друштава којима се: утврђују и распоређују права и одговорности између различитих чланова деоничког друштва (управа, менаџмент, деоничари, запослени, банке, добављачи, држава итд.), састављају правила и поступци за доношење одлука о догађајима у друштвима, утврђује структура кроз коју се постижу циљеви деоничког друштва, средства за испуњавање тих циљева и контролу извршења.“²⁶³

Неки аутори, пак, дефинишу корпоративно управљање као „...начин како би менаџмент и ревизори требало да извршавају своју одговорност према деоничарима.“²⁶⁴ Према наведеним дефиницијама корпоративно управљање полази од циљева: заштите инвеститора, а на првом месту акционара, стабилизација и развој финансијских тржишта и тржишта капитала и стабилан развој привреде и друштва у целини.

Организација за економску сарадњу и развој (OECD) је одобрила, а Међународна федерација рачуновођа (IFAC) је прихватила начела (принципе) корпоративног управљања.²⁶⁵

Ради учвршћивања структуре корпоративног управљања проглашена су *начела корпоративног управљања OECD-а*, у којима су нарочито истакнута основна права акционара која треба да се уважавају у свим земљама. Темелна права акционара из поменутог документа су: сигурне методе регистрације власништва, пренос акција, правовремено и редовно добијање релевантних информација о компанији, учешће и гласање на генералној скупштини акционара, избор и замена чланова одбора и удео у добити компаније.²⁶⁶

Принципи, односно начела корпоративног управљања треба да уважавају све чланице Међународне федерације рачуновођа, а односе се на: јачање етике и одговорности рачуноводствене професије, развој финансијских тржишта и међународне економије и јавни интерес.

Начела корпоративног управљања дефинишу и улогу јавних рачуновођа, односно екстерних ревизора, али и менаџмента компаније. „Рачуноводствена професија мора бити одговорна деоничарима, а не менаџменту, а управе морају ефикасно надzirати функцију финансијског извештавања, осигуравањем адекватног система контрола.“²⁶⁷

За даљи развој финансијског тржишта управо су кључна поменута начела OECD-а. Ефикасном заштитом интереса инвеститора, деоничара, пословних партнера и других, односно јачањем њиховог поверења у финансијске извештаје, не постиже се само повећање ефикасности и успеха компанија, већ и друштва у целини.

У последње време, услед појава великих скандала,²⁶⁸ суштинским прихватањем принципа, односно начела корпоративног управљања, међународне

²⁶³ Прва комплетна дефиниција корпоративног управљања усвојена је од OECD-а тек 1992. године. www.encycogov.com

²⁶⁴ Ибид.

²⁶⁵ Редифинисане су 30. априла 2004. Ова начела корпоративног управљања прихватили су Међународни монетарни фонд, Светска банка, Банка за међународна поравнања и Међународна организација Комисија за ХоВ. Начела се не односе само на чланице организације за економску сарадњу и развој, већ су путоказ за корпоративну праксу и нечланица наведене организације.

²⁶⁶ Видети детаљније, OECD Принципи корпоративног управљања, мисија OEBS у Србији и Црној Гори, Београд 2004, стр. 24. до 30.

²⁶⁷ Видети: www.ifac.org

²⁶⁸ Финансијски скандала који су се догодили последњих година (Parlamat, Enron, World-Com, Vivendi, Херох итд.), нису узрочници насталих проблема већ симптоми његовог постојања. Последњих година кредибилитет финансијских извештаја је озбиљно доведен у питање.

организације истичу њихов значај у повећању ефикасности акционарских друштава, као и у развој финансијских тржишта и националних привреда у целини.

ОЕСД је дефинисао и образложио шест начела корпоративног управљања и то: обезбеђење основе за ефикасан оквир корпоративног управљања; права акционара и кључне функције власништва; равномеран третман акционара; улога заинтересованих страна у корпоративном управљању; обелодањивање података и транспарентност и одговорност одбора.²⁶⁹

Веома је важно препознати значај и функцију рачуноводства у начелима корпоративног управљања ОЕСД-а, чија професионалност заузима значајно место у свим начелима корпоративног управљања. Из Начела се јасно могу уочити неколико важних задатака рачуноводствене професије, односно:

- корпоративно управљање изискује оснивање и рад надзорних, регулаторних и извршних тела која ће деловати на објективан и професионалан начин, при чему рачуноводствена професија треба да има регулаторно тело као базну инфраструктуру корпоративног управљања;
- начело о праву деоничара и кључним власничким функцијама указује на основна права деоничара која треба да обезбеде законодавства свих земаља, а једно од основних права акционара је:
- примати релевантне и значајне информације о корпорацији на правовременој и регуларној основи²⁷⁰,
- деоничари имају право да постављају питања која се односе на годишњу ревизију финансијских извештаја²⁷¹,
- деоничари имају права располагати свим релевантним информацијама које се односе на аквизиције власништва компаније²⁷²;
- према начелу равноправан третман деоничара, улога рачуноводствене професије је да рачуноводственим информацијама заштити једнакост између деоничара (домаћих и страних) и обезбеди заштиту од међусобних злоупотреба већинских и мањинских деоничара²⁷³ и да спречи манипулацију рачуноводственим информацијама;²⁷⁴
- у заштити интереса поверилаца рачуноводство има посебну улогу, а нарочито поверилаца који учествују у управљању предузећем. Начело „улога поверилаца у корпоративном управљању“ инсистира на заштиту запослених, као и других поверилаца, ако учествују у управљању. Они у процесу управљања морају располагати релевантним и истинитим информацијама;²⁷⁵
- улога и конкретни задаци рачуноводствене професије проистичу из начела, „објављивање и транспарентност“. Оквир за корпоративно управљање, према овом начелу, мора да обезбеди благовремене, тачне и значајне информације које укључују финансијску ситуацију, успех и власничку структуру предузећа. Објављивање рачуноводствених информација треба да садржи²⁷⁶:
 - финансијске и оперативне резултате предузећа,
 - циљеве компанија садржане у плановима,

²⁶⁹ Видети www.encycogov.com,

²⁷⁰ ОЕСД-а, Тачка А, ибид, р. 17.

²⁷¹ ОЕСД-а, Тачка Б, Исто, р. 18.

²⁷² ОЕСД-а, Тачка Е, Исто, р. 20.

²⁷³ ОЕСД-а, Тачка А, Исто, р. 23.

²⁷⁴ ОЕСД-а, Тачка Б, Исто, р. 25.

²⁷⁵ ОЕСД-а, Тачка Д, Исто, р. 27.

²⁷⁶ ОЕСД-а, Тачка А-Е, Ибид, р. 28-33.

- уделе деоничара,
- информације о зарадама управе и менаџмента (укључујући и њихове квалификације),
- информације о трансакцијама са повезаним странама,
- информације о проценама ризика (специфичних ризика индустрије, тржишних ризика, ризика који се односе на дериватне инструменте и ванбилансне трансакције),
- информације за корпоративно управљање морају бити у складу са висококвалитетним рачуноводственим стандардима,
- годишњу ревизију морају обављати независне, способне и квалификоване овлашћене рачуновође, односно ревизори који деоничарима треба да осигурају да финансијски извештаји по свим значајним питањима представљају фер презентацију финансијске ситуације и успеха предузећа,
- екстерни ревизори морају да буду одговорни деоничарима предузећа,
- канали дистрибуције информација морају да буду на једнак (правовремен) начин доступни свим корисницима информација,
- оквир за корпоративно управљање мора да буде допуњен финансијским анализама, саветима и информацијама брокерских кућа и рејтинг агенција које су релевантне инвеститорима за доношење пословних одлука;
- рачуноводствена професија према начелу „одговорности управе“ мора да обезбеди информације за обављање основних функција управе: ревидирање и управљање корпоративном стратегијом, процена ризика, доношење пословних планова и прорачуна, контрола успешности предузећа, контрола капиталних инвестиција, аквизиције и продаја предузећа.²⁷⁷

Начела корпоративног управљања ОЕСД-а имају за сврху: развој и побољшање легалног, институционалног и регулаторног оквира корпоративног управљања; пружање водича, упутства и савета за развој финансијских тржишта; и корпорација и свих учесника у развоју корпоративног управљања.²⁷⁸

Наведеним начелима корпоративног управљања међународне организације указују на потребу за даљом хармонизацијом минимума начела доброг управљања компанијама. Она посредно упозоравају на последице лошег управљања компанијама, што се негативно одражава на финансијска тржишта и националне привреде. Место рачуноводства у самим начелима није децидно дефинисано и у њиховом контексту, рачуноводство тј. рачуноводствена професија третира се као један сегмент менаџмента са одређеним правима и одговорностима.

Место и улогу рачуноводства и његово наглашавање је још више истакла појава корпоративних компанија, чија појава је изазвала бројне изазове у вези са квалитетом и квантитетом финансијског извештавања, док је великом дисперзијом власништва увелико продубљен јаз између менаџмента и власника капитала. Информације постају веома значајне, посебно о успешности и одржању уложеног капитала.

Повећано интересовање за поуздане и објективне информације о пословању корпоративног предузећа из финансијских извештаја имају све интересне групе. „Корпоративни извештаји добијају јавни карактер, они постају базични подаци за

²⁷⁷ ОЕСД-а, Тачка Д, Ибид, р. 35.

²⁷⁸ OECD Principles of Corporate Governance, www.oecd.org p. 3-4.

инвеститоре, раднике, купце и владу."²⁷⁹

Повећана потреба за објективнијим информацијама о рентабилитетном положају корпоративног предузећа, условила је да финансијски извештаји као извори поменутих информација буду регулисани законском и професионалном регулативом. Глобално посматрано, значај рачуноводства огледа се кроз обезбеђење адекватних информација за екстерно финансијско извештавање и кроз интерно финансијско извештавање.²⁸⁰

Одбор за финансијско рачуноводствене стандарде (FASB) је истакао као примарни циљ финансијског извештавања корисност за доношење одлука у сопственој публикацији „...извештај о циљевима финансијског извештавања,"²⁸¹ у којем је донео листу циљева финансијског извештавања, у којој водеће место заузима обезбеђење информација за инвеститоре (садашње и потенцијалне), кредиторе и др., као и информација о финансијским перформансама предузећа.

Свим начелима корпоративног управљања указана је посебна пажња рачуноводству и у циљу одређивања улоге рачуноводства у корпоративном управљању у свакој земљи неопходно је: дефинисати циљеве корпоративног управљања; упознати начела корпоративног управљања о улози намењеној рачуноводству у њима; истражити основне карактеристике корпоративне структуре у земљи; и оценити способност рачуноводства у испуњавању начела корпоративног управљања.

Пошто је рачуноводство, као инструмент економског мерења уткано у све поре привредног живота и самим тим представља део глобалне економије у савременим условима, једна од његових улога је опслуживање тржишта капитала адекватним информацијама (служе за доношење одговарајућих одлука о томе где инвестирати, како инвестирати и на који временски период итд.).

Изузетно важна улога рачуноводства управо се огледа у остварењу поменутих циљева, а рачуновође као сегмент менаџмента утврђују рачуноводствене политике признавањем, мерењем и обелодањивањем финансијских извештаја предузећа, реализацијом интерне контроле и интерне ревизије предузећа. Пошто су значај и улога рачуновођа велики, а самим тим повећана је и улога рачуноводства при одлучивању у компанији. Улога екстерне ревизије треба да буде заштита интереса акционара, верификацијом финансијских извештаја.

Опште познато је да корпоративно рачуноводство потенцијалне учеснике на финансијском тржишту данас опскрбљује потребним информацијама. Основни циљ састављања финансијских извештаја наведен је у Оквиру за састављање и презентацију финансијских извештаја, који се огледа у потреби за информацијама о финансијској позицији, перформансама и променама у финансијској позицији предузећа, које користи велики број корисника при доношењу економских одлука.²⁸²

²⁷⁹ Видети детаљније РаГОп, W. A, Littleton, A. C, „An Introduction to Corporate Accounting Standards", American Accounting Association, 1967, p. 3.

²⁸⁰ У делокругу финансијског рачуноводства са поентом у полагању рачуна.

²⁸¹ Sobmons, D. „Making Accounting Policy", Oxford, University Press, Inc; New York, 1986, p. 66-84.

²⁸² МСФИ, Оквир за састављање и презентацију финансијских извештаја, СРРС, Београд, 2009, став 12, страна 72.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Дисертацијом смо истраживали изазове модерног света глобализације, стање, потребе и могућности стандардизације рачуноводствених активности, информација и финансијског извештавања, са намером да буду упоредиве и транспарентне у међународним економским односима. На основу свега у дисертацији реченог, истраживања су омогућила следеће закључке:

1. Данашњи модеран свет глобализације светског тржишта роба, услуга, рада и капитала створио је потребу за стандардизацијом информација које прате глобалне процесе пословања и рада компанија, што захтева развој нових технологија које омогућавају реализацију те потребе. За ту сврху најпре су неопходни инструменти који би омогућили стандардизацију различитих информација у глобалним оквирима пословања. Тако важан задатак преузела је и успешно реализује рачуноводствена професија, оснивањем глобалних организација и тела, која креирају глобалне стандарде, јединствена правила и норме, чијом применом ће професионалне рачуновође сачињавати информације за потребе глобалног тржишта. С тим у вези, најважнију улогу има Одбор за МРС, који те стандарде креира и усавршава, а које данас прихвата велики број држава света као инструменте стандардизације и унификације информација у упоредивим финансијским извештајима.

2. Данас организоване професионалне организације и тела на глобалном нивоу окупљају националне професионалне организације спремне да прихвате и имплементирају стандардизоване и унифициране информације и јединствена правила која ће као потпуно хармонизована учинити финансијске извештаје упоредивим. Ту улогу од значаја за рачуноводствену професију остварује Међународна федерација рачуновођа са својим органима и чланицама и њиховим члановима, креирајући професионалне стандарде за уједначавање различитих сектора: етику, едукацију и контролу квалитета, свакако уз надзор јавности за чији интерес професионалне рачуновође и раде.

3. Финансијско извештавање у садашњим условима тражи рационалнији приступ, јер досадашњи модел својим дизајном не може у потпуности да одговори измењеним условима пословања и рада компанија. Глобализација је донела стандардизована, али не и довољно унифицирана правила рачуноводствене праксе и финансијског извештавања, због чега је неопходно обезбедити да информације буду у складу са новим правилима: квалитета, транспарентности и упоредивости, које ће као такве знатно смањити ризик инвестирања, али и трошкове прибављања капитала. Због недовољне присутности информација о предностима и недостацима састављања финансијских извештаја на основу унифицираних правила и принципа, у дисертацији смо указали на суштину и значај нефинансијских информација, а све ради бољег разумевања информација садржаних у финансијским извештајима.

4. Новине које прате успешну примену МСФИ/МРС и МСР, као јединствених правила и принципа, увелико већ занимају научну и стручну јавност на свим нивоима у свету и код нас у Србији, те и поред противника реализације новина на

свим нивоима, међународна професионална рачуноводствена регулатива постаје незаобилазни део и наше укупне рачуноводствене регулативе и праксе, поготово што се ради о променама и у делу света коме стремимо (ЕУ).

5. За одређење појма *квалитета финансијских извештаја*, треба поћи од концепта квалитета уопште, те од квалитативних карактеристика финансијских извештаја, датих у Оквиру за припрему и презентацију финансијских извештаја који је издао IASB, које омогућавају корисницима да препознају обележја квалитета и ограничења финансијских извештаја, али и да утичу на њих. Важне димензије квалитета финансијских извештаја проистичу из материјалности као прага квалитета заснованог на финансијским извештајима са различитим информационим садржајима за потребе њихових корисника уопште.

6. Концепт квалитета, управљање квалитетом финансијског извештавања, подизање образовног нивоа рачуноводствене професије, уважавање међународне професионалне рачуноводствене регулативе из ове области, те њихов међусобни утицај стратешки су правци развоја како светске тако и наше рачуноводствене теорије. У модерном окружењу финансијско извештавање поприма карактер пословног извештавања, кроз напомене уз финансијске извештаје, те конципирање посебних извештаја, као дела сада обавезног сета финансијских извештаја компанија.

7. Успешна рачуноводствена и ревизорска регулатива и њена примена, али и регулаторна тела синоними су који треба да прате састављање финансијских извештаја у складу са међународним нормама праћеним институционалном регулативом коју Србији треба да достигне. Но међутим, постојећи МСФИ/МРС и МСР у Србији, нажалост, не постављају захтеве у смислу примене те и такве регулативе.

8. Значајне препреке у имплементацији МСФИ/МРС и остале регулативе битне за квалитет финансијског извештавања у Србији леже у недостатку институционалних, кадровских и финансијских ресурса, као и неодговарајућа припремљеност управљачких структура.

9. Сматрамо да је неопходно да Одбор за МРС одреди услове у којима је погодна употреба МСФИ/МРС, односно да развије стандарде и додатна тумачења која ће бити усклађена са потребама примене ових стандарда на кориснике извештаја других ентитета, нарочито малих и средњих предузећа (SME). Наиме, постојећи МСФИ/МРС сагласни су са потребама великих компанија, па је потребно додатно преиспитати финансијско извештавање малих и средњих предузећа код нас, користећи искуства и земаља у транзицији и евентуално их применити на наше услове, што претпоставља коришћење постојеће и доношење нове законске и професионалне регулативе.

10. Највећи број фактора не разуме суштину и примену МСФИ/МРС, непримењујући, или примењујући их селективно и то изазива различита схватања у финансијском извештавању уопште. То у нашим приликама онемогућава и неутралише напоре за напредак у примени свих МСФИ/МРС, односно међународне професионалне регулативе уопште.

11. Потпуна ефикасност корпуса међународних стандарда на националном нивоу, посебно код нас, захтева добре законе из овог домена и подршку примене целокупне међународне регулативе. Тамо где тога нема, усаглашеност постаје предмет слободне састављача и ревизора финансијских извештаја, мимо ограничења било каквог регулаторног оквира и сл.

12. Наша рачуноводствена професија у претходном периоду, вођена СРРС, одиграла је важну улогу у имплементацији МСФИ/МРС. Али, она је без моћи да учини више, што отежава успешну и доследну примену МСФИ/МРС. Нарочито

важно питање је оно из домена недовољне стручности и недостатак континуиране едукације професионалних рачуновођа, због чега је отежана и адекватна примена међународне професионалне регулативе. Некада је Југословенско удружење рачуновођа (основано 1999. године) издало дипломе десетинама хиљада рачуновођа самосталних и овлашћених рачуновођа на основу овлашћења из Закона и уредбе ондашње Савезне владе. Ово удружење данас нема организовано чланство ни едукацију, што нарушава квалитет професионалне стручности рачуновођа одговорних за квалитета финансијских извештаја. Оно данас функционише као Задруга пензионера рачуновођа, чији чланови воде пословне књиге и састављају финансијске извештаје на илегалан начин и супротно члану 16. Закона о рачуноводству и ревизији. Не постоје подаци о томе да ли их обавезује било какав кодекс етике за професионалне рачуновође.

13. Србија нема систем за обезбеђење квалитета који би идентификовао и кориговао лош квалитет у јавној пракси да би се побољшао квалитет на општем нивоу, па је непостојање тог система нарочито озбиљно за ревизију субјеката/правних лица од јавног интереса. Разлог је тим већи за увођење система професионалног екстерног надзора над радом професионалних рачуновођа у јавној пракси, а што је у надлежности међународно признате професионалне организације СРРС. Исто тако, требало би да и Комора овлашћених ревизора Србије контролише рад ревизорских предузећа. То исто важи и за државу као њеног оснивача и доносиоца закона. Она би непосредно или преко својих делегата у органима Коморе, контролишући њен рад, рад предузећа за ревизију, чланова Коморе, те других независних ентитета од интереса за квалитет финансијског извештавања тиме задовољила интерес свих заинтересованих за рад ових органа. У осталом, модеран свет то тако и ради (Француска и Енглеска), а и у нашем ближњем окружењу има тога (Словенија, Грчка и Италија).

14. Дефинишући основе приказивања финансијских извештаја међународни стандард има за циљ да осигура упоредивост истих једног предузећа са финансијским извештајима претходних периода, као и са финансијским извештајима других предузећа. Да би постигао овај циљ он претпоставља учешће компетентних и признатих професионалних рачуновођа (таквих је мало са лиценцом овлашћених), а они су основ за креирање поверења у квалитет система финансијског извештавања у Србији. Не можемо се у овом тренутку похвалити квалитетом финансијског извештавања у нас, јер без транспарентности нема поверења као установљавајућег принципа МСФИ/МРС (без поверења нема кредита; без кредита нема раста), а ни валидног финансијског извештавања. Основа свега су, дакле, финансијски извештаји и у том смислу извештај независног професионалног рачуновође, довољно компетентног и квалитетног, те и релевантног ревизора признатог и прихваћеног од релевантних финансијских институција, који представљају незаменљиву полугу квалитета финансијског извештавања. Такви извештаји су и основа свим учесницима бизниса за доношење пословних одлука, јер су овлашћени књиговођа и ревизор на тржишној основи од интереса клијената изузетно значајни учесници у потврђивању амбијента поверења у финансијске трансакције.

15. Формулисање стратегије примене МСФИ не подразумева само достизање тог циља, већ дуго трагање за адекватним решењима наше рачуноводствене теорије и праксе. Наиме, транзиција рачуноводства и финансијског извештавања захтева време, али и реално сагледавање могуће стандардизације нашег финансијског извештавања, али и промене које ће се десити у нашем привредном окружењу у условима опште глобализације. Прописима од половине 80-тих година јавна овлашћења била су јасно делегирана на рачуноводствену професију, која их је

успешно остваривала доносећи: етички кодекс, рачуноводствена начела и ЈРС, преводећи и објављујући МРС и МСР, уз плодну међународну сарадњу. После првих измена и допуна Закона о рачуноводству (1999.), законодавац је из необјашњивих разлога потпуно занемарио сарадњу државе и професије, а наредним изменама и новим законима су чак оспорени постигнути резултати у процесу стандардизације нашег система финансијског извештавања, а све уз образложење доследне примене међународних стандарда. Новим Законом о рачуноводству и ревизији се такође не придаје потребна пажња.

16. У пословним активностима компанија на плану финансијског извештавања, унутар којег одређене претпоставке о понашању ризика остају валидне, говори се о основним елементима корпоративног управљања у финансијским извештајима. У дисертацији је дато више примера финансијских извештаја одабраних производних предузећа у Србији, могуће анализе и њиховог вредновања на нивоу ентитета, а који су резултат рачуноводствено-ревизорских трансакција и њихове контроле о пословању и раду.

Исто тако, истраживањима је утврђено да већина предузећа заслужује позитивну оцену степена у коме МСФИ прате текућу регулативу IASB. То, у суштини, показује да су МСФИ довољно продуктивни и да позитивно делују, како на квалитет финансијског извештавања, тако и на развој квалитетног корпоративног управљања. Тиме се потврђује да финансијско извештавање уз адекватну имплементацију МСФИ/МРС омогућава управи предузећа бољу: процену значаја њихових одлука, контролу пословања по деловима предузећа, контролу активности у домену награђивања и предвиђања будућности. Мерењу степена у коме МСФИ у фирмама наше земље прате текућу међународну регулативу, те саме динамике њиховог прихватања у Србији, исто тако је посвећена одговарајућа пажња.

17. У дисертацији је довољно потенцирана проблематика корпоративног управљања и биланса стања наших предузећа, уз нагласак на значај свих екстерних делова финансијских извештаја, њихово моделирање и интеграцију у биланс стања.

18. Модели експерименталних сценарија (криза и сл.), обрађени су у виду анализе биланса стања у стабилним и нестабилним условима, уз истицање могућих утицаја на последице по квалитет финансијског извештавања.

19. У дисертацији је посебно указано на важност тачности, односно поштеност и транспарентност финансијског извештавања менаџмента компанија у реалном времену.

20. Ако пођемо од актуелног регулаторног оквира и квалитета финансијског извештавања од СФРЈ у осамдесетим годинама и СРЈ деведесетих година прошлог века, те од тренутног стања Србије у погледу регулативе функционисања рачуноводствено-ревизорске професије, из обављеног истраживања дисертацијом намећу се:

КОНСТАТАЦИЈЕ И ПРЕПОРУКЕ:

Прво, сматрамо да је у прошлости била нешто развијенија законодавна инфраструктура него данас, јер су Законом о рачуноводству (*Сл. лист СФРЈ*, бр. 12/89) биле јасно подељене надлежности државних органа, институција и професионалних организација. Исто тако, била је развијенија сарадња државе и професије, па су тако чланом 5. Закона по први пут била дата и овлашћења Савезу рачуноводствених и финансијских радника да доноси рачуноводствена начела и рачуноводствене стандарде. Члановима 86. до 88. прописана је била обавеза ревизије друштвених предузећа и делова предузећа основаних у иностранству.

Законом о финансијском пословању (*Сл. лист* бр. 10/89) била су прописана

слична овлашћења чланом 3. Поменута законских решења плод су дугогодишње успешне сарадње државе и Савеза рачуноводствених и финансијских радника Југославије, која је потврђена и објављивањем рачуноводствених начела и новог Кодекса етике рачуноводствених и финансијских радника 1981. године. Израда ЈРС и Кодекса етике рачуновођа започела је средином осамдесетих, а завршена је почетком 90-тих година. Дакле, истинско опредељење за стандардизацију и унификацију рачуноводства и финансијског извештавања постојало је још тада, да би се Законом о рачуноводству (*Сл. лист СРЈ*, бр18/93) још децидније дефинисале одредбе о додатној дерегулацији у корист професионалне регулативе, преношењем појединих државних надлежности на поједине органе, организације, односно на Савез рачуновођа и ревизора (јача и јаснија јавна овлашћења из чланова 4, 11 и 12), што је допринело усвајању и објављивању Југословенских рачуноводствених стандарда (ЈРС 1-30), али и развоју специфичних Југословенских рачуноводствених стандарда (ЈРС 31 и 33). Тако је на основу ЈРС 31 и настављена раније започета едукација и оспособљавање рачуновођа, захваљујући доброј сарадњи Савеза енглеских и грчких професионалних организација.

Друго, усвајањем специфичних Југословенских рачуноводствених стандарда, ЈРС 31 и 33, створени су сви услови за имплементацију националне професионалне рачуноводствене регулативе у финансијско извештавање, потпуно усклађене са међународном професионалном регулативом, а на основу овлашћења из члана 4 (у вези са применом члана 11. и 12.) стручна оспособљеност рачуновођа и дефинисање рачуноводствених исправа требало би да се врше у складу са одговарајућим рачуноводственим начелима и рачуноводственим стандардом. Деретуација законске у корист професионалне регулативе, представљала је прави допринос стандардизацији са захтевима међународних регулаторних тела, наших стремљења, те унификације и стандардизације финансијског извештавања.

Треће, Законом о рачуноводству (*Сл. лист СРЈ*, бр. 46/96) задржана су, па чак и појачана јавна овлашћења Савеза, а чланом 6. интегрисана професионално-стручна звања из ЈРС 31 - Професионална оспособљеност, уз образложење да се врши појачање већ примењеног ЈРС 31 - Стручна оспособљеност рачуновођа у нашој пракси, што је био погрешан потез. То је оставило последице по стандардизацију и едукацију рачуновођа кроз измене овог закона које ће уследити током 1999./2000. године (којим се сва стручна звања признају, али не прописују).

Четврто, нови Закон о рачуноводству и ревизији (*Сл. лист*, број 71/02) имао је добра решења и одредбе, али без јасне надлежности, посебно у делу професионалне регулативе, чиме је његова примена изостала захваљујући члану 36, а поготово због формиране Комисије по том члану, а од кадрова незаинтересованих за квалитет финансијског извештавања.

Пето, измењени Закон о рачуноводству и ревизији (*Сл. гласник РС*, бр. 46/06) садржи неке нејасне одредбе (без подела надлежности), а чланом 2. изостала је целокупна професионална регулатива, што је супротно развијеном свету. Наиме, држава уместо да уважи резултате рада међународно признате професионалне организације, оснива Комору овлашћених ревизора - као државну институцију - чиме затвара тржиште услуга ревизије, па уместо неопходних реформи, Србија добија законом заштићени ревизорски монопол са разним у свету непознатим уређењем услуга професионалних рачуновођа из јавне праксе. И овим законом је установљена Национална комисија за рачуноводство која, због свог састава и незаинтересованости за квалитет финансијског извештавања, својим радом и нерадом наноси штету регулаторном рачуноводственом оквиру и већ достигнутом квалитету финансијског извештавања.

Шесто, одсуство надзора и контроле у примени Закона из 2006, постојање

Коморе овлашћених ревизора и Националне комисије за рачуноводство, зауставило је стандардизацију и довело финансијско извештавање до ниског нивоа квалитета. Сматрамо да једино рад професионалних рачуновођа - чланова СРРС - заслужује пажњу. Овај посао у Србији данас додатно оптерећују поједини органи и институције захтевима за непотребним процедурама и обрасцима, али и давањем на хиљаде мишљења о примени појединих закона, што најбоље потврђује њихов квалитет.

Седмо, измењеним Законом о рачуноводству и ревизији (Сл. гласник РС, бр. 111/09.) учињене су следеће промене:

- Успостављен је Регистар финансијских извештаја и података о бонитету правних лица и предузетника у Агенцији за привредне регистре, чиме је престала потреба да се извештаји достављају на два места (НБС и Агенцији).

Овом интеграцијом регистара о свим пословним субјектима у јединствену информациону базу података повећана је транспарентност и правна сигурност, а смањују се трошкови како привредних субјеката, тако и државе. Извршеним изменама у вези обједињавања статусних регистара и регистара финансијских извештаја у једној институцији – Агенцији за привредне регистре, као и јавним објављивањем тих извештаја на Интернет страници Агенције, извршено је усклађивање са праксом у ЕУ и члановима 47. и 48. IV директиве ЕУ.

- Отклоњени су уочени недостаци у примени претходног Закона и у имплементацији одређених одредби из нове VIII директиве у делу који уређује обављање ревизије и надзор над предузећима за ревизију, усвајањем механизма који треба да утиче на побољшање квалитета финансијских извештаја на трајној основи.

- Проширен је обим казних одредби ради увођења веће дисциплине у примени Закона о рачуноводству и ревизији, са циљем да се и на овај начин утиче на подизање нивоа квалитета на тржишту ревизорских услуга.

- Извршено је усклађивање са одредбама других закона, а пре свега са законима који уређују тржиште ХоВ и инвестиционих фондова. Тиме су одређене надлежности из области коју регулише постојећи Закон о рачуноводству и ревизији, а које се односе на привредне субјекте над чијим пословањем контролу врши Комисија за ХоВ, пренете на Комисију за ХоВ (прописивање контног оквира и образаца финансијских извештаја за те субјекте).

Осмо, посматрано из угла наведених измена Закона о рачуноводству и ревизији, финансијско извештавање Србије иде у добром правцу стандардизације, јер је садашња законодавна инфраструктура у складу са глобалним захтевима стандардизације, што је добар знак за будућност хармонизације и квалитет финансијског извештавања у Србији на путу за чланство у ЕУ.

Девето, стање система финансијског извештавања у Србији данас није тако добро да не може бити и боље. Вођење пословних књига и састављање финансијских извештаја, према одредбама члана 16. Закона о рачуноводству и ревизији, може обављати запослено лице правног лица, или уговором регистровани предузетник – друштво за пружање рачуноводствених услуга, а који испуњавају услове из општег акта правног лица.

Ревизија финансијских извештаја у Србији обавезна је за велика, средња, као и за мала правна лица, која јавном понудом издају ХоВ или чијим се хартијама тргује на организованом тржишту ХоВ. Дакле, мала правна лица и предузетници могу у складу са овим Законом да одлуче да врше ревизију финансијских извештаја..

Десето, законодавна регулатива финансијског извештавања, односно њено креирање у последње време, били су ограничавајући фактор изградње повољног амбијента за развој рачуноводства и рачуноводствене професије на основама

глобалних стандарда и стандардизације система финансијског извештавања.

Из свих напред наведених констатација неопходно је:

Наставити праксу усавршавања система финансијског извештавања на свим нивоима од креатора закона до професионалних организација и тела. То ће омогућити развој модерног система финансијског извештавања и наставак сарадње државе и рачуноводствене професије (СРРС), као међународно признате професионалне организације, катедри финансија и рачуноводства факултета и високих школа, укључујући и Комору овлашћених ревизора и све друге заинтересоване за рачуноводство, ревизију и финансијско извештавање;

Постојећи Закон о рачуноводству и ревизији Србије, мора се и даље усавршавати, уз установљавање и независног регулаторног тела између државе и рачуноводствене професије, по угледу на развијене земље света које примењују међународне стандарде, глобалне процедуре, пратеће регулативе и уважавају глобална и национална регулаторна тела и професионалне организације.

Наставити међународну сарадњу рачуноводствене професије Србије са циљем развоја струке и стандардизације финансијског извештавања. Ради остваривања тог циља потребно је отклонити све препреке и стварати такав амбијент који ће обезбеђивати нормалну сарадњу свих у земљи: и државе и професионалне организације и тела.

ЛИТЕРАТУРА

КЊИГЕ И ПУБЛИКАЦИЈЕ

1. Аџић, С.: *Сону глобална стратегија*, Магистарски рад, Економски факултет, Београд, 1992.
2. Алексић, Б.: *Квалитет финансијског извештавања према међународној професионалној регулативи*, СРПС, Рачуноводство, специјално издање, Београд, јул 2004.
3. Андрић, М.: *Ревизија рачуноводствених исказа*, Економски факултет Суботица, 1999.
4. Anthony, R., N., Reese, J. S.: *Accounting - text and cases*, Homewood, Illinois, 1989.
5. *Auditing Handbook - ACCA 2002/2003*.
6. Vaudrillard, J.: *Simulacija i zbilja, V poglavlje Kritika političke ekonomije znaka*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2001.
7. Биговић, Б., Мијатовић, Б.: *Унапређење корпоративног управљања*, ЦЛДС, Београд, 2003.
8. Бодирожа, М.: *Међународне тржишне и финансијске институције*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, 2003.
9. Бован М., *Финансијска рачуноводствена анализа*, Економски факултет Приштина, 2007.
10. *Cormier: Comptabilite Anglo-Saxonne et Internationale*, Pariz 2002;
11. Дендић Д.: *Финансијско рачуноводство II*, СРПС, Београд 1998.
12. Дмитровић Шапоња Љ. и група аутора, *Рачуноводство*, I издање, Економски факултет Суботица, 2004.
13. Elliott, B., Elliott, J.: *Financial Accounting Reporting and Analysis*, International Edition, Prentice Hall, 2002.
14. F. J. Fabozzi, F. Modigliani, F. J. Jones, M. G. Ferri.: *Foundations of financial markets and institutions*, Pearson Education International, 2002.
15. Ferizović, M.: *Strateški menadžment*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Bihaću, Bihać, 2005.
16. Flint, D.: *Philosophy and Principles of Auditing, An introduction*, MacMillan, England, 1988.
17. Gray, S. J. , Needles, B. E.: *Financial Accounting: a Global Approach*, Houghton Mifflin Company, Boston – New York, USA, 1999.
18. Grey/Needles: *Financial Accounting*, Boston 1999.,
19. Група аутора, *Међународна професионална регулатива*, СРП, 2006.
20. Група аутора, *Професионална регулатива у рачуноводству*, СРПС, Београд, 2003.
21. Група аутора: *Enterprise accounting system consistent with IAS/IFRS designed for SMECNCC i Ordre des Experts-Comptables*, Pilot Study 2003;
22. Група аутора: *Financial reporting - International Accounting Standards*, ACCA, 2004.;
23. Група аутора: *Financial reporting IAS-ACCA 2002*;
24. Група аутора: *Југословенски рачуноводствени стандарди Кодекс и начела*, СРП, 1996.;
25. Група аутора: *Le Controle Interne-Ordre des Experts-Comptables*, Paris 2004.;

26. Група аутора: *Prakticeskii Audit*; Sankt-Petersburg 2004.;
27. Група аутора: *Рачуноводствене политике*, СРПС, 2004.;
28. Група аутора: *IFRS 2005 Divergences*, CNCC i PWC;
29. Haller, Axel / Eierle, Brigitte/Evans, Elisabeth.: *Das britische Finanical reporting Review Panel-ein Vorbild fur ein deutsches Enforcement-Gremium in Beriebs-Berater*, Heft 33/2001, Verlag Recht und Wirtschaft, Heidelberg, 2001.;
30. Hatibović, Dž.: *Globalizacija, tržište, Evropska zajednica*, Београд, 2002.;
31. Hayes, R., Schilder, A., Dassen, R., Wallage, P.: *Principi revizije*, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Luka 2002.;
32. Hayes, Schilder, Dassen, Wallage: *Principle of Auditing*, Berkshire 1999.;
33. Henderson, D.: *The Changing International Economic Order: Rival Visions for the Coming Millenium*”, Melbourne Bussines School., 1999.;
34. J. Y. Leger.: *La communication finaciere*, Dunod, Paris, 2003.;
35. Јакшић, Б. Д., Кнежевић, Г., Кондић, Н., Воденичаревић, И.: *Упутство за примену МСФИ стална имовина која се држи за продају и престанак пословања*, СРРС, Београд, 1. јануар 2007.
36. Јакшић, Б. Д., Кнежевић, Г., Кондић, Н., Воденичаревић, И.: *Међународни стандарди финансијског извештавања*, МСФИ 2007, прва књига, Београд, 2007.
37. Joelle Le Vourc'h, Hennie Van Greuning, Marius Koen: *International Accounting Standards, practical quide*, 2003;
38. Karreman G.H.: *The impact of globalisation on Accountancy Education*, IASB 2002.
39. Kolar I., *Strateško računovodstvo*, Savez RFR Slovenije, Ljubljana, 2003.
40. Koletnik F.: *Međunarodno računovodstvo*, Ekonomsko poslovni fakultet, Maribor 1997.
41. Котер, Ђ.: *Вођење промене*, Желинд, Београд, 1998.
42. Крстић, Ј., Јездимировић М., Ђукић Т.: *Финансијско рачуноводство*, Економски факултет, Ниш, 2007.
43. Група аутора, *Професионална рачуноводствена регулатива СРПС*, Београд, 2003.
44. М.В.Мелјник, А.С. Panteleev, А.Л. Zvezdin: *Revizija i kontrola*; Moskva 2003.
45. Малешевић Ђ, Вранковић М., *Пословна анализа*, Економски факултет Суботица, 2007.
46. Малешевић Ђ.: *Анализа пословања предузећа*, Економски факултет, Суботица, 2002.
47. Малинић, С.: *Управљачко рачуноводство и обрачун трошкова*, Економски факултет - Крагујевац, 2005.
48. Марковић, Д.: *Социологија и глобализација*, „Просвета“ - Ниш и „Савремена администрација“, Београд, 2002.
49. Марковски С. и Недев Б.: *Међународно сметководство*, Економски факултет, Скопље 1997.
50. Мартић, С.: *Контрола и ревизија*, Економски факултет, Београд, 1987.;
51. Мартић, С.: *Упоредни рачуноводствени системи*, Београд, 1998.;
52. Милићевић, В.: *Рачуноводство трошкова и пословно одлучивање*, Економски факултет Београд, Београд, 2000.,
53. Милисављевић, М.: *Маркетинг*, IX издање, „Савремена администрација“, Београд, 1990.;
54. Милојевић, М.: *Биланс стања према МРС*, Институт за економику и финансије, Београд, 2007.;
55. Мителман, Ђ.: *Динамика глобализације, Глобализација – мит или стварност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.;
56. Новићевић Б, Антић Љ, *Управљачко рачуноводство*, Економски факултет Ниш.

- 2009.;
57. Новићевић Б.: *Управљачко рачуноводство*, Економски факултет Ниш, 2002.;
58. O'Connor Bill: *Regulatory framework of Accounting*;
59. Odegov I.O., Nikonova T.B.: *Auditing i kontroling personala*, Moskva 2004.;
60. Oven, Robert: *Pratique des normes IAS/IFRS*, 2003;
61. Philip, G. Cottell, Terry, M. Perlin: *Accounting Ethics: A Practical Guide for Professionals*, Quorum Books, New York, 1990.;
62. Полић, С.: *Рачуноводствени софтвер ревидиран 2003*, Приручник за професионалне рачуновође, Београд., јул 2003.;
63. Прокоповић, Б.Б. и Прокоповић, Б.Ж., (2005.); *Финансијско рачуноводство и биланс (треће издање)*, Проинком, Београд;
64. Прокоповић, Б.Б. и Прокоповић, Б.Ж., (2005.), *Репетиторијум о имовинској ситуацији предузећа (друго издање)*, Проинком, Београд;
63. Radebaugh L.H, S.J.Gray, *International Accounting & Multinational Enterprises*, 2002;
64. Ракита,Б.: *Међународне маркетинг стратегије*, Конзорцијум економских институте Југославије, Београд, 1989.;
65. Ранковић Ј., *Теорија биланса*, Економски факултет Београд, 1992.;
66. Ранковић, Ј. и Илић, Г. *Међународни стандард финансијског извештавања I-примена по први пут, Цекос ин*, јун 2004.;
67. *Ревизија је систематичан процес објективног прибављања и оцене доказа*, American Accounting Association, *A Statement of Basic Auditing Concepts*, American Accounting Association, Sarasota, Florida, 1971.;
68. Стојановић, Д.: *Инструменти финансијско-рачуноводствених извештавања*, Финансијско рачуноводство II, Београд, 1998.;
70. Шкарић-Јовановић, К., (2012.), *Финансијско рачуноводство (шесто издање)*, ЦИД Економског факултета, Београд.;
69. Штиглић, Ђ.: *Противуречности глобализације*, СМБ, Београд, 2002.;
70. Terpstra Vern, Sarathy Ravi, *International Marketing*, The Dryden Press, 1997.;
71. Тодоровић, др. Зоран: *Потреба и могућност коришћења МРС у Југославији*, 2002.;
72. *Употреба интернета као дела националне популације*, Human Development Report, 2000.
73. Ulrich Leffson, *Analiza bilansa*, 1984.
74. Walter B. Meigs, O. Ray Wheington, Kurt Pony, Robert F. Meigs, *Principles of Auditing*, Boston, 1989.;
75. Wilkinson, J.: *Accounting and information System*, John Willey and Sons, New York, 1986.;
76. Zimmerman, J. L.: *Accounting for Decision Making and Control*, Irwin, Boston, 2000.;

ЋASOPISI I ZBORNICI RADOVA

77. *Asian perspective*, Vol. 23, No4, Tokio, 1999.;
78. Алексић, Б.: *Квалитет финансијског извештавања према међународној професионалној регулативи*, Зборник радова XXXV симпозијум Златибор, 2004. године
79. Алексић, Б.: *Нови концепт, Финансије*, часопис, Министарство финансија, Београд, 2006.;
80. Алексић, Б. *Под патронатом државе, Финансије Топ 2007*, *Финансије*, часопис, Министарство финансија, Београд, 2007.;
81. Алексић, Б.: *Ревизија и рачуноводство*, Београд, 21. март 2006.;

82. Андрић, М., Јакшић, Д.: *Улога интерне ревизије у савременим условима*, Институт за економју и финансије, *Ревизор* бр. 32, Београд, 2005.;
83. *Базелски комитет спровео је анализу пропуста који су се дешавали у систему интерних контрола у банкама*, *Framework for internal Control Systems in banking Organizations*, Basel Comimitee on banking Supervisions Basel, septembar 1998.;
84. Базелски одбор за надзор банака, *Унутрашња ревизија у банкама и однос супер ревизора и ревизора*, Загреб, коловоз, 2001.;
85. Сахаријас, Д.: *Spletni nakupi v EU so težki več kot 100 milijard evrov*, *Dnevnik*, Ljubljana, 2007.;
86. Charles, T. H. , Gary, L. S. , William, O. ,S.: *Introduction to Management Accounting*, Prentice-Hall, Interm, 12. Edition, New Jersey, 2002.;
87. Charles, T. H. , Walter, T. H. ,Michael, A. , R.: *Accounting, Third Edition*, Prentice-Hall, Inc. Englewood, Cliffs, New Jersey, 1996.;
88. Црнобрња, М. ,Милојевић, Р. , Петровић, И.: Уз подршку British American Tabacco, South East Europe, *Бела књига - Predlozi za poboljšanje investicione klime u Srbiji*, Foerign Investor, Council, Београд, 2007.;
89. Цветановић, М.: *Нови Закон о рачуноводству и ревизији и његове импликације*, Рачуноводство, број 3-4, СРРС, Београд, 2003.;
90. Часопис *Финрар*, СРПП Српске;
91. Часопис *Књиговодство*, СРРС;
92. Часопис *Рачуноводствена пракса*, СРРС;
93. Часопис *Рачуноводство*, СРРС;
94. Черне, К.: *Студентска перцепција рачуноводствене професије с аспекта међународних образовних стандарда за професионалне рачуновође*, Ревизија економског факултета, Свеучилиште у Пули, Одјел за економију, Пула 20. 03. 2007.;
95. *Директиву о транспарентности и смернице о еквивалентности рачуноводствених стандарда*, Pricewaterhouse Coopers, Building the European Capital Market: A review of developments (Fourth Edition), January 2007.;
96. Ђорђевић, С.: *Примена међународне професионалне рачуноводствене регулативе*, XXXIV симпозијум СРРС, Златибор, 29. -31. мај 2003.;
97. Ђукић, Т.: *Финансијско извештавање као фактор привлачења иностраног капитала*, Инострани капитал као фактор развоја земаља у транзицији, Зборник радова, Економски факултет, Крагујевац, 30. мај 2008.;
98. *Економија и информатика*, *Економист* магазин, број 417, Београд, 19. мај 2008.;
99. *Глас рачуновођа*, СРРС;
100. Гредел, С. Гавриловић, З. Шолић, Н. *Професија и корупција*, Центар за мониторинг и евалуацију, Београд, 2005.;
101. Илић, Б. *Двадесет први век-Век нове економије и њене импликације*, Рачуноводство, Часопис за рачуноводство, ревизију и пословне финансије, Београд, јул-август 2004.;
102. *International Accounting and reporting issues*, New York and Geneva, 2000.;
103. Иванишевић, М.: *Међузависност приноса и ризика на улагање у хартије од вредности*, XXXVII Симпозијум, СРРС, Златибор, 25-217. мај 2006.;
104. *Извештај о поштовању стандарда и прописа*, Рачуноводство и ревизија, Београд, 24. јун 2005.;
105. Јакшић, Д.: *Стандардизација финансијског извештавања*, Зборник, XXXV симпозијум, СРРС, Златибор, 3-5. јун 2004.;
106. Јакшић, Д.: *Независност ревизора претпоставке, специфичности и проблеми*, СРРС, XXXVI Симпозијум, Златибор 26. -28. мај 2005.;
107. *Journal of Accountancy*, АICPA 2003.;
108. Јовановић, Ш. К. *Финансијско извештавање инвестиционих фондова*, *Изазови*

- пословнофинансијског извештавања у функцији менаџмента предузећа и банака*, XXXVIII симпозијум рачуноводства и пословних финансија у савременим условима пословања, Београд, 24-26. мај 2007.;
109. Јовић, Д. *Концепти вредновања елемената финансијских извештаја*, СРРС, XXXV симпозијум, Златибор, 3-5. јун 2004.;
110. Јовић, Д.: *Јавни надзор над рачуноводственом професијом*, XXXVII симпозијум, Зборник радова СРРС, Златибор 25-27. мај 2006.;
111. Јовић, Д. *Надлежност и одговорност менаџмента за екстерно финансијско извештавање*, Рачуноводство и менаџмент у новом пословном окружењу, Зборник радова, XXXIV симпозијум, Златибор, 29-31. мај 2003.
112. Кликовац, А.: *Финансијско извештавање у Европској унији – компаративни преглед*, Економски преглед, 58 (3-4), 205-223, Загреб, 2007.
113. Крсмановић, Б. *Информационе и комуникационе технологије и квалитет ревизорског извештаја*, Златибор, 3-5. јун 2004
114. Крстић, Б. *Финансијско извештавање о структури капитала*, СРРС, Златибор, XXXVIII симпозијум, 24-26. мај 2007.
115. *Kirovine SONY-ja od 1988. godine*, Ravy Sarathy, SONY korporacija, 1998.
116. Малешевић, Ђ., Андрић, М.: *Стање и перспективе ревизије у Србији*, XXXVI симпозијум, Златибор, 26-28. јун 2005.
117. Љутић, Ж.Б; (2000.), Ревизија: Теорија и пракса, Магистар бизнис администрације, Београд – МБА Press
118. Љутић, Ж.Б; (2000.), Финансијски менаџмент: концепти и апликације, Магистар бизнис администрације, Београд – МБА Press
119. Љутић, Ж.Б; (1995.), Речник рачуноводствених термина (енглеско-српски), Београд, Панда Граф.
122. Љутић, Ж.Б; Утицај напомена на квалитет финансијског извештавања, Зборник радова са 43. Симпозијума на Златибору, СРРС, Београд, мај 2012.
118. Малинић, С. *Рачуноводствена професија у функцији побољшања финансијског извештаја*, Рачуноводство број 10, СРРС, Београд, 2005. , стр. 33-37.
119. Малинић, С. *Даљи развој рачуноводственог информационог система*, Зборник радова, Куда иде Србија остварења и донети реформи, Економски факултет и Научно друштво економиста са Академијом економских наука, Београд, мај 2008.
120. Малинић, С. *Информације управљачког рачуноводства као основа за ефикасно упредузећем*, XXIX симпозијум СРРС, Златибор, 1998.
121. Малинић, С. *Међународна образовна регулатива за професионалне рачуновође*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор 25-27. мај 2006.
122. Малинић, С. *Улога професије у обезбеђењу квалитета финансијског извештавања*, СРРС, Златибор 3-5. јун 2004.
123. Марковић, Д. *Прилог социолошком промишљању глобалне економије*, Економске теме, бр. 1-2. Ниш, 2006.
124. Миловановић, С.: *Финансијски скандали у контексту законске регулативе финансијског извештавања*, СРРС, Златибор XXXVII симпозијум, Београд, 25-27. јун 2006.
125. Новићевић, Б. , Дејан, Ј.: *Међународни стандарди финансијског извештавања*, СРРС, Београд, 2007.
126. Новићевић, Б. и Шкобић, П., : *Улога и значај Савеза рачуновођа и ревизора Србије за развој рачуноводства и рачуноводствене професије*, XXXVI симпозијум, СРРС, Златибор, 26-28. мај 2005.
127. Новићевић, Б. *Кључни принципи професионалне етике у финансијском извештавању*, СРРС, Златибор, 25-27. мај 2006.
128. Новићевић, Б.: *Утицај глобализације на финансијско извештавање*, СРРС,

Златибор, 3-5. јун 2004.

129. Новићевић, Б. *Осврт на рад III семинара СРСС*, Рачуноводство, 11/01, СРСС Београд, стр. 3. и 4. (Према: Дмитровић-Шапоња, Љ и Тубић-Раковачки, С. *Рачуноводствено комуницирање у савременим условима привређивања*, 33. симпозијум – Стандардизација финансијског извештавања у условима интернационализације бизниса, СРСС, Београд, 2002).

130. Петковић, М., Живаљевић, А., Багарић, И., *Трендови организовања високо образовних институција у свету и код нас*, Национална конференција о квалитету, Зборник радова, Асоцијација за квалитет и стандардизацију Србије, Крагујевац, 19. - 21. мај 2005

131. Петровић, М., *Пола века учествовања организације рачуновођа Србије у међународним рачуноводственим збивањима*, Рачуноводство, број 10, СРСС, Београд, 2005.

132. Петровић, М., *Смисао и корист од рачуноводствених стандарда*, књига II, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд 2002.

133. Полић, Р. С., *Поставка електронског пословања и извештавања на интернет посредством стандарда ХБРЛ*, Рачуноводство, часопис, СРСС, Београд, 2003.

134. Pribil, K., *Ministerial conference, Financial Market Authority, Viena, Thursday, March 16., 2006.*

135. *Процеси глобализације*, Реч бр. 68/14, Часопис за књижевност, културу и друштвена питања, Београд, децембар 2002.

136. Ранковић, Ј. Илић, Г, Стевановић, Н.; *Коментар и критичка анализа Закона о рачуноводству и Контног плана*, Економика предузећа бр. 3-4, 1989.

137. Ранковић, Ј., *Поводом иновирања закона о рачуноводству*, Привредни саветник, октобар 2002.

138. *Ревизија за рачуноводство ин финансије*, Звезда рачуноводиј, финансијских ин ревизорјев Словеније

139. Спасић, Д., *Компаративна анализа улоге међународних професионалних удружења у примени међународне рачуноводствене регулативе*, XXXIV симпозијум, СРСС, Златибор 29-31. мај 2003.

140. Спасић, Д., *Рачуноводствена професија и међународно финансијско извештавање*, Изазови рачуноводствене професије у условима глобализације финансијског извештавања, СРСС, Златибор 3-5. јун 2004.

141. Специјализација интерних ревизора, *Интернал аудит ин банкс анд тхе супервизор релатионсхип витх аудиторс*: А сурвеу, Басел Цоммиттее он Банкинг Супервизион, Басел, август 2002.

142. Станчић, П., *Креирање нове вредности предузећа-императив савременог финансијског менаџмента*, СРСС, Златибор, 26-28 мај 2005.

143. Стевановић, Н., *Професионална одговорност и јавни интерес*, Зборник радова, *Рачуноводство и пословне финансије у условима глобализације светске привреде*, СРСС, Златибор, 1999.

144. Стојановић, Д. Д., *Рачуноводство и савремене рачунске технологије*, Финансије, број 3-4, Београд, 2001.

145. Стојановић, Р., *Финансијски извештаји као основ формирања циљне добити*, Зборник радова, XXXVIII симпозијум, Златибор 24. -26. мај 2007.

146. Стојилковић, М. и Крстић, Ј., *Актуелна рачуноводствена регулатива и пракса*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Зборник радова, XXXVI симпозијум Златибор, 29-31. мај 2003.

147. Стојилковић, М., *Актуелна питања периодичног финансијског извештавања-оцена и могући правци развоја*, СРСС; Златибор, 24-26 мај 2007.

148. Шкобић, П., *Рачуноводствена регулатива у Србији-стање и очекивања*,

- XXXVII симпозијум, СРРС, Златибор 25. -27. мај 2006.
149. Шошкић, Д., *Инвестициони фондови у Србији:досадашње искуство стање и перспективе*, XXXVIII симпозијум, 24-26 мај, Златибор, 2007.
150. Тодоровић, З., *Финансијски извештаји као инструмент пословног комуницирања*, XXXVII симпозијум, СРРС, 25-27. мај, Златибор, 2007.
151. Урошевић, Н., *Развојни пут система финансијског извештавања у последњих 20 година*, СРРС, Београд, јул-август 2004.
152. Вељовић, К. , Јечменица, Т., *Квалитет финансијске регулативе*, Квартални монитор број 9, Београд, април-јун 2007.
153. Веселиновић, П., *Оживљавање привредних активности у условима глобалних економских промена*, Економске теме, бр. 1-2. Ниш, 2006.
154. Вучичевић, М., *Главне разлике у финансијским извештајима САД и Немачке*, рад је представљен у часопису *Индустрија* бр. 1-2, а представљен је као део резултата истраживања у оквиру пројекта финансираног од стране МНТРС као пројекат 1491, Београд, 2003.
155. Вучковић, С., *Међународна и национална регулатива финансијског извештавања и ревизије у банкама*, XXXVII симпозијум, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, 25-27. мај 2006.
156. Вукелић,Г., *Рачуноводствено извештавање као ослонац финансијског менаџмента*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, XXXVI симпозијум, Златибор, 26-28. мај 2005.
157. Вуњак, Н. и Ковачевић, Љ., *Извештавање финансијских посредника у функцији заштите инвеститора на берзи*, Златибор, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, 25-27. мај 2006.
158. Вуњак, Н., *Финансијско извештавање и финансијско тржиште*, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Златибор, XXXV симпозијум, 3-5. јун 2004. 43.
159. Уеомин, З., „Економска еволуција: глобализација две хиљаде година стварања“, *Рачуноводство*, Часопис за рачуноводство, ревизију и пословне финансије, Београд, септембар 2002.

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦЕ

160. Алексић, Б., *На законској клацкалици*, Подаци и информације доступне на адреси сајта *Biznis&Finansije* online издање: www.bifspecijal.mediaonweb.org/sh/062006/tekst/858, Београд, доступно дана 29. 12. 2008.
161. Бишевац, С. Миленковић, М. Р., *Државна ревизорска институција нема услове за рад*, Информација доступна на адреси сајта <http://www.danas.com.rs>, Београд, доступно дана 3. јануара 2009.
162. Божовић, Р., *Законодавни парадокси*, Информације доступне на адреси сајта <http://www.dragas.biz/content/view/4565/6>, Београд, доступно дана 19. 07. 2008. године.
163. Crossover Research агенција, *Нова рангирања 1000 најбољих компанија нове Европе* www.top1000NEW.EU, подаци доступни на адреси сајта http://www.balkanmagazin.net/kolumna/biznis_i_tehnologija/nova_ran_, доступно дана 30. мај 2008. године, Београд
164. Цвијетић, М., *Финансијско извештавање на домаћем вебу*, информације доступне на адреси сајта <http://www.mvi.rs/blog/?p=14>, Београд, доступно дана 19. 07. 2008. године
165. *Четврта директива ЕЗ*, детаљније погледати сајт: <http://europa.eu.int/eur-lex/en/consleg/pdf> – *Fourth council directive-Consolidated. text.*
166. *Чланство у ИФАС 1977-2007 (из 123 земље и меродовних институција у свету*

- 2007), подаци доступни и преузети са сајта <http://www.ifac.org>, Njujork, доступно дана 17. 12. 2008.
167. *Добро финансијско извештавање*, информације доступне на адреси сајта <http://www.cafemontenegro.com/index.php?group=25&news=57764>, Подгорица, Доступно дана 02.01.2009.
168. *Електронско пословање је нови начин пословања који доноси мноштво посебних погодности*, подаци доступни на адреси сајта http://vesti.kombib.rs/Стање_и_трендови_епословање_у_свету.html, Београд, доступно дана 20. 12. 2008.
169. *Финансијски извештај*, Информације доступне на адреси сајта <http://www.nbs.yu/export/internet/latinica/65/65>, Београд, доступно дана 29. 11. 2008.
170. *Гиганти купују свет*, подаци доступни на сајту: <http://srpska.etelebero.com/print.php?id=919>, доступно дана 25. 03. 2008, Београд
171. Гостимир, Д.: *XBRL-Прикупљање података и извештавање*, Подаци и информације доступне на адреси сајта http://www.orkis.hr/XBRL-Прикупљање_података-и-извештавање/17712.aspx, Загреб, доступно дана. 30. 12. 2008.
172. *Губици због финансијске кризе- близу билион долара*, подаци и информације доступне на адреси сајта <http://www.capital.ba/gibici-због-финансијске-кризе-близу-билион-долара>, Први пословни портал у Републици Српској, Бањалука, доступно дана. 02. 01. 2009. године.
173. *Инфлација Југославије хиперинфлаторни феномен*, подаци о хиперинфлацији преузети са сајта www.nbs.co.yu, Београд, доступно 20.12.2008. године. 119. Ревизија финансијских извештаја, Закон о рачуноводству и ревизији из 2006. године, подаци преузети са сајта: www.poreskisavetnik.com, Београд, 2007.
174. *Информационе технологије су покретач глобализације и свеукупног привредног развоја*, подаци доступни на адреси сајта <http://vision-int.co.yu>, Београд, доступно дана 18. 12. 2008. године
175. *Информационе технологије у Србији*, подаци доступни на интернет адреси http://www.Jugoistocnasrbija.com/index.php?option=com_content, Београд, доступно дана 18. 05. 2008.
176. *Интерни и екстерни ревизор – разлике*, подаци преузети са сајта www.singidunum.ac.yu, Београд, доступно дана 15. 12. 2008. године
177. Јовановић, М., *Из интервјуа са Алексић Богољубом председником Ревизорске Коморе Србије - МГИ Ревизија –учествоваћемо на тендерима за ревизоре великих јавних предузећа*, Подаци доступни на адреси сајта: <http://www.ekarija.com/wbsite/sr/page/179288>, Београд, доступно дана 04.01.2009. године
178. Ковач, С., *Година у фонду као три у банци*, Информације доступне на сајту <http://www.ekopol.co.yu/magazine/view.php?documentID=1990>, Београд, доступно дана 9. априла 2008.
179. Ковач, С., *Строго контролисани ревизори*, информације доступне на адреси сајта: <http://www.ekopol.co.yu/magazine/view.php?documentID=1380> (10. јул 2006.), Београд, доступно дана 20. 07. 2008. године
180. *Крах америчког хипотекарног тржишта покренуо је талас рекордног покупљења нафте, злата и других сировина, али и велику бежанију инвестиција са Запада на Исток*, упозоравају агенције. Подаци преузети са сајта <http://www.bankarmagazin.co.yu>, Београд, доступно дана 19.05.2008.
181. *Крај ере прекомерности и финансијских малверзација*, информације доступне на адреси сајта <http://www.voanews.com/Serbian/archive/2006-05/2006-05-28>, доступно дана 04. јуна 2008, Београд
182. Љутић, Ж. Б., *Регулисање платног промета у Србији*, Правни информатор, Он

- лине издање часописа, информације доступне на адреси сајта http://www.informator.co.yu/informator/tekstovi/tema_103.htm, доступно дана 15. 07. 2008., Београд.
183. *Мала и средња предузећа у ЕУ у Азији и Пацифику*, видети о томе детаљније www.ifac.org, 18. 4. 2006, IFAC Latest News: *Global Accountancy Profession Urges Standard Setters and Regulators to Focus on Unique Needs of Small and Medium Enterprises*, April 06, 2006.
184. *Мала и средња предузећа у ЕУ*, информације преузете са сајта http://www.emins.org/publikacije/Evroraplus/serija_1/broj33, Београд, доступно дана 10. април 2008.
185. Манигодић, И., *Ревизори не ангажују 'чисти' него озбиљни*, информација доступна на адреси сајта: <http://www.ekarija.com/website/sr/page/155472>, Београд, доступно дана 20. 07. 2008. године
186. Михајловић, З., *Крију губитак или беже од улагача*, подаци и информације доступне на адреси сајта <http://glas-javnosti.co.yu/clanak/glas-javnosti-19-08-2007/kriju-gubitak-ili-beze-odulagaca>, доступно дана 15. 07. 2008. године, Београд
187. Михелач, Б., *Електронско чување и електронско управљање документима*, информације преузете са сајта http://www.probit.biz/intouch_clanek.php?clanek=5&avtor=, Загреб, доступно дана 18. 05. 2008.
188. *Мисија IFAC-а*, Подаци доступни и преузети са сајта <http://www.ifac.org>, Njujork, доступно дана 17. 12. 2008.
189. *Нова рангирања 100 најбољих банака из Србије* www.top1000NEW.EU, подаци доступни на адреси сајта http://www.balkanmagazin.net/kolumna/biznis_i_tehnologija/nova_ran, доступно дана 30. мај 2008. године, Београд, мај 2008.
190. *Нови концепт у комуникацији* подаци доступни на адреси сајта <http://e-karija.com>, Београд, доступно дана 18. 05. 2008. године.
191. *Очекивани тренд процеса глобализације до 2027. године*, Документација IEN на пројекту MNTR 1464, Београд, 2002/2003.
192. *Примена МСФИ у 153 земаља света 2007. године*, Подаци доступни на адреси сајта: <http://www.iasplus.com/country/useias.htm>, 29. 08. 2007
193. *Пристап праву Еуропске уније, Regulation (EC) No 1606/2002 of the European Parliament and of the Council of 19 July 2002 on the application of international accounting standar* Детаљније видети http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2002/l_243/l_24320020911en00010004.pdf, 29. 8. 2007. , ds
194. *Процентуално коришћење ревизорских, књиговодствених и осталих услуга компанија у Србији почетком 2008. године* (узорак од 119 највећих предузећа, подаци преузети са сајта <http://www.danas.co.yu>, Београд, доступно дана 19. марта 2008.
195. *Првих десет пензионих фондова у свету крајем 2007. године*, подаци доступни на адреси сајта http://www.politika.co.yu/rubrike/tema-dana/Shtednja-a_deblje-penzije, Београд, 15. јун 2008.
196. Ракочевећ, С., *Ревизија ревизора*, подаци доступни из информација Одбора за међународне стандарде ревизије, техничког тела Америчког института сертификованих јавних рачуновођа (АICРА) на адреси сајта <http://www.cgekonomist.cg.yu>, Подгорица, доступно дана 09. јуна 2008.
197. Ракочевећ, С., *Пројекат јасноће*, информације доступне на адреси сајта <http://www.cgekonomist.com?broj=11&clanak=576>, Подгорица, доступно дана 9. јуна 2008.
198. Ранисављевић, М., *Извештавање*, подаци доступни на адреси сајта <http://www.poslovnisoftver.rs.blog>, Београд, доступно дана 03. 01. 2009

199. *Раст броја корисника интернета у свету*, информације доступне на адреси сајта: <http://www.ekarija.com>, Београд, 2007.
200. Scott A. Taub., *Testimony Concerning Fostering Accuracy and Transparency in Financial Reporting*, March 29, 2006, <http://zicklin.baruch.cuny.edu>
201. Sir David Tweedie, “*Keep it Simple Stupid! Canglobal standards be principle based?*”[1] Више о овоме на адреси сајта http://www.frc.gov.au/reports/other/Ken_Spencer_2007.asp, 30.08.2007.
202. Спаловић, Д., *Фондови изгубили више од 900 милиона динара*, доступно на адреси сајта <http://www.politika.co.yu/rubrike/Ekonomija/fondovi-iygubili-vishe>, Београд. 26. јун 2008.
203. *Срби не мисле на старост*, подаци доступни на сајту <http://petarj.blogspot.com/2007/10/srbine-misle-na-starost.htm>, Београд, доступно дана 28. октобра 2007.
204. *Стандарди финансијског извештавања за мање субјекте у Британији*, FRSSSE. Видети детаљније о томе на интернет сајту: *FRSSE – eng. Financial Reporting Standards for Smaller Entites*, <http://www.frc.org.uk/asb/technical/frsse.cfm>, 30. 08. 2007.
205. Станојевић, Љ., *Ко верује ревизорима*, информације доступне на адреси сајта <http://www.emportal.co.yu/vesti/srbija.print.html>, 08. april 2008. , Београд, доступно дана 04. 01. 2009. године
206. Станојевић, Љ., *О рук ревизија*, подаци доступни на адреси сајта <http://www.emportal.co.yu/vesti/srbija/46313.print.html>, 16. septembar 2008, Београд, доступно дана 04.01.2009. године
207. *Стање и трендови е-маил пословања у свету*, информације доступне на сајту: http://vesti.kombib.rs/Stanje_i_trendovi_e-poslovanje_u_svetu.html, Београд, доступно дана 20.12.2008.
208. *Структура чланова СРРС 2008. године* - информације-подаци преузети са сајта <http://www.srs.co.yu/goreN.htm>, Београд, доступно дана 20.12.2008.
209. *Учешиће индустрије информационе технологије снижава инфлацију у САД*, The US Government Working Group for Electronic Commerce, Leadership for New Millennium, Delivering on Digital Progress and Prosperity, 3rd Annual Report, 2000, подаци доступни на сајту: <http://www.ecommerce.gov>
210. Улагања у производњу рачунара (hardver, softver, razne komponente) i uticaj na porast nacionalnog dohotka U. S. Department of Commerce, The Emerging Digital Economy, 1998. , dostupno na sajtu: <http://www.ecommerce.gov>, 1998.
211. *Већина земаља чланица ЕУ дозвољава примену МСФИ*, погледати детаљније сајт: <http://www.iasplus.com/europe/0501ias-use-of-options.pdf> - Planned Implementation of the IAS Regulation (1606/2002) in the EU and EEA, www.iasplus.com/country/useias.htm -Use of IFRSs for reporting by domestic listed companies by country and region, 2002.
212. *Више од четвртине највећих српских компанија ангажује глобалне ревизорске куће*, информације преузете са сајта: <http://www.ekarija.com/wbsite/sr/page/1599>, доступно дана 18.03.2008. године, Београд. 2008.
213. Вујовић, В., *Мишљење са резервом*, информације доступне на адреси сајта: <http://www.ekopol.co.yu/magazine/view.php?documentID=1133> (27. februar 2006), Београд, доступно дана 21. 07. 2008. године.

ОСТАЛО

214. 2003 Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, IFAC
215. 2004 Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements,

IFAC; 284

216. 2004 IFAC Handbook of International Public Sector Accounting Standards;
217. Андријашевић, М. Перовић, С., Интернационални симпозијум, XI Интернационални симпозијум, Symorg08, Београд, 2008.
218. Code of Ethic for professional Accountants, IFAC 2003;
219. Тирић, Ј., *Инвестициони фондови као дугорочни извор финансирања предузећа*, XI Интернационални симпозијум Symorg08, Универзитет у Београду, 2008.
220. *Етички кодекс за професионалне рачуновође*, СРРС, Београд, 2007.
221. Група аутора., Међународни рачуноводствени стандарди у нашој пословној пракси, I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX и X јесењи Семинар, СРРС, Златибор, 2000,2001,2002,2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 и 2009.
222. Група аутора., Међународни рачуноводствени стандарди, «Ревикон» Сарајево.
223. Група аутора., Примена новог контног оквира према МРС, СРРС, Београд, 2004.
224. Група аутора., Зборници радова, XXX, XXXI, XXXIII, XXXIV, XXXV, XXXVII, XXXVIII, XXXVIII, XXXIX и XL Симпозијум Савеза РР Србије, Златибор, 1999, 2000, 2002, 2003, 2004, 2006, 2007, 2008 и 2009.
225. *Independence Standards Board: A Conceptual Framework for Auditor Independence*, ISB, 2000.
226. International Accounting and reporting issues 2001 – UNCTAD
227. International Accounting and reporting issues 2002 – UNCTAD
228. International Accounting and reporting issues 2003 – UNCTAD
229. International Accounting and reporting issues 2005 - UNCTAD
230. International Accounting and reporting issues 2006 - UNCTAD
231. International Accounting and reporting issues 2007 - UNCTAD
232. International Accounting and reporting issues 2008 – UNCTAD
233. International Education Guidelines for Professional Accountants (IEGs)-IFAC, 2004;
234. International Education Papers for Professional Accountants (IEPs)-IFAC 2004;
235. International Education Standardsl-7-IFAC,2004;
236. International Financial Reporting Standards - IASB, London, 2004;
237. International Financial Reporting Standards - IASB, London, 2005;
238. International Financial Reporting Standards - IASB, London, 2007;
239. International Standard on Quality Control (ISQC) 1, «Quality Control for Firms that Perform Audits and Reviews of Historical Financial Information, and Other Assurance and Related Services Engagements», including related conforming amendments-IFAC 2004;
240. Извештај о поштовању стандарда и прописа (ROSC), Београд, 24. јун 2005.
241. Јеремић, Љ., *Основи финансија*, Универзитет Сингидунум, Факултет за пословну информатику, Београд, 2007.
242. *Кодекс професионалне етике удружења власника професионалних рачуноводствених агенција*, Нови Сад, 22. 01. 2008.
243. Logarrigne, J. Logarrigne, P. Albert., *Le droit comptable*, Edition S. A. Paris 1984. , према Ранковић, Ј. Илић, Г., „Међународни стандард финансијског извештавања 1- примена по први пут“, *Цекос ин*, јун 2004
244. Малинић, С., *Карактеристике и контрола финансијског извештавања*, 33 Национална конференција о квалитету, Крагујевац, 10. -12. мај 2006.
245. *Међународни рачуноводствени стандарди*, СРРС, Београд, 2007.
246. *Међународни стандарди и саопштења, ревизије, уверавања и етике*, Међународна федерација рачуновођа, Савез рачуновођа Србије, 2006.
247. Међународни стандарди ревизије, превод, СРРС, Београд, 2004.
248. *Међународни стандарди ревизије*, СРСС, Београд, 2002.

249. Мићуновић, Д., *Предговор за књигу Корупција у Србији*, Центар за либерално демократске студије, Београд, 2001.
250. Мијатовић О., Организација књиговодства с посебним освртом на југословенске услове, SRFRS, Београд, 1991. год.
251. Миленковић, Д. Јовановић, Д., „Карактеристике система управљања електронском документацијом“, Суморг, Симпозијум са међународним учешћем, Зборник радова, Београд, 2006.
252. Милојевић, Д., *Извештај независног ревизора о адекватности информација обелодањених уз финансијске извештаје*, Чланак за 5. Симпозијум Републике Српске, Зборник радова, Теслић 2001.
253. *Национални рачуноводствени образовни стандард РС-31*, Београд, 2006.
254. Перић, М., „Банкротство *Enrona*“, XI интернационални симпозијум, Symorg08, Београд, 2008.
255. Полић, С., *Глобални развој информационих технологија захтева усаглашавање стандарда*, Рачуноводствени софтвер, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, јул 2003.
256. Правилник о контном оквиру и садржини рачуна у контном оквиру.
257. *Правилник о начину признавања и процењивања имовине, обавеза, прихода и расхода малих правних лица и предузетника.* , *Сл. лист СРЈ*, број 105/2006, Београд, 2006.
258. *Професионална пракса интерне ревизије*, Савез РР Србије, 2006.
259. Пројекат 1464 MNTR Републике Србије „Унапређивање извоза и међународне конкурентности индустрије Србије“ у 2003. години. Носилац истраживања Институт економских наука, Београд, 2003.
260. Рачуноводствени образовни стандард ROS 31 или професионално оспособљавање рачуновођа, *Службени гласник* број 88/93, Одлука о утврђивању ревидираног финансијског извештаја РС 31 објављена је у *Сл. гласник РС* број 85/2003, Београд, 2003.
261. Радовић, М., *Корпорационо искуство – искуства корпорација у Војводини и изгледи за даљи развој*, Докторска дисертација уз менторство проф. др Горана Анђелића, Факултет техничких наука-Депртман за индустријско инжињерство и менаџмент, Универзитет у Новом Саду, јануар, 2008.
262. Стојиљковић, С. Гузина, В., *Приручник за примену Међународних стандарда финансијског извештавања у процењивању и признавању билансних позиција и састављању финансијских извештаја*, Београд, мај 2008.
263. Вучковић, Љ., *Скрипта из рачуноводства*, Београд, 2001.
264. Вукмировић, Д. Шутић, В. Павловић К. Будимир, Ј., „Употреба ИСТ и информационо друштво у Србији“, Зборник радова, XIII конгрес, Београд, 2007
265. Вукотић, В.: *Развој финансијских тржишта и реструктурирање привреде*, V милочерско саветовање, 1994.
266. Закон о рачуноводству и ревизији, „Службени гласник РС“, бр. 46/06;
267. Закон о рачуноводству и ревизији, „Службени лист СРЈ“, бр. 71/02;
268. Закон о рачуноводству, „Службени лист СФРЈ“, бр. 12/89;
269. Закон о рачуноводству, „Службени лист СРЈ“, бр. 18/93;
270. Закон о рачуноводству, „Службени лист СРЈ“, бр. 46/96;
271. Закон о ревизији рачуноводствених исказа, „Службени лист СРЈ“, бр. 30/96;
272. Законом о финансијском пословању, „Службени лист СФРЈ“, бр. 10/89;
273. Збирка прописа из рачуноводства, Рачуноводство и пракса, број 1/07., Београд, 2007.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани: мр Живојин Б. Прокоповић

Број уписа: СТ-ДД/49

Изјављујем

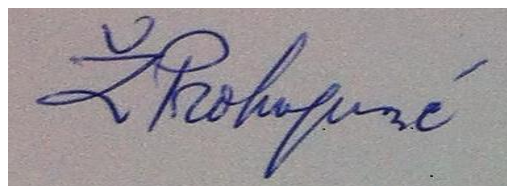
да је докторска дисертација под насловом

**МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ФИНАНСИЈСКОГ
ИЗВЕШТАВАЊА НА БАЗИ ПОШТЕНЕ ВРЕДНОСТИ И
КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ У СРБИЈИ**

резултат споственог истраживачког рада,
да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање
било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
да су резултати коректно наведени и
да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Новом Саду, _____

Потпис

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: мр Живојин Б. Прокоповић

Број уписа: ЦТ-ДД/49

Студијски
програм _____

Наслов рада: **МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ФИНАНСИЈСКОГ
ИЗВЕШТАВАЊА НА БАЗИ ПОШТЕНЕ ВРЕДНОСТИ И
КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ У СРБИЈИ**

Ментор: проф. др Бранко Љутић

Потписани/а

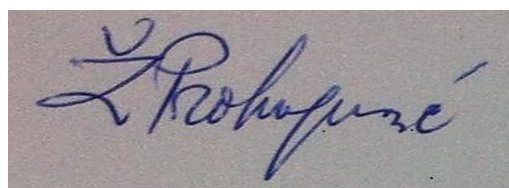
Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигитална библиотека дисертација Универзитета у Новом Саду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама Дигиталне библиотеке дисертација, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Новом Саду.

У Новом Саду, _____

Потпис

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Централну библиотеку Универзитета у Новом Саду да у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета у Новом Саду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ФИНАНСИЈСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА НА БАЗИ ПОШТЕНЕ ВРЕДНОСТИ И КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ У СРБИЈИ

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

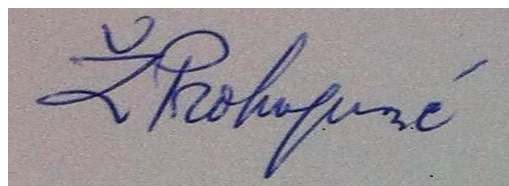
Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета у Новом Саду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа.)

У Новом Саду, _____

Потпис

1. **Ауторство** – Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално**. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прераде**. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима**. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прераде**. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима**. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.